This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

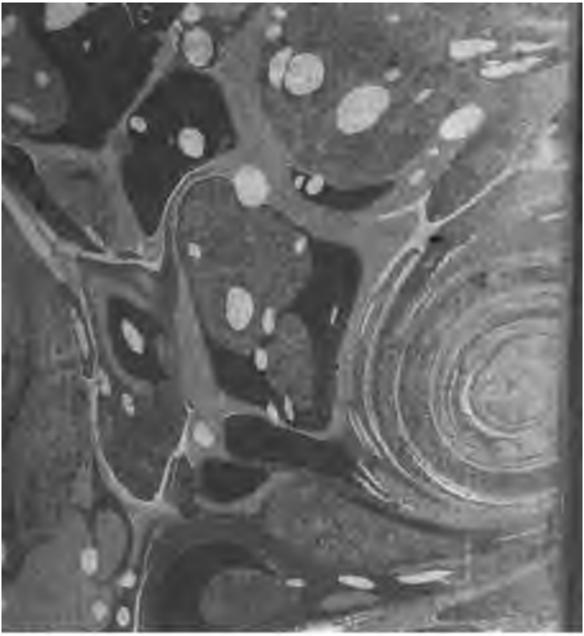
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 468341
DUPL

C7
L1
17

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.
TOMUS SEPTIMUS.

HOC VOLUMINE

continentur Orationes

PRO C. RABIRIO POSTUMO.
PRO MILONE.
PRO M. MARCELLO.
PRO Q. LIGARIO.
PRO REGE DEJOTARO.
IN M. ANTONIUM PHILIPPICÆ XIV.
ORATIONUM FRAGMENTA.

M. TULLII CICERONIS OPERA.

Recenſuit J. N. Lallemand.

TOMUS SEPTIMUS.

PARISIIS,

Apud { Saillant, viâ S. Joannis Bellov.
Desaint, viâ Fœneâ.
Barbou, viâ Mathurinenſium. }

M DCC LXVIII.

John S. Lawrence Estate
9+
3-31-1925

PRO

C. RABIRIO POSTUMO.

ORATIO TRIGESIMA OCTAVA.

Legis Juliæ de repetundis caput quoddam erat, Quò ea pecunia perveniſſet: *ut, ſi de repetundis damnatus non caviſſet populo prædibus ante judicium datis, neque bonorum ſuorum venditione poſt damnationem ſatisfeciſſet, ii poſtularentur, ad quos ea pecunia perveniſſet. A. Gabinius Syriæ proconſul, quum Romam revertiſſet Appio Claudio & L. Domitio Coſſ. anno urbis 699. accuſatus eſt de majeſtate apud C. Alſium, & abſolutus: accuſatus iterum de repetundis apud M. Catonem damnatus eſt, quòd acceptâ pecuniâ Ptolemæum*

in regnum reſtituiſſet. Gabinio damnato lis, ut mos erat, æſtimata eſt decem millibus talentûm: quumque ex illius bonis tantum pecuniæ non poſſet redigi, neque antea prædes populo dediſſet; accuſatus eſt ab eodem Gabinii accuſatore C. Memmio Tribuno pl. C. Rabirius apud eosdem judices, quasi ad eum ea pecunia perveniſſet. Cicero defendit. FERRATIUS.

I. SI quis eſt, Judices, qui C. Rabirium, quòd ſuæ fortunæ fundatas præſertim, atque optimè conſtitutas opès poteſtati regiæ, libidinique commiſerit, reprehendendum putet; adſcribat ad judicium ſuum, non modò meam, ſed hujus etiam ipsius, qui commisit, ſententiam: neque enim cuiquam ejus consilium vehementiùs, quàm ipsi, diſplicèt. Quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus; &, cui bene quid proceſſerit, multùm illum providiſſe; cui ſecus, nihil ſensiſſe dicamus. Si exſtitiſſet in rege fides, nihil ſapientius Poſtumo: quia fefellit rex, nihil hòc amentius dicitur; ut jam nihil eſſe videatur, nisi divinare, ſapientis.

2. Sed tamen, si quis eſt, Judices, qui illam Poſtumi, sive inanem ſpem, sive inconſultam rationem, sive (gravissimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut quum ab ipſa fortuna crudelissimè videat hujus consilia eſſe multata; ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. Satis eſt homines imprudentiâ lapſos non erigere: urgere verò jacentes, aut præcipitantes impellere, certè eſt inhumanum: præſertim, Judices, quum sit hoc generi hominum propè naturâ datum, uti, qua in familia laus aliqua fortè floruerit, hanc ferè, qui ſunt ejus ſtirpis, quòd ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidissimè perſequantur; siquidem non modò in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitæ, & in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. Sint igitur similia, Judices, parva magnis.

II. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equestris, fortissimus, & maximus publicanus; cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuiſſet; ut in augenda re non avaritiæ prædam, ſed

inſtrumèntum bonitati quærere videretur.

4. Hoc ille natus, quamvis patrem ſuum numquam viderat, tamen & naturâ ipsâ duce, quæ plurimum valet, & assiduis domeſticorum ſermonibus, in paternæ culpæ similitudinem deductus eſt: multa gessit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipsi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos umquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. Quid multa? quum magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris & conſuetudinem expreſſerat. Pulſus interea regno Ptolemæus dolosis consiliis (ut dixit Sibylla, ſensit Poſtumus) Romam venit: huic egenti, & roganti, hic infelix pecuniam credidit; nec tum primùm: nam regnanti crediderat abſens: nec temerè ſe credere putabat, quòd erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano. In dando autem, & credendo processit longiùs: nec ſuam ſolùm pecuniam credidit, ſed etiam amicorum: ſtultè: quis negat? aut quis jam non admonet? quòd malè cecidit: si bene, bene conſultum putares.

III. Sed eſt difficile, quod cum ſpe

magna sis ingreſſus, id non exſequi uſque ad extremum. Supplex erat rex: multa rogabat: omnia pollicebatur; ut jam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi conſtituiſſet modum: nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius; ut magis pœniteret cœpiſſe, quàm liceret desiſtere.

6. Hinc primùm exoritur crimen illud: ſenatum corruptum eſſe dicunt. O dii immortales! hæc eſt illa exoptata judiciorum ſeveritas? corruptores noſtri cauſam dicunt: nos, qui corrupti ſumus, non dicimus. Quid ergo? ſenatum defendam hoc loco, Judices? omni equidem loco debeo; ita de me eſt meritus ille ordo: ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi causa res iſta conjuncta eſt. Quamquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatûs, comitatumque regium ſuppeditata pecunia a Poſtumo eſt, factæque ſyngraphæ ſunt in Albano Cneii Pompeii, quum ille Româ profectus eſſet; tamen non debuit is, qui dabat, quò ille, qui accipiebat, conſumeret, quærere: non enim latroni, ſed regi credidit; nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quicum fœdus feriri in Capitolio viderat.

7. Quòd si creditor in culpa ſit, non qui eſt improbè creditâ pecuniâ uſus; damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, & vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. Quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut ſenatum, cujus auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis, neque ego id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſa, quæcumque eſt, ſejuncta a ſenatu eſt. Quòd ſi item a Gabinio ſejunctam oſtendero; certè, quod dicas, nihil habebis.

IV. Eſt enim hæc cauſa, *quò ea pecunia pervenerit*, quaſi quædam appendicula cauſæ judicatæ, atque damnatæ. Sunt lites æſtimatæ A. Gabinio; nec prædes dati, nec ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepit. Lex æqua eſt. Jubet lex Julia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus ſit, pervenerit. Si eſt hoc novum in lege Julia, ſicuti multa ſunt ſeveriùs ſcripta, quàm in antiquis legibus, & ſanctiùs; inducatur ſanè etiam conſuetudo hujus generis judiciorum nova.

9. Sin hoc totidem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modò in Cornelia, ſed etiam antè in lege Servilia; per deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum

in rempublicam inducimus ? Erat enim hæc conſuetudo nota vobis quidem omnibus, ſed, si uſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notissima. Accuſavi de pecuniis repetundis : judex ſedi : prætor quæsivi : defendi plurimos : nulla pars, quæ aliquam facultatem diſcendi afferre poſſet, non mea fuit : ita contendo, neminem umquam, *quò ea pecunia perveniſſet*, cauſam dixiſſe, qui in æſtimandis litibus appellatus non eſſet : in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex teſtium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. Itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebantur : &, quum erant appellati ; si videbatur, ſtatim contrà dicere ſolebant : sin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, reſpondebant poſtea : quod quum feciſſent, permulti ſæpe vicerunt.

V. Hoc verò novum eſt, ante hoc tempus omnino inauditum. In litibus Postumi nomen eſt nuſquam : in litibus dico ? modò vos iidem in A. Gabinium judices ſediſtis : num quis teſtis Poſtumum appellavit ? teſtis autem ? num accuſator ? num denique toto illo judicio Poſtumi nomen audiſtis ?

11. Non igitur reus ex ea cauſa, quæ judicata eſt, redundat Poſtumus : ſed eſt arreptus unus eques Romanus de pecu-

niis repetundis reus. Quibus tabulis? quæ in judicio A. Gabinii recitatæ non ſunt. Quo teſte? a quo tum appellatus nuſquam eſt. Quâ appellatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. Quâ lege? quâ non tenetur. Hîc jam, Judices, veſtri consilii res eſt, veſtræ ſapientiæ: quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, ſpectare debetis: si enim, quid liceat, quæritis; poteſtis tollere e civitate, quem vultis: tabella eſt, quæ dat poteſtatem; occultat eadem libidinem: cujus conſcientiam nihil eſt quòd quiſquam timeat, si non pertimeſcat ſuam.

12. Ubi eſt igitur ſapientia judicis? in hoc, ut non ſolùm quid possit, ſed etiam quid debeat, ponderet; nec, quantum sibi permiſſum, meminerit ſolùm, ſed etiam, quatenus commiſſum sit. Datur tibi tabella judicii. Quâ lege? Juliâ de pecuniis repetundis. Quo de reo? de equite Romano. At iſte ordo lege eâ non tenetur. Illo, inquit, capite, *quo pecunia pervenerit*, quod erat in Poſtumum: quum in Gabinium judex eſſem, nihil Gabinio datum, quum ejus lites æſtimarentur. At nunc audio. Reus igitur Poſtumus eſt eâ lege, quâ non modò ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus, ac liber eſt.

VI. Hic ego nunc non vos priùs implorabo, Equites Romani, quorum jus

judicio tentatur, quàm vos, ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem; quæ quidem quum ſæpe antè, tum in hac ipſa cauſa nuper eſt cognita: nam quum, optimo & præſtantissimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quæſtione referente, exsiſterent nonnullæ, ſed perpaucæ tamen acerbæ ſententiæ, quæ cenſerent, ut tribuni, ut præfecti, ut ſcribæ, ut comites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur; vos, vos, inquam, ipsi, & ſenatus frequens reſtitit: &, quamquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat, tamen, quum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non siviſtis.

14. Hoc animo igitur ſenatus. Quid? vos, Equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, quum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. Si eſſet *Dictator, Conſul, Prætor, Magiſter equitum*; ne laboraret; ſciret nihil ad ſe pertinere: sin autem, QUICUMQUE *poſt hanc legem*; videret, ne quâ novâ quæſtione alligaretur.

15. Nunc vos, Equites Romani, videte: ſcitis me ortum e vobis; omnia ſemper ſensiſſe pro vobis: nihil horum sine magna cura, & ſumma caritate veſtri or-

dinis loquor: alius alios homines, & ordines; ego vos ſemper complexus ſum: moneo, & prædico; integrâ re, causâque denuntio: omnes homines, deoſque teſtor: dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, ordinique veſtro, quàm ferre poſsit: ſerpet hoc malum (mihi credite) longiùs, quàm putatis.

VII. Potentissimo & nobilissimo tribuno plebis, M. Druſo, unam in equestrem ordinem quæſtionem ferenti, *Si quis ob rem judicatam pecuniam cepiſſet*, apertè equites Romani reſtiterunt. Quid? hoc licere volebant? minimè: neque ſolùm hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur: attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo judicio eſſent illam conditionem vitæ ſecuti. Delectat amplissimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, provinciæ, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa, ad poſteritatis memoriam prodita.

17. Eſt simul etiam ſollicitudo aliqua, & legum, & judiciorum major quidam metus. Nos iſta numquam contempsimus (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam atque otioſam ſecuti ſumus: quæ, quoniam honore caret, careat etiam moleſtiâ. Tam es tu judex, quàm ego ſena-

tor. Ita eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. Quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoriâ non timere.

18. Hoc vos, Equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis: rapientur homines in hæc judicia ex omni non modò invidia, ſed ſermone malevolorum, nisi cavetis. Si jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, convolaretis ad Roſtra: vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus numquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. Nam, si Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit; quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his causis implicati?

VIII. Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea me jam fides de Gabinio graviùs agere: quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante si me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipsius fortuna reduceret.

20. Sed tamen, quum ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium profectum Alexan-

dinis loquor: alius alios homines, & ordines; ego vos ſemper complexus ſum: moneo, & prædico; integrâ re, causâque denuntio: omnes homines, deoſque teſtor: dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, ordinique veſtro, quàm ferre possit: ſerpet hoc malum (mihi credite) longiùs, quàm putatis.

VII. Potentissimo & nobilissimo tribuno plebis, M. Druſo, unam in equeſtrem ordinem quæſtionem ferenti, *Si quis ob rem judicatam pecuniam cepiſſet*, apertè equites Romani reſtiterunt. Quid? hoc licere volebant? minimè: neque ſolùm hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur: attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo judicio eſſent illam conditionem vitæ ſecuti. Delectat amplissimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, provinciæ, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa, ad poſteritatis memoriam prodita.

17. Eſt simul etiam ſollicitudo aliqua, & legum, & judiciorum major quidam metus. Nos iſta numquam contempsimus (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam atque otioſam ſecuti ſumus: quæ, quoniam honore caret, careat etiam moleſtiâ. Tam es tu judex, quàm ego ſena-

tor. Ita eſt : ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. Quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoriâ non timere.

18. Hoc vos, Equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis : rapientur homines in hæc judicia ex omni non modò invidia, ſed ſermone malevolorum, nisi cavetis. Si jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis : si lex ferretur, convolaretis ad Roſtra : vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit : populus numquam alligavit : ſoluti huc conveniſtis : ne conſtricti diſcedatis, cavete. Nam, si Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit ; quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his causis implicati?

VIII. Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea me jam fides de Gabinio graviùs agere : quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo : quocum ſtante si me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipsius fortuna reduceret.

20. Sed tamen, quum ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium profectum Alexan-

driam ; si defenſioni Gabinii fidem non habes, obliviſceriſne etiam accuſationis tuæ? Gabinius ſe id feciſſe dicebat reipublicæ causâ, quòd claſſem Archelai timeret; quòd mare refertum fore prædonum putaret: lege etiam id ſibi licuiſſe dicebat: tu inimicus negas. Ignoſco; & eò magis, quòd eſt contra illud judicatum. Redeo igitur ad crimen, & accuſationem tuam.

21. Quid vociferabare, decem millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? Huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, ſeſtertium bis millies & quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo consilio fecit, fecit certè ſuo: quæcumque mens illa fuit, Gabini fuit: sive ille, ut ipſe dicebat, gloriam, sive, ut tu vis, pecuniam quæsivit; quæsivit sibi. Num Gabinii comes, vel ſectator? negat: non enim ad Gabinii, cujus id negotium non erat, ſed ad P. Lentuli clarissimi viri, auctoritatem, a ſenatu profectam, & consilio certo, & ſpe non dubiâ, Româ contenderat.

22. At diœcetes fuit regius. Et quidem in cuſtodia etiam fuit regia; & vita ejus ablata pene eſt: multa præterea, quæ libido regis, quæ necessitas coegit ferre, pertulit: quarum omnium rerum una reprehensio eſt, quòd regnum intrarit, quòd

poteſtati ſe regis commiſerit : verum si quærimus, ſtultè : quid enim ſtultius, quàm equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicæ civem, quæ eſt una maximè, & fuit ſemper libera, venire in eum locum, ubi parendum alteri, & ſerviendum sit?

IX. Sed ego in hoc tandem Poſtumo non ignoſcam, homini mediocriter docto, in quo videam ſapientissimos homines eſſe lapſos? Virum unum totius Græciæ facilè doctissimum, Platonem, iniquitate Dionysii, Siciliæ tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis insidiiſque mediis eſſe verſatum accepimus: Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium & ex republica Athenis, quam optimè geſſerat, & ex doctrina nobilem & clarum, qui Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto Ægypti regno, aſpide ad corpus admotâ, vitâ eſſe privatum.

24. Planè confiteor, fieri nihil poſſe dementius, quàm ſcientem in eum locum venire, ubi libertatem sis perditurus: ſed hujus iſtius facti ſtultitiam major jam ſuperior ſtultitia defendit; quæ facit, ut hoc ſtultissimum facinus, quòd in regnum venerit, quòd regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur: siquidem non tam

ſemper ſtulti, quàm ſerò ſapientis eſt, quum ſtultitiâ ſuâ impeditus sit, quoquo modo possit, ſe expedire.

25. Quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moveri, neque mutari poteſt; in quo æqui ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur; quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. Hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando, ac ſuos vindicaret.

26. Itaque objicias licet, quàm voles ſæpe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temerè hunc pecuniam regi crediſſe: ſuas fortunas, atque famam libidini regiæ commisiſſe. Fecerat temerè; fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum Alexandriæ, ut ei Romæ togato eſſe liceret; aut omnes fortunæ abjiciendæ, si togam retinuiſſet.

X. Deliciarum causâ & voluptatis, non modò cives Romanos, ſed & nobiles adoleſcentes, & quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos, non in hortis, aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberri-

mo oppido cum mitella ſæpe videmus. Chlamydatum illum L. Sullam imperatorem; L. verò Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque devicit, non ſolùm cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modò a judicio, ſed etiam a ſermone. Faciliùs certè P. Rutilium Rufum necessitatis excuſatio defendet; qui, quum a Mithridate Mytilenis oppresſus eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitûs mutatione vitavit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, conſularis homo, ſoccos habuit & pallium; nec verò id homini tum quiſquam, ſed tempori assignandum putavit? Poſtumo crimen veſtitus afferet is, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas pervenire?

28. Nam, ut ventum eſt Alexandriam ad Auletem, Judices, hæc una ratio a rege proposita Poſtumo eſt ſervandæ pecuniæ, si curationem, & quasi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet: id autem facere non poterat, nisi dioecetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege eſſet conſtitutus. Odioſum negotium Poſtumo videbatur; ſed erat nulla omnino recuſatio: moleſtum etiam nomen ipſum; ſed res habe-

bat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat: oderat veſtitum etiam illum; ſed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. Ergo aderat *vis*, ut ait poeta ille noſter, *quæ ſummas frangit, infirmatque opes*. Moreretur, inquies: nam id ſequitur. Feciſſet certè, si sine maximo dedecore, tam impeditis ſuis rebus, potuiſſet emori.

XI. Nolite igitur fortunam convertere in culpam; neque regis injuriam hujus crimen putare; nec consilium ex necessitate, nec voluntatem ex vi interpretari: nisi fortè eos etiam, qui in hoſtes, aut in prædones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quàm liberè, vituperandos putes. Nemo noſtrûm ignorat, etiam si experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem hæc ſunt imperia, *Animadverte*, &, *dicto pare*: &, *Præter rogitatum si querare*: & illæ minæ, *Si te ſecundo lumine hîc offendero, Moriere*: quæ non ut delectemur ſolùm, legere & ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, & effugere diſcamus.

30. At ex hoc ipſo crimen exoritur: ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret, ex decumis imperatorum pecuniam sibi coegiſſe. Non intelligo hoc quale sit: utrùm acceſsionem decumæ, ut

noſtri facere coactores ſolent, centesimâ; an decessionem de ſumma fecerit: ſi accessionem; undecim millia talentûm ad Gabinium pervenerunt. At non modò abs te decem millia objecta ſunt, ſed etiam ab his æſtimata.

31. Addo illud etiam: quî tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentûm accessionem eſſe factam; aut in tanta mercede hominis, ut vis, avarissimi, mille talentûm decessionem eſſe conceſſam? neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de ſuo; nec regis, imponere tantum pati ſuis.

32. Aderant teſtes, legati Alexandrini. Hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. Ubi ergo ille mos? ubi conſuetudo judiciorum? ubi exempla? ſoletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? Age, si is, qui non dixit, ſolet; etiamne is ſolet, qui laudavit? iiſdem teſtibus, & quidem non productis, ſed dictis teſtium recitatis, quasi præjudicata res, ad has cauſas deferri ſolet.

XII. Et ait etiam meus familiaris, & neceſſarius, eamdem cauſam Alexandrinis fuiſſe, cur laudarent Gabinium, quæ mi-

hi fuerit, cur eumdem defenderem. Mihi, C. Memmi, cauſa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ: neque me verò pœnitet mortales inimicitias, ſempiternas amicitias habere. Nam si me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendiſſe cauſam; & illum, & me vehementer ignoras: neque enim Pompeius me ſuâ causâ quidquam facere voluiſſet invitum; neque ego, cui omnium civium libertas carissima fuiſſet, meam projeciſſem. Quamdiu inimicissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pompeius fuit; nec, poſteaquam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam simulavi; ne cum mea perfidia illi etiam ipsi facerem, cui beneficium dediſſem, injuriam: nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium: si per eum reductus insidiosè rediſſem, me ſcilicet maximè, ſed proximè illum quoque fefelliſſem.

34. At de me omittamus: ad Alexandrinos iſtos revertamur. Quod habent os? quam audaciam? modò, vobis inſpectantibus, in judicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur: negabant pecuniam Gabinio datam: recitabatur identidem Pompeii teſtimonium, regem ad ſe ſcripsiſſe, nullam pecuniam Gabinio, nisi in

rem militarem, datam. Non eſt, inquit, tum Alexandrinis teſtibus creditum. Quid poſtea? Credetur nunc. Quamobrem? Quia nunc aiunt, quod tunc negabant.

35. Quid ergo? iſta conditio eſt testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, iiſdem credatur dicentibus? At, si verum tum, quum veriſſimâ fronte dixerunt; nunc mentiuntur: si tunc mentiti ſunt; doceant nos verum. Quid vultis? sileant. Dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoſcimus: illinc omnes præſtigiæ: illinc, inquam, omnes fallaciæ: omnia denique ab his mimorum argumenta nata ſunt: nec mihi longius quidquam eſt, Judices, quàm videre hominum vultus.

XIII. Dixerunt hîc modò nobiſcum ad hæc ſubſellia, quibus ſuperciliis renuentes huic decem millium crimini? jam noſtis inſulsitatem Græcorum: humeris geſtum agebant: tum, temporis, credo, causâ: nunc ſcilicet tempus nullum eſt. Ubi ſemel quis pejeraverit, ei credi poſtea, etiam si per plures deos juret, non oportet: præſertim, Judices, quum in his judiciis ne locus quidem novo teſti ſoleat eſſe; ob eamque cauſam iidem judices retineantur, qui fuerint de reo; ut his nota sint omnia, neque quid fingi novi possit.

37. Lites, *quò ea pecunia pervenerit*,

non ſuis propriis judiciis, ſed in reum factis condemnari ſolent. Itaque si aut prædes dediſſet Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet; quamvis magna ad Poſtumum ab eo pecunia perveniſſet, non redigeretur: ut intelligi facilè possit, quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui damnatus eſt, perveniſſe in illo primo judicio planum factum sit, id hoc genere judicii redigi ſolere.

38. Nunc verò quid agitur? ubi terrarum ſumus? quid tam inſolens, tam perverſum, præpoſterumve dici, aut excogitari poteſt? Accuſatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius judicatus eſt; ſed qui maximam regi pecuniam credidit. Ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. Jam cedo, quum is, qui pecuniam Poſtumo debuit, non huic, ſed Gabinio dederit; condemnato Gabinio, utrùm illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet?

XIV. At habet, & celat: ſunt enim, qui ita loquantur. Quod genus tandem eſt iſtud oſtentationis, & gloriæ? Si nihil habuiſſet umquam, tamen, si quæsiſſet, cur is dissimularet habere, cauſa non esſet: qui verò duo lauta & copioſa patrimonia accepiſſet, remque præterea bonis

& honeſtis rationibus auxiſſet; quid eſſet tandem cauſæ, cur exiſtimari vellet nihil habere? An, quum credebat inductus uſuris, id agebat, ut haberet quàm plurimum? poſteaquam exegit, quod crediderat; ut exiſtimaretur egere, novum genus hoc gloriæ concupiſcit? Dominatus eſt enim, inquit, Alexandriæ. Immo verò in ſuperbissimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſtodiam: vidit in vinculis familiares ſuos: mors ob oculos ſæpe verſata eſt: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno.

40. At permutata aliunde pecunia eſt: naves Poſtumi Puteolis ſunt auditæ, viſæque merces; fallaces quidem & fucoſæ, chartis, & linteis, & vitro delatæ: quibus quum multæ naves refertæ fuiſſent, una non patuit parva. Cataplus ille Puteolanus, ſermo illius temporis, vectorumque curſus, atque oſtentatio, tum ſubinviſum apud malevolos Poſtumi nomen, propter opinionem pecuniæ neſcio quam, æſtatem unam, non plures, aures referſit iſtis ſermonibus.

XV. Verum autem, Judices, ſi ſcire vultis: niſi C. Cæſaris ſumma in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas extitiſſet, nos hunc Poſtumum jam pridem in foro non haberemus. Ille onera mul-

torum hujus amicorum excepit unus; quæque multi homines neceſſarii ſecundis Poſtumi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc ejus afflictis fortunis univerſa ſuſtinet. Umbram equitis Romani, & imaginem videtis, Judices, unius amici conſervatam auxilio, & fide: nihil huic eripi poteſt, præter hoc simulacrum priſtinæ dignitatis, quod Cæſar ſolus tuetur, & ſuſtinet; quæ quidem in miſerrimis rebus, huic tamen tribuenda eſt maxima: nisi verò hoc mediocri virtute effici poteſt, ut tantus ille vir tanti ducat hunc, & afflictum præſertim, & abſentem, & in tanta fortuna ſua, ut aliena reſpicere magnum sit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut vel obliviſci aliorum non sit mirum, vel, si meminerit, oblitum eſſe facilè possit probare.

42. Multas equidem C. Cæſaris virtutes, magnas, incredibileſque cognovi: ſed ſunt ceteræ majoribus quasi theatris propositæ, & pene populares; caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare urbes, aciem hoſtium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis ſuſtinemus, excipere: his ipsis diebus hoſtem perſequi, tum, quum etiam feræ latibilulis ſe tegant, atque omnia bella jure gentium conquieſ-

cant: ſunt ea quidem magna; quis negat? ſed magnis excitata ſunt præmiis ad memoriam hominum ſempiternam; quò minùs admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.

XVI. Hæc mira laus eſt, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. Equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientiâ patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit & ſuſtinuit re, fortunâ, fide; hodieque ſuſtinet: nec amicum pendentem corruere patitur; nec illius animi aciem præſtringit ſplendor ſui nominis; nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ, & gloriæ.

44. Sint ſanè illa magna, quæ re verâ magna ſunt: de judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tantâ fortunâ, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiæ, reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inuſitatam claris ac præpotentibus viris, non modò non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam & augere debetis; & eò

magis, quòd videtis, hos quasi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem; ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facilè reſtituat: amicissimum hominem si honeſtate ſpoliatum audierit; nec sine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc eſſe debent; nimis etiam multa vobis, quos æquissimos eſſe confidimus.

XVII. Sed, ut, omnium vel ſuſpicioni, vel malevolentiæ, vel crudelitati ſatisfiat, occultat pecuniam Poſtumus, latent regiæ divitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio sibi addici velit? Sed, miſerum me! quanto hæc dixi cum dolore? hem, Poſtume, tune es Curii filius, Caii Rabirii judicio & voluntate filius, naturâ ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cujus multos bonitas locupletavit? qui nihil profudiſti? nihil ullam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio a me addicuntur?

46. O meum miſerum, acerbumque præconium! At hoc etiam optat miſer, ut condemnetur a vobis: ita bona veneant, ut ſolidum ſuum cuique ſolvatur: nihil jam aliud nisi fidem curat: nec vos huic, si jam obliviſci veſtræ manſuetudinis

volueritis,

volueritis, quidquam præterea poteſtis eripere: quod, Judices, ne faciatis, oro, obteſtorque vos, atque eò magis, si adventitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur: nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, invidia quæsita eſt.

47. Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo; quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. Verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus, quum tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti: tu comitibus, tu præsidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu numquam meis, me abſente, liberis, numquam conjugi meæ defuiſti. Poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuæ; quod ſæpe audivi patri tuo, qui id feciſſet, magno adjumento in judicio capitis fuiſſe.

48. Sed jam omnia timeo: bonitatis ipsius invidiam reformido: jam indicat tot hominum fletus, quàm sis carus tuis: & me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obſecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior umquam fuit, nomen equitis Romani, & uſuram hujus lucis, & veſtrum conſpectum ne eripiatis.

Hic vos aliud nihil orat, niſi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro veſtigium facere liceat; quod ipſum fortuna eripuerat, niſi unius amici opes ſubveniſſent.

PRO
T. ANNIO MILONE.
ORATIO TRIGESIMA NONA.

ANNO urbis 701. Ciceronis 53. petebant conſulatum ſummis contentionibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypſæus, & Q. Metellus Scipio. Petebat in eumdem annum præturam P. Clodius, cui ſummæ inimicitiæ cum Milone intercedebant. Itaque decimo tertio Kal. Februarias quum Milo Lanuvium proficiſceretur, & Clodius Ariciâ rediens ei occurriſſet, rixâ & pugnâ fortè commiſſâ, Clodius interfectus fuit. Pompeius deinde ab interrege S. Sulpicio, quinto Kal. Martias conſul creatus eſt, ſtatimque conſulatum iniit, & novas leges tulit: duas ex

3. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium denuntiant; neque ſolùm, ut quieto, ſed etiam ut magno animo ſimus, hortantur; neque auxilium modò defenſioni meæ, verùm etiam ſilentium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ quidem eſt civium, tota noſtra eſt; neque eorum quiſquam, quos undique intuentes, unde aliqua pars fori adſpici poteſt, & hujus exitum judicii exſpectantes videtis, non quum virtuti Milonis favet, tum de ſe, de liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat.

II. Unum genus eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit; qui heſternâ etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis: quorum clamor, ſi quis fortè fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. Quamobrem adeſte animis, Judices, & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam, ſi umquam de bonis & fortibus viris; ſi umquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit; ſi denique umquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes & bonos cives;

quæ vultu & verbis ſæpe ſignificaſſent, re & ſententiis declararent; hoc profectò tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrùm nos, qui ſemper veſtræ auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus; an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiamque recreemur.

5. Quid enim nobis duobus, Judices, laboriosius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe amplissimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudelissimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? Equidem ceteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quòd ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio verò, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri judicarent, numquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modò exſtinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam.

6. Quamquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicæ geſtis, ad hujus criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio eſſe factas; nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in

rempublicam merita condonetis; nèc poſtulaturi, ut si mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potiùs, quàm populi Romani felicitati, assignetis. Sin illius insidiæ clariores hac luce fuerint; tum denique obſecrabo, obteſtaborque vos, Judices, si cetera amisimus, hoc ſaltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, teliſque vitam ut impunè liceat defendere.

III. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, videntur ea eſſe refutanda, quæ & in ſenatu ab inimicis ſæpe jactata ſunt, & in concionibus ſæpe ab improbis, & paulò antè ab accuſatoribus; ut omni errore ſublato, rem planè, quæ venit in judicium, videre possitis. Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui a ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem urbe hoc homines ſtultissimi diſputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri; qui nondum liberâ civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus eſt, quum ſuâ manu ſororem interfectam eſſe fateretur.

8. An eſt quiſquam, qui hoc ignoret, quum de homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum; aut rectè, ac jure factum eſſe defendi? Nisi verò exiſtimatis, dementem P. Africanum fuis-

ſe, qui, quum a C. Carbone, tribuno plebis, in concione ſeditioſè interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte ſentiret, reſpondit jure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me conſule, ſenatus non nefarius haberi, si ſceleratos cives interfici nefas eſſet. Itaque hoc, Judices, non sine cauſa, etiam fictis fabulis, doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi causâ matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum humanâ, ſed etiam ſapientissimæ deæ ſententiâ liberatum. Quòd si duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si ſe telo defenderit, interfici impunè voluerunt; quis eſt, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, quum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?

IV. Atqui si tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt, certè illud eſt non modò juſtum, verùm etiam neceſſarium, quum vi vis illata defenditur. Pudicitiam quum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſè, quàm per-

peti turpiter maluit: atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni quæ poteſt afferri injuſta nex?

10. Quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Eſt igitur hæc, Judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipſa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut si vita noſtra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe exſpectari jubent, quum ei, qui exſpectare velit, antè injuſta pœna luenda sit, quàm juſta repetenda.

11. Etsi perſapienter, & quodam modo tacitè, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quæ non modò hominem occidi, ſed eſſe cum telò hominis occidendi cauſâ vetat: ut, quum cauſa, non telum quæreretur; qui ſui defendendi causâ telo eſſet uſus, non hominis occidendi causâ habuiſſe telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſa, Judices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defenſionem meam, si id memineritis, quod

ſenatus non ſententiis ſuis ſolùm, ſed
ſtudiis comprobavit. Quoties enim
a cauſa a nobis acta in ſenatu? qui-
ſensionibus universi ordinis? quàm
tacitis, nec occultis? Quando enim
ntissimo ſenatu quatuor, ad ſum-
quinque ſunt inventi, qui Milonis
n non probarent? declarant hujus
ſti tribuni plebis illæ intermortuæ
nes, quibus quotidie meam poten-
invidiosè criminabatur, quum dice-
natum non quod ſentiret, ſed quod
vellem, decernere. Quæ quidem si
tia eſt appellanda potiùs, quàm pro-
magna in rempublicam merita medio-
bonis causis auctoritas, aut propter
ſos labores meos nonnulla apud bo-
ratia; appelletur ita ſanè, dummodo
ea utamur pro ſalute bonorum contra
tiam perditorum.

Hanc verò quæſtionem, etsi non eſt
a, numquam tamen ſenatus conſtituen-
putavit: erant enim leges, erant

P. Clodii afferebat, ut nova quæſtio conſtitueretur. Cujus enim de illo inceſto ſtupro judicium decernendi poteſtas ſenatui eſſet erepta; de ejus interitu quis poteſt credere ſenatum judicium novum conſtituendum putaſſe? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam, contra rempublicam ſenatus factam eſſe decrevit? Quia nulla vis umquam eſt in libera civitate ſuſcepta inter cives, non contra rempublicam. Non enim eſt illa defensio contra vim umquam optanda; ſed nonnumquam eſt neceſſaria: nisi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt cæſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam si e republica, rempublicam tamen non vulnerarunt.

VI. Itaque ego ipſe decrevi, quum cædem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe; ſed, quum ineſſet in re vis, & insidiæ, crimen judicio reſervavi, rem notavi. Quòd si per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quæſtionem nunc nullam haberemus: decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo: nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre: sic reliqua

auctoritas ſenatûs emptâ intercessione ſublata eſt.

15. At enim Cn. Pompeius rogatione ſuâ, & de re, & de cauſa judicavit: tulit enim de cæde, quæ in Appia facta eſſet; in qua P. Clodius occiſus fuit. Quid ergo tulit? nempe ut quæreretur. Quid porrò quærendum eſt? factumne sit? at conſtat. A quo? at paret. Vidit igitur, etiam in confessione facti, juris tamen defensionem ſuſcipi poſſe. Quod nisi vidiſſet, poſſe abſolvi eum, qui fateretur; quum videret nos fateri; neque quæri umquam jussiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in judicando litteram, quàm illam triſtem, dediſſet. Mihi verò Cn. Pompeius non modò nihil gravius contra Milonem judicaſſe, ſed etiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in judicando ſpectare oporteret. Nam qui non pœnam confessioni, ſed defensionem dedit, is cauſam interitûs quærendam, non interitum putavit. Iam illud dicet ipſe profectò, quod ſuâ ſponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an tempori.

VII. Domi ſuæ nobilissimus vir, ſenatûs propugnator, atque, illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus hujus noſtri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Druſus, occiſus eſt. Nihil de ejus morte populus conſul-

tus, nulla quæſtio decreta a ſenatu eſt. Quantum luctum in hac urbe fuiſſe a noſtris patribus accepimus, quum P. Africano domi ſuæ quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, ejus ne neceſſariam quidem exſpectatam eſſe mortem?

17. Num igitur ulla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. Intersit inter vitæ dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem & pœnis teneatur, & legibus. Nisi fortè magis erit parricida, si quis conſularem patrem, quàm si quis humilem necaverit: aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum ſuorum sit interfectus; hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ populus uteretur, ſed ubi impunè ſui poſteri latrocinarentur.

18. Itaque in eadem iſta Appia via, quum ornatissimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum: homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ

cruentata antea cæde honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebrò uſurpatur, poſteaquam latronis & parricidæ ſanguine imbuta eſt.

19. Sed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat: extorta eſt confitenti ſica de manibus: caruit foro poſtea Pompeius; caruit ſenatu; caruit publico: januâ ſe, ac parietibus, non jure legum, judiciorumque texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæſtio decreta eſt? Atqui, ſi res, ſi vir, ſi tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa cauſa ſumma omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo ſenatûs; ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur ſalus civitatis; eo porrò reipublicæ tempore, quo si unus ille cecidiſſet, non hæc ſolùm civitas, ſed gentes omnes concidiſſent: nisi fortè, quia perfecta res non eſt, non fuit puniend a; perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur: minùs dolendum fuit re non perfectâ, ſed puniendum certè nihilò minùs. Quoties ego ipſe, Judices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus ſi me non vel mea, vel reipublicæ fortuna ſervaſſet, quis tandem de interitu meo quæſtionem tuliſſet?

VIII. Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa; P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre poteſt: luget ſenatus; mœret equeſter ordo; tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia; afflictantur coloniæ; agri denique ipsi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem desiderant.

21. Non fuit ea cauſa, Judices, profectò non fuit, cur sibi cenſeret Pompeius quæſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, & altâ, & divinâ quadam mente præditus, multa vidit; fuiſſe sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia si etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ: multa etiam alia vidit, ſed illud maximè; quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. Itaque delegit e florentissimis ordinibus ipſa lumina; neque verò, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos m eos: neque enim hoc cogitavit vir juſtissimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamsi cupiiſſet: non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non poſſunt, propterea quòd conſuetudines victûs non poſſunt eſſe cum multis: ſed, si quid poſſu-

mus, ex eo poſſumus, quòd reſpublica nos conjunxit cum bonis; ex quibus ille quum optimos viros legeret, idque maximè ad fidem ſuam pertinere arbitraretur, non potuit legere non ſtudioſos mei.

22. Quòd verò te, L. Domiti, huic quæſtioni præeſſe maximè voluit, nihil quæsivit aliud, nisi juſtitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut conſularem neceſſe eſſet; credo, quòd principum munus eſſe ducebat, resiſtere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex conſularibus te creavit potissimùm; dederas enim, quàm contemneres populares inſanias, jam ab adoleſcentia documenta maxima.

IX. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad cauſam, crimenque veniamus: si neque omnis confessio facti eſt inusitata; neque de cauſa quidquam noſtra aliter, ac nos vellemus, a ſenatu judicatum eſt; & lator ipſe legis, quum eſſet controversia nulla facti, juris tamen diſceptationem eſſe voluit; & electi judices, isque præpositus quæſtioni, qui hæc juſtè ſapienterque disceptet: reliquum eſt, Judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quò faciliùs argumentis perſpicere possitis, rem geſtam vobis dum breviter expono, quæſo diligenter attendite.

24. P. Clodius quum ſtatuiſſet omni ſcelere in prætura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes præturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut ceteri, ſed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam rempublicam quæreret: ſubitò reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non, ut fit, religione aliquâ, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad præturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum.

25. Occurrebat ei, mancam ac debilem præturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porrò ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat: contulit ſe ad ejus competitores; ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret; tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret: convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditissimorum civium, conſcribebat. Quantò ille plura miſcebat, tantò hic magis in dies convaleſcebat. Ubi vidit homo, ad omne facinus paratissimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolùm ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis po-

puli Romani ſæpe eſſe declaratum : palam agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.

26. Servos agreſtes & barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis : res erat minimè obſcura : etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe ; vitam poſſe : significavit hoc ſæpe in ſenatù ; dixit in concione : quinetiam Favonio, fortissimo viro, quærenti ex eo, quâ ſpe fureret, Milone vivo, reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum : quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit.

X. Interim quum ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſolenne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. Kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvii Milo ; Româ ſubitò ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt). Miloni insidias collocaret : atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, relinqueret ; quam, nisi obire facinoris locum tempuſque voluiſſet, numquam reliquiſſet.

28. Milo autem, quum in ſenatu fuiſſet

eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit: calceos & veſtimenta mutavit: pauliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, quum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; sine uxore, quod numquam ferè: quum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, magno & impedito & muliebri ac delicato ancillarum, puerorumque comitatu.

29. Fit obviam Clodio ante fundum ejus horâ ferè undecimâ, aut non multò ſecus: ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: adversi rhedarium occidunt. Quum autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluiſſet, ſeque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum & præſenti fuerunt, partim occisi ſunt, partim, quum ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occi-

ſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim non derivandi criminis cauſâ, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet.

XI. Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, Judices: insidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potiùs oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico, quid reſpublica conſecuta sit, nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni: nihil ſanè id prosit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà rempublicam, voſque ſervaret. Si id jure non poſſet; nihil habeo quod defendam: sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripsit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent; non poteſtis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum.

31. Quod si ita putaſſet; certè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm jugulari a vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet: sin hoc

nemò veſtrûm ita ſentit; illud jam in judicium venit, non, occiſuſne sit, quod fatemur; ſed jure, an injuriâ. quod multis in causis ſæpe quæsitum eſt. Insidias factas eſſe conſtat; & id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit; ab utro factæ sint, incertum eſt: de hoc igitur latum eſt ut quæreretur. Ita & ſenatus rem, non hominem, notavit; & Pompeius de jure, non de facto, quæstionem tulit.

XII. Num quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profectò nihil: si hic illi; ut ne sit impunè: si ille huic; tum nos ſcelere ſolvamur. Quonam igitur pacto probari poteſt, insidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Cassianum *Cui bono fuerit*, in his perſonis valeat; etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut prætor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his conſulibus prætor eſſet, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis

ribus : cujus illi conatus, ut ipſe ra-
inabatur, nec, si poſſent, reprimere
erent, quum tantum beneficium ei ſe
ere arbitrarentur; &, si vellent, for-
: vix poſſent, frangere hominis ſcele-
ssimi corroboratam jam vetuſtate au-
iam.

3. An verò, Judices, vos ſoli igno-
i, vos hoſpites in hac urbe verſamini,
ræ peregrinantur aures, neque in hoc
ragato civitatis ſermone verſantur,
s ille leges (si leges nominandæ ſunt,
ion faces urbis, & peſtes reipublicæ)
it impositurus nobis omnibus, atque
turus? Exhibe, quæſo, Sexte Clodi,
ibe librarium illud legum veſtrarum,
d te aiunt eripuiſſe e domo, & ex
liis armis, turbaque nocturna, tam-
m Palladium ſuſtuliſſe, ut præclarum
elicet munus, atque inſtrumentum tri-
atûs ad aliquem, si nactus eſſes, qui
arbitrio tribunatum gereret, deferre
es. Et adſpexit me illis quidem oculis,
ius tum ſolebat, quum omnia omni-
minabatur. Movet me quippe lumen
æ.

CIII. Quid? tu me iratum, Sexte, pu-
tibi, cujus tu inimicissimum multò
leliùs etiam punitus es, quàm erat hu-
iitatis meæ poſtulare? Tu P. Clodii
ntum cadaver ejeciſti domo, tu in

publicum abjeciſti : tu ſpoliatum imaginibus, exſequiis, pompâ, laudatione, infelicissimis lignis ſemiuſtulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti : quâ re, etsi nefariè feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsiſti tuam, laudare non poſſum, iraſci certè non debeo.

34. P. Clodii præturam non sine maximo rerum novarum metu proponi, & ſolutam fore videbatis, nisi eſſet is conſul, qui eam auderet, poſſetque conſtringere: eum Milonem eſſe quum ſentiret univerſus populus Romanus, quis dubitaret ſuffragio ſuo, ſe metu, periculo rempublicam liberare? At nunc P. Clodio remoto, usitatis jam rebus enitendum eſt Miloni, ut tueatur dignitatem ſuam : singularis illa huic uni conceſſa gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. Vos adepti eſtis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatûs, fontem perennem gloriæ ſuæ perdidit. Itaque Milonis conſulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus eſt. Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni.

35. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris

loris ſui. Quid, ſi hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat ut odiſſet, primùm defenſorem ſalutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremò etiam accuſatorem ſuum: reus enim Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, &, in homine injuſto, quàm etiam juſtum?

XIV. Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat; hunc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim umquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, Judices? quum mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumne timui? non ſervos, non arma, non vim? Quæ fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi ei fuiſſet injuſta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat; multam irrogarat; actionem perduellionis intenderat; & mihi, videlicet, in cauſa aut mala, aut mea, non & præclarissima, & veſtra judicium timendum fuit? Servorum, & egentium civium, & facinoroſorum armis meos cives, meis conſiliis periculiſque ſervatos, pro me objici nolui.

37. Vidi enim, vidi hunc ipſum Q.
tenſium, lumen & ornamentum reij
cæ, pene interfici ſervorum manu,
mihi adeſſet: qua in turba C. Vibi
ſenator, vir optimus, cum hoc quum
unà, ita eſt multatus, ut vitam am
Itaque quando illius poſtea sica illa,
a Catilina acceperat, conquievit? Ha
tentata nobis eſt: huic ego vos obji
me non ſum paſſus: hæc insidiata
peio eſt: hæc iſtam Appiam, mon
tum ſui nominis, nece Papirii cruen
hæc, hæc eadem longo intervallo
verſa rurſus eſt in me: nuper qui
ut ſcitis, me ad regiam pene cor

38. Quid simile Milonis? cujus vi
nis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius,
in judicium detrahi non poſſet, v
preſſam civitatem teneret: quem si
ficere voluiſſet, quantæ, quoties oc
nes, quàm præclaræ fuerunt? Potu
quum domum ac deos penates ſuos
oppugnante, defenderet, jure ſe ul
potuitne, cive egregio & viro fortis
P. Sextio, collegâ ſuo, vulnerato?
tuitne, Q. Fabricio, viro optimo,
de reditu meo legem ferret, pulſo,
delissimâ in foro cæde factâ? potu
L. Cæcilii, juſtissimi fortissimique p
ris, oppugnatâ domo? potuitne illo
quum eſt lata lex de me? quum totiu

liæ concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnoviſſet; ut, etiam si id Milo feciſſet, cuncta civitas eam laudem pro ſua vindicaret?

XV. Atqui erat id temporis clarissimus & fortissimus conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatûs, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici consensûs, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptem prætores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius auctor & dux mei reditûs, illius hoſtis; cujus ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea gravissimam & ornatissimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui, quum de me decretum Capuæ fecit, ipſe, cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent: omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum intereműiſſet, non de impunitate ejus, ſed de præmiis cogitaretur.

40. Tamen ſe Milo continuit, & Publium Clodium ad judicium bis, ad vim numquam vocavit. Quid? privato Milone, & reo ad populum, accuſante Publio Clodio, quum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt; quæ tum non modò occasio, ſed etiam cauſa

illius opprimendi fuit? Nuper verò quum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, gravissimamque adoleſcens nobilissimus reipublicæ partem fortissimè ſuſcepiſſet, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret; qui locus, quod tempus illud, dii immortales! fuit? quum ſe ille fugiens in ſcalarum tenebras abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nullâ ſuâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ?

41 Quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? quum ille vi in ſepta irruiſſet, gladios deſtringendos, lapides jaciendos curaſſet, deinde ſubitò, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſuâ liberet?

XVI. Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impunè non eſt auſus; hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere?

42. Præſertim, Judices, quum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim, quàm timida ſit ambitio, quantaque & quàm ſollicita ſit cupiditas conſulatûs) omnia non modò, quæ reprehendi palam,

ſed etiam quæ obſcurè cogitari poſſunt, timemus; rumorem, fabulam falſam, fictam, levem perhorreſcimus; ora omnium, atque oculos intuemur: nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſuſque civium; qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt.

43. Hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus & facinus præ ſe ferens, & confitens, ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui ſe, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ eſt, Judices; quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certè neceſſarii? an in Clodio? qui ita judicia, pœnamque contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret?

44. Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Te, Q. Petilli, appello, optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor; quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſ-

tis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Quum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit?

XVII. Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat: vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuvium illo ipſo, quo profectus eſt, die: itaque antevertit. At quo die? quo, ut antè dixi, inſanissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, numquam reliquisſet. Ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa manendi; Miloni manendi nulla facultas, exeundi non cauſa ſolùm, ſed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit?

46. Primùm quæro, qui ſcire potuerit; quod vos idem in Clodio quærere non poteſtis: ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe: ſed erant permulti alii, ex quibus

id facillimè ſcire poſſet ; omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæsivit ? quæsierit ſanè : videte, quid vobis largiar : ſervum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. Legite teſtimonia teſtium veſtrorum : dixit Caius Cassinius, cognomento Schola, Interamnas, familiarissimus & idem comes Publii Clodii, cujus jampridem teſtimonio Clodius eâdem horâ Interamnæ fuerat & Romæ, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe ; ſed ſubitò ei eſſe nuntiatum, Cyrum architectum eſſe mortuum : itaque Romam repentè conſtituiſſe proficiſci : dixit hoc comes item Publii Clodii Caius Clodius.

XVIII. Videte, Judices, quantæ res his teſtimoniis sint confectæ. Primùm certè liberatur Milo, non eo consilio profectus eſſe, ut insidiaretur in via Clodio ; quippe qui ei obvius futurus omnino non erat : deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) ſcitis, Judices, fuiſſe, qui in hac rogatione ſuadenda dicerent, Milonis manu cædem eſſe factam, consilio verò majoris alicujus. Videlicet me latronem, ac sicarium abjecti homines & perditi deſcribebant. Jacent ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audiſſet, fuiſſe rediturum. Reſpiravi : liberatus ſum :

non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe.

48. Nunc perſequar cetera; nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano manſurus, si quidem exiturus ad cædem e villa non fuiſſet. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem appropinquare: nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Româ proficiſcens reliquerat morientem? Unà fui: teſtamentum simul obsignavi cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, & illum heredem, & me ſcripſerat. Quem pridie horâ tertiâ animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie horâ decimâ denique ei nuntiabatur?

XIX. Age, sit ita factum: quæ cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret? quid afferebat cauſa feſtinationis? quòd heres erat? primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde, si quid eſſet, quid tandem erat, quod eâ nocte conſequi poſſet; amitteret autem, si poſtridie manè Romam veniſſet? Atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potiùs, quàm expetendus fuit; sic Miloni, quum insidiator eſſet, si illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubsidendum, atque exſpectandum fuit.

50. Noctu invidioſo & pleno latronum in loco occidiſſet: nemo ei neganti non crediſſet, quem eſſe omnes ſalvum, etiam confitentem, volunt. Suſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronum occultator & receptator locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque cæca nox oſtendiſſet Milonem: deinde ubi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam hæc timentes in ſuſpicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria.

51. Atque illo die certè Ariciâ rediens, devertit Clodius ad ſe in Albanum: quod ut ſciret Milo illum Ariciæ fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quæ viam tangeret, deverſurum: cur neque antè occurrit, ne ille in villa resideret; nec eo in loco ſubſedit, quò ille noctu venturus eſſet?

52. Video adhuc conſtare omnia, Judices: Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis: odium fuiſſe illius in hunc acerbissimum; in illum hujus nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam Miloni, & prædictam palam; nihil umquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic

ignotum fuiſſe : hujus iter neceſſarium ; illius etiam potiùs alienum : hunc præ ſe tuliſſe, ſe illo die Româ exiturum ; illum eo die ſe dissimulaſſe rediturum : hunc nullius rei mutaſſe consilium ; illum cauſam mutandi consilii finxiſſe : huic, si insidiaretur, noctem prope urbem exſpectandam ; illi, etiam si hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum.

XX. Videamus nunc id, quod caput eſt : locus ad insidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, Judices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum eſt ? Ante fundum Clodii ; quo in fundo, propter infanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabatur valentium. Edito adverſarii, atque excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimùm elegerat ? an in eo loco eſt potiùs exſpectatus ab eo, qui ipsius loci ſpe facere impetum cogitarat ? Res loquitur, Judices, ipſa, quæ ſemper valet plurimùm.

54. Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis ; tamen appareret uter esſet insidiator, uter nihil cogitaret mali, quum alter veheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor : quid horum non impeditissimum ? veſtitus, an vehiculum, an

comes ? quid minùs promptum ad pugnam, quum penulâ irretitus, rhedâ impeditus, uxore pene conſtrictus eſſet ? Videte nunc illum, primùm egredientem e villa, ſubitò; cur ? veſperi; quid neceſſe eſt ? tardè; qui convenit, id præſertim temporis ? Devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret ? ſciebat in Alsiensi eſſe. Villam ut perſpiceret ? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiverſationis ? dum hic veniret, locum relinquere noluit.

XXI. Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum sine ea: numquam non in rheda; tum in equo: comites Græculi, quocumque ibat, etiam quum in caſtra Etruſca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges: ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum eſſe diceres. Cur igitur victus eſt ? quia non ſemper viator a latrone, nonnumquam etiam latro a viatore occiditur: quia, quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

56. Nec verò sic erat umquam non paratus Milo contra illum, ut non ſatis ſe-

rè eſſet paratus : ſemper ille & quantum intereſſet P. Clodii ſe perire, & quanto illi odio eſſet, & quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam ſuam, quam maximis præmiis propoſitam & pene addictam ſciebat, numquam in periculum sine præsidio & sine cuſtodia projiciebat. Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui ſæpe ſpoliantem jam & exſultantem evertit, & perculit ab abjecto : adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis; qui quum à tergo hoſtem intercluſum reliquiſſet, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos irâ, vitamque domini deſperantes quum incidiſſet, hæsit in iis pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt.

57. Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicarent; ne dolorem perferre non poſſent; ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſervis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus eſt tortore? quid quæris? occideritne? occidit. Jure, an injuriâ? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæſtio eſt, juris in judicio.

XXII. Quod igitur in cauſa quærendum eſt, id agamus hìc : quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miſerit, si id potiùs quæris, quàm cur

parum amplis affecerit præmiis; neſcis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter & fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata eſt, non libertate ſolùm, ſed etiam omnibus præmiis dignissimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. Quod enim præmium ſatis magnum eſt tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus ſervis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti eſt, quàm quòd propter eoſdem non ſanguine & vulneribus ſuis crudelissimi inimici mentem oculoſque ſatiavit: quos nisi manumisiſſet, tormentis etiam dedendi fuiſſent, conſervatores domini, ultores ſceleris, defenſores necis. Hic verò nihil habet in his malis, quod minùs moleſtè ferat, quàm, etiam si quid ipsi accidat, eſſe tamen illis meritum præmium perſolutum.

59. Sed quæſtiones urgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibuſnam de ſervis? rogas? de P. Clodii. Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid poteſt agi ſeverius? De ſervis nulla quæſtio eſt in dominos, nisi de inceſtu, ut fuit in Clodium. Proximè deos accessit Clodius, propiùs quàm tum, quum ad ipſos penetrarat; cujus de mor-

te, tamquam de cæremoniis violatis, quæritur. Sed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quæri noluerunt, non quin poſſet verum inveniri, ſed quia videbatur indignum eſſe, & dominis morte ipsâ triſtius. In reum de ſervis accuſatoris quum quæritur, verum inveniri poteſt?

60. Age verò, quæ erat, aut qualis quæſtio? Heus tu Ruſcio (verbi causâ) cavesis mentiare. Clodius insidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit. Sperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Subitò arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur a ceteris, & in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis còlloqui possit. Hi centum dies penes accuſatorem quum fuisſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. Quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?

XXIII. Quòd si nondum ſatis cernitis, quum res ipſa tot, tam claris argumentis, signiſque luceat, purâ mente atque integrâ Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nullâ conſcientiâ exanimatum, Romam revertiſſe; recordamini, per deos immortales! quæ fuerit celeritas reditûs ejus: qui ingreſſus in forum, ardente curiâ: quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio. Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam ſenatui commisit: neque ſenatui modò, ſed etiam

publicis præſidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiſerat. Cui ſe numquam hic profectò tradidiſſet, niſi cauſæ ſuæ confideret; præſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. Magna vis eſt conſcientiæ, Judices, & magna in utramque partem; ut neque timeant, qui nihil commiſerint; & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint.

62. Neque verò ſine ratione certa, cauſa Milonis ſemper a ſenatu probata eſt: videbant enim ſapientiſſimi homines facti rationem, præſentiam animi, defenſionis conſtantiam. An verò obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis ſermones & opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum Romam eſſe rediturum.

63. Sive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, ut æquo animo patriâ careret, quum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin, quum ſuo pe-

riculo ſalutem reipublicæ attuliſſet, cederet æquo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipſe ſervaſſet. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miſeros interdum cives, optimè de republica meritos! in quibus homines non modò res præclarissimas obliviſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. Ergo illa falſa fuerunt; quæ certè vera exſtitiſſent, si Milo admisiſſet aliquid, quod non poſſet honeſtè, veréque defendere.

XXIV. Quid, quæ poſtea ſunt in eum congeſta? quæ quemvis etiam mediocrium delictorum conſcientiâ perculiſſent, ut ſuſtinuit, dii immortales! ſuſtinuit? immo verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuiſſet. Scutorum, gladiorum, frenorum, ſparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi poſſe indicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiportum eſſe dicebant, in quo Miloni non eſſet conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata ſolùm, ſed pene

credita; nec antè repudiata ſunt, quàm quæsita.

65. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii, ſed dicam, ut ſentio, Judices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere poſſunt ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. Quin etiam fuerit audiendus popa Licinius, neſcio quis, de circo maximo, ſervos Milonis apud ſe ebrios factos, sibi confeſſos eſſe de interficiendo Pompeio conjuraſſe; deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. Arceſſor in primis: de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. Non poteram in illius mei, patriæque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari: ſed mirabar tamen credi popæ: ebrioſorum confessionem ſervorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari.

66. Verùm, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea ſolùm, quæ timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, præſtantissimâ virtute virum, timidum ſuſpicari: diligentiam, totâ

republicâ ſuſceptâ, nimiam nullam putabam. Frequentissimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret: nudavit ſe in ſanctissimo templo, quoniam vita talis & civis & viri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, res ipſa loqueretur.

XXV. Omnia falſa, atque insidiosè ficta comperta ſunt. Quòd si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, ſed tuas, Cnei Pompei (te enim jam appello eâ voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, ſuſpiciones perhorreſcimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas, si Italiæ delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta juventus, quæ tuum corpus domumque cuſtodit, contra Milonis impetum armata eſt, atque illa omnia in hunc unum inſtituta, parata, intenta ſunt: magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires, atque opes indicantur, si quidem in hunc unum & præſtantissimus dux electus, & tota reſpublica armata eſt.

68. Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras & labantes, ut eas his armis ſanares & confirmares, eſſe

commiſſas? quòd si Miloni locus datus esſet; probaſſet profectò tibi ipsi, neminem umquam hominem homini cariorem fuiſſe, quàm te sibi: nullum ſe umquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa teterrima peſte ſæpissimè pro tua gloria contendiſſe: tribunatum ſuum, ad ſalutem meam, quæ tibi carissima fuiſſet, consiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos ſe habere ſemper amicissimos ſperaſſe; te tuo beneficio, me ſuo. Quæ si non probaret: si tibi ita penitus inhæsiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut evelli modo poſſet: si denique Italia a delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade numquam eſſet conquietura: næ iſte haud dubitans cessiſſet patriâ, is, qui ita natus eſt, & ita conſuevit; te, Magne, tamen anteſtaretur, quod nunc etiam facit.

XXVI. Vide, quàm sit varia vitæ commutabiliſque ratio, quàm vaga volubiliſque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates: erit, erit illud profectò tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, quum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatis (qui quàm crebrò accidat, experti debemus ſcire) & amicissimi be-

nevolentiam, & gravissimi hominis i
& unius poſt homines natos for
viri magnitudinem animi desideres.

70. Quamquam quis hoc credat, C
Pompeium, juris publici, moris maj
rei denique publicæ peritissimum,
ſenatus ei commiſerit, ut videret, N
reſpublica detrimenti caperet; quo un
siculo ſatis armati ſemper conſule
runt, etiam nullis armis datis; hunc
citu, hunc delectu dato, judicium e
taturum fuiſſe in ejus consiliis vindic
qui vel judicia ipſa tolleret? Satis j
tum eſt a Pompeio, ſatis, falsò iſt
ferri in Milonem; qui legem tulit,
ut ego ſentio, Milonem abſolvi a
oporteret; ut omnes confitentur, l

71. Quòd verò in illo loco, atq
publicorum præsidiorum copiis circ
ſus ſedet; ſatis declarat, ſe non ter
inferre vobis (quid enim illo mini
gnum, quàm cogere, ut vos eum
demnetis, in quem animadvertere i
more majorum, & ſuo jure poſſet:
præsidio eſſe; ut intelligatis, contr
ternam concionem illam licere vobis,
ſentiatis, liberè judicare.

XXVII. Nec verò me, Judices
dianum crimen movet; nec tam ſu
mens, tamque veſtri ſensûs ignarus
expers, ut neſciam quid de morte

ſentiatis : de qua si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impunè Miloni palam clamare, atque mentiri gloriosè liceret. Occidi, occidi, non Sp. Mælium, qui annonâ levandâ, jacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi : non Tib. Gracchum, qui collegæ magiſtratum per ſeditionem abrogavit; quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloriâ : ſed eum (auderet enim dicere, quum patriam periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus ſanctissimis nobilissimæ feminæ comprehenderunt :

73. Eum, cujus ſupplicio ſenatus ſolennes religiones expiandas ſæpe cenſuit : eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quæſtionibus habitis, dixit comperiſſe : eum, qui civem, quem ſenatus, quem populus, quem omnes gentes, urbis ac vitæ civium conſervatorem judicabant, ſervorum armis exterminavit : eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum, quibuscum voluit, partitus eſt : eum, qui, plurimis cædibus in foro factis, singulari virtute & gloriâ civem domum vi & armis compulit : eum, cui nihil umquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine : eum, qui ædem Nympharum incendit, ut me-

tenens clamaret T. Annius, Adeſte, quæſo, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro & hac dexterâ a cervicibus veſtris repuli; per me ut unum jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: eſſet verò timendum, quonam modo id ferret civitas: nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? qui non unum poſt hominum memoriam Titum Annium plurimùm reipublicæ profuiſſe, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affeciſſe, & dicat, & ſentiat? Nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare: multas tamen jam ſummorum imperatorum clarissimas victorias ætas noſtra vidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam.

78. Mandate hoc memoriæ, Judices: ſpero multa vos, liberoſque veſtros in republica bona eſſe viſuros: in his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos viſuros fuiſſe. In ſpem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti ſumus, hunc ipſum annum, hoc ipſo ſummo viro conſule, compreſsâ hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis conſtitutis, ſalutarem civitati fore. Num quis igitur eſt

tam

tam demens, qui hoc, P. Clodio vivo, contingere potuiſſe arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata atque veſtra, dominante homine furioſo, quod jus perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent?

XXIX. Non timeo, Judices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentiùs hæc in illum evomere videar, quàm veriùs: etenim etsi præcipuum eſſe debebat, tamen ita communis erat omnium ille hoſtis, ut in communi odio pene æqualiter verſaretur odium meum. Non poteſt dici ſatis, ne cogitari quidem, quantum in illo ſceleris; quantum exitii fuerit.

79. Quin sic attendite, Judices: nempe hæc eſt quæſtio de interitu P. Clodii: fingite animis: liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ; & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ, si poſſim efficere, ut Milonem abſolvatis, ſed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuiſtis? quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipſe Cneius Pompeius, qui eâ virtute ac fortunâ eſt, ut ea potuerit ſemper, quæ nemo præter illum; si is, inquam, potuiſſet, aut quæſtionem de morte P. Clodii ferre, aut ipſum ab inferis excitare; utrum putatis potiùs facturum fuiſſe? etiamsi propter ami-

citiam vellet illum ab inferis evocare; propter rempublicam non feciſſet. Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos reſtitui poſſe, nolletis; & de ejus nece lata quæſtio eſt, qui si eadem lege reviviſcere poſſet, lata lex numquam eſſet. Hujus ergo interfector qui eſſet, in confitendo ab iiſne pœnam timeret, quos liberaviſſet?

80. Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatis & religionem, & memoriam conſecrantur. Vos tanti conſervatorem populi, tanti ſceleris ultorem, non modò honoribus nullis afficietis, ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si feciſſet, & magno animo & libente ſe feciſſe, libertatis omnium causâ: quod ei certè non confitendum modo fuiſſet, verùm etiam prædicandum.

XXX. Etenim, si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoſcatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis eſſent petenda? nisi verò gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quàm veſtri ordinis defenſorem fuiſſe; quum præſertim in ea confessione, si grati eſſe velletis,

honores aſſequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur (quamquam qui poterat ſalus ſua cuique non probari ?) ſed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidiſſet ; magno animo conſtantique cederet ex ingrata civitate : nam quid eſſet ingratius, quàm lætari ceteros, lugere eum ſolum, propter quem ceteri lætarentur ?

82. Quamquam hoc animo ſemper fuimus omnes in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam noſtra futura eſſet gloria, periculum quoque, & invidiam noſtram putaremus : nam quæ mihi ipsi tribuenda laus eſſet, quum tantum in conſulatu meo pro vobis ac liberis veſtris auſus eſſem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer ? quæ mulier ſceleratum ac pernicioſum civem occidere non auderet, si periculum non timeret ? Propositâ invidiâ, morte, pœnâ, qui nihilò ſegniùs rempublicam defendit, is vir verè putandus eſt. Populi grati eſt, præmiis afficere bene meritos de republica cives ; viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe pœniteat.

83. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, quâ Ahala, quâ Nasica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi : &, si grata reſpublica eſſet, læ-

taretur; si ingrata, tamen in gravi fortuna conſcientiâ ſuâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, & veſtra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant: nec verò quisquam aliter arbitrari poteſt, nisi qui nullam majeſtatem eſſe ducit, numenve divinum: quem neque imperii veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cœli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque, id quod maximum eſt, majorum noſtrorum ſapientia, qui ſacra, qui cæremonias, qui auſpicia & ipsi ſanctissimè coluerunt, & nobis, ſuis poſteris, prodiderunt.

XXXI. Eſt, eſt profectò illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam, quod vigeat, & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu: nisi fortè idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur; proinde quasi noſtram ipſam mentem quâ ſapimus, quâ providemus, quâ hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut planè, qualis, aut ubi sit, ſentire possimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quæ illam perniciem exſtinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceſſere fortissimum virum auderet, vinceretürque ab eo,

quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem & licentiam ſempiternam. Non eſt humano consilio, ne mediocri quidem, Judices, deorum immortalium curâ, res illa perfecta: religiones mehercule ipſæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commôſſe ſe videntur, & jus in illo ſuum retinuiſſe.

85. Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ & æquales, quas ille præceps amentiâ, cæsis, proſtratiſque ſanctissimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat: veſtræ tum aræ, veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, fineſque ſæpe omni nefario ſtupro & ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illæ, vobis veſtro in conſpectu ſeræ, ſed juſtæ tamen, & debitæ pœnæ ſolutæ ſunt. Nisi fortè hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, ut ante ipſum ſacrarium Bonæ deæ, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti & ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam deam, quum prœlium commisiſſet, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret;

ut non abſolutus judicio illo nefario videretur, ſed ad hanc insignem pœnam reſervatus.

XXXII. Nec verò non eadem ira deorum hanc ejus ſatellitibus injecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu atque ludis, sine exſequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici ſolent, ambureretur abjectus: non fuiſſe credo fas clarissimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potiùs mortem ejus lacerari, quàm in quo vita eſſet damnata.

87. Dura mihi, medius fidius, jam fortuna populi Romani & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempublicam inſultare videret, & pateretur. Polluerat ſtupro ſanctissimas religiones: ſenatûs gravissima decreta perfregerat: pecuniâ ſe palam a judicibus redemerat: vexarat in tribunatu ſenatum: omnium ordinum conſenſu pro ſalute reipublicæ geſta reſciderat: me patriâ expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuum, privatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vaſtarat Etruriam: multos

ſedibus, ac fortunis ejecerat: inſtabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant: incidebantur jam domi leges, quæ nos noſtris ſervis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret. Obſtabat ejus cogitationibus nemo, præter Milonem: ipſum illum, qui poterat obſtare, novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiam ſuam eſſe dicebat: bonorum animos etiam in meo caſu contempſerat: Milo unus urgebat.

XXXIII. Hìc, dii immortales! ut ſuprà dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo, ut huic faceret insidias: aliter perire peſtis illa non potuit: numquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumſcripsiſſet: ne quum ſolebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat.

89. An conſules in prætore coercendo fortes fuiſſent? Primùm Milone occiſo habuiſſet ſuos conſules: deinde quis in eo prætore conſul fortis eſſet, per quem tribunum, virum conſularem crudelissimè vexatum eſſe meminiſſet? oppressiſſet omnia, possideret, teneret: lege novâ, quæ eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet: poſtremò, nisi eum dii immor-

tales in eam mentem impuliſſent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis.

90. An ille prætor, ille verò conſul, si modò hæc templa atque ipſa mœnia ſtare eo vivo tamdiu, & conſulatum ejus exſpectare potuiſſent, ille denique vivus mali nihil feciſſet, qui mortuus, uno ex ſuis ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab univerſo populo Romano conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri à multitudine imperita, quamquam, eſſet miſerum id ipſum, ſed ab uno; qui quum tantum auſus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non eſſet auſus? In curiam potissimùm abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat.

91. Et ſunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? & qui ab eo ſpirante forum putent potuiſſe defendi, cujus non reſtiterit cadaveri curia? Excitate, excitate eum, si poteſtis, ab inferis: frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias inſepulti? nisi verò ſuſtinuiſtis eos,

qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, quum audiretur silentio M. Cœlius, tribunus plebis, vir & in republica fortissimus, & in ſuſcepta cauſa firmissimus, & bonorum voluntati, & auctoritati ſenatûs deditus, & in hac Milonis sive invidia, sive fortuna singulari, divinâ & incredibili fide.

XXXIV. Sed jam ſatis multa de cauſa; extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, nisi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut eam miſericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipſe non implorat; ego autem, repugnante hoc, & imploro, & expoſco? Nolite, si in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis: si vultum ſemper eumdem, si vocem, si orationem ſtabilem ac non mutatam videtis, hòc minùs ei parcere; atque haud ſcio, an multò etiam sit adjuvandus magis. Etenim si in gladiatoriis pugnis, & in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & ſupplices, & ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus; fortes & animoſos, & ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervare cupimus, eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non re-

quirunt, quàm qui illam efflagitant; quantò hoc magis in fortiſsimis civibus facere debemus?

93. Me quidem, Judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus interſum quotidie. Valeant, inquit, cives mei, valeant: ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hæc urbs præclara, mihique patria cariſsima, quoquo modo merita de me erit: tranquillâ republicâ cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo: si mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: & quam primùm tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquieſcam.

94 O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! Ego quum tribunus plebis, republicâ oppreſsâ, me ſenatui dediſſem, quem exſtinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant; mihi umquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego, quum te (mecum enim ſæpissimè loquitur) patriæ reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? ubi

ſtudia municipiorum ? ubi Italiæ voces ? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defensio ? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari ?

XXXV. Nec verò hæc, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis : negat enim, ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quæ fecit ; timidis, & omnia circumſpicientibus pericula, non negat : plebem, & infimam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quò tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat ; ut non modò virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret : nec timet, ne, quum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam singularibus. Senatûs erga ſe benevolentiam temporibus his ipsis ſæpe eſſe perſpectam ; veſtras verò, & veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcumque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit.

96. Meminit etiam, sibi vocem præconis modò defuiſſe, quam minimè desiderarit ; populi verò cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe conſulem declaratum : nunc denique, si hæc arma contra ſe sint futura, sibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. Addit hæc, quæ certè

vera ſunt, fortes & ſapientes viros non tam præmia ſequi ſolere rectè factorum, quàm ipſa rectè facta: ſe nihil in vita nisi præclarissimè feciſſe; si quidem nihil sit præſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus:

97. Nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint: ſed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si eſſet habenda ratio præmiorum, amplissimum eſſe præmium, gloriam: eſſe hanc unam, quæ brevitatem vitæ poſteritatis memoriâ conſolaretur; quæ efficeret, ut abſentes adesſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in cœlum viderentur adſcendere.

98. De me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmuteſcet vetuſtas: quin hoc tempore ipſo, quum omnes a meis inimicis faces meæ invidiæ ſubjiciantur; tamen omni in hominum cœtu, gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni ſermone celebramur: omitto Etruriæ feſtos & actos, & inſtitutos dies: centesima lux eſt hæc ab interitu P. Clodii, &, opinor, altera; quà fines imperii populi Romani ſunt, ea non ſolùm fama jam de illo, ſed etiam lætitia peragravit: quamobrem, ubi corpus hoc sit, non,

inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & jam verſatur, & ſemper habitabit nominis mei gloria.

XXXVI. Hæc tu mecum ſæpe, his abſentibus; ſed iiſdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quum iſto animo es, ſatis laudare non poſſum; ſed, quò eſt iſta magis divina virtus, eò majore a te dolore divellor: nec verò, si mihi eriperis, reliqua eſt illa ſaltem ad conſolandum querela, ut his iraſci possim, a quibus tantum vulnus accepero: non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amicissimi; non malè aliquando de me meriti, ſed ſemper optimè. Nullum umquam, Judices, mihi tantum dolorem inuretis (etsi quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, ut obliviſcar, quanti me ſemper feceritis: quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potiùs luitur, quàm Milonis? præclarè enim vixero, si, quid mihi acciderit priùs, quàm hoc tantum mali videro.

100. Nunc me una conſolatio ſuſtentat, quòd tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum ſtudii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum ſæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te ſupplicem abjeci: bona,

fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua dimicatio capitis futura, depoſco. Quid jam reſtat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, niſi ut eam fortunam, quæcumque erit tua, ducam meam? Non recuſo, non abnuo: voſque obſecro, Judices, ut veſtra beneficia, quæ in me contuliſtis, aut in hujus ſalute augeatis, aut in ejuſdem exitio occaſura eſſe videatis.

XXXVII. His lacrymis non movetur Milo: eſt quodam incredibili robore animi: exſilium ibi eſſe putat, ubi virtuti non ſit locus: mortem naturæ finem eſſe, non pœnam. Sit hic eâ mente, quâ natus eſt: quid vos, Judices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis; ipſum ejicietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri & in civis invicti appello periculo, centuriones, voſque milites: vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur?

102. O me miſerum! ô me infelicem!

revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdem retinere non potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſervaſſet? At in qua cauſa non potuiſſe? quæ eſt grata gentibus. A quibus non potuiſſe? ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquierunt. Quo deprecante? me.

103. Quodnam ego concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admisi, Judices, quum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, exſtinxi? omnes in me, meoſque redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem eſſe voluiſtis? an ut, inſpectante me, expellerentur, per quos eſſem reſtitutus? Nolite, obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quàm fuerit ille ipſe diſceſſus: nam quî poſſum putare me restitutum eſſe, si diſtrahor ab iis, per quos reſtitutus ſum?

XXXVIII. Utinam dii immortales feciſſent (pace tuâ, Patria, dixerim: metuo enim, ne ſceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) utinam P. Clodius non modò viveret, ſed etiam prætor, conſul, dictator eſſet potiùs, quàm hoc ſpec-

taculum viderem. O dii immortales! fortem, & a vobis, Judices, conſervandum virum! Minimè, minimè, inquit: immo verò pœnas ille debitas luerit; nos ſubeamus, si ita neceſſe eſt, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, uſquam, nisi in patria, morietur? aut, si fortè, pro patria? hujus vos animi monumenta retinebitis; corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſuâ quiſquam ſententiâ ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulſum a vobis ad ſe vocabunt?

105. O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam, si ejecerit; miſeram, si amiſerit! Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendi vetat. Vos oro, obteſtorque, Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem, juſtitiam, fidem, mihi credite, is maximè probabit, qui in judicibus legendis optimum, & ſapientissimum, & fortissimum quemque legit.

PRO M. MARCELLO.

ORATIO QUADRAGESIMA.

M. Claudius Marcellus, qui ante annos quinque in conſulatu Cæſarem palam oppugnaverat, bello civili partes Pompeii ſecutus, eo victo, Cæſarem veterem ſuum inimicum metuens, Mitylenas conceſſit, ibique in ſtudiis bonarum artium vivebat. Quum autem in ſenatu a L. Piſone mentio eſſet facta de Marcello, & quum C. Marcellus ſe ad pedes Cæſaris abjeciſſet, cunctus ſenatus conſurrexit, & ad Cæſarem ſupplex acceſſit. Tum Cæſar, accuſatâ acerbitate Marcelli, repentè præter ſpem dixit ſe ſenatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causâ negaturum. Itaque quum omnes ante Ci-

ceronem rogati, Cæſari gratias egiſſent, Cicero, qui ſtatuerat in perpetuum tacere, ſententiam rogatus, Cæſari gratias egit hac oratione, quam habuit in ſenatu, anno urbis 707. ætatis 61. Cæſare tertiùm & M. Lepido coſſ.

I. DIUTURNI silentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; idemque initium, quæ vellem, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi. Tantam enim manſuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo præterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicæ reddito, non ſolùm illius, ſed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis, & reipublicæ conſervatam, ac reſtitutam puto.

2. Dolebam enim, Patres conſcripti, ac vehementer angebar, quum viderem, virum talem, qui in eadem cauſa eſſet, in qua ego fuiſſem, non in eadem eſſe

fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam, verſari me in noſtro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore ſtudiorum, ac laborum meorum quasi quodam ſocio a me & comite diſtracto. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudinem, C. Cæſar, interclusam aperuiſti, & his omnibus ad bene de omni republica ſperandum, quasi signum aliquod ſuſtuliſti.

3. Intellectum eſt enim mihi quidem in multis, & maximè in me ipſo, ſed paulò antè omnibus, quum M. Marcellum ſenatui populoque Romano concesſiſti, commemoratis præſertim offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipublicæ tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitæ antè actæ hodierno die maximum cepit, quum ſummo conſenſu ſenatûs, tum præterea judicio tuo gravissimo & maximo: ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, quum in accepto tanta sit gloria. Eſt verò fortunatus ille, cujus ex ſalute non minor pene ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenit. Quod ei quidem meritò, atque optimo jure contigit: quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentiâ, aut ullo genere laudis præſtantior?

II. Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar, res tuas geſtas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die conſecutus es.

5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris uſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res geſtas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero prœliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum poſſe conferri: nec verò disjunctissimas terras citiùs cujuſquam passibus potuiſſe peragrari, quàm tuis non dicam curſibus, ſed victoriis luſtratæ ſunt.

6. Quæ quidem ego nisi ita magna eſſe fatear, ut ea vix cujuſquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim; ſed tamen ſunt alia majora: nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multùm juvant: maximam

verò partem quaſi ſuo jure Fortuna sibi vindicat; & quidquid eſt proſperè geſtum, id pene omne ducit ſuum.

7. At verò hujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulò antè adeptus, ſocium habes neminem: totum hoc, quantumcumque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum: nihil sibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloriæ non offert: tibi cedit: tuam ſe eſſe totam, & propriam fatetur. Numquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad consilium caſus admittitur.

III. Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci poſſent, habebant: nulla eſt enim tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari, frangique poſſit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed simillimum deo judico.

9. Itaque, C. Cæſar, bellicæ tuæ lau-

des celebrabuntur illæ quidem non ſolùm noſtris, ſed pene omnium gentium litteris, atque linguis; neque ulla umquam ætas de tuis laudibus conticeſcet Sed tamen ejuſmodi res, neſcio quomodo, etiam quum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, & tubarum ſono. At verò quum aliquid clementer, manſuetè, juſtè, moderatè, ſapienter factum, in iracundia præſertim, quæ eſt inimica conſilio, & in victoria, quæ naturâ inſolens & ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus; quo ſtudio incendimur, non modò in geſtis rebus, ſed etiam in fictis, ut eos ſæpe, quos numquam vidimus, diligamus? Te verò, quem præſentem intuemur, cujus mentem, ſenſuſque, & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit, id eſſe ſalvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? quâ benevolentiâ complectemur? Parietes, medius fidius, C. Cæſar, ut mihi videtur, hujus curiæ, tibi gratias agere geſtiunt, quòd brevi tempore futura ſit illa auctoritas in his majorum ſuorum, & ſuis ſedibus.

IV. Equidem quum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate præditi, lacrymas modò vobiſcum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria obfudit; quibus tu etiam mortuis,

M. Marcello conſervato, dignitatem ſuam reddidiſti, nobiliſſimamque familiam, jam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicaſti.

11. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones: hæc enim res unius eſt propria C. Cæſaris: ceteræ duce te geſtæ ſunt, magnæ illæ quidem, ſed tamen multo, magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes: quæ quidem tanta eſt, ut tropæis, monumentiſque tuis allatura sit finem ætas: nihil eſt enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & conſumat vetuſtas: at hæc tua juſtitia, & lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus.

12. Et ceteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè æquitate, & miſericordiâ viceras; hodierno verò die te ipſum viciſti. Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipſe cogitans ſentio: ipſam victoriam viciſſe videris, quum ea, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. Nam quum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus. Rectè igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriæ conditio, viſque devicta eſt.

V. Atque hoc C. Cæſaris judicium, Patres conſcripti, quàm latè pateat, attendite: omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reipublicæ miſero funeſtoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, a ſcelere certè liberati ſumus. Nam quum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ Cæſar conſervavit; memet mihi, & iterum reipublicæ, nullo deprecante; reliquos amplissimos viros, & sibi ipſos, & patriæ reddidit, quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit, a pleriſque ignoratione potiùs, & falſo, atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate bellum eſſe ſuſceptum.

14. Quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendumque putavi, ſemperque dolui non modò pacem, ſed orationem etiam civium, pacem efflagitantium, repudiari: neque enim ego illa, nec ulla umquam ſecutus ſum arma civilia, ſemperque mea consilia, pacis & togæ ſocia, non belli atque armorum fuerunt: hominem ſum ſecutus privato officio, non publico; tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nullâ non modò cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens & ſciens tamquam ad interitum ruerem voluntarium.

15.

15. Quod quidem meum consilium minimè obſcurum fuit: nam & in hoc ordine, integrâ re, multa de pace dixi, & in ipſo bello eadem etiam cum capitis mei periculo ſensi. Ex quo jam nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris voluntas de bello fuerit, quum pacis auctores conſervandos ſtatim cenſuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minùs mirum fortaſſe tum, quum eſſet incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui verò victor pacis auctores diligit, is profectò declarat, ſe maluiſſe non dimicare, quàm vincere.

VI. Atque hujus quidem rei M. Marcello ſum teſtis: noſtri enim ſenſus, ut in pace ſemper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, quum inſolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimeſcentem? quò gratior tua liberalitas, C. Cæſar, nobis, qui illa vidimus, debet eſſe: non enim jam cauſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ comparandæ.

17. Vidimus tuam victoriam, prœliorum exitu terminatam; gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus: quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ; ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri poſſet, C. Cæſar ab

inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conſervat, quos poteſt. Alterius verò partis, nihil ampliùs dicam, quàm id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuiſſe victoriam.

18. Quidam enim non modò armatis, ſed interdum etiam otioſis minabantur: nec, quid quiſque ſenſiſſet, ſed ubi fuiſſet, cogitandum eſſe dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam si pœnas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum, & tam luctuoſum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam ſatiati aliquando, omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris, & ſapientiam contuliſſe.

19. Quare gaude tuo iſto tam excellenti bono; & fruere quum fortunâ, & gloriâ, tum etiam naturâ, & moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus, jucunditaſque ſapienti. Cetera quum tua recordabere; etsi perſæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere: de nobis, quos in republica tecum simul ſalvos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari ſapientia tua cogitabis; quæ non modò ſumma bona, ſed nimirum audebo vel ſola dicere: tantus eſt enim ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine ani-

& conſilii dignitas, ut hæc a virtute
ata; cetera a fortuna commodata eſſe
antur.

). Noli igitur in conſervandis bonis
defatigari, non cupiditate præſertim
pravitate aliquâ lapsis, ſed opinione
ii, ſtultâ fortaſſe, certè non impro-
& ſpecie quadam reipublicæ. Non
a tua ulla culpa eſt, si te aliqui ti-
runt; contráque ſumma laus, quòd
que minimè timendum fuiſſe ſen-
it.

II. Nunc verò venio ad graviſſimam
elam, & atrociſſimam ſuſpicionem
, quæ non tibi ipsi magis, quàm
n omnibus civibus, tum maximè no-
qui a te conſervati ſumus, provi-
la eſt: quam etsi ſpero eſſe falſam,
quam tamen verbis extenuabo. Tua
cautio, noſtra cautio eſt; ut, si in
utro peccandum sit, malim videri
s timidus, quàm parum prudens. Sed
iam eſt iſte tam demens? de tuiſne?
etsi qui magis ſunt tui, quàm quibus
lutem inſperantibus reddidiſti? an ex
umero, qui unà tecum fuerunt? non
redibilis tantus in ullo furor; ut, quo
omnia ſumma sit adeptus, hujus
a non anteponat ſuæ. At si tui nihil
ant ſceleris, cavendum eſt, ne quid
ci. Qui? omnes enim qui fuerunt,

aut ſuâ pertinaciâ vitam amiſerunt, aut tuâ miſericordiâ retinuerunt; ut aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amicissimi sint.

22. Sed tamen, quum in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti receſſus, augeamus ſanè ſuſpicionem tuam; simul enim augebimus & diligentiam: nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil umquam nec de ſua, nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat, tuâ ſalute contineri ſuam? & ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimeſco; doleoque, quum reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in unius mortalis anima consiſtere. Si verò ad humanos caſus, incertoſque eventus valetudinis, ſceleris etiam accedat, insidiarumque conſensio; quem deum, si cupiat, opitulari poſſe reipublicæ credamus?

VIII. Omnia ſunt excitanda tibi, Cai Cæſar, uni, quæ jacere ſentis, belli ipsius impetu, quod neceſſe fuit, perculsa, atque proſtrata: conſtituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda ſoboles, omnia, quæ dilapſa jam defluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt.

4. Non fuit recuſandum in tanto ci-
bello, tantoque animorum ardore &
orum, quin quaſſata reſpublica, qui-
ıque belli eventus fuiſſet, multa per-
ːt, & ornamenta dignitatis, & præ-
a ſtabilitatis ſuæ; multaque uterque
: faceret armatus, quæ idem togatus
i prohibuiſſet: quæ quidem nunc tibi
ıia belli vulnera curanda ſunt; quibus,
ter te, mederi nemo poteſt.
5. Itaque illam tuam præclariſsimam
ſapientiſsimam vocem invitus audivi:
s diu vel naturæ vixi, vel gloriæ. Sa-
si ita vis, naturæ fortaſſe; addo etiam,
placet, gloriæ: at, quod maximum
patriæ certè parum. Quare omitte,
ſo, iſtam doctorum hominum in con-
nenda morte prudentiam: noli noſtro
iculo ſapiens eſſe. Sæpe enim venit ad
es meas, te idem iſtud nimis crebrò
re, ſatis te tibi vixiſſe. Credo: ſed
ı id audirem, si tibi ſoli viveres, aut
ibi etiam ſoli natus eſſes: nunc, quum
nium ſalutem civium, cunctamque rem-
licam res tuæ geſtæ complexæ sint;
um abes a perfectione maximorum
rum, ut fundamenta, quæ cogitas,
dum jeceris. Hîc tu modum tuæ vi-
non ſalute reipublicæ, ſed æquitate
ni definies? quid, si iſtud ne gloriæ
lem tuæ ſatis eſt? cujus te eſſe avi-

diſsimum, quamvis sis ſapiens, non negabis.

26. Parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo verò aliis, quamvis multis, ſatis; tibi uni parum: quidquid enim eſt, quamvis amplum sit, id certè parum eſt tum, quum eſt aliquid amplius. Quòd si rerum tuarum immortalium, C. Cæſar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adverſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt; vide, quæſo, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ: si quidem gloria eſt illuſtris, ac pervagata multorum, & magnorum, vel in ſuos, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum.

IX. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt; hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, ut rempublicam conſtituas, eâque tu in primis cum ſumma tranquillitate & otio perfruare: tum te, si voles, quum & patriæ, quod debes, ſolveris, & naturam ipſam expleveris ſatietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito. Quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum, quod quum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura sit? quamquam iſte tuus animus numquam his anguſtiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit,

ſemperque immortalitatis amore flagravit.

28. Nec verò haec tua vita ducenda eſt, quæ corpore & ſpiritu continetur: illa, inquam, illa vita eſt tua, Cæſar, quæ vigebit memoriâ ſeculorum omnium; quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper tuebitur. Huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet, exſpectat. Obſtupeſcent poſteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes, & legentes tuos.

29. Sed, nisi haec urbs ſtabilita tuis consiliis & inſtitutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque latè, ſedem quidem ſtabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, sicut inter nos fuit, magna diſſensio, quum alii laudibus ad cœlum res tuas geſtas efferent; alii fortaſſe aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris; ut illud fati fuiſſe videatur, hoc consilii. Servi igitur iis etiam judicibus, qui multis pòſt ſeculis de te judicabunt; & quidem haud ſcio, an incorruptiùs, quàm nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rurſus sine odio, & sine

invidia judicabunt. Id autem etiam ſi tum ad te, ut quidam falsò putant, non pertinebit; nunc certè pertinet, eſſe te talem, ut tuas laudes obſcuratura nulla umquam ſit oblivio.

X. Diverſæ voluntates civium fuerunt, diſtractæque ſententiæ: non enim consiliis ſolùm & ſtudiis, ſed armis etiam & castris dissidebamus: erat autem obſcuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet; multi, quid ſibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret.

31. Perfuncta reſpublica eſt hoc miſero, fatalique bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret; nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exsilio, aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis poſita, ab aliis erepta ſunt. Ingratus eſt, injuſtuſque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum; ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animam profudit: quæ enim pertinacia quibuſdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt.

32. Sed jam omnis fracta diſſensio eſt armis, & exſtincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid non ſolùm ſapientiæ, ſed

etiam ſanitatis. Nisi te, C. Cæſar, ſalvo, & in iſta ſententia, quâ quum antea, tum hodie vel maximè uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, ut vitæ, ut ſaluti tuæ conſulas; omneſque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum ſit, non modò excubias, & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, & corporum pollicemur.

XI. Sed, unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, majores etiam habemus: nam omnes idem ſentiunt; quod ex omnium precibus & lacrymis ſentire potuiſti. Sed quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere; a me certè dici volunt; cui neceſſe eſt quodammodo, & quòd volunt, & quòd, M. Marcello, a te huic ordini, populoque Romano, & reipublicæ reddito, præcipuè id a me fieri debere intelligo: nam lætari omnes, non ut de unius ſolùm, ſed ut de communi omnium ſalute, ſentio.

34. Quod autem ſummæ benevolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo & amantiſſimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini, quum id ſollicitudine,

curâ, labore tamdiu præſtiterim, quamdiu eſt de illius ſalute dubitatum; certè hoc tempore, magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus, præſtare debeo. Itaque, C. Cæſar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus a te non conſervato ſolùm, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

PRO Q. LIGARIO.

ORATIO QUADRAGESIMA PRIMA.

Q. Ligarius in Africam legatus a ſenatu miſſus erat ante civile bellum, quo exorto, in eadem provincia remanſerat, Pompeianas partes ſecutus. His in Africa devictis, Ligarius in exſilio vivebat Italiâ procul, eò quòd Cæſar Africanæ cauſæ iratior eſſet. Ejus fratres ac propinqui Cæſaris ad pedes jacuerant; & ea Cicero locutus, quæ cauſa, quæ tempus poſtulabat, in eam opinionem diſceſſerat, ut ipſi ſalus Ligarii dubia non eſſet. At quum Q. Ælius Tubero dixiſſet velle ſe Ligarii nomen deferre, cauſa e privata Cæſaris domo in forum delata eſt. Ligarium accuſavit apud Cæſarem Tubero; defendit Tullius

hac oratione, quâ victus Cæſar Ligarium crimine liberavit, anno urbis 707. Ciceronis 61. Vide lib. 13. ad Atticum. epiſt. 12. 19. & 44.

I. NOVUM crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe; idque C. Panſa, præſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe eâ familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaque, quò me vertam, neſcio: paratus enim veneram, quum tu id neque per te ſcires, neque audire aliunde potuiſſes, ut ignoratione tuâ ad hominis miſeri ſalutem abuterer: ſed quoniam diligentiâ inimici inveſtigatum eſt, quod latebat, confitendum eſt, ut opinor; præſertim quum meus neceſſarius, C. Panſa, fecerit, ut id jam integrum non eſſet; omiſsâque controverſiâ, omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, quâ plurimi ſunt conſervati, quum a te non liberationem culpæ, ſed errati veniam impetraviſſent.

2. Habes igitur, Tubero, quod eſt accuſatori maximè optandum, confitentem reum; ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum, patrem tuum: itaque priùs de veſtro delicto confiteamini

neceſſe eſt, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, quum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum C. Conſidio profectus eſt: qua in legatione & civibus, & ſociis ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provinciâ ſatisfacere hominibus non poſſet, si quemquam alium provinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, quum diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accepit invitus: cui sic præfuit in pace, ut & civibus, & ſociis gratissima eſſet ejus integritas & fides.

3. Bellum ſubitò exarsit; quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari: quo audito, partim cupiditate inconſideratâ, partim cæco quodam timore, primò ſalutis, pòſt etiam ſtudii ſui quærebant aliquem ducem: quum Ligarius, domum ſpectans, & ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Attius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit: ad eum ſtatim concurſum eſt. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulùm adventu Vari conquievit.

II. Adhuc, C. Cæſar, Q. Ligarius omni culpâ vacat: domo eſt egreſſus non modò nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere: num igitur remanſio? multò minùs: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: unum, quum eſt legatus profectus; alterum, quum, efflagitatus a provincia, præpoſitus Africæ eſt.

5. Tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit: quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. An ille, ſi potuiſſet illinc ullo modo evadere, Uticæ potiùs, quàm Romæ; cum P. Attio, quàm cum concordiſſimis fratribus; cum alienis eſſe, quàm cum ſuis maluiſſet? quum ipſa legatio plena deſiderii ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quemdam fratrum amorem; hic æquo animo eſſe potuit, belli diſcidio diſtractus a fratribus?

6. Nullum igitur habes, Cæſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienæ a te voluntatis: cujus ego cauſam animadverte, quæſo, quâ fide defendam, quum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque

omni laude, prædicatione, litteris, monumentiſque decorandam! M. Cicero apud te deſendit, alium in ea voluntate non fuiſſe, in qua ſeipſum confitetur fuiſſe; nec tuas tacitas cogitationes extimeſcit; nec, quid tibi de alio audienti, de ſe ipſo occurrat, reformidat.

III. Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & ſapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat: Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam ex magna parte, nullâ vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quæ erant ſumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, quum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto litteras miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui quum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſâ mihi nuntium perferente, conceſſos faſces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique ſe ſalutem putavit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet.

8. Vide, quæſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum

de ſe eadem dicerem, ignoſceret: cujus ego induſtriæ, gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quòd ejus ingenio, ſtudiiſque delector, vel quòd laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fructum redundare.

9. Sed hoc quæro, quis putet eſſe crimen, fuiſſe in Africa Ligarium? nempè is, qui & ipſe in eadem Africa eſſe voluit, & prohibitum ſe a Ligario queritur, & certè contra ipſum Cæſarem eſt congreſſus armatus. Quid enim, Tubero, deſtrictus ille tuus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adoleſcens: ad me revertar: iiſdem in armis fui,

IV. Quid autem aliud egimus, Tubero, niſi, ut, quod hic poteſt, nos poſſemus? Quorum igitur impunitas, Cæſar, tuæ clementiæ laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac cauſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multò magis patris tui prudentiam deſidero; quòd homo, quum ingenio, tum etiam doctrinâ excellens, genus hoc cauſæ quod eſſet, non viderit: nam, ſi vidiſſet, quovis profectò, quàm

iſto modo, a te agi maluiſſet. Arguis fatentem: non eſt ſatis: accuſas eum, qui cauſam habet, aut, ut ego dico meliorem, quàm tu; aut, ut tu vis, parem.

11. Hæc non modò mirabilia ſunt, ſed prodigii ſimile eſt quod dicam. Non habet eam vim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo: externi iſti ſunt mores: uſque ad ſanguinem incitari ſolet odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? ut Romæ ne ſit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo ſuo, ne cum ejus filio, conſobrino ſuo, ne nobiſcum vivat? ne ſit in patria? Num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quàm caret? Italiâ prohibetur, exſulat. Non tu ergo hunc patriâ privare, quâ caret, ſed vitâ, vis. At iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modo: ipſe jubebat occidi, nullo poſtulante; præmiis etiam invitabat: quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis pòſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt.

V. Ego verò iſtud non poſtulo, inquies. Ita mehercle exiſtimo, Tubero: novi enim te, novi patrem, novi do-

mum, nomenque veſtrum: ſtudia denique generis ac familiæ veſtræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque optimarum, nota ſunt mihi omnia.

13. Itaque certò ſcio, vos non petere ſanguinem; ſed parum attenditis: res enim eò ſpectat, ut eâ pœnâ, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini eſſe contenti: quæ eſt igitur alia, præter mortem? Si enim in exsilio eſt, ſicuti eſt, quid ampliùs poſtulatis? an, ne ignoſcat? hoc verò multò acerbius, multòque eſt durius. Quod nos domi petimus, precibus & lacrymis, proſtrati ad pedes, non tam noſtræ cauſæ fidentes, quàm hujus humanitati; id ne impetremus, pugnabis? & in noſtrum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pedes ſupplicum voce prohibebis?

14. Si quum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut ſpero, non fruſtra fecimus, tu derepente irrupiſſes, & clamare cœpiſſes: C. Cæſar, cave ignoſcas, cave te fratrum, pro fratris ſalute obſecrantium, miſereatur; nonne omnem humanitatem exſuiſſes? Quantò hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? & in tali miſeria multorum, perfugium miſericordiæ tollere?

15. Dicam planè, C. Cæſar, quod ſentio: si in hac tanta tua fortuna lenitas tan-

ta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret iſta victoria: quàm multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, quum etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, quum a te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiam tuam, quum etiam ii, quibus ipſe ignoviſti, nolint te in alios eſſe miſericordem?

16. Quòd si probare Cæſari poſſemus, in Africa Ligarium omnino non fuiſſe: si honeſto & miſericordi mendacio ſaluti civi calamitoſo eſſe vellemus; tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine & periculo civis refellere & coarguere noſtrum mendacium; &, si eſſet alicujus, ejus certè non eſſet, qui in eadem cauſa & fortuna fuiſſet. Sed tamen aliud eſt errare Cæſarem nolle, aliud nolle miſereri. Tu diceres: Cave, Cæſar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? cave ignoſcas. Hæcne hominis ad hominem vox eſt? quâ qui apud te, C. Cæſar, utetur, ſuam citiùs abjiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam.

VI. Ac primus aditus, & poſtulatio Tuberonis, hæc, ut opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quòd de nullo alio quiſquam, vel quòd is, qui in

mum, nomenque [illegible] uid novi f
generis ac fam[illegible] l vocas
nitatis, doctr[illegible] e ill[illegible]
que optimar[illegible] [illegible]ll
13. Itaq[illegible]
ſanguine[illegible] avissimè,
eò ſpecti[illegible] [illegible]r te adhuc nemo.
Q. Lig[illegible] proprium & verum
tenti[illegible] [illegible]i quæratur, fatalis quæ-
tem[illegible] [illegible] incidiſſe videtur, & im-
qui[illegible] [illegible]ominum mentes occupaviſſe;
h[illegible] [illegible] mirari debeat, humana conſilia
[illegible]a neceſsitate eſſe ſuperata.

18. Liceat eſſe miſeros, quamquam hoc victore eſſe non poſſumus: ſed non loquor de nobis; de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris verò crimine, furoris, parricidii, liceat Cneio Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quiſquam ex te, Cæſar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi a te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille invictus exercitus, niſi ut ſuum jus tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu, quum pacem eſſe cupiebas, idne agebas, ut tibi cum ſceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret?

19. Mihi verò, Cæſar, tua in me maxima merita tanta certè non viderentur, ſi me, ut ſceleratum, a te conſervatum

putarem. Quomodo autem tu de republica bene meritus eſſes, si tot ſceleratos incolumi dignitate eſſe voluiſſes? Seceſſionem tu illam exiſtimaviſti, Cæſar, initio, non bellum: non hoſtile odium, ſed civile dissidium; utriſque cupientibus rempublicam ſalvam, ſed partim consiliis, partim ſtudiis a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par; non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quòd erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet: nunc melior certè ea judicanda eſt, quam etiam dii adjuverunt: cognitâ verò clementiâ tuâ, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

VII. Sed, ut omittam communem cauſam, veniamus ad noſtram: utrùm tandem exiſtimas facilius fuiſſe, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? Poteramuſne, inquies, quum ſenatus cenſuiſſet? Si me conſulis, nullo modo: ſed tamen Ligarium ſenatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, quum parere ſenatui neceſſe erat: vos tum paruiſtis, quum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minimè verò: neque enim licuit aliter veſtro generi, nomini, familiæ, diſciplinæ: ſed hoc non concedo, ut, quibus rebus glo-

riemini in vobis, eaſdem in aliis reprehendatis.

21. Tuberonis ſors conjecta eſt ex ſenatuſconſulto, quum ipſe non adeſſet, morbo etiam impediretur: ſtatuerat excuſare. Hæc egò novi propter omnes neceſſitudines, quæ mihi ſunt cum L. Tuberone: domi unà eruditi, militiæ contubernales, pòſt affines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quòd iiſdem ſtudiis ſemper usi ſumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluiſſe: ſed ita quidam aiebat, ita reipublicæ ſanctiſſimum nomen opponebat, ut etiam si aliter ſentiret, verborum tamen ipſorum pondus ſuſtinere non poſſet.

22. Ceſſit auctoritati ampliſſimi viri, vel potiùs paruit. Unà eſt profectus cum iis, quorum erat una cauſa: tardiùs iter fecit: itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potiùs: nam, si crimen eſt ullum voluiſſe; non minùs magnum eſt, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluiſſe, quàm aliquem ſe maluiſſe: atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium ſe habere dicebat: faſces certè habebat. Sed quoquo modo ſeſe illud habet; hæc querela veſtra, Tubero, quid valet? Recepti in

indicam non ſumus. Quid ſi eſſetis ?
urine eam tradituri fuiſſetis, an contra
urem retenturi ?
III. Vide, quid licentiæ, Cæſar,
s tua liberalitas det, vel potiùs auda-
Si reſponderit Tubero, Africam,
ſenatus eum, ſorsque miſerat, tibi
em ſuum traditurum fuiſſe; non dubi-
apud ipſum te, cujus id eum facere
fuit, graviſſimis verbis ejus conſilium
ehendere: non enim ſi tibi ea res gra-
ziſſet, eſſet etiam probata. Sed jam
totum omitto, non tam ut ne offen-
tuas patientiſſimas aures, quàm ne
ero, quod numquam cogitavit, fac-
s fuiſſe videatur.
. Veniebatis igitur in Africam pro-
iam, unam ex omnibus huic victoriæ
imè infeſtam; in qua erat rex poten-
nus, inimicus huic cauſæ, aliena vo-
is, conventus firmi, atque magni.
ero, quid facturi fuiſſetis? quamquam,
facturi fueritis non dubitem, quum
am, quid feceritis. Prohibiti eſtis in
incia veſtra pedem ponere, & pro-
i; ut perhibetis, ſumma cum injuria.
5. Quomodo id tuliſtis? acceptæ inju-
querelam ad quem detuliſtis? nempe
um, cujus auctoritatem ſecuti, in ſo-
tem belli veneratis. Quòd ſi Cæſaris
a in provinciam veniebatis; ad eum

profectò exclusi provinciâ veniſſetis: v niſtis ad Pompeium. Quæ eſt ergo ap Cæſarem querela, quum eum accuſati a quo queramini vos prohibitos con Cæſarem bellum gerere? Atque in h quidem vel cum mendacio, si vultis gl riari per me licet, vos provinciam fui Cæſari tradituros, si a Varo, & quib dam aliis prohibiti non eſſetis: ego aute confitebor culpam eſſe Ligarii, qui v tantæ laudis occasione privaverit.

IX. Sed vide, quæſo, C. Cæſar, co ſtantiam ornatissimi viri, L. Tuberoni quam ego, quamvis ipſe probarim, probo, tamen non commemorarem, n a te cognoviſſem in primis eam virtute ſolere laudari. Quæ fuit igitur umquam ullo homine tanta conſtantia? conſtanti dico? neſcio, an melius patientiam po sim dicere. Quotus enim iſtud quiſq feciſſet, ut a quibus partibus in dissensi ne civili non eſſet receptus, eſſetque eti cum crudelitate rejectus, ad eas ipſas r diret? magni cujuſdam animi, atque ej viri eſt, quem de ſuſcepta cauſa, prop sitaque ſententia, nulla vis, nullum pe culum possit depellere,

27. Ut enim cetera paria Tuberoni cu Varo fuiſſent, honos, nobilitas, ſplendo ingenium; quæ nequaquam fuerunt: h certè præcipuum Tuberonis fuit, qu

juſ

juſto cum imperio ex ſenatuſconſulto in provinciam ſuam venerat. Hinc prohibitus, non ad Cæſarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur: in Macedoniam, in Cneii Pompeii caſtra venit, in eam ipſam cauſam, a qua erat rejectus cum injuria.

28. Quid? quum iſta res nihil commoviſſet ejus animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, ſtudio in cauſa fuiſtis: tantummodo in præſidiis eratis; animi verò a cauſa abhorrebant: an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi ſtudio tenebamur? Pacis equidem ſemper auctor fui; ſed tum ſerò: erat enim amentis, quum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus; tu certè præcipuè, qui in eum locum veniſſes, ubi tibi eſſet pereundum, nisi viciſſes: quamquam, ut nunc ſe res habet, non dubito, quin hanc ſalutem anteponas illi victoriæ.

X. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos conſtantiæ veſtræ, aut Cæſarem beneficii ſui pœniteret. Nunc quæro, utrùm veſtras injurias, an reipublicæ perſequamini: si reipublicæ; quid de veſtra in ea cauſa perſeverantia reſpondebi-

tis ? si veſtras ; videte , ne erretis ,
Cæſarem veſtris inimicis iratum fore
tetis , quum ignoverit ſuis. Itaque nun
hi videor , Cæſar , in cauſa Ligarii o
patus eſſe ? num de ejus facto dice
quidquid dixi , ad unam ſummam re
volo vel humanitatis , vel clementiæ ,
miſericordiæ tuæ.

30. Cauſas Cæſar egi multas , &
dem tecum , dum te in foro tenuit r
honorum tuorum : certè numquam
modo , *Ignoſcite , Judices : erravit : la*
eſt : non putavit : si umquam poſthac.
parentem sic agi ſolet. Ad judices ,
fecit , non cogitavit , falsi teſtes , f
crimen. Dic te , Cæſar , de facto Li
judicem eſſe : quibus in præsidiis fu
quære ; taceo. Ne hæc quidem colli
quæ fortaſſe valerent etiam apud judic
Legatus ante bellum profectus eſt , r
tus in pace , bello oppreſſus , in eo
non acerbus ; totus animo , & ſtudio t
Ad judicem sic agi ſolet : ſed ego ad
rentem loquor : Erravi , temerè feci ,
nitet : ad clementiam tuam confugio :
licti veniam peto : ut ignoſcas oro. Si
mo impetravit , arroganter ; si pluri
tu idem fer opem , qui ſpem dediſti.
ſperandi Ligario cauſa non ſit , quum
hi apud te sit locus etiam pro altero
precandi ? Quamquam neque in hac

tione ſpes eſt posita cauſæ, nec in eorum ſtudiis, qui a te pro Ligario petunt, tui neceſſarii.

XI. Vidi enim, & cognovi, quid maximè ſpectares, quum pro alicujus ſalute multi laborarent: cauſas apud te rogantium gratiosiores eſſe, quàm vultus; neque ſpectare, quàm tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret, ſed quàm illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, qui tuâ liberalitate fruuntur, quàm tu ipſe, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen, apud te cauſas, ut dixi, rogantium valere plus, quàm preces; ab iiſque te moveri maximè, quorum juſtissimum dolorem videas in petendo.

32. In Q. Ligario conſervando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis; ſed hoc, quæſo, considera, quod ſoles. Poſſum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, ac robur reipublicæ, proponere: noſti optimè homines: animadverte horum omnium mœſtitiam, & dolorem: hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas ſqualoremque ipsius, & filii vides.

33. Quid de fratribus dicam? noli, Cæſar, putare de unius capite nos agere:

[illegible] in civitate [illegible]: [illegible], quàm [illegible], pena- [illegible]. Si tacuerit, si [illegible], moveant te horum lacrimae, moveat pietas, moveat germanitas [illegible] vox illa, quae vicit. Te enim dicere audiebamus, nos, omnes adverſarios putare, niſi qui nobiſcum eſſent: te, omnes, qui contra te non eſſent, tuos. Videſne igitur hunc ſplendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caeſetium, L. Corfidium, hoſce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiam probatos viros, tecum fuiſſe? Atque his maximè iraſcebamur, hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Conſerva igitur tuis ſuos; ut, quemadmodum cetera, quae dicta ſunt a te, ſic hoc veriſſimum reperiatur.

XII. Quòd ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum; omnes fratres tecum judicares fuiſſe. An poteſt quiſquam dubitare, quin ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuiſſet, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, & pene conflatum, in hac propè

æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis priùs futurum fuiſſe, quàm ut hi fratres diverſas ſententias, fortunaſque ſequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus; qui, si consilio id feciſſet, eſſet eorum similis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti.

35. Sed ierit ad bellum: diſceſſerit non a te ſolùm, verùm etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem quum tuis omnibus negotiis intereſſem, memoriâ teneo, qualis tum T. Ligarius, quæſtor urbanus, fuerit erga te & dignitatem tuam: ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui oblviſci nihil ſoles, *nisi injurias*, *quoniam hoc eſt animi*, *quoniam etiam ingenii tui*, te aliquid de hujus illo quæſtorio officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam quæſtoribus reminiſcentem recordari.

36. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc divinabat) nisi ut tu eum tui ſtudioſum, & bonum virum judicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit: quam hujus admonitus officio quum utriſque his dederis, tres fratres optimos & integerrimos non ſolùm sibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicæ condonaveris.

Cæſarem hoſpitio excepiſſet, voluiſſe eum interficere. Accuſatum domi Cæſaris Cicero hoſpes ejus defendit, Cæſare quartùm conſule ſine Collega. Anno urbis 708. Ciceronis 62. FABRICIUS.

I. QUUM in omnibus causis gravioribus, C. Cæſar, initio dicendi commoveri ſoleam vehementiùs, quàm videtur vel uſus, vel ætas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita me multa perturbant; ut, quantum mea fides ſtudii mihi afferat ad ſalutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primùm dico pro capite, fortuniſque regis: quod ipſum etsi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo; tamen eſt ita inusitatum, regem capitis reum eſſe, ut ante hoc tempus non sit auditum.

2. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebamus, pro perpetuis ejus in noſtram rempublicam meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. Crudelem Caſtorem! ne dicam ſceleratum & impium, qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque

ſuæ terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri, & tegere debebat; commendationemque ineuntis ætatis ab impietate, & ſcelere duxerit; avi ſervum, corruptum præmiis, ad accuſandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit.

3. Fugitivi autem dominum accuſantis, & dominum abſentem, & dominum amicissimum noſtræ reipublicæ, quum os videbam, quum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimeſcebam. Nam, quum more majorum de ſervo in dominum, ne tormentis quidem, quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab invito; exortus eſt ſervus, qui, quem in equuleo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.

II. Perturbat me, C. Cæſar, etiam illud interdum; quod tamen, quum te penitùs recognovi, timere desino: re enim iniquum eſt, ſed tuâ ſapientiâ fit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris iniſſe arguare, si per ſe ipſum consideres, grave eſt: nemo enim ferè eſt, qui ſui periculi judex, non sibi ſe æquiorem, quàm reo, præbeat. Sed tua, C. Cæſar, præſtans, singulariſque natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid

tu de rege Dejotaro, quàm intelligo, quid de te ceteros velis judicare.

5. Moveor etiam loci ipſius inſolentiâ, quòd tantam cauſam, quanta nulla umquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra conventum & eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquieſco; te unum intueor; ad te unum omnis mea ſpectat oratio: quæ mihi ad ſpem obtinendæ veritatis graviſſima ſunt, ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora.

6. Hanc enim, C. Cæſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente & diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concurſus afferret? quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teſtarer ipſum. Sic, quum & deorum immortalium, & populi Romani, & ſenatûs beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio.

7. Quæ quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſæ maximè debilitatur loco; tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quò faciliùs tum æquitas

tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam; qui quum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſam non sine aliqua ſpe, & cogitatione venerunt.

III. Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, & detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque quum huic iratum, tum sibi amicum cognoverant: quumque apud ipſum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facilè fictum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam, libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur: per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti; iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis & in prœliis, quàm in promiſſis & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focique viderunt.

9. Quum facilè exorari, Cæſar, tum ſemel exorari ſoles: nemo umquam te placavit inimicus, qui ullas reſediſſe in te si-

multatis reliquias ſenſerit. Quamquam cui ſunt inauditæ cum Dejotaro querelæ tuæ? numquam tu illum accuſaviſti ut hoſtem, ſed ut amicum officio parum functum, quòd propenſior in Cn. Pompeii amicitiam fuiſſet, quàm in tuam: cui tamen ipſi rei veniam te daturum fuiſſe dicebas, si quum auxilia Pompeio, vel etiam filium miſiſſet, ipſe excuſatione ætatis uſus eſſet. Itaque quum maximis eum rebus liberares, perparvam amicitiæ culpam relinquebas.

10. Itaque non ſolùm in eum non animadvertiſti, ſed omni metu liberaviſti, hoſpitem agnoviſti, regem reliquiſti: neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. Is rex, quem ſenatus hoc nomine ſæpe honorificentiſſimis decretis appellaviſſet, quique illum ordinem ab adoleſcentia graviſſimum ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus, homo longinquus & alienigena, quibus nos in media republica nati, ſemperque verſati.

IV. Quum audiret ſenatûs conſentientis auctoritate arma ſumpta: conſulibus, prætoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus rempublicam defendendam datam: movebatur animo, & vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam

eſſe videbat : in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur. Maximè verò perturbatus eſt, ut audivit, conſules ex Italia profugiſſe; omneſque conſulares (sic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam : talibus enim nuntiis & rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri ſubſequebantur : nihil ille de conditionibus tuis, nihil de ſtudio concordiæ & pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ quum ita eſſent, tamen uſque eò ſe tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, litteræque venerunt.

12. Ignoſce, ignoſce, Cæſar, si ejus viri auctoritati rex Dejotarus cessit, quem nos omnes ſecuti ſumus : in quem quum dii atque homines omnia ornamenta congessiſſent, tum tu ipſe plurima, & maxima. Neque enim si tuæ res geſtæ ceterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus : quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti ſenatûs, quanti tui, quis ignorat? tantò ille ſuperiores vicerat gloriâ, quantò tu omnibus præſtitiſti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, conſulatus, admirantes numerabamus : tuos enumerare non poſſumus.

V. Ad eum igitur rex Dejotarus venit, hoc miſero, fatalique bello, quem antea juſtis, hoſtilibuſque bellis adjuverat; quocum erat non hoſpitio ſolùm, verùm etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus, ut amicus; vel arcessitus, ut ſocius; vel evocatus, ut is, qui ſenatui parere didiciſſet: poſtremò venit, ut ad fugientem, non ut ad inſequentem, id eſt, ad periculi, non ad victoriæ ſocietatem. Itaque, Pharſalico prœlio facto, a Pompeio diſcessit: ſpem infinitam perſequi noluit: vel officio, si quid debuerat; vel errori, si quid neſcierat, ſatis factum eſſe duxit: domum ſe contulit; teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit.

14. Ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri, ſuis tectis & copiis ſuſtentavit: ille Epheſum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegiſti; pecuniam misit: ille iterum, ille tertiò auctionibus factis pecuniam dedit, quâ ad bellum utereris: ille corpus ſuum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hoſtem eſſe duxit ſuum. Quæ quidem a te in eam partem accepta ſunt, C. Cæſar, ut eum amplissimo regis honore & nomine affeceris.

15. Is igitur non modò a te periculo

liberatus, ſed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interficere voluiſſe; quod tu, nisi eum furiosissimum judicas, ſuſpicari profectò non potes. Ut enim omittam, cujus tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum penatium necare hoſpitem; cujus tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ clarissimum lumen exſtinguere; cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere; cujus tam inhumani & ingrati animi, a quo rex appellatus eſſet, in eum, tyrannum inveniri: ut hæc omittam: cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra ſe unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum carissimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato?

VI. At credo, hæc homo inconſultus & temerarius non videbat. Quis consideratior illo? quis rectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio, & prudentiâ, quàm fide, & religione vitæ defendendum puto. Nota tibi eſt, C. Cæſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. Cui porrò, qui modò populi Romani nomen audivit,

Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita eſt? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum præſentis exitii, nec in facinoroſum, nisi eſſet idem amentissimus, id vos & a viro optimo, & ab homine minimè ſtulto cogitatum eſſe confingitis.

17. At quàm non modò non credibiliter, ſed ne ſuſpiciosè quidem. Quum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, & domum regis, hoſpitis tui, devertiſſes; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare conſtituerat: huc te e balneo, priùs quàm accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipſo loco collocati. En crimen, en cauſa, cur regem fugitivus, dominum ſervus accuſet. Ego mehercule, C. Cæſar, initio, quum eſt ad me iſta cauſa delata, Phidippum medicum, ſervum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab iſto adoleſcente eſſe corruptum; hac ſuſpicione ſum percuſſus: medicum indicem ſubornavit? finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi a veritate longè, tamen a conſuetudine criminandi non multùm res abhorrebat.

18. Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit, primò occultiùs in potione, vel in cibo: deinde etiam im-

punius ſit, quod, quum eſt factum, negari poteſt. Si palam te interemiſſet, omnium in ſe gentium non ſolùm odia, ſed etiam arma convertiſſet: si veneno, Jovis illius quidem hoſpitalis numen numquam celare potuiſſet, homines fortaſſe celaviſſet. Quod igitur & occultiùs conari, & efficere cautiùs potuit; id tibi, & medico callido, & ſervo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? At quàm feſtivè crimen contexitur? Tua te, inquit, eadem quæ ſemper, fortuna ſervavit: negaviſti tum te inſpicere velle.

VII. Quid poſtea? an Dejotarus, re illo tempore non perfectâ, continuò dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? At eódem te, quum cœnaviſſes, rediturum dixeras; itáque feciſti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? quum in convivio comiter & jucundè fuiſſes, tum illuc iviſti, ut dixeras: quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit; cui magnificentissima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam misit ex Asia; quæ Africanus, inſpectante exercitu, accepit. Quod quum præſens Dejotarus regio & animo, & more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti.

noſſet, vel quia non noſſet, conti
ret. Addidit etiam illud, equites no
timos miſiſſe. Veteres, credo, C
nihil ad tuum equitatum: ſed miſit
quos habuit, electos. Ait neſcio qu
eo numero ſervum judicatum. N
bitror: non audivi: ſed in eo, et
accidiſſet, culpam regis nullam fuiſ
bitrarer.

IX. Alieno autem a te animo fuit.
modo? Speravit, credo, difficile
Alexandriæ fore exitus propter re
naturam, & fluminis. At eo ipſo te
pecuniam dedit; exercitum aluit; ei,
Aſiæ præfeceras, nulla in re defui
victori non ſolùm ad hoſpitium, ſ
periculum etiam, atque ad aciem
fuit.

25. Secutum eſt bellum Africa
graves de te rumores ſparsi; qui
furioſum illum Cæcilium excitaverunt
tum rex animo fuit? qui auctionatu
ſeſeque exſpoliare maluerit, quàm ti
cuniam non ſubminiſtrare. At eo, i
tempore ipſo Nicæam, Epheſumqu
tebat, qui rumores Africanos excip
& celeriter ad ſe referrent: itaque
eſſet ei nuntiatum, Domitium nau
periiſſe, te in caſtello circumside
Domitio, dixit verſum Græcum
ſententiâ, quâ etiam nos habemus

num: *Pereant amici, dum unà inimici intercidant*: quod ille, si eſſet tibi inimiciſſimus, numquam tamen dixiſſet: ipſe enim manſuetus; verſus immanis. Quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi esſet inimicus? tibi porrò inimicus cur eſſet, a quo, quum vel interfici belli lege potuiſſet, regem & ſe, & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet?

26. Quid deinde? furcifer quò progreditur? ait, hac lætitiâ Dejotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in convivioque nudum ſaltaviſſe. Quæ crux huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii afferre? Dejotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium vidit umquam? omnes ſunt in illo regiæ virtutes; quod te, Cæſar, ignorare non arbitror: ſed præcipuè ſingularis, & admiranda frugalitas; etsi hoc verbo ſcio laudari reges non ſolere. Frugi hominem dici non multùm habet laudis in rege: fortem, juſtum, ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt regiæ laudes: illa privata eſt. Ut volet quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam & temperantiam, virtutem eſſe maximam judico: hæc in illo eſt ab ineunte ætate, tum a cuncta Asia, tum a magiſtratibus legatiſque noſtris, tum ab equitibus Romanis, qui in Asia negotiati ſunt, perſpecta, & cognita.

27. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen adſcendit: ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationeſque jungebat; ut non ſolùm tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamiliâs, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adoleſcens, nondum tantâ gloriâ præditus, nihil umquam nisi ſeverissimè & gravissimè fecerit, is eâ exiſtimatione, eâque ætate ſaltavit?

X. Imitari potiùs, Caſtor, avi tui mores, diſciplinamque debebas, quàm optimo & clarissimo viro, fugitivi ore, maledicere. Quòd si ſaltatorem avum habuiſſes, neque eum virum, unde pudoris, pudicitiæque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret: quibus ille ſtudiis ab ineunte ætate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optimè ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, jam ætate exactâ, defecerant. Itaque, Dejotarum quum plures in equum ſuſtuliſſent, quòd hærere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. Hic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, quum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos unà cum eo ad Pom-

peium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quàm ſe jactare? quàm ſe oſtentare? quàm nemini in illa cauſa ſtudio, & cupiditate concedere?

29. Quum verò, exercitu amiſſo, ego, qui pacis auctor ſemper fui, poſt Pharſalicum autem prœlium ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum, ſed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quòd & ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, & patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quæ non impunitatem ſolùm adepta ſit, ſed etiam accuſandi licentiam: calamitoſus Dejotarus, qui & ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit, non modò apud te, ſed etiam a ſuis accuſetur. Vos veſtrâ ſecundâ fortunâ, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti?

XI. Sint ſanè inimicitiæ, quæ eſſe non debebant: rex enim Dejotarus veſtram familiam abjectam & obſcuram e tenebris in lucem evocavit: quis tuum patrem antè, qui eſſet, quàm cujus gener eſſet, audivit? Sed quamvis ingratè & impiè neceſſitudinis nomen repudiaritis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. Eſto: concedatur hæc quoque acerbitatis & odii magnitudo: adeone, ut etiam omnia vi-

tæ, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ſpe, promissiſque corrumpere, abducere domo, contra dominum armare; hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. Nam iſta corruptela ſervi, si non modò impunita fuerit, ſed etiam à tanta auctoritate approbata; nulli parietes noſtram ſalutem, nullæ leges, nulla jura cuſtodient: ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impunè evolare poteſt, contraque nos pugnare, fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus.

31. O tempora, ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, quum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocaſſet, Scaurique ſervus ad eum clam domum veniſſet, & crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet; prehendi hominem jussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid intersit: etsi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum remisit, tu ab avo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adjutorem ſervum contra dominum repudiavit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti.

32. At ſemel iſte eſt corruptus a vobis?

bis? Nonne, quum eſſet productus, & quum tecum fuiſſet, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum caſu apud Domitium cœnabat, & hoc T. Torquato, optimo adoleſcente, ſe a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulſum eſſe confeſſus eſt?

XII. Quæ eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem veniſti, ut hujus urbis jura & exempla corrumperes, domeſticâque immanitate inquinares? At quàm acutè collecta crimina? Bleſamius, inquit (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem ſcribere ſolebat, te in invidia eſſe: tyrannum exiſtimari: ſtatuâ inter reges poſitâ, animos hominum vehementer offenſos: plaudi tibi non ſolere. Nonne intelligis, Cæſar, ex urbanis malevolorum ſermunculis hæc ab iſtis eſſe collecta? Bleſamius tyrannum Cæſarem ſcriberet? multorum enim civium capita viderat: multos juſſu Cæſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas, & everſas domos: armatis militibus refertum forum. Quæ ſemper in civili victoria ſensimus, ea te victore non vidimus.

34. Solus, inquam, es, C. Cæſar, cu-

jus in victoria ceciderit nemo, niſi armatus : & quem nos liberi, in ſumma populi Romani libertate nati, non modò non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria ducimus; is Bleſamio, qui vivit in regno, tyrannus videri poteſt? Nam de ſtatua quis queritur, unâ præſertim, quum tam multas videat? valde enim invidendum eſt ejus ſtatuis, cujus tropæis non invidimus. Nam, ſi locus affert invidiam, nullus locus eſt ad ſtatuam quidem Roſtris clarior. De plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus umquam a te eſt, & nonnumquam, obſtupefactis hominibus, ipsâ admiratione compreſſus eſt; & fortaſſe eò prætermiſſus, quia nihil vulgare te dignum videri poteſt.

XIII. Nihil a me arbitror prætermiſſum, ſed aliquid ad extremam cauſæ partem reſervatum: id autem aliquid eſt, te ut planè Dejotaro reconciliet oratio mea: non enim jam metuo, ne tu illi ſuccenſeas; illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicere: quod abeſt longiſſimè, mihi crede, Cæſar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neque ſe a te multatum arbitratur; ſed, quum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuenda, quò minùs a ſe, qui in altera parte fuiſſet, ea ſumeres, non recuſavit.

36. Etenim si Antiochus Magnus ille, rex Aſiæ, quum, poſteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare juſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam, quæ eſt nunc noſtra provincia, amisiſſet, dicere eſt ſolitus, Benignè ſibi a populo Romano eſſe factum, quòd nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur; poteſt multò faciliùs ſe Dejotarus conſolari. Ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Cæſar, tribuiſti, quum & ipsi, & filio nomen regium conceſſiſti: hoc nomine retento, atque conſervato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de ſe ſenatûs imminutum putat: magno animo, & erecto eſt, nec umquam ſuccumbet inimicis, ne fortunæ quidem.

37. Multa ſe arbitratur, & peperiſſe antè factis, & habere in animo, atque virtute, quæ nullo modo poſſit amittere: quæ enim fortuna, aut quis caſûs, aut quæ tanta poſſit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per ætatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. Senatûs verò judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romani litteris, monumentiſque conſignata ſunt, quæ umquam ve-

tuſtas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, conſtantia? quæ omnes docti, atque ſapientes ſumma, quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt; hiſque non modò ad bene, ſed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem eſſe. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modò tibi non ſuccenſet (eſſet enim non ſolùm ingratus, ſed etiam amens) verùm omnem tranquillitatem, & quietem ſenectutis acceptam refert clementiæ tuæ.

XIV. Quo quidem animo quum antea fuit, tum non dubito, quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſollicitudine abſtraxerit: jubes enim eum bene ſperare, & bono eſſe animo; quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere: memini enim iiſdem ferè verbis ad me te ſcribere, meque tuis litteris bene ſperare non fruſtra eſſe juſſum.

39. Laboro equidem regis Dejotari causâ, quocum mihi amicitiam reſpublica conciliavit, hoſpitium voluntas utriuſque conjunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam verò necessitudinem magna ejus officia in me, & in exercitum meum effecerunt: ſed quum de illo laboro, tum

de multis amplissimis viris, quibus ſemel ignotum a te eſſe oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum ſollicitudinem ſempiternam, nec accidere, ut quiſquam te timere incipiat eorum, qui ſemel a te sint liberati timore.

40. Non debeo, C. Cæſar, quod fieri ſolet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo miſericordiam tuam commovere possim: nihil opus eſt: occurrere ipſa ſolet ſupplicibus & calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò miſericordiæ, quod iracundiæ negaviſti. Multa ſunt tuæ clementiæ monumenta; ſed maximè eorum incolumitates, quibus ſalutem dediſti: quæ si in privatis glorioſa ſunt, multò magis commemorabuntur in regibus. Semper enim regium nomen in hac civitate ſanctum fuit; ſociorum verò regum & amicorum, ſanctissimum.

XV. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & a te confirmatum, poſteris etiam ſuis tradituros eſſe confido. Corpora verò ſua pro ſalute regum ſuorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, & Bleſamius, & Antigonus, tibi, nobiſque omnibus

jam diu noti ; eademque fide &
præditus Dorylaus, qui nuper cum
legatus eſt ad te miſſus ; tum regun
cissimi, tum tibi etiam, ut ſpero, p

42. Exquire de Bleſamio, num q
regem contra dignitatem tuam ſcri
Hieras quidem cauſam omnem ſu
& criminibus illis pro rege ſe ſu
reum, memoriam tuam implorat
vales plurimùm : negat umquam ſ
in Dejotari tetrarchia pedem diſce
in primis finibus tibi ſe præſtò fuiſſe
uſque ad ultimos proſecutum : qu
balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe, qu
munera inſpexiſſes cœnatus, quum
biculo recubuiſſes ; eamdem deniqu
duitatem tibi ſe præbuiſſe poſtridie.

43. Quamobrem, si quid eorum
objecta ſunt, cogitatum sit, non re
quin id facinus ſuum judices. Quo
C. Cæſar, velim exiſtimes, hodiern
ſententiam tuam, aut cum ſummo
core miſerrimam peſtem importa
eſſe regibus, aut incolumem famam
ſalute : quorum alterum optare, il
crudelitatis eſt ; alterum conſervare
mentiæ tuæ.

IN

M. ANTONIUM

PHILIPPICA I.

ORATIO QUADRAGESIMA TERTIA.

CICERO, anno urbis 709. ætatis ſuæ 63. deſperatâ prorſus Antonio conſule libertate, urbem relinquens, in Græciam iturus, eâ mente, ut Kal. Jan. quo die Panſa & Hirtius conſulatum inituri erant, adeſſet. Leucopetræ adversâ tempestate detentus, ab iis, qui Româ venerant, & concionem accepit Antonii, quam valde probavit; & ea cognovit, unde revertendi consilium cepit. Poſt reversionem, de via languens, in ſenatum, qui Kal. Sept. in æde Concordiæ habe-

batur, non venit: quo graviter commotus Antonius, fabros ſe miſſurum, & domum ejus diſturbaturum, audiente ſenatu, dixit. Poſtridie, id eſt, IV. Nonas Sept. in ſenatum venit, abſente Antonio, & hanc in illum primam orationem habuit, in qua exponit conſilium profectionis & reverſionis ſuæ: deinde queritur graviter de heſterna Antonii injuria: tum leges illius reprehendit: poſtremò utrumque conſulem, abſentem Antonium; præſentem Dolabellam, quem ſibi, profecturus ad bellum Parthicum, Cæſar ſuffecerat, hortatur, ut veram ſolidamque gloriam ſequantur; diligi a ſuis civibus malint, quàm metui; rempublicam omni ratione complectantur. MANUTIUS.

Orationes quatuordecim in M. Antonium Cicero Philippicas nominavit: in eodem enim ferè argumento verſantur, ac Demoſthenis orationes in Philippum, Macedoniæ regem.

I. Antequam de republica, Patres conſcripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter consilium & profectionis, & reverſionis meæ. Ego, quum ſperarem aliquando ad veſtrum consilium auctoritatemque rempublicam eſſe revocatam, manendum mihi ſtatuebam, quaſi in vigilia quadam conſulari ac ſenatoria: nec verò uſquam diſcedebam, nec a republica dejiciebam oculos, ex eo die, quo in ædem Telluris convocati ſumus: in quo templo, quantum in me fuit, jeci fundamenta pacis; Atheniensiumque renovavi vetus exemplum: Græcum etiam verbum uſurpavi, quo tum in ſedandis diſcordiis erat uſa civitas illa; atque omnem memoriam discordiarum oblivione ſempiternâ delendam cenſui.

2. Præclara tum oratio M. Antonii: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, & per liberos ejus cum præſtantiſſimis civibus confirmata eſt. Atque his principiis reliqua conſentiebant: ad deliberationes eas quas habebat domi de republica, principes civitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: ſumma cum dignitate & conſtantia ad ea, quæ quæsita erant, reſpondebat: nihil tum, niſi quod erat notum omnibus,

in C. Cæſaris commentariis reperiebatur. 3. Num qui exſules reſtituti? unum aiebat, præterea neminem: num immunitates datæ? nullæ, reſpondebat. Aſſentiri etiam nos Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, voluit, ne qua tabula poſt idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficii figeretur. Multa prætereo, eaque præclara: ad ſingulare enim M. Antonii factum feſtinat oratio. Dictaturam, quæ vim jam regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex republica ſuſtulit: de qua ne ſententias quidem diximus: ſcriptum ſenatuſconſultum, quod fieri vellet, attulit: quo recitato, auctoritatem ejus ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eique amplissimis verbis per ſenatuſconſultum gratias egimus.

II. Lux quædam videbatur oblata, non modò regno, quod pertuleramus, ſed etiam regni timore ſublato: magnumque pignus ab eo reipublicæ datum, ſe liberam civitatem eſſe velle, quum dictatoris nomen, quod ſæpe juſtum fuiſſet, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex republica ſuſtuliſſet.

5. Liberatus cædis periculo paucis poſt diebus ſenatus: uncus impactus eſt fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaſerat: atque hæc omnia communiter cum collega. Alia porrò propria Dolabellæ: quæ, niſi collega abfuiſſet, credo illi

fuiſſe futura communia. Nam, quum ſerperet in urbe infinitum malum, idque manaret in dies latiùs; iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; & quotidie magis magiſque perditi homines, cum ſui ſimilibus ſervis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animadverſio fuit Dolabellæ, quum in audaces ſceleratoſque ſervos, tum in impuros & nefarios liberos; taliſque everſio illius exſecratæ columnæ, ut mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe.

6. Ecce enim Kalendis Juniis, quibus ut adeſſemus, edixerat, mutata omnia: nihil per ſenatum, multa & magna per populum, & abſente populo, & invito: conſules deſignati ſe audere negabant in ſenatum venire: patriæ liberatores urbe carebant eâ, cujus a cervicibus jugum ſervile dejecerant; quos tamen ipſi conſules & in concionibus, & in omni ſermone laudabant. Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentiſſimè caverat, non ad conſervationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem novarum prædarum incitabantur. Quæ quum audire mallem, quàm videre, haberemque jus legationis liberum, eâ mente diſceſſi, ut adeſſem Kalendis Januariis, quod initium ſenatûs cogendi fore videbatur.

III. Expoſui, Patres conſcripti, profectionis consilium: nunc reversionis, quæ plus admirationis habet, breviter exponam. Quum Brundisium, iterque illud, quod tritum in Græciam eſt, non sine cauſa vitaviſſem, Kalendis Sextilibus veni Syracuſas, quòd ab urbe ea tranſmissio in Græciam laudabatur: quæ tamen urbs mihi conjunctissima, plus unâ me nocte cupiens retinere non potuit: veritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios adventus ſuſpicionis aliquid afferret, si eſſem commoratus. Quum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem; nec ita multùm provectus, rejectus auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam.

8. Quumque intempeſta nox eſſet, mansiſſemque in villa P. Valerii, comitis & familiaris mei, poſtridieque apud eumdem, ventum exſpectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me venerunt; ex his quidam Româ recentes; a quibus primùm accipio M. Antonii concionem; quæ ita mihi placuit, ut, eâ lectâ, de reversione primùm cœperim cogitare. Nec ita multò pòſt edictum Bruti affertur, & Cassii; quod quidem mihi, fortaſſe quòd eos etiam plus reipublicæ,

quàm familiaritatis gratiâ, diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (ſit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nuntiant, lætius) rem conventuram: Kalendis Sextilibus ſenatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis Galliis provinciis, ad auctoritatem ſenatûs eſſe rediturum.

IV. Tum verò tantâ ſum cupiditate incenſus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque venti ſatisfacerent: non quò me ad tempus occurſurum putarem, ſed ne tardiùs, quàm cuperem, reipublicæ gratularer. Atque ego celeriter Veliam devectus, Brutum vidi; quanto meo dolore, non dico: turpe mihi ipſi videbatur, in eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet; & ibi velle tutò eſſe, ubi ille non poſſet. Neque verò illum ſimiliter, atque ipſe eram, commotum eſſe vidi: erectus enim maximi ac pulcherrimi facti ſui conſcientiâ, nihil de ſuo caſu, multa de noſtro querebatur.

10. Ex quo primùm cognovi, quæ Kalendis Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio: qui quamquam parum erat (id enim ipſum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adjutus; tamen & Bruti teſtimonio (quo quid poteſt eſſe gravius?)

& omnium prædicatione, quos poſtea vidi, magnam mihi videbatur gloriam conſecutus. Hunc igitur ut ſequerer, properavi, quem præſentes non ſunt ſecuti: non ut proficerem aliquid (neque enim ſperabam id, neque præſtare poteram) ſed ut, si quid mihi humanitus accidiſſet (multa autem impendêre videntur præter naturam, præterque fatum) hujus tamen diei vocem hanc teſtem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis. Quoniam utriuſque consilii cauſam, Patres conſcripti, probatam vobis eſſe confido, priùs quàm de republica dicere incipio, pauca querar de heſterna M. Antonii injuria, cui ſum amicus; idque me nonnullo ejus officio debere eſſe, præ me ſemper tuli.

V. Quid tandem erat cauſæ, cur in ſenatum heſterno die tam acerbè cogerer? ſolusne aberam? an non ſæpe minùs frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur; ad quam cauſam etiam Appium illum, & cæcum, & ſenem delatum eſſe memoriæ proditum eſt.

12. De ſupplicationibus referebatur; quo in genere ſenatores deeſſe non ſolent: coguntur enim non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratiâ: quod

idem fit, quum de triumpho refertur: ita ſine cura conſules ſunt, ut pene liberum ſit ſenatori non adeſſe. Qui quum mihi mos notus eſſet, quumque de via languerem, & mihimet diſplicerem, miſi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter: cujus enim maleficii iſta pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex ſenatûs ſententia ædificatam domum? quis autem unquam tanto damno ſenatorem coëgit? aut quid eſt ultra pignus, aut multam? qui ſi ſciſſet, quam ſententiam dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profectò de ſeveritate cogendi.

VI. An me cenſetis, Patres conſcripti, quod vos inviti ſecuti eſtis, decreturum fuiſſe, ut parentalia cum ſupplicationibus miſcerentur? ut inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? ut decernerentur ſupplicationes mortuo? nihil dico, cui. Fuerit ille L. Brutus, qui & ipſe regio dominatu rempublicam liberavit, & ad ſimilem virtutem, & ſimile factum ſtirpem jam propè in quingenteſimum annum propagavit: adduci tamen non poſſem, ut quemquam mortuum conjungerem cum immortalium religione: ut, cu-

jus ſepulcrum nuſquam exſtet, ubi parentetur, ei publicè ſupplicetur. Ego verò eam ſententiam dixiſſem, Patres conſcripti, ut me adverſus populum Romanum, si qui accidiſſet gravior reipublicæ caſus, si bellum, si morbus, si fames, facilè poſſem defendere; quæ partim jam ſunt, partim timeo ne impendeant. Sed hoc ignoſcant dii immortales velim, & populo Romano, qui id non probat, & huic ordini, qui decrevit invitus.

14. Quid? de reliquis reipublicæ malis licetne dicere? mihi verò licet, & ſemper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere: poteſtas modò veniendi in hunc locum sit; dicendi periculum non recuſo. Atque utinam, Patres conſcripti, Kalendis Sextilibus adeſſe potuiſſem! non quò profici potuerit aliquid: ſed ne unus modò conſularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus republicâ inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines ampliſſimis populi Romani beneficiis uſos, L. Piſonem, ducem optimæ ſententiæ non ſecutos. Idcircone nos populus Romanus conſulares fecit, ut in altiſſimo, ampliſſimoque gradu dignitatis locati, rempublicam pro nihilo haberemus? non modò voce nemo L. Piſoni conſularis, ſed ne vultu quidem aſſenſus eſt.

15. Quænam (malùm) eſt iſta volun-

taria ſervitus? fuerit quædam neceſſaria. Nec ego hoc ab omnibus iis deſidero, qui ſententiam loco conſulari dicunt: alia cauſa eſt eorum, quorum ſilentio ignoſco; alia eorum, quorum vocem requiro: quos quidem doleo in ſuſpicionem populi Romani venire non modò metûs, quod ipſum eſſet turpe, ſed alium aliâ de cauſâ deeſſe dignitati ſuæ.

VII. Quare primùm maximas gratias, & habeo, & ago L. Piſoni, qui non, quid efficere poſſet in republica, cogitavit, ſed quid ipſe facere deberet: deinde a vobis, Patres conſcripti, peto, ut, etiam si ſequi minùs audebitis orationem atque auctoritatem meam, benignè tamen me, ut feciſtis adhuc, audiatis.

16. Primùm igitur acta Cæſaris ſervanda cenſeo: non quò probem; quis enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maximè arbitror pacis & otii. Vellem adeſſet Antonius, modò ſine advocatis: ſed, ut opinor, licet ei minùs valere; quod mihi heri per illum non licebat: doceret me, vel potiùs vos, Patres conſcripti, quemadmodum ipſe Cæſaris acta defenderet. An in commentariolis, & chirographis, & libellis ſe uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, ſed tantummodo dictis, acta Cæſaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi juſſa,

perpetuaſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur?

17. Equidem sic exiſtimo: nihil tam eſſe in actis Cæſaris, quàm leges Cæſaris. An, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem non facere potuit; ut multis multa promiſſa non fecit: quæ tamen multò plura illo mortuo reperta ſunt, quàm vivo beneficia per omnes annos tributa & data: ſed ea non muto, non moveo: ſummo etiam ſtudio præclara illius acta defendo. Pecunia utinam ad Opis maneret! cruenta illa quidem, ſed his temporibus, quum iis, quorum eſt, non redditur, neceſſaria: quamquam ea quoque ſit effuſa, si ita in actis fuit.

18. Ecquid eſt, quod tam propriè dici possit actum ejus, qui togatus in republica cum poteſtate imperioque verſatus sit, quàm lex? Quære acta Gracchi; leges Semproniæ proferentur: quære Sullæ; Corneliæ. Quid? Cn. Pompeii tertius conſulatus, in quibus actis conſtitit? nempe in legibus. A Cæſare ipſo si quæreres, quidnam egiſſet in urbe & in toga; leges multas reſponderet ſe, & præclaras tuliſſe: chirographa verò aut mutaret, aut non daret, aut, si dediſſet, non iſtas res in actis ſuis duceret. Sed ea ipſa concedo: quibuſdam in rebus etiam conniveo: in maximis verò rebus, id eſt legibus, acta

Cæſaris diſſolvi, ferendum non puto.

VIII. Quæ lex melior, utilior, optimâ etiam republicâ ſæpius flagitata, quàm ne prætoriæ provinciæ plus quàm annum, neve plus quàm biennium conſulares obtinerentur? Hac lege ſublatâ, videnturne vobis acta Cæſaris ſervari? Quid? eâ lege, quæ promulgata eſt de tertia decuria judicum, nonne omnes judiciariæ leges Cæſaris diſſolvuntur? Et vos acta Cæſaris defenditis, qui leges ejus evertitis? nisi fortè, si quid memoriæ causâ retulit in libellum, id numerabitur in actis, & quamvis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Cæſaris non habebitur.

20. At quæ eſt iſta tertia decuria? centurionum, inquit. Quid? iſti ordini judicatus lege Juliâ, etiam antè Pompeiâ, Aureliâ, non patebat? cenſus præfiniebatur, inquit. Non centurioni quidem ſolùm, ſed equiti etiam Romano. Itaque viri fortissimi, atque honeſtissimi, qui ordines duxerunt, res & judicant, & judicaverunt. Non quæro, inquit, iſtos: quicumque ordinem duxit, judicet. At si ferretis, quicumque equo meruiſſet, quod eſt laudatius, nemini probaretis: in judice enim ſpectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, iſta: addo etiam

judices manipulares* ex legione Alaudarum : aliter enim noſtri negant poſſe ſe ſalvos eſſe. O contumelioſum honorem iis, quos ad judicandum nec opinantes vocatis! hic enim eſt legis index, ut ii res in tertia decuria judicent, qui liberè judicare non audeant: in quo quantus eſt error, dii immortales! eorum, qui iſtam legem excogitaverunt? ut enim quiſque ſordidissimus videbitur, ita libentissimè ſeveritate judicandi ſordes ſuas eluet; laborabitque, ut honeſtis decuriis potiùs dignus videatur, quàm in turpem jure conjectus.

IX. Altera promulgata lex eſt, ut & de vi, & de majeſtate damnati ad populum provocent, si velint. Hæc utrùm tandem lex eſt, an legum omnium diſſolutio? quis enim eſt hodie, cujus interſit iſtam legem venire? nemo reus eſt iſtis legibus; nemo, quem futurum putemus; armis enim geſta numquam profectò in judicium vocabuntur. At res popularis. Utinam quidem vellet is aliquid eſſe populare! omnes enim jam cives de reipublicæ ſalute unâ & mente & voce conſentiunt. Quæ eſt igitur iſta cupiditas legis ejus ferendæ, quæ turpitudinem ſummam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quàm qui majeſtatem populi Romani per vim minuerit, eum, damnatum judicio,

ad eam ipſam vim reverti, propter quam ſit jure damnatus?

22. Sed quid plura de lege diſputo? quasi verò id agatur, ut quiſquam provocet: id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam iſtis legibus reus fiat. Quis enim aut accuſator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, objicere ſe multitudini conductæ velit? aut judex, qui reum damnare audeat, ut ipſe ad operas mercenarias ſtatim protrahatur? Non igitur provocatio iſtâ lege datur; ſed duæ maximè ſalutares leges, quæſtioneſque tolluntur. Quid eſt aliud igitur adhortari adoleſcentes, ut turbulenti, ut ſeditiosi, ut perniciosi cives velint eſſe? quam autem ad reipublicæ peſtem furor tribunitius impelli non poterit, his duabus quæſtionibus, de vi, & de majeſtate, ſublatis?

23. Quid, quòd obrogatur legibus Cæſaris, quæ jubent, ei, qui de vi, itemque ei, qui majeſtatis damnatus ſit, aquâ & igni interdici? quibus quum provocatio datur, nonne acta Cæſaris reſcinduntur? Quæ quidem ego, Patres conſcripti, qui illa numquam probavi, ita conſervanda concordiæ causâ arbitratus ſum, ut non modò, quas vivus Cæſar leges tuliſſet, infirmandas hoc tempore non putarem; ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe & fixas videtis.

X. De exſilio reducti a mortuo: civitas data non ſolùm ſingulis, ſed nationibus, & provinciis univerſis a mortuo: immunitatibus infinitis ſublata vectigalia a mortuo. Ergo hæc uno, verùm optimo, auctore domo prolata defendimus; eas leges, quas ipſe, nobis inſpectantibus, recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur, iiſque legibus rempublicam contineri putabat, de provinciis, de judiciis, eas, inquam, Cæſaris leges, nos, qui defendimus acta Cæſaris, evertendas putabimus?

25. Ac de iis tamen legibus, quæ promulgatæ ſunt, ſaltem queri poſſumus; de iis, quæ jam latæ dicuntur, ne illud quidem licuit; illæ enim nullâ promulgatione latæ ſunt antè quàm ſcriptæ. Quærunt, quid ſit, cur aut ego, aut quiſquam veſtrûm, Patres conſcripti, bonis tribunis plebis leges malas metuat: paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui rempublicam religione defendant: vacui metu eſſe debemus. Quas tu mihi, inquit, intercesſiones, quas religiones? Eas ſcilicet, quibus reipublicæ ſalus continetur. Negligimus iſta, & nimis antiqua, & ſtulta ducimus: forum ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis locis collocabuntur.

26. Quid tum? Quod erit ita geſtum,

id lex erit ; & in æs incidi videbitis. Cedo illa legitima : *Conſules populum jure rogaverunt ;* hoc enim a majoribus accepimus jus rogandi ; *populuſque jure ſcivit.* Qui populus ? iſne, qui excluſus eſt ? quo jure ? an eo, quod vi & armis omne ſublatum eſt ? Atque ego hæc dico de futuris ; quod eſt amicorum, antè dicere ea, quæ vitari poſſunt : quæ si facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis ; de quibus eſt integrum vobis : demonſtro vitia ; tollite ; denuntio vim, arma ; removete.

XI. Iraſci quidem vos mihi, Dolabella, pro republica dicenti, non oportebat : quamquam te quidem id facturum non arbitror : novi facilitatem tuam : collegam tuum aiunt in hac ſua fortuna, quæ bona ipsi videtur ; mihi, ne gravius quippiam dicam, avorum & avunculi ſui conſulatum si imitaretur, fortunatior videretur : ſed eum iracundum audio eſſe factum : video autem, quàm sit odioſum habere eumdem iratum, & armatum, quum tanta præſertim gladiorum sit impunitas. Sed proponam jus, ut opinor, æquum ; quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in vitam ejus, aut in mores cum contumelia dixero ; quò minùs mihi inimicissimus sit, non recuſabo : sin conſuetudinem meam, quam in republica

ſemper habui, tenuero, id eſt, si liberè; quæ ſentiam, de republica dixero; primùm deprecor, ne iraſcatur: deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic iraſcatur, ut civi: armis utatur, si ita neceſſe eſt, ut dicit, ſui defendendi causâ; iis, qui pro republica, quæ ipsis viſa erunt, dixerint, iſta arma ne noceant. Quid hac postulatione dici poteſt æquius?

28. Quòd si, ut a quibuſdam mihi ejus familiaribus dictum eſt, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem ejus, oratio graviter offendit, etiam si nulla ineſt contumelia, feremus amici naturam: ſed iidem illi ita mecum: Non idem tibi adverſario Cæſaris licebit, quod Piſoni ſocero: & simul admonent quiddam, quod cavebimus; nec erit juſtior, Patres conſcripti, in ſenatum non veniendi morbi cauſa, quàm mortis.

XII. Sed per deos immortales! te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, non poſſum de utriuſque veſtrûm errore reticere. Credo enim vos, homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta eſt; non opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam; ſed caritatem civium, & gloriam concupiſſe. Eſt autem

gloria,

gloria, laus rectè factorum, magnorumque in rempublicam meritorum; quæ quum optimi cujuſque, tum etiam multitudinis teſtimonio comprobatur.

30. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter ceteros pauliſper eſſe expertum viderem. Quem potes recordari in vita illuxiſſe tibi diem lætiorem, quàm quum, expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœnâ affectis, urbe incendio, & cædis metu liberatâ, te domum recepiſti? cujus ordinis, cujus generis, cujus denique fortunæ ſtudia tum laudi, & gratulationi tuæ ſe non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus uti arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Recordare, quæſo, Dolabella, conſenſum illum theatri, quum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, ſignificaverunt, ſe novo beneficio memoriam veteris doloris abjeciſſe. Hanc tu, P. Dolabella (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, animo æquo potuiſti tantam dignitatem deponere?

XIII. Tu autem, M. Antoni (abſentem enim appello) unum illum diem, quo in æde Telluris ſenatus fuit, non omnibus iis menſibus, quibus te quidam, multùm a me diſſentientes, beatum pu-

teſt, ut malis carus eſſe, quàm metui; nihil cujuſquam proficiet, nec valebit oratio; quem qui beatum fuiſſe putant, miſerrimi ipsi ſunt. Beatus eſt nemo, qui eâ lege vivit, ut non modò impunè, ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria interfici possit. Quare flecte te, quæſo, & majores tuos reſpice, atque ita guberna rempublicam, ut natum eſſe te cives tui gaudeant; sine quo nec beatus, nec clarus quiſquam eſſe omnino poteſt.

XV. Et populi quidem Romani judicia multa ambo habetis, quibus vos non ſatis moveri permoleſtè fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium? quid populi verſus? quid Pompeii ſtatuæ plauſus infiniti? quid iis tribunis plebis, qui vobis adverſantur? parumne hæc significant, incredibiliter conſentientem populi Romani universi voluntatem? Quid? Apollinarium ludorum plauſus, vel teſtimonia potiùs & judicia populi Romani parum magna vobis videbantur? O beatos illos, qui, quum adeſſe ipsis propter vim armorum non licebat, aderant tamen, & in medullis populi Romani ac viſceribus hærebant! nisi fortè Accio tum plaudi, & ſexagesimo poſt anno palmam dari putabatis, non Bruto: qui ludis ſuis ita caruit, ut in illo apparatissimo ſpectaculo ſtudium populus Romanus tribuerit

abſenti; desiderium liberatoris ſui perpetuo plauſu & clamore lenierit.

37. Equidem is ſum, qui iſtos plauſus, quum a popularibus civibus tribuerentur, ſemper contempſerim: idemque quum a ſummis, mediis, infimis, quum denique ab universis hoc idem fit, quumque ii, qui antè ſequi populi conſenſum ſolebant, fugiunt; non plauſum illum, ſed judicium puto. Sin hæc leviora vobis videntur, quæ ſunt gravissima; num etiam hoc contemnitis, quòd ſensiſtis, tam caram populo Romano vitam A. Hirtii fuiſſe? ſatis enim erat, probatum illum eſſe populò Romano, ut eſt; jucundum amicis, in quo vincit omnes; carum ſuis, quibus eſt cariſsimus: tantam tamen ſollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium, in quo meminimus? certè in nullo. Quid igitur? hoc vos, per deos immortales! quale sit, non interpretamini? quid eos de veſtra vita cogitare cenſetis, quibus eorum, quos ſperant reipublicæ conſulturos, vita tam cara sit?

38. Cepi, Patres conſcripti, reversionis meæ fructum; quoniam ea dixi, ut, quicumque caſus conſecutus eſſet, exſtaret conſtantiæ meæ teſtimonium; & ſum a vobis benignè ac diligenter auditus. Quæ poteſtas si mihi ſæpius sine meo, veſtroque periculo fiet, utar: si minùs, quan-

tam potero, non tam mihi me, quà
publicæ reſervabo. Mihi ferè ſatis eſt,
vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam
si quid acceſſerit, non tam mihi,
vobis, reique publicæ acceſſerit.

PHILIPPICA II.

ORATIO QUADRAGESIMA QUARTA.

Habita a Cicerone IV. Nonas Sept. oratione primâ in Antonium, ille ſe in villam Tiburtinam contulit, ibique ſeptemdecim dies, quod Ciceroni reſponderet, commentatus eſt. Decimo tertio Kal. Oct. vocato ſenatu, in abſentem Ciceronem, qui ſe tutò in ſenatum venire non poſſe intelligebat, quæ cogitaverat, evomuit. Fingit igitur Cicero ſe adeſſe hoc ipſo die, & præſentem præſenti Antonio reſpondere hac oratione, quam Juvenalis divinam *vocat, quæque non dicta, ſed ſcripta & in lucem edita eſt. In ea purgat ſe pri-*

mùm adverſus Antonii calumniam, & ita purgat, ut omni eum loco non leviter pungat. Deinde ſingulas ejus vitæ partes, a puerili prætexta exorſus, vehementer exagitat. MANUTIUS.

1. QUONAM meo fato, Patres conſcripti, fieri dicam, ut nemo his annis viginti reipublicæ hoſtis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò neceſſe eſt a me quemquam nominari vobis, quum ipsi recordamini: mihi pœnarum illi plus quàm optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere. Atque hoc in aliis minùs mirabar: nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius: omnes a me reipublicæ causâ lacessiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior, quàm L. Catilina; furiosior, quàm P. Clodius viderere, ultrò maledictis me lacessiſti; tuamque a me alienationem, commendationem tibi ad impios cives fore putaviſti.

2. Quid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocri-

tate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in ſenatu facillimè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis civibus bene geſtæ reipublicæ teſtimonium multis, mihi uni conſervatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt: quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profectò eſt: non exiſtimavit, ſui ſimilibus probari poſſe, eſſe ſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Cui priùs quàm de ceteris rebus reſpondeo, de amicitia, quam a me violatam eſſe criminatus eſt, quod ego graviſſimum crimen judico, pauca dicam.

II. Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quando queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpe, ſed ætatis flore collectam? non venirem contra injuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non jure prætorio? (Sed hoc idcirco commemoratum a te puto, ut te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fadii, libertini hominis, fuiſſe.) At enim te in diſciplinam meam tradideras (nam ita dixiſti) domum meam ventitaras. Næ tu, ſi id feciſſes, meliùs

famæ, meliùs pudicitiæ tuæ conſuluiſſes? Sed neque feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuiſſet.

4. Auguratûs petitionem mihi te conceſsiſſe dixiſti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me augurem a toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominaverunt (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec ſolvendo eras, nec te ullo modo, nisi everſâ republicâ, incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, quum in Italia Curio non eſſet? aut tum, quum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuiſſes? cujus etiam familiares de vi condemnati ſunt, quòd tui nimis ſtudiosi fuiſſent.

III. At beneficio ſum uſus tuo. Quo? quamquam illud ipſum, quod commemoras, ſemper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non ſatis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundisii non occideris? Quem ipſe victor, qui tibi, ut tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſalvum eſſe voluiſſet, in Italiam ire jussiſſet, eum tu occideres? Fac potuiſſe: quod eſt aliud, Patres conſcripti, beneficium latronum, nisi ut commemorare poſsint, iis ſe dediſſe vitam,

quibus non ademerint? Quod si eſſet beneficium, numquam ii, qui illum interfecerunt, a quo erant ſervati, quos tu ipſe viros clariſſimos appellare ſoles, tantam eſſent gloriam conſecuti. Quale autem beneficium eſt, quòd te abſtinueris nefario ſcelere? qua in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum a te, quàm miſerum, id te impunè facere potuiſſe.

6. Sed ſit beneficium, quandoquidem majus accipi a latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa querela, miſera quidem & luctuoſa, ſed mihi pro hoc gradu, in quo me ſenatus, populuſque Romanus collocavit, neceſſaria, quid eſt dictum a me cum contumelia? quid non moderatè? quid non amicè? Quod quidem cujus temperantiæ fuit, de Marco Antonio querentem, abſtinere maledicto? præſertim quum tu reliquias reipublicæ diſſipaviſſes? quum domi tuæ turpiſſimo mercatu omnia eſſent venalia? quum leges eas, quæ numquam promulgatæ eſſent, & de te, & a te latas confiterere? quum auſpicia augur, intercesſionem conſul ſuſtuliſſes? quum eſſes fœdiſſimè ſtipatus armatis? quum omnes impuritates pudica in domo quotidie ſuſciperes, vino luſtriſque

confectus? At ego, tamquam mihi cum M. Craſſo contentio eſſet, quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequiſſimo, de republica graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit.

IV. At etiam litteras, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitavit, homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim umquam, qui paulùm modò bonorum conſuetudinem noſſet, litteras ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliquâ interpoſitâ, in medium protulit, palamque recitavit? quid eſt aliud, tollere e vita vitæ ſocietatem, tollere amicorum colloquia abſentium? quàm multa joca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata si sint, inepta eſſe videantur? quàm multa ſeria, neque tamen ullo modo divulganda?

8. Sit hoc inhumanitatis tuæ: ſtultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas, homo diſerte, ut Muſtelæ Tamiſio, & Tironi Numiſio videris? qui quum hoc ipſo tempore ſtent cum gladiis in conſpectu ſenatûs, ego quoque te diſertum putabo, si oſtenderis, quomodo sis eos inter sicarios defenſurus. Sed quid opponas tandem, si negem, me umquam iſtas litteras ad te miſiſſe? quo me teſte convinces? an chirographo? in quo habes

ſcientiàm quæſtuoſam. Quî possis? ſunt enim librarii manu. Jam invideo magiſtro tuo, qui te tantâ mercede, quantàm jam proferam, nihil ſapere docuit.

9. Quid enim eſt minùs, non dico oratoris, ſed hominis, quàm id objicere adverſario, quod ille si verbo negarit, longiùs progredi non possit, qui objecerit? *At* ego non nego; teque in iſto ipſo convinco, non inhumanitatis ſolùm, ſed etiam amentiæ. Quod enim verbum in iſtis litteris eſt non plenum humanitatis, officii, benevolentiæ? omne autem crimen tuum eſt, quòd de te in his litteris non malè exiſtimem: quòd ſcribam tamquam ad civem, tamquam ad bonum virum; non tamquam ad ſceleratum & latronem. At ego tuas litteras, etsi jure poteram a te lacessitus, tamen non proferam; quibus petis, ut tibi per me liceat quemdam de exsilio reducere; adjuraſque, id te, invito me, non eſſe facturum; idque a me impetras: quid enim me interponerem audaciæ tuæ; quam neque auctoritas hujus ordinis, neque exiſtimatio populi Romani, neque leges ullæ poſſent coercere? Verumtamen quid erat, quòd me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit eſſe, in quo ne ipsius quidem ulla poterat eſſe, lege latâ.

qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini.

14. L. Cæſar, avunculus tuus, quâ oratione, quâ conſtantiâ, quâ gravitate ſententiam dixit in ſororis ſuæ virum, vitricum tuum? hunc tu quum auctorem, & præceptorem omnium conſiliorum, totiuſque vitæ debuiſſes habere, vitrici te ſimilem, quàm avunculi eſſe maluiſti: hujus ego alienus conſiliis conſul uſus ſum; tu ſororis filius, ecquid ad eum umquam de republica retuliſti? at ad quos refert? dii immortales! ad eos ſcilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi ſunt.

15. Hodie non deſcendit Antonius: cur? dat natalitia in hortis: cui? neminem nominabo: putate tum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitioſam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu quum principem ſenatorem, civem ſingularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas; ad eos referas, qui ſuam rem nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet ſalutaris conſulatus, pernicioſus meus.

VII. Adeone pudorem cum pudicitia perdidiſti, ut hoc in eo templo dicere auſus sis, in quo ego ſenatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præſidebat, conſulebam; tu homines perditiſſi-

mos cum gladiis collocaviſti ? At etiam auſus es (quid autem eſt, quod tu non audeas) clivum Capitolinum dicere, me conſule, plenum ſervorum armatorum fuiſſe. Ut illa, credo, nefaria ſenatuſconſulta fierent, vim afferebam ſenatui. O miſerum, sive illa tibi nota non ſunt: nihil enim boni noſti: sive ſunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! Quis enim eques Romanus, quis, præter te, adoleſcens nobilis, quis ullius ordinis, qui ſe civem meminiſſet, quum ſenatus in hoc templo eſſet, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquam nec ſcribæ ſufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt.

17. Etenim quum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, conſciorum indiciis, ſuâ manu, voce pene litterarum coacti, ſe urbem inflammare, cives trucidare, vaſtare Italiam, delere rempublicam conſenſiſſe; quis eſſet, qui ad ſalutem communem defendendam non excitaretur, præſertim quum ſenatus, populuſque Romanus haberet ducem, qualis si qui nunc eſſet, tibi idem, quod illis accidit, contigiſſet. Ad ſepulturam corpus vitrici ſui negat a me datum. Hoc verò ne P. quidem Clodius dixit umquam; quem, quia jure ei fui inimicus, doleo a te jam omnibus vitiis eſſe ſuperatum. Qui

autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam noſtram, te domi P. Lentuli eſſe educatum? an verebare, ne non putaremus naturâ te potuiſſe tam improbum evadere, niſi acceſſiſſet etiam diſciplina?

VIII. Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipſe pugnares! ut non modò non cohærentia inter ſe diceres, ſed maximè disjuncta, atque contraria? ut non tanta mecum, quanta tecum tibi eſſet contentio? Vitricum tuum in tanto fuiſſe ſcelere fatebare; pœnâ affectum querebare: ita, quod propriè meum eſt, laudaſti; quod totum ſenatûs eſt, reprehendiſti: nam, comprehenſio ſontium, mea; animadverſio, ſenatûs fuit. Homo diſertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a ſe; eos, apud quos dicit, vituperari.

19. Jam illud cujus eſt, non dico audaciæ (cupit enim ſe audacem dici) ſed, quod minimè vult, ſtultitiæ, quâ vincit omnes, clivi Capitolini mentionem facere, quum inter ſubſellia noſtra verſentur armati? quum in hac cella Concordiæ, ô dii immortales! in qua, me conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati ſtent? Accuſa ſenatum; accuſa equeſtrem ordinem, qui tum cum

ſenatu copulatus fuit: accuſa omnes ordines, omnes cives, dum confiteare, hunc ordinem, hoc ipſo tempore, ab Ithyreis circumſederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter; ſed qui tantam rerum repugnantiam non videas: nihil profectò ſapis. Quid eſt enim dementius, quàm, quum ipſe reipublicæ perniciosa arma ceperis, objicere alteri ſalutaria?

20. At etiam quodam loco facetus eſſe voluiſti. Quàm id (dii boni!) te non decebat? in quo eſt tua culpa nonnulla: aliquid enim ſalis ab uxore mima trahere potuiſti. *Cedant arma togæ.* Quid? tum nonne ceſſerunt? At poſtea tuis armis ceſſit toga. Quæramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi Romani ſceleratorum arma, an libertatem noſtram armis tuis cedere. Nec verò tibi de verſibus reſpondebo: tantum dicam breviter, neque illos, neque ullas te omnino litteras noſſe: me nec reipublicæ, nec amicis umquam defuiſſe, & tamen omni genere monumentorum meorum perfeciſſe operis ſubſecivis, ut meæ vigiliæ, meæque litteræ & juventuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis; ad majora veniamus.

IX. P. Clodium meo conſilio interfectum eſſe dixiſti. Quidnam homines puta-

rent, si tum occiſus eſſet, quum tu in foro, inſpectante populo Rom gladio ſtricto inſecutus es; ne[illegible] tranſegiſſes, nisi ille ſe in ſcal[illegible] librariæ conjeciſſet, hiſque oppilati petum tuum compressiſſet? Quod qu ego faviſſe me tibi, fateor; ſuasiſſe, quidem dicis. At Miloni ne favere dem potui: priùs enim rem tranſ quàm eum quiſquam facturum id ſuſ retur. At ego ſuasi. Scilicet is animu Milonis, ut prodeſſe reipublicæ sine ſore non poſſet. At lætatus ſum. Q ergo in tanta lætitia cunctæ civitati unum triſtem eſſe oportebat?

22. Quamquam de morte P. C fuit quæſtio non ſatis prudenter illa dem conſtituta: quid enim attinebat lege quæri de eo, qui hominem oc ſet, quum eſſet legibus quæſtio con ta? quæsitum eſt tamen. Quod e quum res agebatur, nemo in me dixi tot annis poſt tu es inventus, qui dic Quòd verò dicere auſus es, idque tis verbis, operâ meâ Pompeium a ſaris amicitia eſſe disjunctum, ob ea cauſam meâ culpâ civile bellum eſſe tum; in eo non tu quidem totâ re, quod maximum eſt, temporibus erra

X. Ego M. Bibulo, præſtantissim vi, conſule, nihil prætermisi, qua

facere enitique potui, quin Pompeium a Cæſaris conjunctione avocarem: in quo Cæſar fuit felicior: ipſe enim Pompeium a mea familiaritate disjunxit. Poſtea verò quàm ſe totum Pompeius Cæſari tradidit, quid ego illum ab eo diſtrahere conarer? ſtulti erat ſperare; ſuadere impudentis.

24. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim; ea velim reprehendas, si potes: unum ne quinquennii imperium Cæſari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, ut abſentis ejus ratio haberetur: quorum si utrumvis perſuasiſſem, in has miſerias numquam incidiſſemus. Atque idem ego quum jam omnes opes, & ſuas, & populi Romani Pompeius ad Cæſarem detuliſſet, ſeróque eadem ſentire cœpiſſet; quæ ego antè multò prævideram, inferrique patriæ bellum nefarium viderem, pacis, concordiæ, compositionis auctor eſſe non deſtiti; meaque illa vox eſt nota multis, *Utinam, Pompei, cum C. Cæſare ſocietatem aut numquam coiſſes, aut numquam diremiſſes! fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ.* Hæc mea, M. Antoni, ſemper & de Pompeio, & de republica conſilia fuerunt: quæ si valuisſent, reſpublica ſtaret; tu tuis flagitiis, egeſtate, infamiâ, concidiſſes.

XI. Sed hæc vetera: illud verò re-

cens, Cæſarem meo conſilio interfectum. Jam vereor, Patres conſcripti, ne, quod turpissimum eſt, prævaricatorem mihi appoſuiſſe videar, qui me non ſolùm meis laudibus ornaret, ſed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in iſtius gloriosissimi facti conſcientia nomen audivit? cujus autem, qui in eo numero fuiſſet, nomen eſt occultatum? occultatum dico? cujus non ſtatim divulgatum? citiùs dixerim jactaſſe ſe aliquos, ut fuiſſe in ea ſocietate viderentur, qui ſocii non fuiſſent, quàm ut quiſquam celare vellet.

26. Quàm verisimile porrò eſt, in tot hominibus, partim obſcuris, partim adoleſcentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuiſſe? Etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur his majoribus orti, ab alienis potiùs conſilium peterent, quàm a ſuis? & foris potiùs, quàm domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quæ non modò dominatum, ſed ne potentiam quidem cujuſquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad oſtium fluminis Cydni confeciſſet, si ille ad eam ripam, quam conſtituerat, non ad contrariam, navis appuliſſet.

27. Cn. Domitium non patris interitus, clariſsimi viri, non avunculi mors, non ſpoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, ſed mea auctoritas excitavit? An C. Trebonio ego perſuasi? cui ne ſuadere quidem auſus eſſem: quò etiam majorem ei reſpublica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiæ præpoſuit; depulſorque dominatûs, quàm particeps eſſe maluit. An A. Tillius Cimber me eſt auctorem ſecutus? quem ego magis feciſſe illam rem ſum admiratus, quàm facturum putavi; admiratus ſum autem ob eam cauſam, quòd immemor beneficiorum, memor patriæ fuiſſet. Quid duos Servilios? Caſcas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate meâ cenſes excitatos potiùs, quàm caritate reipublicæ? Longum eſt perſequi ceteros: idque reipublicæ præclarum fuiſſe tam multos, ipsis glorioſum.

XII. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæſare interfecto, inquit, ſtatim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem eſt gratulatus. Cur mihi potiſsimùm, qui ſciebam? Vide ne illa cauſa fuerit appellandi me, quòd quum rem geſsiſſet consimilem rebus iis, quas ipſe geſſeram, me potissimùm teſtatus

eſt, ſe æmulum mearum laudum e

29. Tu autem omnium ſtultiſsin intelligis, si id, quod me arguis, interfici Cæſarem, crimen sit; et tatum eſſe morte Cæſaris, crime quid enim intereſt inter ſuaſorem f probatorem? aut quid refert, utr luerim fieri, an gaudeam factum? eſt igitur, te excepto, & iis qui il gnare gaudebant, qui illud aut fi luerit, aut factum improbarit? om go in culpa: etenim omnes boni tum in ipsis fuit, Cæſarem occi aliis animus, aliis occasio defuit; tas nemini.

30. Sed ſtuporem hominis, vel pecudis, attendite: sic enim dixit, *tus, quem ego honoris cauſâ nomino tum pugionem tenens, Ciceronem e vit: ex quo intelligi debet, eum c fuiſſe.* Ergo ego ſceleratus appello quem tu ſuſpicatum aliquid ſuſpicar qui ſtillantem præ ſe pugionem tu te honoris cauſâ nominatur? Eſto verbis tuis hic ſtupor; quantò in ſententiiſque major? Conſtitue ho ſul, aliquando; Brutorum, C. Cn. Domitii, C. Trebonii, reliq quam velis eſſe cauſam: edormi cr inquam, & exhala. An faces adr dæ ſunt, quæ te excitent, tanta

indormi

indormientem? numquamne intelligis, ſtatuendum tibi eſſe, utrùm illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ sint, an vindices libertatis?

XIII. Attende enim pauliſper, cogitationemque ſobrii hominis punctum temporis ſuſcipe. Ego, qui ſum illorum, ut ipſe fateor, familiaris; ut a te arguor, ſocius; nego quidquam eſſe medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani, conſervatoreſque reipublicæ sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas eſſe; siquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Tu homo ſapiens & considerate, quid dicis? si parricidæ: cur honoris causâ a te ſunt & in hoc ordine, & apud populum Romanum ſemper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, si ab urbe, plus quàm decem dies abfuiſſet? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciæ Cassio & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ: ſequitur, ut liberatores tuo judicio sint; quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe.

32. Quid eſt? num conturbo te? non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctiùs dicuntur, intelligis: ſed tamen hæc eſt ſumma

concluſionis meæ: quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis digniſſimi judicati ſunt. Itaque jam retexo orationem meam: ſcribam ad illos, ut, ſi qui fortè, quòd a te mihi objectum eſt, quærent, ſitne verum; ne cui negent: etenim vereor, ne aut celatum me ab ipſis, illis non honeſtum; aut invitatum refugiſſe, mihi ſit turpiſſimum. Quæ enim res umquam, proh ſancte Jupiter! non modò in hac urbe, ſed in omnibus terris eſt geſta major? quæ glorioſior? quæ commendatior erit hominum memoriæ ſempiternæ? In hujus me conſilii ſocietatem, tamquam in equum Trojanum, cum principibus includis? non recuſo.

33. Ago etiam gratias, quoquo animo facis: tanta enim res eſt, ut invidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas, & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, quum eos adſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ verò tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ litteræ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoriâ proſequantur? Tu verò adſcribe me talem in numerum,

XIV. Sed unam rem vereor, ne non probes : ſi enim fuiſſem, non ſolùm regem, ſed regnum etiam de republica ſuſtuliſſem ; &, ſi meus ſtilus ille fuiſſet (ut dicitur) mihi crede, non ſolùm unum actum, ſed totam fabulam confeciſſem. Quamquam ſi interfici Cæſarem voluiſſe crimen eſt, vide, quæſo, Antoni, quid tibi futurum ſit, quem & Narbone hoc conſilium cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt, & ob ejus conſilii ſocietatem, quum interficeretur Cæſar, tum te a Trebonio vidimus ſevocari. Ego autem (vide quàm tecum agam non inimicè) quòd bene cogitaſti aliquando, laudo : quòd non indicaſti, gratias ago : quòd non feciſti, ignoſco. Virum res illa quærebat.

35. Quòd ſi te in judicium quis adducat., uſurpetque illud Caſſianum, *Cui bono fuerit*; vide, quæſo, ne hæreas. Quamquam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui ſervire nolebant; tibi tamen præcipuè, qui non modò non ſervis, ſed etiam regnas : qui maximo te ære alieno, ad ædem Opis liberaſti : qui per eaſdem tabulas innumerabilem pecuniam diſſipaviſti : ad quem e domo Cæſaris tam multa delata ſunt ; cujus domus, quæſtuoſiſſima eſt falſorum commentariorum & chirographorum officina : agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagi-

tiosissimæ nundinæ. Etenim quæ res egeſtati & æri alieno tuo, præter mortem Cæſaris, ſubvenire potuiſſet?

36. Neſcio quid conturbatus mihi eſſe videris: numquid ſubtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu: nemo credet umquam: non eſt tuum de republica bene mereri: habet illius pulcherrimi facti clarissimos viros reſpublica auctores: ego te tantùm gaudere dico; feciſſe non arguo. Reſpondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis reſpondendum eſt.

XV. Caſtra mihi Pompeii, atque illud omne tempus objeciſti: quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, auctoritaſque valuiſſet; tu hodiè egeres, nos liberi eſſemus; reſpublica non tot duces & exercitus amisiſſet. Fateor enim, me, quum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mœſtitia fuiſſe, quanta ceteri optimi cives, si idem providiſſent, fuiſſent. Dolebam, dolebam, Patres conſcripti, rempublicam, veſtris quondam, meiſque consiliis conſervatam, brevi tempore eſſe perituram. Neque verò eram tam indoctus, ignaruſque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem; quæ me manens conficeret angoribus; dimiſſa, moleſtiis omnibus liberaſſet: illos ego præſtantissimos viros, lumina reipu-

blicæ, vivere volebam, tot conſulares; tot prætorios, tot honeſtissimos ſenatores, omnem præterea florem nobilitatis ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniquâ conditione pacis (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) rempublicam hodie teneremus. Quæ ſententia si valuiſſet, ac non ii maximè mihi, quorum ego vitæ conſulebam, ſpe victoriæ elati, obſtitiſſent; ut alia omittam, tu certè numquam in hoc ordine, vel potiùs numquam in hac urbe mansiſſes.

38. At verò Cn. Pompeii voluntatem a me abalienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut ſermones, aut consilia contulit ſæpius? quod quidem erat magnum, de ſumma rep. diſſentientes, in eadem conſuetudine amicitiæ permanere. Sed & ego, quid ille, & contrà ille, quid ego ſentirem & ſpectarem, videbat: ego incolumitati civium primùm, & poſtea dignitati; ille præſenti dignitati potiùs conſulebat: quòd autem habebat uterque quod ſequeretur, idcirco tolerabilior erat noſtra diſſensio.

39. Quid verò ille singularis vir, ac pene divinus de me ſenſerit, ſciunt qui eum de Pharſalica fuga Paphum proſecuti ſunt: numquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii,

quum me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperaviſſe meliora. Et ejus viri nomine me inſectari audes, cujus me amicum, te ſectorem eſſe fateare?

XVI. Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiùm felix fuiſti. Ne jocis quidem reſpondebo, quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti. Erant quidem illa caſtra plena curæ: verumtamen homines, quamvis in turbidis rebus ſint, tamen, si modò homines ſunt, interdum animis relaxantur. Quòd autem idem mœſtitiam meam reprehendit, idem jocum; magno argumento eſt, me in utroque fuiſſe moderatum.

40. Hereditates mihi negaſti venire. Utinam hoc tuum verum crimen eſſet! plures amici mei, & neceſſarii viverent. Sed quî iſtuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H-S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quamquam in hoc genere fateor feliciorem eſſe te: me nemo, nisi amicus, fecit heredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor jungeretur; te is quem tu vidiſti numquam, L. Rubrius Cassinas, fecit heredem.

41. Et quidem vide, quàm te amarit is, qui, albus aterve fueris, ignorans, fratris filium præteriit, Q. Fufii, honestissimi equitis Romani, ſuique amicissimi:

quem palam heredem ſemper factitarat, ne nominat quidem; te quem numquam viderat, aut certè numquam ſalutaverat, fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi moleſtum eſt, L. Turſelius quâ facie fuerit, quâ ſtaturâ, quo municipio, quâ tribu: nihil ſcio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. Igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris heredibus, tamquam heres eſſet, invasit. Quamquam hoc maximè admiratus ſum, mentionem te hereditatum auſum eſſe facere, quum ipſe hereditatem patris non adiſſes.

XVII. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena villa declamaſti? quamquam tu quidem (ut tui familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non ingenii acuendi causâ declamitas. Et verò adhibes joci causâ magiſtrum, ſuffragio tuo, & compotorum tuorum, rhetorem; cui concessiſti, ut in te, quæ vellet, diceret. Salſum omnino hominem! ſed materia facilis eſt in te, & in tuos dicta dicere. Vide autem, inter te, & avum tuum quid intersit: ille ſensim dicebat, quod cauſæ prodeſſet; tu cursim dicis aliena.

43. At quanta merces rhetori data eſt? Audite, audite, Patres conſcripti, & cognoſcite reipublicæ vulnera. Duo millia

jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori aſſignaſti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil ſapere diſceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæſaris commentariis? Sed dicam alio loco, & de Leontino agro, & de Campano; quos iſte agros, ereptos reipublicæ, turpissimis poſſeſſoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus ſatis respondi, de ipſo emendatore & correctore noſtro quædam dicenda ſunt: nec enim omnia effundam, ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, ſemper novus veniam; quam facultatem mihi multitudo iſtius vitiorum, peccatorumque largitur. Viſne igitur te inſpiciamus a puero? sic opinor: a principio ordiamur.

XVIII. Teneſne memoriâ, prætextatum te decoxiſſe? Patris, inquies, iſta culpa eſt. Concedo: etenim eſt pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd ſediſti in quatuordecim ordinibus, quum eſſet lege Roſciâ decoctoribus certus locus conſtitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non ſuo decoxiſſet. Sumpsiſti virilem, quam ſtatim muliebrem togam reddidiſti: primò vulgare ſcortum: certa flagitii merces, nec ea parva: ſed citò Curio intervenit, qui te a meretricio quæſtu abduxit; &, tamquam ſtolam dediſſet, in matrimonio ſtabili & certo locavit.

45. Nemo umquam puer, emptus libidinis causâ, tam fuit in domini poteſtate, quàm tu in Curionis: quoties te pater ejus domo ſuâ ejecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? quum tamen tu, nocte ſociâ, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere: quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Sciſne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, quum pater Curio mœrens jacebat in lecto; filius, ſe ad pedes meos proſternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut ſe contra ſuum patrem, si ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem: tantum enim ſe pro te intercessiſſe dicebat: ipſe autem amore ardens confirmabat, quòd desiderium tui diſcidii ferre non poſſet, ſe in exsilium eſſe iturum.

46. Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ ſedavi, vel potiùs ſuſtuli: patri perſuasi, ut æs alienum filii diſſolveret: redimeret adoleſcentem, ſummâ ſpe, & animi, & ingenii præditum, rei familiaris facultâtibus; eumque a tua non modò familiaritate, ſed ètiam congressione patrio jure & poteſtate prohiberet. Hæc tu quum per me acta meminiſſes; nisi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare auſus eſſes?

XIX. Sed jam ſtupra, & flagitia omit-

tam : ſunt quædam, quæ honeſtè non poſſum dicere : tu autem eò liberior, quòd ea in te admisiſti, quæ a verecundo inimico audire non poſſes. Sed reliquum vitæ curſum videte; quem quidem celeriter perſtringam : ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis reipublicæ miſeriis fecit, & ad ea, quæ quotidie facit, feſtinat animus : quæ peto, ut quamquam multò notiora vobis, quàm mihi ſunt, tamen, ut facitis, attentè audiatis : debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio ſolùm rerum, ſed etiam recordatio : tametsi incidamus oportet media, ne nimis ſerò ad extrema veniamus.

48. Intimus erat in tribunatu Clodio; qui ſua erga me beneficia commemorat : ejus omnium incendiorum fax : cujus etiam domi quiddam jam tum molitus eſt : quid dicam, ipſe optimè intelligit. Inde iter Alexandriam contra ſenatûs auctoritatem, contra religionem : ſed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissimè facere poſſet. Qui tum inde reditus, aut qualis? priùs in ultimam Galliam ex Ægypto, quàm domum. Quæ autem erat domus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neque erat uſquam tua : domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres, præter unum Miſenum, quod cum ſociis tamquam Siſaponem tenebas?

XX. Veniſti e Gallia ad quæſturam petendam : aude dicere, te priùs ad parentem tuam veniſſe, quàm ad me : acceperam enim jam antè Cæſaris litteras, ut mihi ſatisfieri paterer a te : itaque ne loqui quidem ſum te paſſus de gratia. Poſtea cuſtoditus ſum a te, tu a me obſervatus in petitione quæſturæ : quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere : quumque eam rem tuâ ſponte conarere, non impulſu meo ; tamen ita prædicabas, te non exiſtimare, nisi illum interfeciſſes, numquam mihi pro tuis in me injuriis ſatis eſſe facturum. In quo demiror, cur Milonem impulſu meo rem illam egiſſe dicas, quum te ultro mihi idem illud deferentem numquam ſim adhortatus : quamquam, si in eo perſeverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quàm ad meam gratiam.

50. Quæſtor es factus : deinde continuò sine ſenatuſconſulto, sine ſorte, sine lege ad Cæſarem cucurriſti : id enim unum in terris, egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium eſſe ducebas. Ibi te quum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleviſſes (si hoc eſt explere, * quod ſtatim effundas) advolaſti egens ad tribunatum, ut in eo magiſtratu, si poſſes, viri tui similis eſſes.

XXI. Accipite nunc, quæſo, non ea, quæ ipſe in ſe, atque in domeſticum dedecus impurè atque intemperanter, ſed quæ in nos, fortunaſque noſtras, id eſt, in univerſam rempublicam, impiè ac nefariè fecerit: ab hujus enim ſcelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam quum L. Lentulo, C. Marcello conſulibus, Kalendis Januar. labentem & propè cadentem rempublicam fulcire cuperetis, ipsique C. Cæſari, si ſanâ mente eſſet, conſulere velletis; tum iſte venditum atque emancipatum tribunatum consiliis veſtris oppoſuit, cerviceſque ſuas ei ſubjecit ſecuri, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit ſenatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus exſtinctis, quod in hoſtem togatum decerni eſt ſolitum more majorum. Et tu apud Patres conſcriptos contra me dicere auſus es, quum ab hoc ordine ego conſervator eſſem, tu hoſtis reipublicæ judicatus? Commemoratio illius tui ſceleris intermiſſa eſt, non memoria deleta: dum genus hominum, dum populi Romani nomen exſtabit (quod quidem erit, si per te licuerit, ſempiternum) tua illa peſtifera intercessio nominabitur.

52. Quid cupidè a ſenatu, quid temerè fiebat, quum tu, unus adoleſcens, uni-

verſum ordinem decernere de ſalute reipublicæ prohibuiſti? neque id ſemel, ſed ſæpius? neque tu tecum de ſenatûs auctoritate agi paſſus es? quid autem agebatur, nisi ne delere & evertere rempublicam funditus velles, quum te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens ſenatus agendo, de vendita atque addicta ſententia movere potuit? Tum illud, multis rebus antè tentatis, neceſſariò tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. Tum contra te dedit arma hic ordo conſulibus, reliquiſque imperiis & poteſtatibus; quæ non effugiſſes, nisi te ad arma Cæſaris contuliſſes.

XXII. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæſari, omnia perturbare cupienti, cauſam belli contra patriam inferendi dediſti. Quid enim aliud ille dicebat? quam cauſam dementissimi ſui conſilii, & facti afferebat, nisi quòd interceſſio neglecta, jus tribunitium ſublatum, circumſcriptus a ſenatu eſſet Antonius? Omitto quàm hæc falſa, quàm levia; præſertim quum omnino nulla cauſa juſta cuiquam eſſe possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæſare: tibi certè confitendum eſt, cauſam perniciosissimi belli in perſona tua conſtitiſſe.

54. O miſerum te, si intelligis! miſe-

riorem, si non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei ne poſteritatem quidem omnium ſeculorum umquam immemorem fore, conſules ex Italia excuſſos, cumque his Cn. Pompeium, quod imperii populi Romani decus ac lumen fuit; omnes conſulares, qui per valetudinem exſequi cladem illam fugamque potuiſſent; prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem ſenatûs, omnem ſobolem juventutis, unoque verbo rempublicam expulſam, atque exterminatam ſuis ſedibus.

55. Ut igitur in ſeminibus eſt cauſa arborum & ſtirpium, sic hujus luctuosissimi belli ſemen tu fuiſti. Doletis, tres exercitus populi Romani interfectos; interfecit Antonius: desideratis clarissimos cives; eos quoque eripuit vobis Antonius: auctoritas hujus ordinis afflicta eſt; afflixit Antonius: omnia denique, quæ poſtea vidimus (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iſte huic reipublicæ cauſa belli, cauſa peſtis, atque exitii fuit. Reliquæ partes tribunatûs principiis similes: omnia perfecit, quæ ſenatus, ſalvâ republicâ ne fieri poſſent, perfecerat: cujus tamen ſcelus in ſcelere cognoſcite.

XXIII. Reſtituebat multos calamito-

ſos : in his patrui nulla mentio. Si ſeverus; cur non in omnes ? si miſericors ; cur non in ſuos ? ſed omitto ceteros. Licinium Denticulam, de alea condemnatum, colluſorem ſuum, reſtituit ; quasi verò ludere cum condemnato non liceret ; ſed ut, quod ille in alea perdiderat, beneficio legis diſſolveret. Quam attuliſti rationem populo Romano, cur eum reſtitui oporteret ? abſentem credo in reos relatum ; rem indictâ causâ judicatam ; nullum fuiſſe de alea lege judicium ; vi oppreſſum, & armis ; poſtremò, quod de patruò tuo dicebatur, pecuniâ judicium eſſe corruptum : nihil horum. At vir bonus, & republicâ dignus : nihil id quidem ad rem ; ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt, si ita eſſet, ignoſcerem. Hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro aleâ ludere, lege, quæ eſt de alea, condemnatum qui in integrum reſtituit, is non apertissimè ſtudium ſuum ipſe profitetur ?

57. In eodem verò tribunatu, quum Cæſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet ; quæ fuit ejus peragratio itinerum ? luſtratio municipiorum ? Scio me in rebus celebratissimis ſermone omnium verſari, eaque, quæ dico, dicturuſque ſum, notiora omnibus

eſſe, qui in Italia tum fuere, quàm mihi, qui non fui: notabo tamen ſingulas res; etsi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ: etenim quod umquam in terris tantum flagitium exſtitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus?

XXIV. Vehebatur in eſſedo tribunus plebis: lictores laureati antecedebant; inter quos, apertâ lecticâ, mima portabatur; quam ex oppidis municipales, homines honeſti, obviam neceſſariò prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, ſed Volumniam conſalutabant: ſequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: rejecta mater amicam impuri filii, tamquam nurum, ſequebatur. O miſeræ mulieris fecunditatem calamitoſam! Horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit.

59. Reliquorum factorum ejus, Patres conſcripti, difficilis eſt ſanè reprehensio, & lubrica: verſatus in bello eſt: ſaturavit ſe ſanguine dissimillimorum ſui civium: fuit felix, si poteſt ulla eſſe in ſcelere felicitas. Sed, quoniam veteranis cautum eſſe volumus, quamquam dissimilis eſt militum cauſa, & tua: illi ſecuti ſunt; tu quæſiſti ducem: tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de belli genere dicam.

60. Victor e Theſſalia Brundisium cum legionibus revertiſti: ibi me non occidiſti: magnum beneficium; potuiſſe enim fateor: quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non cenſeret parci oportere. Tanta enim eſt caritas patriæ, ut veſtris etiam legionibus ſanctus eſſem, quòd eam a me ſervatam eſſe meminiſſent. Sed fac id te dediſſe mihi, quod non ademiſti; meque a te habere vitam, quæ a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar; præſertim quum te hæc auditurum videres?

XXV. Veniſti Brundisium, in sinum quidem & in complexum tuæ mimulæ. Quid eſt? num mentior? quàm miſerum eſt id negare non poſſe, quod sit turpissimum confiteri? Si te municipiorum non pudebat; ne veterani quidem exercitûs? quis enim miles fuit, qui Brundisii illam non viderit? quis, qui neſcierit veniſſe eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam ſerò ſe, quem hominem ſecutus eſſet, cognoſcere?

62. Italiæ rurſus percurſatio eadem comite mimâ: in oppida militum crudelis & miſera deductio: in urbe auri, argenti, maximéque vini, fœda direptio. Acceſsit, ut, Cæſare ignaro, quum ille eſſet Alexandriæ, beneficio amicorum ejus ma-

giſter equitum conſtitueretur: tum exiſtimavit ſe ſuo jure cum Hippia vivere, & equos vectigales Sergio mimo tradere. Tum ſibi non hanc, quam nunc malè tuetur, ſed M. Piſonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego iſtius decreta; quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egeſtas; quò ſe verteret non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turſelio hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres ſucceſſerat: erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuiſſet.

63. Sed hæc, quæ robuſtioris improbitatis ſunt, omittamus; loquamur potiùs de nequiſſimo genere levitatis. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſtâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi Romani conſpectu vomere poſtridie. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! Si inter cœnam, in ipſis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & to-

tum tribunal implevit. Sed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus : veniamus ad ſplendida.

XXVI. Cæſar Alexandriâ ſe recepit, felix, ut sibi quidem videbatur ; meâ autem ſententiâ, nisi qui reipublicæ sit felix, felix eſſe nemo poteſt. Haſtâ positâ pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii (miſerum me ! conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii magni, voci acerbissimæ ſubjecta præconis. Una in illa re ſervitutis oblita civitas ingemuit, ſervientibuſque animis, quum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Exſpectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam diis, hominibuſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inventus eſt nemo, præter Antonium ; præſertim quum tot eſſent circum haſtam illam, qui alia omnia auderent ; unus inventus eſt, qui id auderet, quod omnium fugiſſet & reformidaſſet audacia.

65. Tantus igitur te ſtupor oppressit, vel, ut veriùs dicam, tantus furor, ut primùm, quum ſector sis iſto loco natus, deinde quum Pompeii ſector, non te exſecrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias?

At quàm inſolenter ſtatim helluo invaſit in ejus viri fortunas; cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, juſtitiâ carior?

XXVII. In ejus igitur viri copia quum ſe ſubitò ingurgitaviſſet; exſultabat gaudio, perſona de mimo, modò egens, repentè dives. Sed, ut eſt apud poetam neſcio quem, *Malè parta, malè dilabuntur.* Incredibile, ac ſimile portenti eſt, quonam modo illa tam multa, quàm paucis, non dico menſibus, ſed diebus effuderit: maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretioſa veſtis, multa & lauta ſuppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis: horum paucis diebus nihil erat.

67. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ ſi fuit, fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam citò abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum: apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper ipſe felix) damna aleatoria: conchyliatis

Cn. Pompeii periſtromatis, ſervorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter eſſe conſumpta: non modò unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, ſed urbes & regna celeriter tanta nequitia devorare potuiſſet.

68. At ejuſdem ædes etiam, & hortos, O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importuniſſimum oſtendere? quam domum aliquamdiu nemo adſpicere poterat, nemo sine lacrymis prætèrire; hac te in domo tamdiu deverſari non pudet? in qua, quamvis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe jucundùm.

XXVIII. An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia quum adſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt: quamvis enim sine mente, sine ſenſu sis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te umquam, neque vigilantem, neque in ſomnis crèdo mentę poſſe consiſtere: neceſſe eſt, quamvis sis, ut es, violentus & furens, quum tibi objecta ſit ſpecies singularis viri, perterritum te de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

69. Me quidem miſeret parietum ipſorum, atque tectorum: quid enim umquam

domus illa viderat, nisi pudicum, nis
optimo more & ſanctissima diſcipl
fuit enim ille vir, Patres conſcripti,
ſcitis, quum foris clarus, tum do
mirandus; neque rebus externis ma
dandus, quàm inſtitutis domeſtici
jus in ſedibus pro cubiculis ſtabu
tricliniis popinæ ſunt. Etsi jam ne
lite, nolite quærere: frugi factu
mam illam ſuam ſuas res sibi h
sit ex duodecim tabulis; clave
exegit. Quàm porrò ſpectatus c
probatus; cujus ex omni vi
honeſtius, [illegible] m
divortium [illegible]

70. A [illegible]
& An [illegible]
& i [illegible]
nec [illegible]

fuiſti: guſtaras civilem ſanguinem, vel o tiùs exſorbueras: fueras in acie Pharſalica antesignanus: L. Domitium, nobilissimum & clarissimum virum, occideras: multosque præterea, qui e prœlio effugerant, quos Cæſar, ut nonnullos, fortaſſe ſervasſet, crudelissimè perſecutus trucidaras: quibus rebus tantis, talibus geſtis, quid fuit cauſæ, cur in Africam Cæſarem non ſequerere, quum præſertim belli pars tanta reſtaret? Itaque quem locum apud ipſum Cæſarem poſt ejus ex Africa reditum obtinuiſti? quo numero fuiſti? cujus tu imperatoris quæſtor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ ſocius, teſtamento, ut ipſe dicebas, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro ſectione debebas.

72. Primò reſpondiſti planè ferociter: &, ne omnia videar contra te, propemodum æqua & juſta dicebas. A me Caius Cæſar pecuniam? cur potiùs, quàm ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem: ego ad illum belli civilis cauſam attuli: ego leges pernicioſas rogavi: ego arma contra conſules, imperatoreſque populi Romani, contra ſenatum, populumque Romanum, contra deos patrios, araſque & focos, contra patriam tuli: num ſibi ſoli vicit? quorum facinus eſt com-

mune, cur non ſit eorum præda communis? Jus poſtulabas: ſed quid ad rem? plus ille poterat.

73. Itaque, excuſſis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites miſit: quum repentè a te præclarâ illâ tabulâ prolatâ, qui riſus hominum de te erat? tantam eſſe tabulam, tam varias, tam multas poſſeſſiones, ex quibus, præter partem Miſeni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, poſſet ſuum dicere. Auctionis verò miſerabilis adſpectus: veſtis Pompeii non multa, eaque maculoſa: ejuſdem quædam argentea vaſa colliſa: ſordidata mancipia; ut doleremus quidquam eſſe ex illis reliquiis, quod videre poſſemus.

74. Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrii decreto Cæſaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quò ſe verteret non habebat: quin his ipſis temporibus domi Cæſaris percuſſor ab iſto miſſus, deprehenſus dicebatur eſſe cum ſica; de quo Cæſar in ſenatu, apertè in te invehens, queſtus eſt. Proficiſcitur in Hiſpaniam Cæſar, paucis tibi ad ſolvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Ne tum quidem ſequeris? tam bonus gladiator rudem tam citò accepiſti?

XXX. Hunc igitur quiſquam, qui in ſuis partibus, id eſt, in ſuis fortunis tam timidus fuerit, pertimeſcat? Profectus eſt tandem

tandem aliquando in Hiſpaniam; ſed tutò, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? Aut non ſuſcipienda fuit iſta cauſa, Antoni; aut, quum ſuſcepiſſes, defendenda uſque ad extremum. Ter depugnavit Cæſar cum civibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania: omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hiſpaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo judicio quæris; nollem: ſed tamen conſilium a primo reprehendendum, laudanda conſtantia. Tu verò quid es? Cn. Pompeii liberi primùm patriam repetebant: eſto; fuerit hæc partium cauſa communis: repetebant præterea deos patrios, aras, focos, larem ſuum familiarem; in quæ tu invaſeras: hæc quum repeterent armis ii, quorum erant legibus; etsi in rebus iniquissimis quid poteſt eſſe æqui? tamen quem erat æquissimum contra Cn. Pompeii liberos pugnare? quem? te ſectorem.

76. An tu Narbone menſas hoſpitum convomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? Qui verò Narbone reditus? & tamen quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubitò revertiſſem. Expoſui nuper, Patres conſcripti, cauſam reditûs mei: volui, si poſſem, etiam ante Kalendas Januar. prodeſſe reipublicæ. Nam, quod quærebas, quomodo rediſſem; primùm luce, non tenebris: deinde cum calceis & to-

niunt Kalendæ Januariæ : cogimur in ſenatum : invectus eſt copioſiùs multò in iſtum & paratiùs Dolabella, quàm nunc ego : hic autem iratus quæ dixit, dii boni !

80. Primùm quum Cæſar oſtendiſſet, ſe, priùs quàm proficiſceretur, Dolabellam conſulem eſſe juſſurum : quem negant regem, qui & faceret ſemper ejuſmodi aliquid, & diceret : ſed quum Cæſar ita dixiſſet; tum hic bonus augur eo ſe ſacerdotio præditum eſſe dixit, ut comitia auſpiciis vel impedire, vel vitiare poſſet, idque ſe facturum eſſe aſſeveravit. In quo primùm incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite.

81. Quid enim? iſtuc, quod te ſacerdotii jure facere poſſe dixiſti, ſi augur non eſſes, & conſul eſſes, minùs facere potuiſſes? Vide ne etiam faciliùs : nos enim nuntiationem ſolùm habemus; conſules & reliqui magiſtratus etiam ſpectionem. Eſto; hoc imperitè (nec enim eſt ab homine numquam ſobrio poſtulanda prudentia) ſed videte impudentiam. Multis antè menſibus in ſenatu dixit, ſe Dolabellæ comitia aut prohibiturum auſpiciis, aut id facturum eſſe, quod fecit. Quiſquamne divinare poteſt, quid vitii in auſpiciis futurum ſit, niſi qui de cœlo ſervare conſtituit? quod neque licet comitiis

per leges ; & , ſi quis ſervavit ; non habitis comitiis , ſed priùs quàm habeantur , debet nuntiare.

82. Verùm implicata inſcitia impudentiâ eſt : nec ſcit quod augurem , nec facit quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini ejus uſque ad idus Martias conſulatum. Quis umquam apparitor tam humilis , tam abjectus ? nihil ipſe poterat : omnia rogabat : caput in adverſam lecticam inſerens , beneficia , quæ venderet , a collega petebat.

XXXIII. Ecce Dolabellæ comitiorum dies , ſortitio prærogativæ ; quieſcit : renuntiatur ; tacet : prima classis vocatur ; renuntiatur : deinde , ut aſſolet , ſuffragatum ſecunda classis vocatur : quæ omnia citiùs ſunt facta , quàm dixi. Confecto negotio bonus augur (Lælium diceres) ALIO DIE , inquit. O impudentiam ſingularem ! quid videras ? quid ſenſeras ? quid audieras ? nec enim te de cœlo ſervaſſe dixiſti , neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium , quod tu jam Kalendis Januariis futurum eſſe provideras , & tantò antè prædixeras. Ergo , hercule , magnâ , ut ſpero , tuâ potiùs , quàm reipublicæ , calamitate ementitus es auſpicia : obſtrinxiſti populum Romanum religione : augur auguri , conſul conſuli obnuntiaviſti. Nolo plura , ne acta Dolabellæ videar convellere ; quæ

neceſſe eſt aliquando ad noſtrum collegium deferantur.

84. Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite. Quamdiu tu voles, vitioſus conſul Dolabella: rurſus, quum voles, ſalvis auſpiciis creatus. Si nihil eſt, quum augur iis verbis nuntiat, quibus tu nuntiaſti; confitere te, quum, ALIO DIE, dixeris, ſobrium non fuiſſe: ſin eſt aliqua vis in iſtis verbis, ea quæ ſit, augur a collega requiro. Sed, ne fortè ex multis rebus geſtis M. Antonii rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.

XXXIV. Non dissimulat, Patres conſcripti: apparet eſſe commotum: ſudat, pallet: quidlibet, modò ne nauſeet, faciat, quod in porticu Minutia fecit. Quæ poteſt eſſe turpitudinis tantæ defensio? cupio audire; ut videam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in Roſtris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in ſella aurea, coronatus: adſcendis; accedis ad ſellam (ita eras Lupercus, ut te conſulem eſſe meminiſſe deberes) diadema oſtendis: gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo meditatum & cogitatum ſcelus: tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plauſu rejiciebat: tu ergo unus,

ſcelerate, inventus es, qui quum auctor regni eſſes, eum, quem collegam habebas, dominum habere velles; & idem tentares, quid populus Romanus ferre & pati poſſet.

86. At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abjiciebas: quid petens? ut ſervires? tibi uni peteres; qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facilè ſervires: a nobis populoque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, quum es nudus concionatus! quid hôc turpius? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num exſpectas, dum te ſtimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes ſenſûs, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam virorum ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quàm vivere eum, qui impoſuerit diadema, quum omnes fateantur jure interfectum eſſe, qui abjecerit?

87. At etiam adſcribi jussit in faſtis, ad Lupercalia; C. CÆSARI, *dictatori perpetuo, M. Antonium, conſulem, populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.* Jam jam minimè miror, te otium perturbare: non modò urbem odiſſe, ſed etiam lucem: cum perditissimis latronibus non ſolùm de die, ſed etiam in diem vivere. Ubi enim tu in pace consiſtes? qui locus

tibi in legibus & in judiciis eſſe poteſt; quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideone L. Tarquinius exactus; Sp. Cassius, Melius, M. Manlius, necati, ut multis pòſt ſeculis, a M. Antonio, quod fas non eſt, rex Romæ conſtitueretur? Sed ad auſpicia redeamus.

XXXV. De quibus rebus Idibus Martiis fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro tum tu quid egiſſes: audiebam quidem te paratum veniſſe, quòd me de ementitis auſpiciis, quibus tamen parere neceſſe erat, putares eſſe dicturum. Suſtulit illum diem fortuna populi Romani: num etiam tuum de auſpiciis judicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quòd iis rebus, in quas ingreſſa erat oratio, prævertendum eſt. Quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ; quum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, si ſanus eſſes, ſalvum eſſe voluerunt; clam te domum recepiſti?

89. O mea fruſtra ſemper verissima auguria rerum futurarum! dicebam illis in Capitolio liberatoribus noſtris, quum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer, quoad metueres, omnia te promiſſurum: simul ac timere deſiiſſes, similem te futurum tui. Itaque quum ceteri conſulares irent, re-

dirent, in ſententia manſi; neque te illo die, neque poſtero vidi; neque ullam ſocietatem optimis civibus cum importuniſſimo hoſte fœdere ullo confirmari poſſe credidi. Poſt diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem invitus, quum omnes aditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? Quamquam mihi ſubitò inimicus exſtitiſti, tamen me tui miſeret, quòd tibi invideris.

XXXVI. Qui tu vir, dii immortales! & quantus fuiſſes, si illius diei mentem ſervare potuiſſes! pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Bambalionis nepotem: quamquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magiſter officii; improbum fecit ea, quæ, dum timor abeſt, a te non diſcedit, audacia. Etsi tum, quum optimum te putabant, me quidem diſſentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, ſceleratissimè præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio.

91. Tu, tu, inquam, illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemuſtulatus ille eſt, & eas, quibus incenſa L. Bellieni domus deflagravit: tu illos impetus perditorum hominum, &, ex maxima parte, ſervorum, quos nos vi manuque repulimus, in noſtras domos immisiſti. Idem tamen, quasi fuligine abſtersâ, reliquis diebus in

Capitolio præclara ſenatuſconſulta feciſti, ne qua poſt Idus Martias immunitatis tabula, neve cujus beneficii figeretur: meminiſti ipſe de exſulibus; ſcis, de immunitate quid dixeris: optimum verò, quòd dictaturæ nomen in perpetuum de republica ſuſtuliſti: quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum.

92. Conſtituta reſpublica videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius ſui potuit eſſe dissimilis? Inſpectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur; neque ſolùm singulis veniebant immunitates, ſed etiam populis universis: civitas non jam singillatim, ſed provinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ ſtante republicâ manere non poſſunt, provincias univerſas, Patres conſcripti, perdidiſtis, neque vectigalia ſolùm, ſed etiam imperium populi Romani, hujus domeſticis nundinis deminutum eſt.

XXXVII. Ubi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ illius quidem pecuniæ, ſed tamen, si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos a tributis posſet vindicare. Tu autem quadringenties

H-S. quod Idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere desiiſti? Sunt ea quidem innumerabilia, quæ a diversis emebantur, non inſciente te; ſed unum egregium de rege Dejotaro, populo Romano amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere.

94. Quis enim cuiquam inimicior, quàm Dejotaro Cæſar? æquè atque huic ordini, ut equeſtri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus rempublicam populi Romani caram eſſe ſentiebat. Is igitur, a quo vivo nec præſens, nec abſens quidquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus eſt gratioſus: compellarat hoſpitem præſens, computarat, pecuniam imperarat; in ejus tetrarchia unum ex Græcis comitibus ſuis collocarat; Armeniam abstulerat a ſenatu datam: hæc vivus eripuit, reddidit mortuus.

95. At quibus verbis? modò æquum sibi videri, modò non iniquum: mira verborum complexio! At ille numquam (ſemper enim abſenti affui Dejotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. Syngrapha H-S. centies per legatos, viros bonos, ſed timidos & imperitos, sine noſtra, sine reliquorum hoſpitum regis ſententia,

facta in gynæceo; quo in loco
res veniere, & veneunt: qua ex
pha quid sis acturus, meditere
rex enim ipſe ſuâ ſponte, nullis co
tariis Cæſaris, ſimulatque audivit
teritum, ſuo Marte res ſuas recup

96. Sciebat homo ſapiens, jus
hoc fuiſſe, ut, quæ tyranni eripu
ea, tyrannis interfectis, ii, quibu
ta eſſent, recuperarent. Nemo ig
reconſultus, ne iſte quidem, qui
eſt jureconſultus, per quem hæc
iſta ſyngrapha deberi dicit pro iis
quæ erant ante ſyngrapham recu
non enim a te emit; ſed priùs q
ſuum ſibi venderes, ipſe poſſedit.
fuit; nos quidem contemnendi, q
torem odimus, acta defendimus.

XXXVIII. Quid ego de com
riis infinitis, quid de innumerabilib
rographis loquar? quorum etiam i
res ſunt, qui ea, tamquam gladi
libellos, palam venditent. Itaqu
acervi nummorum apud iſtum con
tur, ut jam appendantur, non
rentur pecuniæ. At quàm cæca
tia eſt! nuper fixa tabula eſt,
vitates locupletissimæ Cretensium
rantur; ſtatuiturque, ne poſt M.
proconſulem ſit Creta provincia. T
tis es compos? tu non conſtring

in Cæſaris decreto Creta poſt M. Bruti deceſſum potuit liberari, quum Creta nihil ad Brutum, Cæſare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidiſtis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor.

98. Et de exſulibus legem, quam fixiſti, Cæſar tulit? Nullius inſector calamitatem: tantùm queror, primùm eorum reditus inquinatos, quorum cauſam dissimilem Cæſar judicaverit: deinde neſcio cur reliquis idem non tribuas: neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui ſunt. Qui ſimili in calamitate ſunt, cur tuâ miſericordiâ ſimili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, quum de reliquis ferres, noluiſti: quem etiam ad cenſuram petendam impuliſti, eamque petitionem comparaſti, quæ & riſus hominum, & querelas moveret.

99. Cur autem ea comitia non habuiſti? An quia tribunus plebis ſiniſtrum fulmen nuntiabat? Quum tua quid intereſt, nulla auſpicia ſint; quum tuorum, tum ſis religioſus? Quid? eumdem in ſeptemviratu nonne deſtituiſti? intervenit enim: quid metuiſti? credo, ne ſalvo capite negare non poſſes. Omnibus eum contumeliis oneraſti, quem patris loco, si ulla pietas in te eſſet, colere debebas: filiam ejus, ſororem tuam, ejeciſti, aliâ conditione

quæſitâ, & antè perſpectâ: non eſt ſatis; probri insimulaſti pudicissimam feminam. Quid eſt, quod addi possit? contentus eo non fuiſti: frequentissimo ſenatu Kalendis Januar. ſedente patruo, hanc tibi eſſe cum Dolabella cauſam odii dicere auſus es, quòd ab eo ſorori & uxori tuæ ſtuprum oblatum eſſe comperiſſes. Quis interpretari poteſt, impudentiorne, qui in ſenatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patruo audiente; an crudelior, qui in illam miſeram tam ſpurcè, tam impiè dixeris?

XXXIX. Sed ad chirographa redeamus. Quæ tua fuit cognitio? acta enim Cæſaris pacis causâ confirmata ſunt a ſenatu; quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. Unde iſta erumpunt? quo auctore proferuntur? si ſunt falſa, cur probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat, ut ex Kalendis Juniis de Cæſaris actis cum consilio cognoſceretis. Quod fuit consilium? quem umquam advocaſti? quas Kalendas Junias exſpectaſti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis retuliſti? O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tum, quum etiam Capuam coloniam deducere conatus es! Quemadmodum illinc abieris, vel potiùs pene non abieris, ſcimus: cui tu urbi minitaris; uti-

nam conere, ut aliquando illud *pene* tollatur!

101. At quàm nobilitata eſt tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furioſam vinolentiam tuam proferam? tua iſta detrimenta ſunt: illa noſtra. Agrum Campanum, qui quum de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus; hunc tu compranſoribus tuis, & colluſoribus dividebas: mimos dico & mimas, Patres conſcripti, in agro Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes, Campana & Leontina, in populi Romani patrimonio grandi fœnore & fructuoſæ ferebantur. Medico tria millia jugerûm; quid si te ſanum feciſſet? rhetori duo; quid si te diſertum facere potuiſſet? Sed ad iter, Italiamque redeamus.

XL. Deduxiſti coloniam Casilinum, quò Cæſar antè deduxerat. Conſuluiſti me per litteras de Capua tu quidem: ſed idem de Casilino reſpondiſſem: poſſeſne, ubi colonia eſſet, eò coloniam novam jure deducere. Negavi, in eam coloniam, quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos adſcribi poſſe reſcripsi. Tu autem inſolentiâ elatus, omni auſpiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxiſti, quò erat, paucis annis antè deducta; ut vexillum tolleres, & aratrum cir-

eumduceres : cujus quidem vomere porſtam Capuæ pene perſtrinxiſti, ut florentis coloniæ territorium minueretur.

103. Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, ſanctissimi atque integerrimi viri, fundum Cassinatem; quo jure? quo ore? eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turſelii prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſessiones. Et, si ab haſta, valeat haſta, valeant tabulæ, modò Cæſaris, non tuæ; quibus debuiſti, non quibus tu te liberaviſti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis veniiſſe dicit? quis haſtam iſtius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? Misiſſe te dicis Alexandriam, qui emeret a Cæſare. Ipſum enim exſpectare magnum fuit.

104. Quis verò audivit umquam (nullius autem ſalus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam eſſe detractam? Quòd si etiam ſcripsit ad te Cæſar, ut redderes; quid ſatis poteſt dici de tanta impudentia? Remove gladios parumper illos, quos videmus; jam intelliges, aliam cauſam eſſe haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ, & temeritatis tuæ: non enim te dominus modò illis ſedibus, ſed quivis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit.

XLI. At quàm multos dies in ea villa turpissimè eſt perbacchatus? ab hora ter-

ſta bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, *quàm diſpari domino!* quamquam quomodo iſte dominus? ſed tamen quàm a diſpari tenebantur! ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diverſorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrinæ. At verò, te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimenta vino: madebant parietes: ingenui pueri cum meritoriis; ſcorta inter matresfamiliâs verſabantur. Cassino ſalutatum veniebant, Aquino, Interamnâ: admiſſus eſt nemo: jure id quidem: in homine enim turpissimo obſolebant dignitatis insignia.

106. Quum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obviam ei proceſsit (ut eſt frequens municipium) magna ſanè multitudo: at iſte opertâ lecticâ latus eſt per oppidum, ut mortuus. Stultè Aquinates; ſed tamen in via habitabant: quid Anagnini? qui quum eſſent devii, deſcenderant, ut iſtum, tamquam si eſſet conſul, ſalutarent: incredibile dictu; tamen inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum; præſertim quum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtelam & Laconem; quorum alter gladiorum eſt princeps;

alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas, contumeliaſque commemorem, quibus invectus eſt in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quòd C. Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent? magno quidem judicio, ſtudio, benevolentiâ, caritate: non ut te, ut Baſilum, vi & armis, & alios veſtri ſimiles, quos clientes nemo habere velit, non modò eſſe illorum cliens.

XLII. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit; quum illud, quod tu venerari ſolebas, buſtum in foro evertit? quâ re tibi nuntiatâ, ut conſtabat inter eos, qui unà fuerunt, concidiſti. Quid evenerit poſtea, neſcio: metum credo valuiſſe, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxiſti, effeciſtique non tu quidem etiam nunc, ut ſit ſimilis tui, ſed certè, ut diſſimilis eſſet ſui.

108. Qui verò inde reditus Romam? quæ perturbatio totius urbis? memineramus Cinnam nimis potentem; Sullam poſtea dominantem, modò regnantem Cæſarem videramus: erant fortaſſe gladii, ſed abſconditi, nec ita multi: iſta verò quæ, & quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladiis ſequuntur milites: ſcutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, Patres conſcripti, conſuetudine obduruimus. Kalendis Juniis quum in ſenatum, ut erat conſtitutum, venire vellemus, metu perterriti repentè diffugimus.

9. At iſte, qui ſenatu non egeret,
ie desideravit quemquam, & potiùs
ſſu noſtro lætatus eſt, ſtatimque illa
bilia facinora effecit. Qui chirographa
ris defendiſſet lucri ſui causâ, is le-
Cæſaris, eaſque præclaras, ut rempu-
m concutere poſſet, evertit: nume-
annorum provinciis prorogavit: idem-
, quum actorum Cæſaris defenſor eſſe
eret, & in publicis, & in privatis re-
acta Cæſaris reſcidit. In publicis, nihil
ege gravius: in privatis, firmiſſimum
eſtamentum. Leges alias sine promul-
ne ſuſtulit; alias, ut tolleret promul-
, promulgavit. Teſtamentum irritum
; quod etiam infimis civibus ſemper
atum eſt. Signa, tabulas, quas po-
Cæſar unà cum hortis legavit, eas
partim in hortos Pompeii deportavit,
im in villam Scipionis.

LIII. Et tu in Cæſaris memoria di-
s? tu illum amas mortuum? Quem is
rem honorem conſecutus erat, quàm
aberet pulvinar, ſimulacrum, faſti-
, flaminem? Eſt ergo flamen, ut Jo-
t Marti, ut Quirino, sic divo Julio
Antonius? Quid igitur ceſſas? cur non
gurare? ſume diem: vide, qui te inau-
t: collegæ ſumus; nemo negabit. O
ſtabilem hominem, sive quòd tyranni
dos es, sive quòd mortui! Quæro
eps, num, hodiernus dies qui sit,

ignores : neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe ? te ipſum autem ad populum tuliſſe, ut quintus præterea dies Cæſari tribueretur ? cur non ſumus prætextati ? cur honorem Cæſari tuâ lege datum deſeri patimur ? an ſupplicationes addendo diem contaminari paſſus es; pulvinaria noluiſti ? aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerva.

111. Quæres, placeatne mihi pulvinar eſſe, faſtigium, flaminem. Mihi verò nihil iſtorum placet : ſed tu, qui acta Cæſaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures ? niſi fortè vis fateri, te omnia quæſtu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem ? exſpecto enim eloquentiam tuam : diſertiſſimum cognovi avum tuum ; at te etiam apertiorem in dicendo : ille numquam nudus eſt concionatus ; tuum hominis ſimplicis pectus vidimus. Reſpondebiſne ad hæc ? aut omnino hiſcere audebis ? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te reſpondere poſſe confidas ? Sed præterita omittamus.

XLIV. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, ſi potes. Cur armatorum coronâ ſenatus ſeptus eſt ? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt ? cur valvæ Concordiæ non patent ? cur homines omnium gentium maximè barba-

tos, Ityreos, cum ſagittis deducis in forum? Præſidii ſui causâ ſe facere dicit. Nonne igitur millies perire eſt melius, quàm in ſua civitate sine armatorum præſidio non poſſe vivere? Sed nullum eſt iſtuc, mihi crede, præsidium: caritate & benevolentiâ civium ſeptum oportet eſſe, non armis.

113. Eripiet, extorquebit tibi iſta populus Romanus, utinam ſalvis nobis! ſed quoquo modo nobiſcum egeris, dum iſtis conſiliis uteris, non potes, mihi crede, eſſe diuturnus; etenim iſta tua minimè avara conjux, quam ego sine contumelia deſcribo, nimiùm debet diu populo Romano tertiam pensionem. Habet populus Romanus, ad quos gubernacula reipublicæ deferat; qui ubicumque terrarum ſunt, ibi eſt omne reipublicæ præsidium, vel potiùs ipſa reſpublica, quæ ſe adhuc tantummodo ulta eſt, nondum recuperavit: habet quidem certè reſpublica adoleſcentes nobilissimos, paratos defenſores: quàm volent, illi cedant, otio conſulentes; tamen a republica revocabuntur. Et nomen pacis dulce eſt, & ipſa res ſalutaris; ſed inter pacem & ſervitutem plurimùm intereſt: pax eſt tranquilla libertas; ſervitus malorum omnium poſtremum, non modò bello, ſed morte etiam repellendum.

114. Quòd si ſe ipſos illi noſtri liberatores

ſamâ glorioſum, tyrannum occidere? An, quum illum homines non tulerint, te ferent? Certatim poſthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occaſionis tarditas exſpectabitur.

118. Reſpice, quæſo, aliquando rempublicam, M. Antoni: quibus ortus ſis, non quibuſcum vivas, conſidera: mecum, ut voles, cum republica redi in gratiam. Sed de te tu ipſe videris: ego de me ipſo profitebor. Defendi rempublicam adoleſcens, non deſeram ſenex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimeſcam tuos: quin etiam corpus libenter obtulerim, ſi repræſentari morte meâ libertas civitatis poteſt; ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod jamdiu parturit.

119. Etenim si abhinc annos propè viginti hoc ipſo in templo negavi poſſe mortem immaturam eſſe conſulari; quantò veriùs nunc negabo ſeni? Mihi verò, Patres conſcripti, jam etiam optanda mors eſt, perfuncto rebus iis, quas adeptus ſum, quaſque geſſi. Duo modò hæc opto: unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam; hoc mihi majus a diis immortalibus dari nihil poteſt: alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica quiſque mereatur.

PHILIPPICA III.

ORATIO QUADRAGESIMA QUINTA.

POST Cæſaris necem decrevit ſenatus conſulares provincias, Antonio Macedoniam, Dolabellæ Syriam. Sed Antonius, occaſionem quærens reipublicæ perturbandæ, Galliam citeriorem ſibi mandari cupiebat: quod quum a ſenatu non impetraret, qui eam provinciam D. Bruto, jam antea ab ipſo Cæſare datam, poſt ejus interitum confirmaverat, tulit ad populum, & obtinuit, ut citeriorem Galliam regeret; unde ſe cum exercitu ad urbem, Cæſaris exemplo, facilè venturum ſperabat: nam Macedonia, terrâ marique disjuncta, novis conſiliis parum opportuna videbatur. Hac men-

te Brundiſium ivit ad VII. *Id. Oct. profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, quas ſibi conciliare pecuniâ cogitabat, eaſque ad urbem adducere, & in cervicibus bonorum locare. Redeuntem a Brundiſio Antonium legio Martia reliquit: ille, tribus legionibus Tiburi collocatis, urbem eſt ingreſſus. Vocato in Capitolium ſenatu, quum de abalienata legione Quarta, & Octaviani copiis adjuncta, nuntius ei eſſet allatus, properè ſenatum dimiſit, & ad occupandam Galliam citeriorem, quam D. Brutus obtinebat, cum duabus legionibus magnâ celeritate contendit. Interea quum novi tribuni pl. qui* IV. *Id. Dec. magiſtratum inibant,* XIII. *Kalend. Jan. ſenatum convocaſſent, deque præſidio conſulum deſignatorum retuliſſent, ut ſenatum tutò Kalendis Januariis habere poſſent, Cicero, laudatâ tribunorum mente, totam rempublicam complexus, hæc cenſuit: Res eas, quas Cæſar ado-*

leſcens privato consilio geſſerat, aut gereret, publicâ confirmandas auctoritate; legiones, quæ, relicto Antonio, ad rempublicam defendendam ſe contulerant, laudandas, eisque ſpem præmiorum decreto ſenatûs oſtendendam; D. Brutum, qui ſe irruenti in Galliam Antonio objecerat, ipſamque Galliam quæ reſiſteret, debitâ laude ornandam; provincias ab iiſdem, qui eas obtinerent, obtinendas eſſe ex lege Julia, quoad ex S. C. cuique eorum ſucceſſum eſſet; iiſque de rebus ad ſenatum a novis conſulibus primo quoque tempore eſſe referendum. Aſſensit ſenatus, & in ejus ſententiam ſenatuſconſultum factum eſt. Manutius.

I. Serius omnino, Patres conſcripti, quàm tempus reipublicæ poſtulabat, aliquando tamen convocati ſumus: quod flagitabam equidem quotidie; quippe quum bellum nefarium contra aras & focos, contra vitam, fortunaſque noſtras, ab homine profligato ac perdito non compara-

ri, ſed geri jam viderem. Exſp
Kalendæ Januarii, quas non exſpe
tonius, qui in provinciam D. Bru
mi & singularis viri, cum exercit
tum facere conatur; ex qua ſe inſ
& paratum, ad urbem venturum
nitatur.

2. Quæ eſt igitur exſpectatio?
vel minimi dilatio temporis? qu
enim adſunt Kalendæ Januarii, tar
ve tempus longum eſt imparatis: d
. affert, & hora potiùs, nisi provi
magnas ſæpe clades: certus aut
non ut ſacrificii, sic consilii exſp
let. Quòd si aut Kalendæ Januari
eo die, quo primùm ex urbe fug
nius; aut hæ non eſſent exſpecta
lum jam nullum haberemus: au
enim ſenatûs, conſenſuque populi
facilè hominis amentis fregiſſem
ciam; quod confido equidem con
signatos, simulac magiſtratum i
eſſe facturos: ſunt enim optimo
ſummo consilio, singulari concor
autem feſtinatio non victoriæ ſolì
eſt, ſed etiam celeritatis. Quo
que tantum bellum, tam crud
nefarium privatis consiliis propu
cur non quamprimum publica acc
toritas?

II. C. Cæſar adoleſcens, pe[r]

puer, incredibili ac divinâ quadam mente atque virtute, tum, quum maximè furor arderet Antonii, quumque ejus a Brundiſio crudelis & peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus; nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia non poſſe fieri videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque ſuum effudit: quamquam non ſum uſus eo verbo, quo debui; non enim effudit, ſed in ſalute reipublicæ collocavit.

4. Cui quamquam gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur; habenda tamen tanta eſt, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt. Quis enim eſt tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundisio cum iis copiis, quas ſe habiturum putaverat, Romam, ut minabatur, venire potuiſſet, nullum genus eum crudelitatis præteriturum fuiſſe? quippe qui in hoſpitis tectis Brundisii fortissimos viros, cives optimos, jugulari juſſerit; quorum ante pedes ejus morientium ſanguine os uxoris reſperſum eſſe conſtabat. Hac ille crudelitate imbutus, quum multò bonis omnibus veniret iratior, quàm illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem noſtrûm, aut cui omnino bono pepercifſet?

5. Quâ peſte privato consilio rempu-

blicam (nec enim fieri potuit aliter) Cæſar liberavit : qui nisi in hac republica natus eſſet, rempublicam ſcelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perſpicio, sic judico, nisi unus adoleſcens illius furentis impetus, crudeliſsimoſque conatus cohibuiſſet, rempublicam funditus interituram fuiſſe. Cui quidem hodierno die, Patres conſcripti (nunc enim primùm ita convenimus, ut illius beneficio poſſemus ea, quæ ſentiremus, liberè dicere) tribuenda eſt auctoritas, ut rempublicam non modò a ſe ſuſceptam, ſed etiam a nobis commendatam possit defendere.

III. Nec verò de legione Martia (quoniam longo intervallo loqui nobis de republica licet) sileri poteſt. Quis enim unus fortior, quis amicior umquam reipublicæ fuit, quàm legio Martia univerſa ? quæ quum hoſtem populi Romani M. Antonium judicaſſet, comes eſſe ejus amentiæ noluit : reliquit conſulem ; quod profectò non feciſſet, si eum conſulem judicaſſet : quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi cædem civium atque interitum civitatis, videret. Atque ea legio conſedit Albæ : quam potuit urbem eligere, aut opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amiciorum populo Romano civium ?

7. Hujuſce legionis virtutem imitata

quarta legio, duce L. Egnatuleio quæſtore, cive optimo & fortissimo, C. Cæſaris auctoritatem atque exercitum perſecuta eſt. Faciendum eſt igitur nobis, Patres conſcripti, ut ea, quæ ſuâ ſponte clarissimus adoleſcens atque omnium præſtantissimus gessit, & gerit, hæc auctoritate noſtrâ comprobentur: veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ, quartæque mirabilis conſenſus ad rempublicam recuperandam, laude & teſtimonio noſtro confirmetur; eorumque commoda, honores, præmia, quum conſules designati magiſtratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die ſpondeamus.

IV. Atque ea quidem, quæ dixi de Cæſare, deque ejus exercitu, jamdiu nota ſunt nobis: virtute enim admirabili Cæſaris, conſtantiâque militum veteranorum, legionumque earum optimo judicio, quæ auctoritatem noſtram, libertatem populi Romani, virtutem C. Cæſaris ſecutæ ſunt, a cervicibus noſtris eſt depulſus Antonius. Sed, ut dixi, hæc ſuperiora: hoc verò recens edictum D. Bruti, quod paulò antè propoſitum eſt, certè silentio non poteſt præteriri: pollicetur enim, ſe provinciam Galliam retenturum in ſenatûs populique Romani poteſtatem. O civem natum reipublicæ, memorem ſui nominis, imitatoremque majorum! neque enim, Tarqui-

nio expulſo, majoribus noſtris tam fuit optata libertas, quàm eſt, repulſo jam Antonio, retinenda nobis.

9. Illi regibus parere jam a condita urbe didicerant; nos poſt reges exactos ſervitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem majores noſtri non tulerunt, non crudelis, non impius, ſed ſuperbus habitus eſt, & dictus: quod nos vitium in privatis ſæpe tulimus, id majores noſtri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem ſuperbum non tulit: Decimus ſceleratum atque impium regnare patietur? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & facit, & fecit Antonius? Senatum etiam reges habebant; nec tamen, ut Antonio ſenatum habente, in conſilio regis verſabantur barbari armati: ſervabant auſpicia reges, quæ hic conſul, augurque neglexit; neque ſolùm legibus contra auſpicia ferendis, ſed etiam collegâ unà ferente, eo, quem ipſe ementitis auſpiciis vitioſum fecerat.

10. Quis autem rex umquam fuit tam inſignitè impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia? quam hic immunitatem, quam civitatem, quod præmium, non vel ſingulis hominibus, vel civitatibus, vel univerſis provinciis vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil ſordidum accepimus: at verò hujus domi

inter quaſilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Supplicia verò in cives Romanos nulla Tarquinii accepimus: at hic & Sueſſæ jugulavit eos, quos in cuſtodiam dederat, & Brundisii trecentos fortissimos viros, civeſque optimos trucidavit.

11. Poſtremò Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum, quum eſt expulſus: Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum, quum a legionibus relictus, nomen Cæſaris exercitumque pertimuit, neglectiſque ſacrificiis ſolennibus, ante lucem vota ea, quæ numquam ſolveret, nuncupavit; & hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. Majus igitur a Decimo Bruto beneficium populus Romanus & habet, & exſpectat, quàm majores noſtri acceperunt a L. Bruto, principe hujus maximè conſervandi generis, & nominis.

V. Quum autem omnis ſervitus eſt miſera: tum verò intolerabile eſt ſervire impuro, impudico, effeminato; numquam, ne in metu quidem, ſobrio. Hunc igitur qui Galliâ prohibet, privato præſertim conſilio, judicat, verissiméque judicat, non eſſe conſulem. Faciendum eſt igitur nobis, Patres conſcripti, ut D. Bruti privatum

conſilium auctoritate publicâ comprobemus. Nec verò M. Antonium conſulem poſt Lupercalia putare debuiſtis : quo enim ille die, populo Romano inſpectante, nudus, unctus, ebrius eſt concionatus, & id egit, ut collegæ diadema imponeret; eo die ſe non modò conſulatu, ſed etiam libertate abdicavit : eſſet enim ipsi certè ſtatim ſerviendum, si Cæſar ab eo regni insigne accipere voluiſſet. Hunc igitur ego conſulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui fœdo illo & flagitioſo die, & quid pati, Cæſare vivo, poſſet, & quid, eo mortuo, conſequi ipſe cuperet, oſtendit?

13. Nec verò de virtute, conſtantiâ, & gravitate provinciæ Galliæ taceri poteſt: eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Tantus autem eſt conſenſus municipiorum, coloniarumque provinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem hujus ordinis, majeſtatemque populi Romani defendendam conſpiraſſe videantur. Quamobrem, Tribuni plebis, quamquam vos nihil aliud, nisi de præsidio, ut ſenatum tutò conſules Kalendis Januariis habere poſſent, retuliſtis, tamen mihi videmini magno consilio, atque optimâ mente poteſtatem nobis de tota republica feciſſe dicendi : quum enim tutò ſenatum haberi

ſine præſidio non poſſe judicaviſtis; illud tum ſtatuiſtis etiam, intra muros Antonii ſcelus, audaciamque verſari.

VI. Quamobrem omnia, meâ ſententiâ, complectar, vobis, ut intelligo, non invitis, ut & præſtantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, & fortissimis militibus ſpes oſtendatur præmiorum; & judicetur non verbo, ſed re, non modò non conſul, ſed etiam hoſtis Antonius. Nam, si ille conſul, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt; ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem privato consilio exercitus comparaverunt: sin autem militibus exquirendi ſunt honores novi, propter eorum divinum, atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia; quis eſt, qui eum hoſtem non exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſervatores reipublicæ judicantur?

15. At quàm contumelioſus in edictis? quàm barbarus? quàm rudis? Primùm in Cæſarem ut maledicta congessit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & ſtuprorum ſuorum? Quis enim hoc adoleſcente caſtior? quis modeſtior? quod in juventute habemus illuſtrius exemplum veteris ſanctitatis? quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem objicit C. Cæſaris filio, cujus etiam naturâ pater, si vita

ſuppeditaſſet, conſul factus eſſet. Aricina mater: Trallianam, aut Ephesiam putes dicere. Videte, quàm deſpiciamur omnes, qui ſumus e municipiis, id eſt, omnes planè: quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit, vetuſtate antiquissimum, jure fœderatum, propinquitate pene finitimum, ſplendore municipum honeſtissimum?

16. Hinc Voconiæ, hinc Scatiniæ leges: hinc multæ ſellæ curules, & patrum memoriâ, & noſtrâ: hinc equites Romani, lautissimi, & plurimi. Sed si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tuſculanam? quamquam hujus ſanctissimæ feminæ atque optimæ pater M. Attius Balbus, in primis honeſtus, prætorius fuit: tuæ conjugis, bonæ feminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero: nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, ſtuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus nobilis. Tuditanus nempe ille, ille qui cum palla & coturnis nummos populo de Roſtris ſpargere ſolebat: vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet. Habetis nobilitatem generis glorioſam.

17. Quî autem evenit, ut is tibi Aricinâ natus ignobilis videatur, quum tu eo-

dem materno genere ſoleas gloriari? quæ porrò amentia eſt, eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cujus pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem; ipſe ex libertini filia ſusceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus; qui Aricinæ filiam; quos certè ſcio dignitatis optimarum feminarum non pœnitere.

VII. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto; nec ſentit amens, commendationem eſſe compellationem ſuam. Quid enim accidere huic adoleſcenti potuit optatius, quàm cognoſci ab omnibus, Cæſaris conſiliorum eſſe ſocium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator auſus eſt ſcribere, hunc de patris & patrui parricidio cogitaſſe. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adoleſcentem hæc ſcribere audere, quem ego & frater meus, propter ejus ſuavissimos, atque optimos mores, præſtantissimumque ingenium, certatim amamus, omnibuſque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iisdem edictis neſcit, lædat, an laudet: quum idem ſupplicium minatur optimis civibus, quod ego de ſceleratissimis & pessimis ſumpſerim, laudare videtur, quasi imitari velit: quum autem illam pulcherrimi facti

memoriam refricat; tum a ſui ſimilibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

19. Sed ipſe quid fecit? Quum tot edicta propoſuiſſet, edixit, ut adeſſet ſenatus frequens a. d. VIII. Kalendas Decembres; eo die ipſe non affuit. At quomodo edixit? hæc ſunt, opinor, verba in extremo. *Si quis non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt, & interitûs mei, & perditiſſimorum conſiliorum auctorem fuiſſe.* Quæ ſunt perdita conſilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Romani recuperandam? quorum conſiliorum Cæſari me auctorem, & hortatorem, & eſſe, & fuiſſe fateor: quamquam ille non eguit conſilio cujuſquam; ſed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitûs quidem tui quis bonus non eſſet auctor, quum in eo ſalus & vita optimi cujuſque, & libertas populi Romani, dignitaſque conſiſteret?

VIII. Sed quum tam atroci edicto nos concitaviſſet, cur ipſe non affuit? num putatis aliquâ re triſti, ac ſeverâ? vino & epulis retentus eſt; si epulæ potiùs, quàm popinæ, nominandæ ſunt: diem edicti obire neglexit: in ante diem quartum Kalendarum Decembris diſtulit: adeſſe in Capitolio juſſit; quod in templum ipſe neſcio quà, per Gallorum cuniculum adſcendit: convenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, ſed immemores

dignitatis ſuæ : is enim erat dies, ea fama, is, qui ſenatum vocarat, ut turpe ſenatori eſſet, nihil timere. Ad eos tamen ipſos, qui convenerant, ne verbum quidem auſus eſt facere de Cæſare, quum de eo conſtituiſſet ad ſenatum referre. Scriptam attulerat conſularis quidam ſententiam.

21. Quid eſt aliud, ſeipſum hoſtem judicare, nisi de eo referre non audere, qui contra ſe conſulem exercitum duceret ? neceſſe enim erat alterutrum eſſe hoſtem; nec poterat aliter de adverſariis ducibus judicari. Si igitur C. Cæſar, hoſtis; cur conſul nihil refert ad ſenatum ? sin ille a ſenatu notandus non fuit; quid poteſt dicere, quin, quum de illo tacuerit, ſe hoſtem confeſſus sit ? quem in edictis Spartacum appellat, hunc in ſenatu ne improbum quidem dicere audet.

IX. At in rebus triſtissimis quantos excitat riſus ? Sententiolas edicti cujuſdam memoriæ mandavi, quas videtur ille peracutas putare; ego autem, qui intelligeret quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia eſt, quam facit dignus.* Primùm quid eſt, *dignus?* nam etiam malo digni multi, sicut ipſe : an quam facit is, qui cum dignitate eſt ? quæ autem poteſt eſſe major ? Quid eſt porrò, *facere contumeliam?* quis sic loquitur ? Deinde : *Nec timor, quem denuntiat inimicus.* Quid er-

go ? ab amico timor denuntiari ſolet ? horum ſimilia deinceps. Nonne ſatius eſt mutum eſſe, quàm, quod nemo intelligat, dicere ? En, cur magiſter ejus, ex oratore arator factus, possideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia jugerum immunia, ut hominem ſtultum magis etiam infatuet mercede publicâ. Sed hæc leviora fortaſſe.

23. Illud quæro, cur tam ſubitò manſuetus in ſenatu fuerit, quum in edictis tam fuiſſet ferus. Quid autem attinuerit, Lucio Cassio, tribuno plebis fortissimo & conſtantissimo civi, mortem denuntiare, si in ſenatum veniſſet ; D. Carfulenum, bene de republica ſentientem, e ſenatu vi & minis mortis expellere ; Tib. Canutium, a quo erat honeſtissimis contentionibus & ſæpe, & jure vexatus, non templo ſolum, verùm etiam aditu prohibere Capitolii. Cui ſenatuſconſulto ne intercederent, verebatur ? de ſupplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri : atque id erat periculum, de cujus honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne ejus usitatus honos impediretur. Ac, ne sine cauſa videretur edixiſſe, ut ſenatus adeſſet, quum de republica relaturus fuiſſet, allato nuntio de legione quarta, mente concidit ; & fugere feſtinans, S. C. de ſupplicatione per diſcessionem fecit, quum id factum eſſet antea numquam.

X. Quæ verò profectio poſtea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quàm miſera fuga? quàm fœda? quàm turpis? præclara tamen ſenatuſconſulta illo ipſo die, veſpertina: provinciarum religioſa ſortitio: divina verò opportunitas, ut, quæ cuique apta eſſet, ea cuique obveniret.

25. Præclarè igitur facitis, Tribuni plebis, qui de præſidio conſulum, ſenatûſque referatis; meritoque veſtro maximas vobis gratias omnes & agere, & habere debemus: quî enim carere metu & periculo poſſumus in tanta hominum cupiditate & audacia? Ille autem homo afflictus, & perditus, quæ de ſe exſpectat judicia graviora, quàm amicorum ſuorum? familiariſſimus ejus, mihi homo conjunctus, L. Lentulus, & P. Naſo, omni carens cupiditate, nullam ſe habere provinciam, nullam Antonii ſortitionem fuiſſe judicaverunt: quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, majoribus ſuis dignisſimus: in eadem ſententia fuit homo ſummâ integritate atque innocentiâ M'. Turranius: idem fecit P. Opius: ipsi etiam, qui, amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quàm fortaſſe vellent, M. Piſo, meus neceſſarius, & vir, & civis egregius, parique innocentiâ M. Vehilius, ſenatûs auctoritati ſe obtemperaturos eſſe dixerunt.

26. Quid ego de L. Cinna loquar? cujus ſpectata multis magniſque rebus ſingularis integritas minùs admirabilem fecit hujus honeſtissimi facti gloriam; qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo & conſtanti C. Ceſtius repudiavit. Qui ſunt igitur reliqui, quos ſors divina delectet? L. Antonius, & M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. G. Antonius Macedoniam: hunc quoque felicem! hanc enim ſemper habebat in ore provinciam. C. Calviſius Africam: nihil felicius: modò enim ex Africa deceſſerat, & quasi divinans ſe rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat: deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hiſpaniam: non habeo, quid ſuſpicer: duarum credo provinciarum ſortes minùs divinas fuiſſe.

XI. O C. Cæſar (adoleſcentem appello) quam tu ſalutem reipublicæ attuliſti? quàm improviſam? quàm repentinam? qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret inſequens? etenim in concione dixerat, ſe cuſtodem fore urbis, uſque ad Kalendas Maias ad urbem exercitum habiturum. O præclarum cuſtodem ovium (ut aiunt) lupum! cuſtoſne urbis, an direptor & vexator eſſet Antonius? Et quidem ſe introiturum in urbem dixit, exiturumque quum vellet. Quid illud? nonne audiente

populo, ſedens pro æde Caſtoris, dixit, nisi qui viciſſet, victurum neminem?

28. Hodierno die primùm, Patres conſcripti, longo intervallo in poſſessionem libertatis pedem ponimus; cujus quidem ego, quoad potui, non modò defenſor, ſed etiam conſervator fui: quum autem id facere non poſſem, quievi; nec abjectè, nec sine aliqua dignitate, caſum illum temporum & dolorem tuli. Hanc verò teterrimam belluam quis ferre poſſet, aut quomodo? quid eſt in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus vitiis conglutinatus eſt: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

29. Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta eſt, utrùm ille pœnas reipublicæ luat, an nos ſerviamus; aliquando, per deos immortales! Patres conſcripti, patrium animum, virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani & generis, & nominis recuperemus, aut mortem ſervituti anteponamus. Multa, quæ in libera civitate ferenda non eſſent, tulimus, & perpessi ſumus; alii ſpe recuperandæ libertatis, alii vivendi nimiâ cupiditate: ſed, si illa tulimus, quæ nos necessitas ferre coegit, quæ vis quædam pene fatalis; quæ tamen ipſa non tulimus: etiam-

ne hujus impuri latronis feremus teterrimum, crudeliſſimumque dominatum?

XII. Quid hic faciat, ſi potuerit, iratus, qui quum ſuccenſere nemini poſſet, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam ejus domum exhauſerit? hortos compilarit? ad ſe ex his omnia ornamenta tranſtulerit? cædis & incendiorum cauſam quæsierit ex funere? duobus aut tribus ſenatuſconſultis, bene & e republica factis, reliquas res ad lucrum, prædamque revocaverit? vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias univerſas ex imperii populi Romani jure ſuſtulerit? exſules reduxerit? falſas leges C. Cæſaris nomine, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curaverit? earumque rerum omnium domeſticum mercatum inſtituerit? populo Romano leges impoſuerit? armis & præsidiis populum & magiſtratus foro excluſerit? ſenatum ſtiparit armatis?

31. Armatos in cella Concordiæ, quum ſenatum haberet, incluſerit? ad legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime ſentientes centuriones jugulaverit? cum exercitu Romam sit ad interitum noſtrum, & ad diſperditionem urbis venire conatus? Atque is ab hoc impetu abſtractus conſilio

& copiis Cæſaris, & conſenſu veteranorum, virtute legionum, ne fortunâ quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens, nec furere desinit: in Galliam mutilatum ducit exercitum; cum una legione, & ea vacillante, L. fratrem exſpectat, quo neminem reperire poteſt ſui similiorem. Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit ſtrages, ubicumque poſuit veſtigia? cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcumque nactus eſt: epulantur milites: ipſe autem ſe, ut fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur agri: diripiuntur villæ: matresfamiliâs, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur: hæc eadem, quacumque exercitum duxit, fecit Marcus Antonius.

XIII. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos umquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Romano conſpirante, Italiâ totâ ad libertatem recuperandam excitatâ, deorum immortalium beneficio utemini? Nullum erit tempus, hoc amiſſo: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, Si in Galliam venerit, non ille armis ſolùm, ſed etiam noſtris decretis urgendus eſt: magna vis eſt, magnum nomen unum & idem ſentientis ſenatûs. Videtis refertum forum, popu-

lumque Romanum ad ſpem recuperandæ libertatis erectum, qui longo intervallo quum frequentes hîc videt nos, tum ſperat etiam liberos conveniſſe.

33. Hunc ego diem exſpectans, M. Antonii ſcelerata arma vitavi, tum, quum ille in me abſentem invehens, non intelligebat, ad quod tempus me & meas vires reſervarem: si enim illi tum cædis initium a me quærenti reſpondere voluiſſem, nunc reipublicæ conſulere non poſſem. Hanc verò nactus facultatem, nullum tempus, Patres conſcripti, dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Romani, de dignitate veſtra quod cogitandum sit, cogitem; quod agendum, atque faciendum, id non modò recuſem, ſed appetam etiam, atque depoſcam. Hoc feci, dum licuit; intermisi, quoad non licuit: jam non ſolùm licet, ſed etiam neceſſe eſt; nisi ſervire malimus, quàm, ne ſerviamus, animis armiſque decernere. Dii immortales nobis hæc præsidia dederunt; urbi Cæſarem, Brutum Galliæ. Si enim ille urbem opprimere potuiſſet ſtatim; si Galliam tenere paulò pòſt: optimo cuique pereundum, reliquis eſſet ſerviendum.

XIV. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per deos immortales! Patres conſcripti, & amplissimi orbis terræ con-

principes vos eſſe aliquando recor-
iini : signum date populo Romano,
silium veſtrum non deeſſe reipublicæ,
niam ille virtutem ſuam non defutu-
ı eſſe profitetur. Nihil eſt, quod mo-
m vos : nemo eſt tam ſtultus, qui non
lligat, si indormierimus huic tempo-
non modò crudelem, ſuperbamque
ninationem nobis, ſed ignominioſam
m, & flagitioſam ferendam.

ı5. Noſtis inſolentiam Antonii, nos-
amicos, noſtis totam domum : libidi-
is, petulantibus, impuris, impudicis,
ıtoribus, ebriis ſervire, ea ſumma mi-
a eſt, ſummo dedecore conjuncta,
òd si jam (quod dii omen avertant!)
ım extremum reipublicæ venit ; quod
diatores nobiles faciunt, ut honeſtè de-
nbant, faciamus nos, principes orbis
rarum, gentiumque omnium, ut cum
nitate potiùs cadamus, quàm cum igno-
nia ſerviamus. Nihil eſt deteſtabilius
lecore, nihil fœdius ſervitute : ad de-
ı & libertatem nati ſumus ; aut hæc te-
mus, aut cum dignitate moriamur.

36. Nimiùm diu teximus, quid ſentire-
ıs : nunc autem apertum eſt : omnes
ı patefecerunt, in utramque partem quid
ıtiant, quid velint. Sunt impii cives,
ı caritate reipubl. nimiùm multi ; pro
ıltitudine bene ſentientium, admodum

pauci : quorum opprimendorum dii
mortales incredibilem reipublicæ pote
tem & fortunam dederunt. Ad ea e
præſidia, quæ habemus, jam acced
conſules ſummâ prudentiâ, virtute, c
cordiâ, multos menſes de populi Ro
ni libertate commentati, atque medi
His auctoribus & ducibus, diis juva
bus, nobis vigilantibus & multùm in
terum providentibus, populo Rom
conſentiente, erimus profectò liberi b
tempore : jucundiorem autem faciet lil
tatem ſervitutis recordatio.

XV. Quas ob res, quòd tribuni pl
verba fecerunt, uti ſenatus Kalendis
nuariis tutò haberi, ſententiæque de ſ
ma republica liberè dici poſſint ; de
re ita cenſeo, « Uti C. Panſa, A. I
» tius, conſules designati, dent oper
» uti ſenatus Kalendis Januariis tutò
» beri poſſit : quodque edictum D. I
» ti, imperatoris, conſulis designati,
» timè de republica meriti, propoſi
» sit, ſenatum exiſtimare, D. Brutu
» imperatorem, conſulem designatu
» optimè de republica mereri, quum
» natûs auctoritatem, populique Ro
» libertatem, imperiumque defendat.

» 38. Quódque provinciam Gall
» citeriorem, optimorum & fortiſſi
» rum virorum, amiciſſimorumque rei
bl

» blicæ civium, exercitumque in ſenatûs » poteſtate retineat, id eum, exercitumque ejus, municipia, colonias provinciæ Galliæ, rectè atque ordine, exque » republica feciſſe, & facere: ſenatum » ad ſummam rempublicam pertinere arbitrari a D. Bruto & ab L. Planco, » imperatoribus, conſulibus designatis, » itemque a ceteris, qui provincias obtinent, obtineri ex lege Julia, quoad ex » ſenatuſconſulto cuique eorum ſucceſſum » sit; eoſque dare operam, ut eæ provinciæ, exercituſque in ſenatûs populique Romani poteſtate, præsidioque reipublicæ sint.

» 39. Quumque operâ, virtute, consilio C. Cæſaris, ſummoque conſenſu » militum veteranorum, qui ejus auctoritatem ſecuti, reipublicæ præsidio ſunt, » & fuerunt, a gravissimis periculis populus Romanus defenſus sit, & hoc » tempore defendatur: quumque legio » Martia Albæ conſtiterit, in municipio » fidelissimo & fortissimo, ſeſeque ad » ſenatûs auctoritatem, populique Romani libertatem contulerit: & quòd pari » consilio, eademque virtute legio quarta » uſa, L. Egnatuleio duce, civi egregio, » ſenatûs auctoritatem, populique Romani libertatem defendat, ac defenderit; » ſenatui magnæ curæ eſſe, ac fore, ut

» pro tantis eorum in rempublicam me-
» ritis honores eis habeantur, gratiæque
» referantur: ſenatui placere, uti C. Pan-
» ſa, A. Hirtius, conſules deſignati, cum
» magiſtratum iniſſent, ſi eis videretur,
» primo quoque tempore de his rebus ad
» hunc ordinem referrent, ita uti e repu-
» blica, fideque ſua videretur.

PHILIPPICA IV.

ORATIO QUADRAGESIMA SEXTA.

FACTO ſenatuſconſulto in eam ſententiam, quam Cicero Philippicâ tertiâ complexus eſt, productus in concionem, exponit quæ acta sint in ſenatu, Cæſarem Octavianum & D. Brutum effert laudibus, populum ad libertatem recuperandam cohortatur, beneque de republica ſperare jubet. MANUTIUS.

I. FREQUENTIA veſtrûm incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminiſſe non videor, & alacritatem mihi ſummam defendendæ reipublicæ affert, & ſpem recuperandæ. Quamquam animus quidem mihi numquam defuit, tempora defuerunt; quæ ſimulac primùm ali-

quid lucis oſtendere viſa ſunt, princeps veſtræ libertatis defendendæ fui: quod si antè facere conatus eſſem, nunc facere non poſſem: hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta jacta ſunt reliquarum actionum: nam eſt hoſtis a ſenatu nondum verbo appellatus, ſed re jam judicatus Antonius.

2. Nunc verò multò ſum erectior, quòd vos quoque illum hoſtem eſſe tanto conſenſu, tantoque clamore approbaviſtis. Neque enim, Quirites, fieri poteſt, ut non aut ii sint impii, qui contra conſulem exercitus comparaverunt; aut ille hoſtis, contra quem jure arma ſumpta ſunt. Hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen ne qua poſſet eſſe, ſenatus hodierno die ſuſtulit. C. Cæſar qui rempublicam, libertatemque veſtram ſuo ſtudio, consilio, patrimonio denique tutatus eſt, & tutatur, maximis ſenatûs laudibus ornatus eſt.

3. Laudo, laudo vos, Quirites, quum gratissimis animis proſequimini nomen clarissimi adoleſcentis, vel pueri potiùs: ſunt enim facta ejus immortalitatis; nomen, ætatis: multa memini, multa audivi, multa legi: nihil ex omnium ſeculorum memoria tale cognovi: qui, quum ſervitute premeretur

remur, in dies malum creſceret, præſidii nihil haberemus, capitalem & peſtiferum a Brundisio M. Antonii reditum timeremus; hoc inſperatum omnibus consilium, incognitum certè, ceperit, ut exercitum invictum ex paternis militibus conficeret, Antoniique furorem, crudelissimis consiliis incitatum, a pernicie reipublicæ averteret.

II. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, nisi Cæſar exercitum paraviſſet, non sine exitio noſtro futurum Antonii reditum fuiſſe? Ita enim ſe recipiebat ardens odio veſtri, cruentus ſanguine civium Romanorum, quos Sueſſæ, quos Brundisii occiderat, ut nihil, nisi de reipublicæ pernicie cogitaret. Quod autem erat præsidium ſalutis, libertatiſque veſtræ, si Caii Cæſaris, fortiſſimorum ſui patris militum, exercitus non fuiſſet? cujus de laudibus & honoribus, qui ei pro divinis & immortalibus meritis divini, immortaleſque debentur, mihi ſenatus aſſenſus paulò antè decrevit, ut primo quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perſpicit hoſtem eſſe Antonium judicatum? quem enim appellare poſſumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, iis ſenatus arbitratur singulares exquirendos honores?

5. Quid legio Martia? quæ mihi vide-

tur divinitus ab eo deo traxiſſe nomen, a quo populum Romanum generatum accepimus: non ipſa ſuis decretis prius, quàm ſenatus, hoſtem judicavit Antonium? nam, ille si non hoſtis; hos qui conſulem reliquerunt, hoſtes neceſſe eſt judicemus. Præclarè & loco, Quirites, reclamatione veſtrâ factum pulcherrimum Martialium comprobaſtis; qui ſe ad ſenatûs auctoritatem, ad libertatem veſtram, ad univerſam rempublicam contulerunt: hoſtem illum, & latronem, & parricidam patriæ reliquerunt: nec solùm id animosè & fortiter, ſed consideratè etiam, ſapienterque fecerunt: Albæ conſtiterunt, in urbe opportuna, propinqua, munita, fortissimorum virorum, fidelissimorum civium, atque optimorum. Hujus Martiæ legionis legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem ſenatus meritò paulò antè laudavit, C. Cæſaris exercitum proſecuta eſt.

III. Quæ exſpectas, M. Antoni, judicia graviora? Cæſar fertur in cœlum, qui contra te exercitum comparavit: laudantur exquisitissimis verbis legiones, quæ te reliquerunt, quæ a te arcessitæ ſunt, quæ eſſent, si te conſulem quàm hoſtem maluiſſes, tuæ: quarum legionum fortissimum, verissimumque judicium confirmat ſenatus, comprobat univerſus populus Roma-

nus, niſi fortè vos, Quirites, conſulem; non hoſtem, judicatis Antonium.

7. Sic arbitrabar, Quirites, vos judicare, ut oſtenditis. Quid? municipia, colonias, præfecturas, num aliter judicare cenſetis? omnes mortales unâ mente conſentiunt, omnia arma eorum, qui hæc ſalva velint, contra illam peſtem eſſe capienda. Quid? D. Bruti judicium, Quirites, quod ex hodierno ejus edicto perſpicere potuiſtis, num cui tandem contemnendum videtur? Rectè & verè negatis, Quirites. Eſt enim quaſi deorum immortalium beneficio & munere datum reipublicæ Brutorum genus & nomen ad libertatem populi Romani vel conſtituendam, vel recuperandam. Quid igitur D. Brutus de Marco Antonio judicavit? excludit provinciâ: exercitu obſiſtit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſuâ ſponte ſuoque judicio excitatam. Si conſul Antonius; Brutus hoſtis: ſi conſervator reipublicæ Brutus; hoſtis Antonius. Num igitur, utrum horum ſit, dubitare poſſumus?

IV. Atqui, ut vos unâ mente, unâque voce dubitare vos negatis; ſic modò decrevit ſenatus, D. Brutum optimè de republica mereri, quum ſenatûs auctoritatem, populique Romani libertatem, imperiumque defenderit. A quo defenderit?

nempe ab hoſte : quæ eſt enim alia laudanda defensio ? Deinceps laudatur provincia Gallia, meritóque ornatur verbis amplissimis a ſenatu, quòd resiſtat Antonio : quem si conſulem illa provincia putaret, neque eum reciperet ; magno ſcelere ſe adſtringeret : omnes enim in conſulis jure & imperio debent eſſe provinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator, conſul designatus, natus reipublicæ civis : negat Gallia, negat cuncta Italia, negat ſenatus, negatis vos.

9. Quis igitur illum conſulem nisi latrones putant ? quamquam ne ii quidem ipsi, quod loquuntur, id ſentiunt ; nec a judicio omnium mortalium, quamvis impii, nefariique sint, sicut ſunt, diſſentire poſſunt : ſed ſpes rapiendi atque prædandi obcæcat animos eorum ; quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio, non illa infinita haſta ſatiavit : qui sibi urbem, qui bona & fortunas civium ad prædam propoſuerunt : qui, dum sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur : quibus M. Antonius (ô dii immortales, avertite & deteſtamini, quæſo, hoc omen !) urbem ſe diviſurum eſſe promisit.

10. Ita verò, Quirites, ut precamini, eveniat, hujuſque amentiæ pœna in ipſum,

familiamque ejus recidat, quod ita futurum eſſe confido: jam enim non solùm homines, ſed etiam deos immortales ad rempublicam conſervandam arbitror conſensiſſe. Sive enim prodigiis, atque portentis dii immortales nobis futura prædicunt; ita ſunt apertè denuntiata, ut & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: sive tantus conſenſus omnium sine impulsu deorum eſſe non potuit; quid eſt, quòd de voluntate cœleſtium dubitare possimus? Reliquum eſt, Quirites, ut vos in iſta ſententia, quam præ vobis fertis, perſeveretis.

V. Faciam igitur, ut imperatores inſtructâ acie ſolent, quamquam paratissimos milites ad prœliandum videant, ut eos tamen adhortentur; sic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quocum aliqua pacis conditio eſſe possit: neque enim ille ſervitutem veſtram, ut antea, ſed jam iratus ſanguinem concupiſcit: nullus ei ludus videtur eſſe jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.

12. Non eſt vobis, Quirites, res cum ſcelerato homine, atque nefario, ſed cum immani, tetraque bellua; quæ quoniam

in foveam incidit, obruatur : si enim illinc emerſerit, nullius ſupplicii crudelitas erit recuſanda : ſed tenetur, premitur, urgetur, nunc iis copiis, quas habemus ; mox iis, quas paucis diebus novi conſules comparabunt. Incumbite in cauſam, Quirites, ut facitis. Numquam veſter conſenſus major in ulla cauſa fuit : numquam tam vehementer cum ſenatu conſociati fuiſtis. Nec mirum : agitur enim non quâ conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio, ignominiaque perituri.

13. Quamquam mortem quidem omnibus natura propoſuit ; crudelitatem mortis & dedecus virtus propulſare ſolet ; quæ propria eſt Romani generis & ſeminis : hanc retinete, quæſo, Quirites, quam vobis tamquam hereditatem majores veſtri reliquerunt. Quamquam alia omnia falſa, incerta, caduca, mobilia : virtus eſt una altissimis defixa radicibus ; quæ numquam ullâ vi labefactari poteſt, numquam demoveri loco. Hac virtute majores veſtri primùm univerſam Italiam devicerunt : deinde Carthaginem exſciderunt, Numantiam everterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes in ditionem hujus imperii redegerunt.

VI. Ac majoribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui habe-

ret rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum & concordiam civium, rationem aliquam, si res ita tuliſſet, pacis & fœderis: hic veſter hoſtis veſtram rempublicam oppugnat, ipſe habet nullam: ſenatum, id eſt, orbis terræ consilium, delere geſtit, ipſe consilium publicum nullum habet: ærarium veſtrum exhausit, ſuum non habet: nam concordiam civium qui habere poteſt, nullam qui habeat civitatem? pacis verò quæ poteſt eſſe cum eo ratio, in quo eſt incredibilis crudelitas, fides nulla?

15. Eſt igitur, Quirites, populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco. Nam, quod ſe similem eſſe Catilinæ gloriari ſolet; ſcelere par eſt illi, induſtriâ inferior. Ille quum exercitum nullum habuiſſet, repentè conflavit: hic eum exercitum, quem accepit, amisit. Ut igitur Catilinam diligentiâ meâ, ſenatûs auctoritate, veſtro ſtudio, & virtute fregiſtis; sic Antonii nefarium latrocinium veſtrâ cum ſenatu concordiâ tantâ, quanta numquam fuit, felicitate & virtute exercituum, ducumque veſtrorum, brevi tempore oppreſſum audietis.

16. Equidem, quantum curâ, labore, vigiliis, auctoritate, consilio eniti, atque

efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem veſtram pertinere arbitrabor : neque enim id pro veſtris in me amplissimis beneficiis sine ſcelere facere posſum. Hodierno autem die primùm, referente viro fortissimo, vobiſque amicissimo, hoc M. Servilio, collegiſque ejus, ornatissimis viris, optimis civibus, longo intervallo, me auctore & principe, ad ſpem libertatis exarsimus.

PHILIPPICA V.

ORATIO QUADRAGESIMA SEPTIMA.

OBSIDENTE Mutinam Antonio, non modò sine ſenatûs auctoritate, ſed invito etiam ſenatu, qui Galliam citeriorem D. Bruto, jam antea a Cæſare datam, poſt ejus necem confirmaverat, novi conſules Panſa, & Hirtius Kalendis Jan. primo conſulatûs die, convocato de more ſenatu, non ſolùm de Mutinæ obsidione, ſed omnino de tota rep. deque honoribus & præmiis bene de rep. meritorum ac merentium, de quibus XIII. *Kal. S. C. factum erat, retulerunt. Quod ad Mutinam attinuit, cenſuit Q. Fuſius Calenus, Panſæ conſulis ſocer, qui ſententiam primus rogatus eſt, mitten-*

dos ad Antonium legatos, qui agerent cum eo, ut ab ejus urbis obsidione deſiſteret. Cicero autem, ſuo loco rogatus, turpe & indignum dicit eſſe ſenatûs ac populi Romani majeſtate, ad eum legatos de pace mittere, de quo ante paucos dies, tamquam de hoſte, graviſſima & ſeveriſſima judicia idem ſenatus fecerit. Decreverat enim XIII. *Kal. Jan. quo die habitam eſſe tertiam orationem diximus, ut de honoribus Cæſaris & Bruti, qui remp. privato consilio defendendam ſuſceperant, deque præmiis Martiæ & Quartæ legionum, quæ Antonio relicto, ad Cæſarem ſe contulerant, primo quoque tempore novi conſules referrent. Deinde vehementer incubuit Cicero, ut hoſtis judicaretur Antonius, & ea decernerentur de honoribus & præmiis, quæ ſenatus ex novorum conſulum relatione decerni ſibi placere oſtenderat. Senatus eo die nihil decrevit, ſed triduo poſt mittendos omnino cenſuit, qui Antonio denuntia-*

rent, ne conſulem designatum oppugnaret, ne Mutinam obsideret, ne provinciam depopularetur, ne delectus haberet, eſſet in ſenatûs populique Romani poteſtate. MANUTIUS.

I. NIHIL umquam longius his Kalendis Januariis mihi viſum eſt, Patres conſcripti; quod idem intelligebam per hos dies unicuique veſtrûm videri: qui enim bellum cum republica gerunt, hunc diem non exſpectabant: nos autem tum, quum maximè consilio noſtro ſubvenire communi ſaluti oporteret, in ſenatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum ſuſtulit oratio conſulum; qui ita locuti ſunt, ut magis exoptatæ Kalendæ Januariæ, quàm feræ eſſe videantur. Atque ut oratio conſulum animum meum erexit, ſpemque attulit non modò ſalutis conſervandæ, verùm etiam dignitatis pristinæ recuperandæ; sic me perturbaſſet ejus ſententia, qui primus rogatus eſt, nisi veſtræ virtuti, conſtantiæque confiderem.

2. Hic enim vobis, Patres conſcripti, dies illuxit, hæc poteſtas data eſt, ut, quantum virtutis, quantum conſtantiæ,

quantum gravitatis in hujus ordinis conſilio eſſet, populo Romano declarare poſſetis. Recordamini, qui dies nudiuſtertius decimus fuerit, quantus conſenſus veſtrûm, quanta virtus, quanta conſtantia: quam ſitis a populo Romano laudem, quam gloriam, quam gratiam conſecuti. Atque illo die, Patres conſcripti, ea conſtituiſtis, ut vobis nihil jam ſit integrum, niſi aut honeſta pax, aut bellum neceſſarium. Pacem vult M. Antonius? arma ponat, roget, deprecetur: neminem æquiorem me reperiet; cui, dum ſe civibus impiis commendat, inimicus eſſe, quàm amicus, maluit: nihil eſt profectò, quod dari poſſit bellum gerenti; erit fortaſſe aliquid, quod concedi poſſit roganti.

II. Legatos verò ad eum mittere, de quo graviſſimum & ſeveriſſimum judicium nudiuſtertius decimus feceritis, non jam levitatis eſt, ſed, ut, quod ſentio, dicam, dementiæ. Primùm duces eos laudaviſtis, qui contra illum bellum privato consilio ſuſcepiſſent; deinde milites veteranos, qui quum ab Antonio in colonias eſſent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani antepoſuerunt.

4. Quid? legio Martia: quid? quarta, cur laudantur? si enim conſulem ſuum reliquerunt, vituperandæ ſunt; si inimicum reipublicæ, jure laudantur. Atqui quum con-

lules nondum haberetis, decreviſtis, ut & de præmiis militum, & de honoribus imperatorum primo quoque tempore referretur. Placet eodem tempore præmia conſtituère iis, qui contra Antonium arma ceperunt, & legatos ad Antonium mittere? ut jam pudendum sit, honeſtiora decreta eſſe legionum, quàm ſenatûs: siquidem legiones decreverunt ſenatum defendere contra M. Antonium; ſenatus decernit legatos ad Antonium. Utrùm hoc eſt confirmare militum animos, an debilitare virtutem?

5. Hoc dies duodecim profecerunt, ut quem nemo, præter Cotylam, tum inventus sit, qui defenderet, is habeat jam patronos etiam conſulares? qui utinam omnes ante me ſententiam rogarentur! (quamquam ſuſpicor, quid dicturi ſunt quidam eorum, qui poſt me rogabuntur) faciliùs contrà dicerem, si quid videretur: eſt enim opinio, decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid eſt aliud, omnia ad bellum civile hoſti arma largiri? primùm nervos belli, pecuniam infinitam, quâ nunc eget; deinde equitatum, quantum velit: equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barbaras ſecum adducere.

6. Hoc qui non videt, excors eſt: qui, quum videt, decernit, impius. Tu civem

ſceleratum & perditum; Gallorum & Germanorum exercitu, pecuniâ, peditatu, equitatu, copiis inſtrues? nullæ iſtæ excuſationes ſunt: Meus amicus eſt: ſit patriæ priùs. Meus cognatus: an poteſt cognatio ulla propior eſſe, quàm patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit: cupio videre, qui id audeat dicere. Quid autem agatur, quum aperuero, facile erit ſtatuere, quam ſententiam dicatis, aut quam ſequamini.

III. Agitur, utrùm M. Antonio facultas detur opprimendæ reipublicæ, cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum ſuis latronibus condonandi, populum Romanum ſervitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat: dubitate quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. Hoc ne Cotyla quidem dicere auderet: quid enim in eum non cadit? qui, quum Cæſaris acta ſe defendere dicit, ejus eas leges pervertit, quas maximè laudare poteramus. Ille paludes siccare voluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio, dividendam dedit. Quid? hanc legem populus Romanus accepit? quid? per auſpicia ferri potuit? Sed augur verecundus, sine collegis de auſpiciis: quamquam illa auſpicia non egent interpretatione. Jove enim tonante cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat?

Tribuni plebis tulerunt de provinciis contra acta Cæſaris : ille biennium, iſte ſexennium : num etiam hanc legem populus Romanus accepit? quid? promulgata fuit? quid? nonne antè lata, quàm ſcripta? nonne antè factum vidimus, quàm futurum quiſquam eſt ſuſpicatus?

8. Ubi lex Cæcilia & Didia? ubi promulgatio, trinundinum? ubi pœnæ recenti lege Juniâ & Liciniâ? poſſuntne hæ leges ratæ eſſe sine interitu legum reliquarum? Eccui poteſtas in forum insinuandi fuit? quæ porrò illa tonitrua? quæ tempeſtas? ut, si auſpicia M. Antonium non moverent, ſuſtinere tamen eum ac ferre potuiſſe tantam vim tempeſtatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur. Quam legem igitur ſe augur dicit tuliſſe, non modò tonante Jove, ſed propè cœleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auſpicia latam confiteri? Quid? quòd cum eo collega tulit, quem ipſe fecit ſuâ nuntiatione vitioſum, nihilne ad auſpicia bonus augur arbitratus eſt pertinere?

IV. Sed auſpiciorum nos fortaſſe erimus interpretes, qui ſumus ejus collegæ : num etiam armorum interpretes quærimus? Primùm omnes fori aditus ita ſepti ſunt, ut etiam si nemo obſtaret armatus, tamen, nisi ſeptis revulsis, introiri in forum nullo modo poſſet : sic verò erant diſpoſita præ-

ſidia, ut quomodo hoſtium aditus urbe prohibentur, ita caſtellis & operibus ab ingreſſione fori populum, tribunoſque plebis propulſari videres.

10. Quibus de cauſis eas leges, quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omnes cenſeo per vim & contra auſpicia latas; iiſque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Cæſaris confirmandis, deve dictatura in perpetuum tollenda, deve coloniis in agros deducendis, tuliſſe M. Antonius dicitur; eaſdem leges de integro, ut populum teneant, ſalvis auſpiciis ferri placet. Quamvis enim leges bonas vitioſè, per vimque tulerit; tamen hæ leges non ſunt habendæ; omniſque audacia gladiatoris amentis auctoritate noſtrâ repudianda eſt.

11. Illa verò diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falsis perſcriptionibus, donationibuſque avertit; ut portenti ſimile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam brevi tempore perire potuiſſe. Quid? illi immanes quæſtus, ferendine, quos M. Antonii tota exhauſit domus! decreta falſa vendebat: regna, civitates, immunitates, in æs, acceptâ pecuniâ, jubebat incidi: hæc ſe ex commentariis Cæſaris, quorum ipſe auctor erat, agere dicebat: calebant in interiore ædium parte totius

reipublicæ nundinæ : mulier, ſibi felicior, quàm viris, auctionem provinciarum, regnorumque faciebat : reſtituebantur exſules, quasi lege, sine lege : quæ nisi auctoritate ſenatûs reſcinduntur, quoniam ingressi in ſpem reipublicæ recuperandæ ſumus, imago nulla liberæ civitatis relinquetur.

12. Neque ſolùm commentariis commentitiis, chirographiſque venalibus innumerabilis pecunia congeſta in illam domum eſt, quum, quæ vendebat Antonius, ea ſe ex actis Cæſaris agere diceret; ſed ſenatûs etiam conſulta, pecuniâ acceptâ, falſa referebat; ſyngraphæ obsignabantur: ſenatuſconſulta, numquam facta, tamquam facta ad ærarium referebantur. Hujus turpitudinis teſtes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta : regna data : populi, provinciæque liberatæ; earumque rerum falſæ tabulæ, gemente populo Romano, toto Capitolio figebantur : quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata eſt, ut, si hoc genus in unum redigatur, non ſit pecunia populo Romano defutura.

V. Is legem etiam judiciariam tulit, homo caſtus atque integer; judiciorum, & juris auctor : in quo nos fefellit. Anteſignanos, & manipulares, & Alaudas, judices ſe conſtituiſſe dicebat; at ille legit aleato-

tefactum, cognitumque eſſet, quàm m tos in civitate turpes haberemus. H ergo & reliquas ejuſmodi leges, etiam sine vi, ſalvis auſpiciis, eſſent rogat cenſerem tamen abrogandas : nunc v cur abrogandas cenſeam, quas judico rogatas ?

17. An illa non graviſſimis ignomi monumentiſque hujus ordinis ad po tatis memoriam ſunt notanda, quòd M. Antonius in hac urbe poſt cond urbem palam ſecum habuit armatos ? q neque reges fecerunt, neque ii, qui, regibus exactis, regnum occupare voluerunt. Cinnam memini ; vidi Sullam ; modò Cæſarem : hi enim tres poſt civitatem a Lucio Bruto liberatam plus potuerunt, quàm univerſa reſpublica : non poſſum affirmare, nullis telis eos ſtipatos fuiſſe : hoc dico, nec multis, & occultis.

18. At hanc peſtem agmen armatorum ſequebatur : Claſſitius, Muſtela, Tiro, gladios oſtentantes, ſui ſimiles greges ducebant per forum : certum agminis locum tenebant barbari ſagittarii : quum autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur : non quò ille ſcuta occulta eſſe vellet, ſed ne familiares, si ſcuta ipsi ferrent, laborarent.

VII. Illud verò teterrimum non modò auditu,

auditu, ſed etiam adſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios: de templo carcerem fieri: opertis valvis Concordiæ, quum inter ſubſellia ſenatûs verſarentur latrones, patres conſcriptos ſententias dicere. Huc etiam niſi [illegible]irem Kalend. Septemb. fabros ſe miſ[illegible]m, & domum meam diſturbaturum [illegible] dixit. Magna res, credo, agebatur: [illegible]pplicatione referebat. Veni poſtridie; [illegible]on venit: locutus ſum de republica, [illegible]s equidem liberè, quàm mea conſue[illegible] liberiùs tamen, quàm periculi minæ [illegible]abant. At ille homo vehemens & v[illegible]tus, qui hanc conſuetudinem liberè di[illegible]i excluderet (fecerat enim hoc idem m[illegible] cum laude L. Piſo xxx diebus an[illegible]micitias mihi denuntiavit: adeſſe in [illegible]ſit a. d. XIII. Kalendas Octobris [illegible]rea ſeptemdecim diebus de me [illegible] Scipionis declamitavit, ſitim [illegible]æc enim ei cauſa eſſe declama[illegible]

20. Qu[illegible]ies, quo me adeſſe juſſerat, veniſſet, tum verò agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me abſentem orationem ore impuriſſimo evomuit: quo die, ſi per amicos mihi cupienti in ſenatum venire licuiſſet, cædis initium feciſſet a me; ſic enim ſtatuerat: quum autem ſemel gladium ſcelere im-

buiſſet, nulla res ei finem cædendi, niſi defatigatio & ſatietas, attuliſſet. Etenim aderat L. frater, gladiator Aſiaticus, qui mirmillo Mylaſis depugnarat: ſanguinem noſtrum ſitiebat, ſuum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. Hic pecunias noſtras æſtimabat: poſſeſſiones notabat, & urbanas, & ruſticas: hujus mendicitas, aviditate conjunctâ, in fortunas noſtras imminebat: dividebat agros, quibus, & quos volebat: nullus aditus erat privato, nulla æquitatis deprecatio: tantum quiſque habebat poſſeſſor, quantum reliquerat diviſor Antonius. Quæ quamquam, ſi leges irritas feceritis, rata eſſe non poſſunt, tamen ſeparatim ſuo nomine notanda cenſeo, judicandumque, nullos ſeptemviros fuiſſe: nihil placere ratum eſſe, quod ab iis actum diceretur.

VIII. M. verò Antonium quis eſt, qui civem poſſit judicare potiùs, quàm teterrimum & crudeliſſimum hoſtem, qui pro æde Caſtoris ſedens, audiente populo Romano, dixerit, niſi victorem, victurum neminem? num putatis, Patres conſcripti, dixiſſe eum minaciùs, quàm facturum fuiſſe? Quid verò, quòd in concione dicere auſus eſt, ſe, quum magiſtratu abiſſet, ad urbem futurum cum exercitu? introiturum, quotieſcumque vellet? quid erat aliud, niſi denuntiare populo Romano ſervitutem?

22. Quod autem ejus iter Brundisium? quæ feſtinatio? quæ ſpes, niſi ut ad urbem, vel in urbem potiùs exercitum maximum adduceret? qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? quum ejus promiſſis legiones fortiſſimæ reclamaſſent, domum ad ſe venire juſſit centuriones, quos bene de republica ſentire cognoverat; eoſque ante pedes ſuos, uxoriſque ſuæ, quam ſecum gravis imperator ad exercitum duxerat, jugulari coëgit. Quo animo hunc futurum fuiſſe cenſetis in nos, quos oderat, quum in eos, quos numquam viderat, tam crudelis fuiſſet? & quàm avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum ſanguinem concupiſſet? quorum ipſorum bona, quantacumque erant, ſtatim comitibus ſuis, compotoribuſque deſcripsit.

23. Atque ille furens infeſta jam patriæ ſigna Brundiſio inferebat; quum C. Cæſar deorum immortalium beneficio, divini animi, ingenii, consilii magnitudine, quamquam ſuâ ſponte, eximiâque virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adiit: veteranos milites convocavit: paucis diebus exercitum fecit: incitatos latronis impetus retardavit. Poſtea verò, quàm legio Martia ducem præſtantissimum vidit, nihil egit aliud, niſi, ut aliquando liberi eſſemus; quam eſt imitata quarta legio.

IX. Quo ille nuntio audito, quum ſenatum vocaſſet, adhibuiſſetque conſularem, qui ſuâ ſententiâ C. Cæſarem hoſtem judicaret, repentè concidit. Pòſt autem neque ſacrificiis ſolennibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus eſt, ſed profugit paludatus. At quò? in provinciam firmissimorum & fortissimorum civium; qui illum, ne si ita quidem venisſet, ut nullum bellum inferret, ferre potuiſſent, impotentem, iracundum, contumelioſum, ſuperbum, ſemper poſcentem, ſemper rapientem, ſemper ebrium. At ille, cujus ne pacatam quidem nequitiam quiſquam ferre poſſet, bellum intulit provinciæ Galliæ: circumſedet Mutinam, firmissimam & ſplendidissimam populi Romani coloniam: oppugnat D. Brutum, imperatorem, conſulem designatum, civem non sibi, ſed nobis & reipublicæ natum.

25. Ergo Annibal hoſtis, civis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur & cogitet? Totum iter Antoniorum quid habuit, nisi depopulationes, vaſtationes, cædes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad uſum reſervabat: at hi, qui in horam viverent, non modò de fortunis & de bonis civium, ſed ne de utilitate quidem ſua cogitaverunt. Ad hunc

(dii boni !) legatos mitti placet ? norunt iſti homines formam reipublicæ, jura belli, exempla majorum ? cogitant, quid populi Romani majeſtas, quid ſenatûs ſeveritas poſtulet ? Legatos decernis : si ut depreceris, contemnet ; si ut imperes, non audiet : denique quamvis ſevera legatis mandata dederimus, nomen ipſum legatorum, hunc, quem videmus, populi Romani reſtinguet ardorem : municipiorum, atque Italiæ franget animos : ut omittam hæc, quæ magna ſunt ; certè iſta legatio moram & tarditatem afferet bello. Quamvis dicant, quod quoſdam audio dicturos : Legati proficiſcantur ; bellum nihilominus paretur ; tamen legatorum nomen ipſum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur.

X. Minimis momentis, Patres conſcripti, maximæ inclinationes temporum fiunt, quum in omni caſu reipublicæ, tum in bello, & maximè civili ; quod opinione plerumque, & famâ gubernatur. Nemo quæret, quibuſcum mandatis legatos miſerimus : nomen ipſum legationis ultro miſſæ, timoris eſſe signum videbitur. Recedat a Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia : non eſt verbis rogandus, cogendus eſt armis.

27. Non enim ad Annibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miſerat

olim ſenatus P. Valerium Flaccum & Q. Bæbium Tampilum; qui, si Annibal non pareret, Carthaginem ire juſsi ſunt: noſtros legatos quò jubebimus ire, si non paruerit Antonius? Ad noſtrum civem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Romani oppugnet? Itane verò? hoc per legatos rogandum eſt? Quid intereſt per deos immortales! utrùm hanc urbem oppugnet, an hujus urbis propugnaculum, coloniam populi Romani, præsidii causâ collocatam? Belli Punici ſecundi, quod contra majores noſtros Annibal gessit, cauſa fuit Sagunti oppugnatio: rectè ad eum legati missi: mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hoſtibus, noſtris ſociis. Quid simile tandem? nos ad civem mittimus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circumſedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hoſtis? Age, si paruerit, hoc cive uti aut volumus, aut poſſumus?

XI. Ante diem XIII. Kalendas Januarii, decretis veſtris eum concidiſtis: conſtituiſtis, ut hæc ad vos Kalend. Jan. referrentur, quæ referri videtis, de honoribus & præmiis bene de republica meritorum & merentium: quorum principem judicaſtis eum, qui fuit, C. Cæſarem, qui M. Antonii impetus nefarios ab

urbe in Galliam avertit; deinde milites veteranos, qui primi Cæſarem ſecuti ſunt, tum illas cœleſtes, divinaſque legiones, Martiam & quartam, quibus, quum conſulem ſuum non modò reliquiſſent, ſed bello etiam perſequerentur, honores & præmia ſpopondiſtis: eodemque die Decimi Bruti, præſtantissimi civis, edicto allato atque proposito, factum ejus collaudaſtis; quodque ille bellum privato conſilio ſuſceperat, id vos auctoritate publicâ comprobaſtis.

29. Quid igitur illo die aliud egiſtis, niſi ut hoſtem judicaretis Antonium? his veſtris decretis aut ille vos æquo animo adſpicere poterit, aut vos illum sine ſummo dolore videbitis? Excluſit illum a republica, diſtraxit, ſegregavit non ſolùm ſcelus ipsius, ſed etiam, ut mihi videtur, fortuna quædam reipublicæ: qui si legatis paruerit, Romamque redierit; anne quando perditis civibus vexillum, quò concurrant, defuturum putatis? Sed hoc minùs vereor: ſunt alia, quæ magis timeam, & cogitem: numquam parebit ille legatis: novi hominis inſaniam, arrogantiam: novi perdita consilia amicorum, quibus ille eſt deditus.

30. Lucius quidem frater ejus, utpote qui peregrè depugnarit, familiam ducit. Sit per ſe ipſe ſanus, quod numquam

erit ; per hos eſſe ei tamen non licebit. Teretur interea tempus : belli apparatus refrigeſcent. Unde eſt adhuc bellum tractum, niſi ex retardatione, & mora? Ut primùm poſt diſceſſum latronis, vel potiùs deſperatam fugam, liberè ſenatus haberi potuit ; ſemper flagitavi, ut convocaremur : quo die primùm convocati ſumus, quum deſignati conſules non adeſſent, jeci, ſententiâ meâ, maximo veſtro conſenſu, fundamenta reipublicæ, ſeriùs omnino, quàm decuit ; nec enim antè potui : ſed tamen si ex eo tempore dies nullus intermiſſus eſſet, bellum profectò nullum haberemus. Omne malum naſcens facilè opprimitur : inveteratum fit plerumque robuſtius. Sed tum exſpectabantur Kalendæ Januariæ : fortaſſe non rectè.

XII. Verùm præterita omittamus : etiamne hanc moram afferemus, dum proficiſcantur legati? dum revertantur? quorum exſpectatio dubitationem belli afferet : bello autem dubio, quod poteſt ſtudium eſſe delectûs? Quamobrem, Patres conſcripti, legatorum mentionem nullam cenſeo faciendam : rem adminiſtrandam arbitror sine ulla mora, & confeſtim gerendam : tumultum cenſeo decerni, juſtitium edici ; ſaga ſumi dico oportere, delectum haberi, ſublatis vacationibus in urbe & in Italia, præter Galliam, tota.

32. Quæ si erunt facta, opinio ipſa & fama veſtræ ſeveritatis obruet ſcelerati gladiatoris amentiam: ſentiet sibi bellum cum republica eſſe ſuſceptum: experietur conſentientis ſenatûs nervos atque vires: nam nunc quidem partium contentionem eſſe dictitat. Quarum partium? alteri victi ſunt, alteri ſunt e mediis C. Cæſaris partibus: nisi fortè Cæſaris partes a Panſa & Hirtio conſulibus, & a filio C. Cæſaris oppugnari putamus. Hoc verò bellum non eſt ex diſſensione partium, ſed ex nefaria ſpe perditissimorum civium excitatum; quibus bona, fortunæque noſtræ notatæ ſunt, & jam ad cujuſque optionem diſtributæ.

33. Legi epiſtolam Antonii, quam ad quemdam ſeptemvirum, capitalem hominem, collegam ſuum, miſerat. *Quid concupiſcas, tu videris; quod concupiveris, certè habebis.* Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre; qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtinavit, ſed libidini cujuſque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promiſſum jam sit, reliquerit. Cum hoc, Patres conſcripti, bello, bello inquam, decertandum eſt, idque confeſtim: legatorum tarditas repudianda eſt.

34. Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint; conſulibus totam rempublicam commendandam cenſeo,

hiſque permittendum, ut rempublicam defendant, provideantque, ne quid respublica detrimenti accipiat: cenſeoque, ut iis, qui in exercitu Antonii ſunt, ne ſit ea res fraudi, ſi ante Kalendas Febr. ab eo diſceſſerint. Hæc ſi cenſueritis, Patres conſcripti, brevi tempore libertatem populi Romani, auctoritatemque veſtram recuperabitis: ſin autem leniùs agetis, tamen eadem, ſed fortaſſe ſeriùs, decernetis. De republica quod retuliſtis, ſatis decreviſſe videor.

XIII. Altera res eſt de honoribus; de quibus deinceps intelligo eſſe dicendum. Sed qui ordo in ſententiis rogandis ſervari ſolet, eumdem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur, conſule deſignato, more majorum capiamus exordium; cujus ut ſuperiora omittam, quæ ſunt maxima illa quidem, ſed adhuc hominum magis judiciis, quàm publicè laudata; quibuſnam verbis ejus laudes hujus ipſius temporis conſequi poſſumus? neque enim ullam mercedem tanta virtus, præter hanc laudis gloriæque, deſiderat: quâ etiam ſi careat, tamen ſit ſe ipſâ contenta, atque in memoria gratorum civium, tamquam in luce, poſita lætetur. Laus igitur judicii, teſtimoniique veſtri tribuenda Bruto eſt.

36. Quamobrem his verbis, Patres con-

ſcripti, ſenatuſconſultum faciendum cenſeo: « QUUM D. Brutus, imperator,
» conſul deſignatus, provinciam Galliam
» in ſenatûs populique Romani poteſtate
» teneat: quumque exercitum tantum,
» tam brevi tempore, ſummo ſtudio mu-
» nicipiorum, coloniarumque provinciæ
» Galliæ optimè de republica meritæ,
» merentiſque conſcripſerit, compararit;
» id eum rectè, & ordine, exque repu-
» blica feciſſe: idque D. Bruti præſtan-
» tiſſimum meritum in rempublicam ſe-
» natui, populoque Romano gratum eſſe,
» & fore: itaque ſenatum, populumque
» Romanum exiſtimare, D. Bruti, im-
» peratoris, conſulis deſignati operâ, con-
» ſilio, virtute, incredibilique ſtudio &
» conſenſu provinciæ Galliæ, reipublicæ
» difficillimo tempore eſſe ſubventum. »

37. Huic tanto merito Bruti, Patres conſcripti, tantoque in rempublicam beneficio, quis eſt tantus honos, qui non debeatur? Nam ſi M. Antonio patuiſſet Gallia, ſi oppreſſis municipiis, & coloniis imperatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuiſſet; quantus reipublicæ terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentiſſimus, atque in omnibus conſiliis præceps & devius, non ſolùm cum exercitu ſuo, ſed etiam cum omni immanitate barbariæ bellum inferre nobis; ut

ejus furorem ne Alpium quidem muro cohibere poſſemus. Hæc igitur habenda gratia eſt D. Bruto, qui illum, nondum interpoſitâ auctoritate veſtrâ, ſuo conſilio atque judicio, non ut conſulem recepit, ſed, ut hoſtem, arcuit Galliâ; ſeque obſideri, quàm hanc urbem, maluit. Habeat ergo hujus tanti facti, tamque præclari, decreto veſtro teſtimonium ſempiternum: Galliaque, quæ ſemper præſidet atque præſedit huic imperio, libertatique communi, meritò, veréque laudetur, quòd ſe ſuaſque vires non tradidit, ſed oppoſuit Antonio.

XIV. Atque etiam M. Lepido pro ejus egregiis in rempublicam meritis decernendos honores quàm ampliſſimos cenſeo: ſemper ille populum Romanum liberum voluit, maximumque ſignum illo die dedit voluntatis & judicii ſui, quum, Antonio diadema Cæſari imponente, ſe avertit, gemituque & mœſtitiâ declaravit, quantum haberet odium ſervitutis; quàm pop. Rom. liberum cuperet; quàm illa, quæ tulerat, temporum magis neceſſitate, quàm judicio tuliſſet. Quantâ verò is moderatione uſus ſit in illo tempore civitatis, quod poſt mortem Cæſaris conſecutum eſt, quis noſtrûm obliviſci poteſt? Magna hæc: ſed ad majora properat oratio.

39. Quid enim (ô dii immortales !) admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano accidere potuit, quàm, quum bellum civile maximum eſſet, cujus belli exitum omnes timeremus, ſapientiâ id potiùs exſtingui, quàm armis ferroque rem in diſcrimen adducere? Quòd si eadem ratio Cæſaris fuiſſet, in illo tetro miſeroque bello; ut omittam patrem, duos Cn. Pompeii, ſummi & singularis viri, filios incolumes haberemus: quibus certè pietas fraudi eſſe non debuit. Utinam omnes M. Lepidus ſervare potuiſſet! facturum fuiſſe declaravit in eo, quod potuit; quum Sextum Pompeium reſtituit civitati, maximum ornamentum reipublicæ, clarissimum monumentum clementiæ ſuæ. Gravis illa fortuna populi Romani, grave fatum: Pompeio enim patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, exſtincto, interfectus eſt patris simillimus filius. Sed omnia mihi videntur deorum immortalium judicio expiata, Sex. Pompeio reipublicæ conſervato.

XV. Quam ob cauſam juſtam atque magnam, & quòd periculosiſsimum civile bellum, maximumque, humanitate & ſapientiâ ſuâ M. Lepidus ad pacem concordiamque convertit, ſenatuſconſultum his verbis cenſeo perſcribendum.

» 41. QUUM a M. Lepido, impera-

» tore, pontifice maximo, ſæpenumero » reſpublica & bene, & feliciter geſta » sit, populuſque Romanus intellexerit, » ei dominatum regium maximè diſplice- » re: quumque ejus operâ, virtute, con- » silio, singularique clementiâ & man- » ſuetudine bellum acerbissimum civile » sit reſtinctum; Sextuſque Pompeius, » Cneii filius, Magnus, hujus ordinis auc- » toritate ab armis diſceſſerit, & a M. Le- » pido, imperatore, pontifice maximo, » ſummâ ſenatûs, populique Romani vo- » luntate civitati reſtitutus sit: ſenatum, » populumque Romanum, pro maximis, » plurimiſque in rempublicam M. Lepi- » di meritis, magnam ſpem in ejus vir- » tute, auctoritate, felicitate, repone- » re otii, pacis, concordiæ, libertatis: » ejuſque in rempublicam meritorum ſe- » natum populumque Romanum memo- » rem fore, eique ſtatuam equeſtrem » inauratam in Roſtris, aut quo alio lo- » co in foro vellet, ex hujus ordinis ſen- » tentia ſtatui placere: » qui honos, Patres conſcripti, mihi maximus videtur primùm, quia juſtus eſt: non enim ſolùm datur propter ſpem temporum reliquorum, ſed pro amplissimis meritis redditur: nec verò cuiquam poſſumus commemorare hunc honorem a ſenatu tributum judicio ſenatûs ſoluto, & libero.

XVI. Venio ad C. Cæſarem, Patres conſcripti, qui niſi fuiſſet, quis noſtrûm eſſe potuiſſet? Advolabat ad urbem a Brundiſio homo impotentiſſimus, ardens odio, animo hoſtili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. Quid hujus audaciæ & ſceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat conſilium publicum, nulla libertas: dandæ cervices erant crudelitati nefariæ: fugam quærebamus omnes, quæ ipſa exitum non habebat.

43. Quis tum nobis, quis populo Romano obtulit hunc divinum adoleſcentem, deus? qui, quum omnia ad perniciem noſtram peſtifero illi civi paterent, ſubitò præter ſpem omnium exortus, priùs confecit exercitum, quem furori M. Antonii opponeret, quàm quiſquam hoc eum cogitare ſuſpicaretur. Magni honores habiti Cneio Pompeio, quum eſſet adoleſcens; & quidem jure: ſubvenit enim reipublicæ: ſed ætate multò robuſtior, & militum ducem quærentium ſtudio paratior, & in alio genere belli: non enim omnibus Sullæ cauſa grata: declarat multitudo proſcriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates.

44. Cæſar autem annis multis minor, veteranos, cupientes jam requieſcere, armavit: eam complexus eſt cauſam, quæ

eſſet ſenatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ diis hominibuſque gratissima. Et Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, victoremque exercitum accessit: Cæſar ſe ad neminem adjunxit: ipſe princeps exercitûs faciendi, & præsidii comparandi fuit. Ille adverſariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonii amicis, ſed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. Illius opibus Sulla regnavit: hujus præsidio Antonii dominatus oppreſſus eſt.

45. Demus igitur imperium Cæſari; sine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri non poteſt: sit pro prætore eo jure, quo qui optimo: qui honos, quamquam eſt magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non ſolùm ad dignitatem valet. Itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die conſequemur.

XVII. Sed ſæpe ſpero fore, hujus adoleſcentis ornandi, honorandique, & nobis, & populo Romano poteſtatem: hoc autem tempore ita cenſeo decernendum.
» Quod C. Cæſar, Caii filius, pontifex,
» pro prætore, ſummo reipublicæ tempore
» milites veteranos ad libertatem populi
» Romani cohortatus sit, eoſque con-
» ſcripſerit: quódque legio Martia, quar-
» taque, ſummo ſtudio, optimoque in

» rempublicam conſenſu, C. Cæſare duce » & auctore, rempublicam, libertatem » populi Romani defendant, defenderint: » & quòd C. Cæſar pro prætore Galliæ » provinciæ cum exercitu ſubsidio profec- » tus sit: equites, ſagittarios, elephantos » in ſuam, populique Romani poteſtatem » redegerit; difficillimoque reipublicæ tem- » pore ſaluti, dignitatique populi Romani » ſubvenerit: ob eas cauſas ſenatui pla- » cere, C. Cæſarem, Caii filium, ponti- » ficem, proprætorem, ſenatorem eſſe, » ſententiamque loco prætorio dicere; » ejuſque rationem, quemcumque magiſ- » tratum petet, ita haberi, ut haberi per » leges liceret, si anno ſuperiore quæſtor » fuiſſet.

47. Quid eſt enim, Patres conſcripti, cur eum non quàm primùm amplissimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus quum grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatem verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit, ab excellenti, eximiaque virtute progreſſum ætatis exſpectari non oportere. Itaque majores noſtri, veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant; quas multis pòſt annis attulit ambitio, ut gradus eſſent petitionis inter æquales: ita ſæpe magna indoles virtutis priùs, quàm reipublicæ prodeſſe potuiſſet, exſtincta eſt.

ficam confectis, C. Cæſare duce
ore, rempublicam, libertatem
omani defendant, defenderint:
C. Cæſar, pro prætore Galliæ
cum exercitu ſubsidio profec-
mites, ſagittarios, elephantos
opulique Romani poteſtatem
ifficillimoque reipublicæ tem-
dignitatique populi Romani
ob eas cauſas ſenatui pla-
ſarem, Caii filium, ponti-
ætorem, ſenatorem eſſe,
loco prætorio dicere;
em, quemcumque magis-
ita haberi, ut haberi per
i anno ſuperiore quæſtor

iim, Patres conſcripti,
n primùm ampliſſimos
iamus? Legibus enim
diorem ætatem ad
t, adoleſcentiæ te-
C. Cæſar ineunte
lenti, eximiaque
s exſpectari non
s noſtri, veteres
eges annales non
oſt annis attulit
t petitionis inter
a indoles virtutis
rodeſſe notuiſſet,

a
n
n-
t,
itos
icâ,
. bo-
. verâ

o nihil
pectare
Brutum
t, time-
ici dolo-

48. At verò apud antiquos, Rulli, Decii, Corvini, multique alii; recentiore autem memoriâ ſuperior Africanus, T. Flamininus, admodum adoleſcentes conſules facti, tantas res geſſerunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? quum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nonne tertio & tricesimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm conſularis. Ex quo judicari poteſt, virtutis eſſe, quàm ætatis, curſum celeriorem.

XVIII. Nam quod ii, qui, Cæſari invident, simulant ſe timere; ne verendum quidem eſt, ut tenere ſe possit, ut moderari, ne honoribus noſtris elatus intemperantiùs ſuis opibus utatur. Ea natura rerum eſt, Patres conſcripti, ut, qui ſenſum veræ gloriæ ceperit, quique ſe ab ſenatu, ab equitibus, populoque Romano univerſo ſenſerit civem carum haberi, ſalutaremque reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Utinam C. Cæſari (patri dico) contigiſſet adoleſcenti, ut eſſet ſenatui, atque optimo cuique carissimus! quod quum conſequi neglexiſſet; omnem vim ingenii, quæ ſumma fuit in illo, in populari levitate conſumpsit. Itaque quum reſpectum ad ſenatum & ad bonos non haberet, eam sibi viam ipſe pa-

teſecit ad opes ſuas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non poſſet. Ejus autem filii longè ſanè diverſa ratio, qui quum omnibus eſt, tum optimo cuique cariſſimus: in hoc ſpes libertatis poſita eſt: ab hoc accepta jam ſalus: huic ſummi honores & exquiruntur, & parati ſunt. Cujus igitur ſingularem prudentiam admiramur, ejus ſtultitiam timemus? quid enim ſtultius, quàm inutilem potentiam, invidioſas opes, cupiditatem dominandi præcipitem & lubricam anteferre veræ, gravi, ſolidæ gloriæ? an hoc vidit, puer; ſi ætate proceſſerit, non videbit?

50. At eſt quibuſdam inimicus clariſſimis atque optimis civibus. Nullus iſte timor eſſe debet: omnes Cæſar inimicitias reipublicæ condonavit: hanc ſibi judicem conſtituit, hanc moderatricem conſiliorum omnium atque factorum: ita enim ad rempublicam acceſſit, ut eam confirmaret, non ut everteret. Omnes habeo cognitos ſenſus adoleſcentis: nihil eſt illi republicâ, nihil veſtrâ auctoritate gravius, nihil bonorum virorum judicio optatius, nihil verâ gloriâ dulcius.

51. Quamobrem ab eo non modò nihil timere, ſed majora, & meliora exſpectare debetis: neque in eo, qui ad D. Brutum obſidione liberandum profectus ſit, timere, ne memoria maneat domeſtici dolo-

tis, quæ plus apud eum poſſit, quàm ſalus civitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, Patres conſcripti, vobis, populoque Romano, reique publicæ; quod profectò, quum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimeſceremque in re maxima periculoſam opinionem temeritatis: promitto, recipio, ſpondeo, Patres conſcripti, C. Cæſarem talem ſemper fore civem, qualis hodie sit, qualemque eum maximè eſſe, velle & optare debemus. Quæ quum ita sint, de Cæſare ſatis hoc tempore dictum habebo.

XIX. Nec verò de L. Egnatuleio, fortissimo & conſtantissimo cive, amicissimo reipublicæ, silendum arbitror; ſed tribuendum teſtimonium virtutis egregiæ, quòd is legionem quartam ad Cæſarem adduxerit, quæ præsidio conſulibus, ſenatui, populoque Romano, reique publicæ eſſet: ob eam cauſam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magiſtratus petere, capere, gerere liceat. In quo, Patres conſcripti, non tam commodum tribuitur L. Egnatuleio, quàm honos: in tali enim re ſatis eſt nominari.

53. De exercitu autem C. Cæſaris ita cenſeo decernendum: » SENATUI placere, militibus veteranis, qui Cæſaris, » pontificis, auctoritatemque hujus ordinis

» defenderint, atque defendant, his, li-
» beriſque eorum militiæ vacationem eſſe:
» utique C. Panſa, A. Hirtius, conſules,
» alter ambove, si eis videretur, cognoſ-
» cerent, qui ager iis coloniis eſſet, quò
» milites veterani deducti eſſent, qui con-
» tra legem Juliam possideretur, ut is mi-
» litibus veteranis divideretur: de agro
» Campano ſeparatim cognoſcerent, ini-
» rentque rationem de commodis militum
» veteranorum augendis: legionique Mar-
» tiæ, & legioni quartæ, & iis militibus,
» qui de legione ſecunda, & tricesima
» quinta, ad C. Panſam, A. Hirtium,
» conſules veniſſent, ſuaque nomina de-
» diſſent, quòd iis auctoritas ſenatûs, po-
» pulique Romani libertas cariſſima sit,
» & fuerit, vacationem militiæ ipsis, li-
» beriſque eorum eſſe placere, extra tu-
» multum Gallicum, Italicûmque; eaſque
» legiones, bello confecto, miſſas fieri
» placere: quantamque pecuniam militi-
» bus earum legionum in singulos C. Cæ-
» ſar, pontifex, proprætor pollicitus sit,
» tantam dari placere: utique C. Panſa,
» A. Hirtius, conſules, alter ambove, si
» eis videbitur, rationem agri habeant, qui
» sine injuria privatorum dividi possit; is-
» que militibus legionis Martiæ, & legio-
» nis quartæ ita daretur, assignaretur, ut
» quibus militibus amplissimè dati, assi-
» gnati eſſent.

Dixi ad ea omnia, Conſules, de quibus retuliſtis: quæ si erunt sine mora, maturéque decreta, faciliùs apparabitis ea, quæ tempus & necessitas flagitat: celeritate autem opus eſt; quâ si eſſemus usi, bellum, ut ſæpe dixi, nullum haberemus.

PHILIPPICA VI.

ORATIO QUADRAGESIMA OCTAVA.

KAL. Jan. quo die habita eſt ſuperior oratio, nihil ſenatus decrevit, ſatis tamen ejus voluntas, de Antonio hoſte judicando, quod Cicero cenſuerat, perſpicua fuit. Poſtridie, quum præter paucos, omnes in ejus ſententiam ituri viderentur, ne diſceſſio fieret, interceſſit Salvius tribunus plebis. De honoribus tamen Cæſaris, & ſimul de laude D. Bruto tribuenda, factum eſſe ſenatusconſultum Appianus & Dio prodiderunt. Iidem confirmant decretos eſſe ad Antonium legatos III. *Nonas Jan. quo die Cicero, productus ab Apuleio tribuno plebis, in concionem venit, & ſenatûs voluntas*

ſunt, ut, quantum ſenatûs auctoritas, veſterque conſenſus apud Antonium valiturus eſſet, per legatos experiremur.

II. Intelligo, Quirites, a vobis hanc ſententiam repudiari; neque injuriâ: ad quem enim legatos? ad eumne, qui pecuniâ publicâ diſſipatâ atque effusâ, per vim & contra auſpicia impoſitis populo Romano legibus, fugatâ concione, obſeſſo ſenatu, ad opprimendam rempublicam Brundisio legiones arceſſerit? ab his relictus cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumſedeat? Quæ vobis poteſt cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis eſſe communitas?

4. Quamquam, Quirites, non eſt illa legatio, ſed denuntiatio belli, nisi paruerit; ita enim eſt decretum, ut si legati ad Annibalem mitterentur: mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet conſulem designatum, ne Mutinam obsideat, ne provinciam depopuletur, ne delectus habeat; sit in ſenatûs populique Romani poteſtate. Facilè verò huic dènuntiationi parebit, ut in patrum conſcriptorum, atque in veſtra poteſtate sit, qui in ſua numquam fuerit? Quid enim ille umquam arbitrio ſuo fecit, ſemper eò tractus, quò libido rapuit, quò levitas, quò furor, quò vinolentia? Semper eum duo diſſimilia genera

tenuerunt, lenonum & latronum : ita domeſticis ſtupris, forenſibus parricidiis delectatur, ut mulieri citiùs avariſſimæ paruerit, quàm ſenatui, populoque Romano.

III. Itaque, quod paulò antè feci in ſenatu, faciam apud vos : teſtificor, denuntio, antè prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ ſunt legatis mandata, facturum : vaſtaturum agros, Mutinam obſeſſurum, delectus, quà poſſit, habiturum : is eſt enim ille, qui ſemper ſenatûs judicium & auctoritatem, ſemper voluntatem veſtram, poteſtatemque contempſerit. An ille id faciat, quod paulò antè decretum eſt, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis eſt Galliæ, educeret; dum ne propiùs urbem Romam cc. mill. admoveret ? huic denuntiationi ille pareat ? ille ſe fluvio Rubicone & cc. mill. circumſcriptum eſſe patiatur ?

6. Non is eſt Antonius : nam ſi eſſet, non commiſiſſet, ut ei ſenatus, tamquam Annibali initio belli Punici, denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quòd verò ita avocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquam peſtifera flamma, arceatur, quam habet ignominiam ? quod judicium ſenatûs ? Quid, quòd a ſenatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum militeſque ejus adeant, iiſque demonſtrent, ſumma in rempubli-

eam merita, beneficiaque eo
eſſe ſenatui, populoque Roma
eam rem magnæ laudi, magno
fore? paſſurumne cenſetis Anto
troire Mutinam legatos? exire
numquam patietur, mihi cred
violentiam, novi impudentiam
daciam.

7. Nec verò de illo, sicut
aliquo debemus, ſed ut de impo
bellua cogitare. Quæ quum ita
omnino diſſolutum eſt, quod d
natus: habet atrocitatis aliquid
utinam nihil haberet moræ! n
pleriſque in rebus gerendis tardi
craſtinatio odioſa eſt; tum hoc
diget celeritatis: ſuccurrendum e
to: omnes undique copiæ co
horam eximere nullam in tali
rando sine ſcelere non poſſum

8. An ille non potuit, si
conſulem, si Galliam Antonii p
judicaſſet, legiones Antonio 8
ciam tradere? domum redire?
rei? primus in hoc ordine, quo
tratum iniret, ſententiam dicere
gotii fuit? Sed, quum ſe Brutu
miniſſet, veſtræque libertati na
otio ſuo; quid egit aliud, nisi
corpore ſuo Galliâ prohiberet A
Ad hunc utrùm legatos, an leg

oportebat? Sed præterita omittamus. Properent legati, quod video eſſe facturos: vos ſaga parate: eſt enim ita decretum, ut, ſi ille auctoritati ſenatûs non paruiſſet, ad ſaga iretur. Ibitur: non parebit: nos amiſſos tot dies rei gerendæ queremur.

IV. Non metuo, Quirites, ne, quum audierit Antonius, me hoc in ſenatu & in concione confirmaſſe, numquam illum futurum in ſenatûs poteſtate, refellendi mei causâ, ut ego nihil vidiſſe videar, vertat ſe, & ſenatui pareat: numquam faciet: non invidebit huic meæ gloriæ: malèt, me ſapientem a vobis, quàm ſe modeſtum exiſtimari.

10. Quid? ipſe ſi velit, num etiam L. fratrem paſſurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, quum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri eſſe minitatus. Etiamne ab hoc mirmillone Aſiatico ſenatûs mandata, legatorum verba audientur? nec enim ſecerni a fratre poterit, tantâ præſertim auctoritate: nam hic inter illos Africanus eſt: pluris habetur, quàm L. Trebellius, pluris quàm T. Plancus, adoleſcens nobilis: Plancum, qui omnibus ſententiis maximo veſtro plauſu condemnatus, neſcio quomodo ſe conjecit in turbam, atque ita mœſtus rediit, ut retractus, non reverſus

videretur, sic contemnit, tamq
aquâ & igni interdictum sit :
negat ei locum eſſe oportere in
incenderit curiam.

II. Nam Trebellium valde ja
oderat tum, quum ille tabulis
verſabatur : jam fert in oculis,
ipſum Trebellium vidit sine tab
ſalvum eſſe non poſſe : audiſſe
arbitror, Quirites, quod etiam
tuliſtis, quotidie ſponſores &
L. Trebellii convenire. O fides (
puto Trebellium ſumpsiſſe co
quæ poteſt eſſe major fides, q
dare creditores ? domo profuge
pter æs alienum ire ad arma ? u
ille in triumpho eſt ? ſæpe ludis
litas, delata ſummo ſtudio b
Quis eſt, qui hunc non caſu exiſ
tè feciſſe ? nequitia eſt, ſcelus e

V. Sed redeo ad amores, d
noſtras, L. Antonium, qui vos
fidem ſuam recepit. Negatis ? n
piam eſt veſtrûm, qui tribum
beat ? certè nemo. Atqui illum
& triginta tribus patronum a
Rurſus reclamatis ? Adſpicite a
lam equeſtrem ſtatuam inauratam
quid inſcriptum eſt ? QUINQU
GINTA TRIBUS PATRONO. Pop
ni igitur eſt patronus L. Antoni

Iam quidem illi peſtem! clamori enim veſtro aſſentior. Non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit; ſed quis umquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe populi Romani victoris, dominique omnium gentium patronum dicere auderet?

13. In foro L. Antonii ſtatuam videmus; ſicut illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Caſtoris. O impudentiam incredibilem! tantumne ſibi ſumpſit, quia Mylaſis mirmillo Thracem jugulavit, familiarem ſuum? quonam modo iſtum ferre poſſemus, si in hoc foro, ſpectantibus vobis, depugnaſſet? Sed hæc una ſtatua: altera ab equitibus Romanis, equo publico; qui item adſcribunt, PATRONO. Quem umquam iſte ordo patronum adoptavit? si quemquam, debuit me: ſed me omitto; quem cenſorem, quem imperatorem? Agrum iis divisit. O ſordidos, qui acceperunt! improbum, qui dederit!

14. Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerunt. Quis eſt iſte ordo? multi fuerunt multis in legionibus per tot annos: iis quoque divisit Semurium. Campus Martius reſtabat, nisi priùs cum fratre fugiſſet. Sed hæc agrorum assignatio paulò antè, Quirites, L. Cæſaris, clarissimi viri, & præſtantiſ-

ſimi ſenatoris, ſententiâ diſſoluta eſt: huic enim aſſensi, ſeptemvirûm acta ſuſtulimus. Jacent beneficia Nuculæ: friget patronus Antonius: nam poſſeſſores animo æquiore diſcedent: nullam impenſam fecerant, nondum inſtruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa ſtatua palmaris, de qua, si meliora tempora eſſent, non poſſem sine riſu dicere: L. ANTONIO, JANI MEDII PATRONO. Itane? Janus medius in L. Antonii clientela sit? quis umquam in illo Jano inventus eſt, qui L. Antonio mille nummûm ferret expenſum?

VI. Sed nimis multa de nugis: ad cauſam, bellumque redeamus: quamquam non alienum fuit perſonas quaſdam a vobis recognoſci; ut, quibuſcum bellum gereretur, possitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiam si melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exſpectetis animo æquo: celeritas detracta de cauſa eſt; boni tamen aliquid acceſſit ad cauſam.

16. Quum enim legati renuntiarint, quod certè renuntiabunt, non in veſtra poteſtate, non in ſenatûs eſſe Antonium: quis erit tam improbus civis, qui illum civem habendum putet? Nunc enim ſunt pauci illi quidem, ſed tamen plures, quàm republicâ dignum eſt, qui ita loquantur:

Ne legatos quidem exſpectabimus? Iſtam certè vocem, ſimulationemque clementiæ extorquebit iis res ipſa publica. Quò etiam, ut confitear vobis, Quirites, minùs hodierno die contendi, minùs laboravi, ut mihi ſenatus aſſentiens tumultum decerneret, ſaga ſumi juberet: malui viginti diebus pòſt ſententiam meam laudari ab omnibus, quàm a paucis hodie vituperari.

17. Quapropter, Quirites, exſpectate legatorum reditum, & paucorum dierum moleſtiam devorate: qui quum redierint, si pacem afferent, cupidum me; si bellum, providum judicatote. An ego non provideam meis civibus? non dies, noctesque de veſtra libertate, de reipublicæ ſalute cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos hominem a ſe ortum, hominibus nobilissimis, omnibus honoribus prætuliſtis? An ingratus ſum? quis minùs? qui, partis honoribus, eosdem geſſi in foro labores, quos in petendis. Rudis in republica? quis exercitatior, qui viginti jam annos bellum geram cum impiis civibus?

VII. Quamobrem, Quirites, conſilio, quantum potero, labore plus pene quàm potero, excubabo, vigilaboque pro vobis: etenim quis eſt civis, præſertim hoc gradu, quo me vos eſſe voluiſtis, tam

admodum cœperint , in
MANUTIUS.

I. PARVIS de rebus, ſed f
ceſſariis , conſulimur , Patres
De Appia via , & de monet
de Lupercis tribunos plebis reſ
rum rerum etsi facilis explicati
tamen animus aberrat a ſente
penſus curis majoribus. Adducta
Patres conſcripti , res in maxin
culum , & in extremum pene
Non sine cauſa legatorum iſtan
nem ſemper timui , numquam
quorum reditus quid sit allaturu
exſpectatio quidem quantum a
guoris animis , quis non videt ?
ſe tenent ii , qui ſenatum dolen
toritatis priſtinæ ſpem revireſce
junctum huic ordini populum R
conſpirantem Italiam , paratos
expeditos duces.

2. Jam nunc fingunt reſponſa
eademque defendunt : alii ,
illum , ut omnes exercitus di
Scilicet legatos ad eum miſimus
pareret , & dicto audiens eſſet
ni , ſed ut conditiones ferret ,
poneret , reſerare nos exteris

Italiam juberet; ſe præſertim incolumi, a quo majus periculum, quàm ab ullis nationibus extimeſcendum eſt: alii, remittere eum nobis Galliam citeriorem; illam ultimam poſtulare.

3. Præclarè: ex qua non legiones ſolùm, ſed etiam nationes ad urbem conetur adducere: alii, nihil eum jam niſi modeſtè poſtulare: Macedoniam ſuam vocat omnino; quoniam Caius frater eſt inde revocatus. Sed quæ provincia eſt, ex qua illa fax excitare non possit incendium? Itaque iidem, quasi providi cives & fœneratores diligentes, bellicum me cecinìſſe dicunt; ſuſcipiunt pacis patrocinium. Nonne sic diſputant: Irritari Antonium non oportuit: nequam eſt homo ille, atque confidens: multi præterea improbi (quos quidem a ſe primùm numerare poſſunt, qui hæc loquuntur) eos cavendos eſſe denuntiant. Utrùm igitur in nefariis civibus ulciſcendis, quum possis, an pertimeſcendis, diligentior cautio eſt?

II. Atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter levitatem populares habebantur: ex quo intelligi poteſt, animo illos abhorruiſſe ſemper ab optimo civitatis ſtatu, non voluntate fuiſſe populares: quî enim convenit, ut, qui in rebus im-

probis populares fuerint, iidem in re una maximè populari, quòd eadem ſalutaris reipublicæ sit, improbos ſe, quàm populares, eſſe malint? me quidem ſemper (ut ſcitis) adverſatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima cauſa popularem.

5. Et quidem dicuntur, vel potiùs ſe ipsi dicunt conſulares: quo nomine nemo dignus eſt, nisi qui tanti honoris nomen poteſt ſuſtinere. Faveas tu hoſti? litteras tibi ille mittat de ſua ſpe rerum ſecundarum? eas tu lætus proferas? recites? deſcribendas etiam des improbis civibus? eorum augeas animos? bonorum ſpem, virtutemque debilites? & te conſularem, aut ſenatorem, aut denique civem putes? Accipiet in optimam partem C. Panſa, fortissimus conſul, atque optimus: etenim dicam animo amicissimo: hunc ipſum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis conſul eſſet, ut omnes vigilias, curas, cogitationes in reipublicæ ſalute defigeret, conſulem non putarem.

6. Quamquam nos ab ineunte illius ætate uſus, conſuetudo, ſtudiorum etiam honeſtissimorum ſocietas, similitudoque devinxit; ejuſdemque cura incredibilis in aſperrimis belli civilis periculis perſpecta, docuit, non modò ſalutis, ſed etiam di-

gnitatis meæ fuiſſe fautorem ; tamen eumdem , ut dixi , nisi talis conſul eſſet , negare eſſe conſulem auderem. Idem non modò conſulem eſſe dico , ſed etiam memoriâ meâ præſtantissimum atque optimum conſulem : non quin pari virtute & voluntate alii fuerint ; ſed tantam cauſam non habuerunt , in qua & virtutem , & voluntatem ſuam declararent. Hujus magnitudini animi , gravitati , ſapientiæ , tempeſtas eſt oblata formidoloſissimi temporis : tum autem illuſtratur conſulatus , quum gubernat rempublicam , si non optabili , at neceſſario tempore : magis autem neceſſarium , P. C. nullum tempus umquam fuit.

III. Itaque ego ille , qui ſemper pacis auctor fui , cuique pax , præſertim civilis , quamquam omnibus bonis , tamen in primis fuit optabilis : omne enim curriculum induſtriæ noſtræ in foro , in curia , in amicorum periculis propulſandis , elaboratum eſt : hinc honores amplissimos , hinc mediocres opes , hinc dignitatem , si quam habemus , conſecuti ſumus.

8. Ego itaque pacis , ut ita dicam , alumnus , qui quantuſcumque ſum (nihil enim mihi arrogo) sine pace civili certè non fuiſſem : periculosè dico : quemad-

modum accepturi, Patres conſcripti, ſitis, horreo: ſed pro mea perpetua cupiditate veſtræ dignitatis retinendæ & augendæ quæſo, oroque vos, Patres conſcripti, ut primò etsi erit vel acerbum auditu, vel incredibile a M. Cicerone eſſe dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero: neve id priùs, quàm, quale sit, explicavero, repudietis. Ego ille (dicam ſæpiùs) pacis ſemper laudator, ſemper auctor, pacem cum Marco Antonio eſſe nolo.

9. Magnâ ſpe ingredior in reliquam orationem, Patres conſcripti, quoniam periculosissimum locum silentio ſum prætervectus. Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt: quæ tria, dum explico, peto a vobis, Patres conſcripti, ut eadem benignitate, quâ ſoletis, verba mea audiatis.

10. Quid eſt inconſtantiâ, mobilitate, levitate, quum singulis hominibus, tum verò univerſo ſenatui, turpius? quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem non verbo, ſed re, multis decretis, judicaritis, cum hoc ſubitò pace velle conjungi? Nisi verò, quum C. Cæſari meritos illi quidem honores & debitos, ſed tamen singulares & immortales decreviſtis, unam ob cauſam, quòd contra

M. Antonium exercitum comparaviſſet, non hoſtem Antonium judicaviſtis: nec tum hoſtis eſt a vobis judicatus Antonius, quum laudati auctoritate veſtrâ veterani milites, qui Cæſarem ſecuti eſſent: nec tum hoſtem Antonium judicaviſtis, quum fortissimis legionibus, quòd illum, qui conſul appellabatur, quum eſſet hoſtis, reliquiſſent, vacationes, pecunias, agros ſpopondiſtis.

IV. Quid? quum Brutum, omine quodam illius generis & nominis natum ad rempublicam liberandam, exercitumque ejus pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio, provinciamque fidelissimam, atque optimam, Galliam, laudibus amplissimis affeciſtis; tum non hoſtem judicaſtis Antonium? quid? quum decreviſtis, ut conſul alter ambove ad bellum proficiſcerentur; quod erat bellum, si hoſtis Antonius non erat?

12. Quid igitur profectus eſt vir fortissimus, meus collega & familiaris, Aulus Hirtius conſul? at quâ imbecillitate, quâ macie? ſed animi vires corporis infirmitas non retardavit: æquum, credo, putavit, vitam, quam populi Romani votis retinuiſſet, pro libertate populi Romani in diſcrimen adducere.

13. Quid? quum delectus haberi totâ

Italiâ juſſiſtis, quum vacationes omnes ſuſtuliſtis, tum ille hoſtis non eſt judicatus? armorum officinas in urbe videtis: milites cum gladiis ſequuntur conſulem: præſidio ſunt, ſpecie, conſuli; re & veritate, nobis: omnes sine ulla recuſatione, ſummo etiam cum ſtudio, nomina dant: parent auctoritati veſtræ. Non eſt judicatus hoſtis Antonius?

14. At legatos misimus. Heu, me miſerum! cur ſenatum cogor, quem laudavi ſemper, reprehendere? Quid? vos cenſetis, Patres conſcripti, legatorum miſſionem populo Romano vos probaviſſe? non intelligitis, non auditis, meam ſententiam flagitari? cui quum pridie frequentes eſſetis aſſensi, poſtridie ad ſpem eſtis inanem pacis devoluti. Quàm turpe porrò eſt, legiones ad ſenatum legatos mittere, ſenatum ad Antonium? quamquam illa legatio non eſt: denuntiatio eſt, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. Quid refert? tamen opinio eſt gravior: miſſos enim legatos omnes vident; decreti veſtri non omnes verba noverunt.

V. Retinenda eſt igitur vobis conſtantia, gravitas, perſeverantia: repetenda eſt vetus illa ſeveritas: si quidem auctoritas ſenatûs, decus, honeſtatem, lau-

ſtem, dignitatemque desiderat; quibus rebus hic ordo caruit nimiùm diu. Sed erat tunc excuſatio oppreſsis, miſera illa quidem, ſed tamen juſta: nunc nulla eſt. Liberati tum regio dominatu videbamur: multò poſtea graviùs urgebamur armis domeſticis: ea ipſa depulimus nos quidem, ſed extorquenda ſunt: quod si non poſſumus facere (dicam, quod dignum eſt & ſenatore, & Romano homine) moriamur.

15. Quanta enim erit illa reipublicæ turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine ſententiam M. Antonium conſulari loco? cujus ut omittam innumerabilia ſcelera urbani conſulatûs, in quo pecuniam publicam maximam dissipavit, exſules sine lege reſtituit, vectigalia vendidit, provincias de populi Romani imperio ſuſtulit, regna addixit pecuniâ, leges civitati per vim impoſuit, armis aut obſedit, aut exclusit ſenatum: ut hæc, inquam, omittam: ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi Romani firmissimam, oppugnarit, imperatorem populi Romani, conſulem designatum, obſederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipſas cauſas hoſtis judicatus sit, quàm fœdum, flagitioſumque sit?

16. Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, ut propoſui, de periculo: quod etsi minùs eſt fugiendum, quàm turpitudo: tamen offendit animos majoris partis hominum magis.

VI. Poteritis igitur exploratam habere pacem, quum in civitate Antonium videbitis, vel potius Antonios? nisi fortè contemnitis Lucium: ego ne Caium quidem: ſed, ut video, dominabitur Lucius: eſt enim patronus XXXV. tribuum, quarum ſua lege, quà cum C. Cæſare magiſtratus partitus eſt, ſuffragium ſuſtulit: patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item ſine ſuffragio eſſe voluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Jani medii.

17. O dii! quis hujus potentiam poterit ſuſtinere? præſertim quum eoſdem in agros etiam deduxerit. Quis unquam omnes tribus? quis equites Romanos? quis tribunos militares? Gracchorum potentiam majorem fuiſſe arbitramini, quàm hujus gladiatoris futura ſit? quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam Marcus Antonius gladiator appellari ſolet, ſed ut appellant ii, qui planè & Latinè loquuntur. Mirmillo in Aſia depugnavit: quum ornaſſet Threcidicis comitem & familiarem ſuum, illum

miſerum fugientem jugulavit: luculentam tamen ipſe plagam accepit, ut declarat cicatrix.

18. Qui familiarem jugularit, quid hic, occaſione datâ, faciet inimico? & qui illud animi cauſâ fecerit, hunc prædæ cauſâ quid facturum putatis? non rurſus improbos decuriabit? non ſollicitabit rurſus agrarios? non quæret urbe expulſos? Marcus verò Antonius non is erit, ad quem omni motu concurſus fiat civium perditorum? Ut nemo ſit alius, niſi ii, qui unà ſunt, & ii, qui hîc ei nunc apertè favent; parumne erunt multi? præſertim quum bonorum præſidia ceſſerint, illi parati ſint ad nutum futuri? Ego verò metuo, ſi hoc tempore conſilio lapſi erimus, ne illi brevi tempore nimis multi nobis eſſe videantur. Nec ego pacem nolo; ſed pacis nomine bellum involutum reformido. Quare ſi pace frui volumus; bellum gerendum eſt: ſi bellum omittimus; pace numquam fruemur.

VII. Eſt autem veſtri conſilii, Patres conſcripti, in poſterum quàm longiſſimè providere. Idcirco in hac cuſtodia, & tamquam in ſpecula, collocati ſumus; ut vacuum omni metu populum Romanum noſtrâ vigiliâ, & proſpicientiâ redderemus. Turpe eſt ſummo conſilio orbis

...ui nos ... Omnia fecerit opor-
...avet ... & denuntiata ſunt ,
...t ... poſtulet : Brutum ,
... pugnare ; urbes &
... populari deſtite-
... legatis poteſta-
...o pop ... flumen Ru-
...o ac referto ... pius urbem
...que voce in conc... erit : fuerit
...laravitque maximam lib... mani po-
...e cupiditatem. Ita quod ... gra po-
...tea , ut populum Romanum ... on pa-
haberemus , nunc habemus duce... pulo
eſt igitur ſpes , qui Mutinam circ... ti
dent , imperatorem populi Romani ex...
citumque oppugnant , iis pacem cum po-
pulo Romano eſſe poſſe ? An cum muni-
cipiis pax erit , quorum tanta ſtudia co-
gnoſcuntur in decretis faciendis , militibus
dandis , pecuniis pollicendis , ut in ſingu-
lis oppidis curiam populus Romanus non
deſideret ?

IX. Laudandi ſunt ex hujus ordinis ſententia Firmani , qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt : reſpondendum honorificè eſt Marrucinis , qui ignominiâ notandos cenſuerunt eos , ſi qui militiam ſubterfugiſſent. Hæc jam totâ Italiâ fiunt. Magna pax Antonio cum his , his item cum illo : quæ poteſt major eſſe diſcordia ?

[illegible]

ſunt : qui nos ad libertatem recuperandam excitaverunt : arma, ſaga, bellum flagitaverunt : me unà cum populo Romano in concionem vocaverunt.

VIII. Hi Antonium diligent ? cum his pacem ſervabit Antonius ? Nam quid ego de univerſo populo Romano dicam ? qui pleno ac referto foro bis me unâ mente atque voce in concionem vocavit, declaravitque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Ita quod erat optabile antea, ut populum Romanum comitem haberemus, nunc habemus ducem. Quæ eſt igitur ſpes, qui Mutinam circumſedent, imperatorem populi Romani exercitumque oppugnant, iis pacem cum populo Romano eſſe poſſe ? An cum municipiis pax erit, quorum tanta ſtudia cognoſcuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in ſingulis oppidis curiam populus Romanus non deſideret ?

IX. Laudandi ſunt ex hujus ordinis ſententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt : reſpondendum honorificè eſt Marrucinis, qui ignominiâ notandos cenſuerunt eos, ſi qui militiam ſubterfugiſſent. Hæc jam totâ Italiâ fiunt. Magna pax Antonio cum his, his item cum illo : quæ poteſt major eſſe diſcordia ?

... pax civilis nullo ...

... multitudinem : ...
... Romano, homini i...
... atque honeſto, civique...
..., cujus ego excubias &...
... capitis cognovi in co...
... vicinos ſuos non cohorta...
... ut milites fierent, ſed etiam...
... ſuis ſublevavit; huic, inq...
... viro, quem nos ſenatuſconſult...
...dare debemus, poteritne eſſe p...
Antonius? quid? Caio Cæſari? qui...
...be; quid Decimo Bruto, qui Galli...
...ibuit?

25. Jam verò ipſe ſe placabit, & ...
provinciæ Galliæ, a qua excluſus ...
pudiatus eſt? Omnia videbitis, ...
conſcripti, nisi proſpicitis, plena ...
rum, plena diſcordiarum; ex ...
oriuntur bella civilia. Nolite igitur i...
le, quod fieri non poteſt; & cavete ...
deos immortales! Patres conſcripti ...
ſpe præſentis pacis perpetuam p...
amittatis.

26. Quorſum hæc omnis ſpectat...
tio? quid enim legati egerint, no...
ſcimus. At verò excitati, erecti, pa...
armati animis jam eſſe debemus, ne ...
dâ aut ſupplici oratione, aut æquita...

mula...

mulatione fallamur. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta & denuntiata ſunt, priùs quàm aliquid poſtulet: Brutum, exercitumque ejus oppugnare; urbes & agros provinciæ Galliæ populari deſtiterit: ad Brutum adeundi legatis poteſtatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec propius urbem millia paſſuum ducenta admoverit: fuerit & in ſenatûs, & in populi Romani poteſtate. Hæc si fecerit, erit integra poteſtas nobis deliberandi: si ſenatui non paruerit, non illi ſenatus, ſed ille populo Romano bellum indixerit.

27. Sed vos moneo, Patres conſcripti libertas agitur populi Romani, quæ eſt commendata vobis; vita & fortunæ optimi cujuſque, quò cupiditatem infinitam cum immani crudelitate jampridem intendit Antonius; auctoritas veſtra, quam nullam habebitis, nisi nunc tenuéritis: tetram & peſtiferam belluam, ne incluſam & conſtrictam dimittatis cavete. Te ipſum, Panſa, moneo (quamquam non eges consilio, quo vales plurimùm; tamen etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus a vectoribus admoneri ſolent) hunc tantum tuum apparatum, tamque præclarum ne ad nihilum recidere patiare. Tempus habes tale, quale nemo

iterum ad Antonium legatos cenſuerant. Piſonem & Philippum increpat, qui mandata Antonii, tamquam ejus legati, non tamquam a ſenatu miſſi, retuliſſent. Reprehendit ſenatores Antonio faventes. Decernendum cenſet, ut iis, qui cum Antonio ſint, poteſtas detur ad ſanitatem redeundi ante idus Mart. primas: bene merentibus gratiæ referantur: proficiſcendi ad Antonium, excepto ejus legato Q. Vario Cotylâ, nemini facultas concedatur. MANUTIUS.

I. CONFUSIUS heſterno die eſt acta res, C. Panſa, quàm poſtulabat inſtitutum conſulatûs tui: parum mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam quum ſenatûs ea virtus fuiſſet, quæ ſolet; & quum re viderent omnes eſſe bellum, quidamque id verbum removendum arbitrarentur; tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior. Victa eſt igitur propter verbi aſperitatem, te auctore, noſtra ſententia: vicit L. Cæſaris, amplissimi viri, qui verbi atrocitate demptâ, oratio-

PHILIPPICA VIII.

ORATIO QUINQUAGESIMA.

MORTUO in legatione Ser. Sulpicio, L. Piſo, & L. Philippus intolerabilia ab Antonio ad ſenatum poſtulata retulerunt. Tum ſenatus bellum indixit Antonio, ſed in S. C. nonnullorum ſuaſu tumultum appellare maluit, quàm bellum. Id Cicero reprehendit, quasi leniore ſenatu, quàm in eum oporteret eſſe, qui ei non pareret, Mutinamque nihilò ſegniùs poſt auditam legationem, quàm antea, oppugnaret. Deinde cum Caleno, adhuc de pace agente, pacisque commoda commemorante, & Massiliensium commoda oppugnante, acerbè queritur; & simul eos accuſat, qui mittendos

admodum dixi, ut bellum sine tumultu poſſit, tumultus sine bello eſſe non poſsit. Etenim quum inter bellum & pacem medium nihil sit; neceſſe eſt, tumultum, si belli non sit, pacis eſſe: quo quid abſurdius dici, aut exiſtimari poteſt? Sed nimis multa de verbo: rem potiùs videamus, Patres conſcripti, quam quidem intelligo verbo fieri interdum deteriorem ſolere.

II. Nolimus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine vi, sine mulcta, ſtudio & voluntate? quam, ut pecunias in rempublicam polliceantur? Si enim belli nomen tollitur, municipiorum ſtudia tolluntur: conſenſus populi Romani, qui jam deſcendit in cauſam, si nos langueſcimus, debilitetur neceſſe eſt.

5. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non eſt bellum? Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum eſt? Gallia vastatur: quæ poteſt pax eſſe certior? Illud verò quis poteſt bellum eſſe dicere? conſulem fortissimum virum cum exercitu misimus; qui quum eſſet infirmus ex gravi, diuturnoque morbo, nullam sibi putavit excuſationem eſſe oportere, quum ad reipublicæ præsidium vocaretur. C. quidem Cæſar non exſpectavit noſtra decreta, præſertim quum illud eſſet ætatis: bellum con-

tra Antonium ſuâ ſponte ſuſcepit: decernendi enim tempus nondum erat; belli autem gerendi tempus si prætermisiſſet, videbat, republicâ oppreſsâ, nihil poſſe decerni.

6. Ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace verſantur. Non eſt hoſtis is, cujus præsidium Claternâ dejecit Hirtius: non eſt hoſtis, qui conſuli armatus obsiſtit, qui designatum conſulem oppugnat: nec illa hoſtilia verba, nec bellica, quæ paulò antè ex collegæ litteris Panſa recitavit: *Dejeci præsidium: Claternâ potitus ſum: fugati equites: prœlium commiſſum: occisi aliquot.* Quæ pax poteſt eſſe major? Delectus totâ Italiâ decreti, ſublatis vacationibus: ſaga cras ſumentur: conſul ſe cum præsidio deſcenſurum eſſe dixit.

7. Utrùm hoc bellum non eſt? an etiam tantum bellum, quantum numquam fuit? ceteris enim bellis, maximéque civilibus, contentionem reipublicæ cauſa faciebat. Sulla cum Sulpicio de jure legum, quas per vim latas Sulla dicebat: Cinna cum Octavio de novorum civium ſuffragiis: rurſus cum Mario & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni, & ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Horum omnium bellorum cauſæ ex reipublicæ contentione natæ ſunt: de proxi-

mo bello civili non libet dicer
cauſam : deteſtor exitum.

III. Hoc bellum quintum c
tur, atque omnia in noſtram æt
derunt ; primùm non modò nc
ſensione & diſcordia civium, ſ
xima conſensione, incredibiliqu
dia : omnes idem volunt, ide
dunt, idem ſentiunt : quum om
eos excipio, quos nemo civit
putat. Quæ eſt igitur in medio
ſa posita ? nos deorum immortal
pla, nos muros, nos domicilia,
populi Romani, penates, aras
ſepulcra majorum ; nos leges,
libertatem, conjuges, liberos
defendimus : contrà M. Antoni
litur, id pugnat, ut hæc omni
bet, evertat, prædam reipublic
belli putet, fortunas noſtras pa
pet, partim diſpertiat parricidis.

9. In hac tam diſpari ratione
ſerrimum illud eſt, quòd ille
ſuis pollicetur primùm domos
enim ſe diviſurum confirmat : d
nibus portis, quò velint, de
Omnes Caphones, omnes Sax
ræque peſtes, quæ ſequuntur A
ædes ſibi optimas, hortos, T
Albana definiunt : atque etiam
agreſtes, si homines illi, ac no

potiùs, inani ſpe ad aquas uſque & Puteolos provehuntur. Ergo habet Antonius, quod ſuis polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Dii meliora: id enim ipſum agimus, ne quis poſthac ejusmodi quidquam possit polliceri. Invitus dico, ſed dicendum eſt. Haſta Cæſaris, Patres conſcripti, multis improbis & ſpem affert, & audaciam: viderunt enim ex mendicis fieri repentè divites: itaque hastam ſemper videre cupiunt ii, qui noſtris bonis imminent: quibus omnia pollicetur Antonius.

10. Quid nos? noſtris exercitibus quid pollicemur? multò meliora, atque majora. Scelerum enim promissio & iis, qui exſpectant, pernicioſa eſt; & iis, qui promittunt. Nos noſtris militibus libertatem, jura, leges, judicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonii igitur promiſſa, cruenta, tetra, ſcelerata, diis hominibuſque inviſa, nec diuturna, nec ſalutaria: noſtra contrà honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis.

IV. Hìc mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac ſtrenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat: quasi verò, si laudanda pax eſſet, ego id æquè commodè facere non poſſem: ſemel enim pacem defendi: non ſemper otio ſtudui; quod quum

omnibus bonis utile eſt, tum præcipuè mihi. Quem enim curſum induſtria mea tenere potuiſſet, sine forensibus causis, sine legibus, sine judiciis? quæ eſſe non poſſunt, civili pace ſublatâ.

12. Sed quæſo, Calene, quid? tu ſervitutem, pacem vocas? Majores quidem noſtri non modò, ut liberi eſſent, ſed etiam, ut imperarent, arma capiebant: at tu arma abjicienda cenſes, ut ſerviamus. Quæ cauſa juſtior eſt belli gerendi, quàm ſervitutis depulsio? in qua etiam si non sit moleſtus dominus; tamen eſt miſerrimum, poſſe, si velit. Immo aliæ cauſæ juſtæ; hæc neceſſaria eſt. Nisi fortè ad te hoc non putas pertinere, quòd te ſocium fore ſperas dominationis Antonii: in quo bis laberis; primùm, quòd tuas rationes communibus anteponis; deinde, quòd quidquam ſtabile in regno, aut jucundum putas: non, si tibi antea profuit, ſemper proderit.

13. Quinetiam, memini, de illo homine queri ſolebas: quid te facturum de bellua putas? Atqui ais eum te eſſe, qui ſemper pacem optaris, ſemper omnes cives ſalvos volueris. Honeſta oratio; ſed ita, si bonos & utiles & e republica cives: sin eos, qui naturâ cives ſunt, voluntate hoſtes, ſalvos velis; quid tandem interſit inter te & illos? Pater quidem tuus, quo

titebar ſene adoleſcens, homo ſeverus & prudens, primas omnium civium P. Naſicæ, qui Tib. Gracchum interfecit, dare ſolebat: ejus enim virtute, conſilio, magnitudine animi, liberatam rempublicam arbitrabatur.

14. Quid? nos a patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi civis, si temporibus illis fuiſſes, non probaretur, quia non omnes ſalvos eſſe voluiſſet. *Quod L. Opimius conſul verba fecit de republica, de ea re ita cenſuerunt*, UTI OPIMIUS CONSUL REMPUBLICAM DEFENDERET. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, si tum eſſes, temerarium civem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cujus quatuor filii conſulares? P. Lentulum, principem ſenatûs? complures alios ſummos viros, qui cum L. Opimio conſule armati Gracchum in Aventinum perſecuti ſunt? quo in prœlio Lentulus grave vulnus accepit: interfectus eſt Gracchus, & M. Fulvius conſularis, ejuſque duo adoleſcentuli filii.

V. Illi igitur viri vituperandi: non enim cives omnes ſalvos eſſe voluerunt. Ad propiora veniamus. C. Mario, L. Valerio conſulibus, ſenatus rempublicam defendendam dedit: L. Saturninus, tribunus plebis, Glaucia prætor eſt interfectus: omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii,

Catuli, Scævolæ, Crassi arma ſumpſerunt: num aut conſules illos, aut clariſſimos viros vituperandos putas? Ego Catilinam perire volui: num tu, qui omnes ſalvos vis, Catilinam ſalvum eſſe voluiſti? Hoc intereſt, Calene, inter meam ſententiam & tuam: ego nolo quemquam civem committere, ut morte multandus sit; tu, etiam si commiſerit, conſervandum putas. In corpore si quid ejuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, uri, ſecarique patimur; ut membrum aliquod potiùs, quàm totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore, ut totum ſalvum sit, quidquid eſt peſtiferum amputetur.

16. Dura vox. Multò illa durior: Salvi sint improbi, ſcelerati, impii; deleantur innocentes, honeſti, boni, tota respublica. Uno in homine, Q. Fufi, fateor te vidiſſe plus quàm me. Ego P. Clodium arbitrabar perniciosum civem, ſceleratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum; tu contrà ſanctum, temperantem, innocentem, modeſtum, retinendum civem, & optandum: in hoc uno te plurimùm vidiſſe, multùm me erraſſe concedo. Nam, quòd me tecum iracundè agere dixiſti ſolere, non eſt ita: vehementer me agere fateor, iracundè nego: omnino iraſci amicis non temerè ſoleo, ne si merentur quidem. Itaque sine ver-

borum contumelia a te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. Parva eſt enim mihi tecum, aut parva de re diſſensio? ego huic videlicet faveo, tu illi? immo verò ego D. Bruto faveo, tu M. Antonio: ego conſervari coloniam populi Romani cupio, tu expugnari ſtudes.

VI. An hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? Quouſque enim dices, pacem velle te? res geritur: conductæ vineæ ſunt: pugnatur acerrimè: qui intercurrerent, misimus tres principes civitatis: hos contempsit, rejecit, repudiavit Antonius: tu tamen permanes conſtantissimus defenſor Antonii.

18. Et quidem, quò melior ſenator videatur, negat ſe illi amicum eſſe debere: quum ſuo magno eſſet beneficio, veniſſe eum contra ſe. Vide quanta caritas sit patriæ: quum homini sit iratus, tamen reipublicæ causâ defendit Antonium. Ego te, quum in Maſſilienſes tam es acerbus, Q. Fufi, non animo æquo audio. Quouſque enim Maſſiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata eſt urbs ea, sine qua numquam ex Tranſalpinis gentibus majores noſtri triumpharunt: quo quidem tempore, populus Romanus ingemuit: quamquam enim

proprios dolores ſuarum rerum omnes habebant; tamen hujus civitatis fideliſſimæ miſerias, nemo erat civis, qui a ſe alienas arbitraretur.

19. Cæſar ipſe, qui illis fuerat iratiſſimus, tamen propter singularem ejus civitatis gravitatem & fidem quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nullâ ſuâ calamitate civitas ſatiare tam fidelis poteſt? Rurſus me jam iraſci fortaſſe dices. Ego autem sine iracundia dico, ut omnia, nec tamen sine dolore: neminem illi civitati inimicum eſſe arbitror, qui amicus sit huic civitati. Excogitare, quæ tua ratio sit, Calene, non poſſum. Antea deterrere te, ne popularis eſſes, non poteramus; exorare nunc, ut sis popularis, non poſſumus. Satis multa cum Fuſio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderatè ferat, æquo animo laturum amici.

VII. Venio ad reliquos conſulares, quorum eſt nemo (jure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam conjunctionem gratiæ, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. Quàm heſternus dies nobis, conſularibus dico, turpis illuxit? iterum legatos? Quid, si ille faceret inducias? Ante os oculoſque legatorum tormentis Mutinam verberavit: opus oſ-

tendebat, munitionemque legatis: ne punctum quidem temporis, quum legati adeſſent, oppugnatio reſpiravit. Ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu vehementiùs pertimeſcatis?

21. Equidem quum antea legatos decerni non cenſuiſſem: hoc me tamen conſolabar, quòd quum illi ab Antonio contempti & rejecti revertiſſent, dixiſſentque ſenatui, non modò illum e Gallia non diſcessiſſe, uti cenſuiſſemus, ſed ne a Mutina quidem recessiſſe; poteſtatem sibi D. Bruti conveniendi non fuiſſe; fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto ſubveniremus. Nos etiam languidiores facti ſumus, poſtquam Antonii non ſolùm audaciam & ſcelus, ſed etiam inſolentiam, ſuperbiamque perſpeximus.

22. Utinam L. Cæſar valeret, Servius Sulpicius viveret! multò meliùs hæc cauſa ageretur a tribus, quàm nunc agitur ab uno. Dolenter hoc dicam potiùs, quàm contumeliosè: deſerti, deſerti, inquam, ſumus, Patres conſcripti, a principibus. Sed, ut ſæpè jam dixi, omnes in tanto periculo, qui rectè & fortiter ſentient, erunt conſulares: animum nobis afferre legati debuerunt; timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamvis de illo, ad quem miſſi ſunt, bene exiſti-

ment ; a quo etiam mandata acceperunt.

VIII. Proh dii immortales ! ubi eſt ille mos , virtuſque majorum ? C. Popilius apud majores noſtros, quum ad Antiochum regem legatus miſſus eſſet, & verbis ſenatûs denuntiaſſet , ut ab Alexandria diſcederet , quam obsidebat : quum tempus ille differret, virgulâ ſtantem circumſcripsit ; dixitque ſe renuntiaturum ſenatui , nisi priùs sibi reſpondiſſet , quid facturus eſſet , quàm ex illa circumſcriptione excederet. Præclarè : ſenatûs enim faciem ſecum attulerat, auctoritatem populi Romani, cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda ſunt , ſed ipſe eſt totus repudiandus.

24. An ego ab eo mandata acciperem, qui ſenatûs mandata contemneret ? aut ei cum ſenatu quidquam commune judicarem , qui imperatorem populi Romani, ſenatu prohibente , obsideret ? At quæ mandata ? quâ arrogantiâ ? quo ſtupore ? quo ſpiritu ? Cur autem ea legatis noſtris dabat, quum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum ſuorum , hominem ædilitium ? si verò tum fuit ædilis , quum eum juſſu Antonii in convivio ſervi publici loris ceciderunt.

25. At quàm modeſta mandata ! ferrei ſumus , Patres conſcripti , qui quidquam huic negemus. *Utramque provinciam* , in-

quit, *remitto: exercitum depono: privatus eſſe non recuſo.* Hæc ſunt enim verba: redire ad ſe videtur. *Omnia obliviſcor, in gratiam redeo.* Sed quid adjungit? *si legionibus meis ſex, si equitibus, si cohorti prætoriæ prædam, agrumque dederitis.* His etiam præmia poſtulat, quibus ut ignoſcatur si poſtulet, impudentissimus judicetur? Addit præterea, *ut quos ipſe cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quibus dati sint.* Hic eſt Campanus ager, & Leontinus, quæ duo majores noſtri annonæ perfugia ducebant.

IX. Cavet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caphoni etiam, & Saxæ cavet; quos centuriones pugnaces & lacertoſos inter mimorum & mimarum greges collocavit. Poſtulat præterea, *ut chirographorum & commentariorum ſua, collegæque ſui decreta maneant.* Quid laborat, ut habeat, quod quiſque mercatus eſt; si quod accepit, habet qui vendidit? *Et ne tangantur rationes ad Opis:* id eſt, ne ſepties millies recuperetur. *Ne fraudi sit ſeptemviris, quod egiſſent.* Nucula hoc, credo, admonuit: verebatur fortaſſe, ne amitteret tantas clientelas.

27. Caveri etiam vult *iis, qui ſecum ſunt, quidquid contra leges commiſerint.* Muſtelæ, & Tironi proſpicit: de ſe nihil

laborat. Quid enim commiſit umquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut ſecum habuit armatos? Sed quid eſt, quod de iis laboret? poſtulat enim, *ne ſua judiciaria lex abrogetur*: quo impetrato, quid eſt quod metuat? an, ne ſuorum aliquis a Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? Neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, & relaxat. *Galliam*, inquit, *togatam remitto, comatam poſtulo*: otioſus videlicet eſſe mavult: *cum ſex legionibus*, inquit, *iiſque ſuppletis ex D. Bruti exercitu*, non modò ex delectu ſuo: *tamdiuque ut obtineat, quamdiu M. Brutus, C. Cassius, conſules, prove conſulibus provincias obtinebunt.* Hujus comitiis C. frater (ejus eſt enim annus) jam repulſam tulit. *Ipſe autem ut quinquennium*, inquit, *obtineam.* At iſtud vetat lex Cæſaris; & tu acta Cæſaris defendis?

X. Hæc tu mandata, L. Piſo, & tu, L. Philippe, principes civitatis, non dico animo ferre, verùm auribus accipere potuiſtis? Sed, ut ſuſpicor, terror erat quidam: nec vos ut legati apud illum fuiſtis, nec ut conſulares: nec vos veſtram, nec reipublicæ dignitatem tenere potuiſtis: & tamen neſcio quo pacto, ſapientiâ quâdam, credo, quod ego non

poſſem, non nimis irati revertiſtis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clariſsimis viris, legatis populi Romani; nos, quid non legato M. Antonii Cotylæ conceſsimus? cui portas hujus urbis patere jus non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in ſenatum fuit: hic heſterno die ſententias noſtras in codicillos, & omnia verba referebat: huic ſe etiam ſummis honoribus usi contra dignitatem ſuam venditabant.

29. O dii immortales! quàm magnum eſt, perſonam in republica tueri principis! quæ non animis ſolùm debet, ſed etiam oculis ſervire civium. Domum recipere legatum hoſtium, in cubiculum admittere, etiam ſeducere, hominis eſt nihil de dignitate, nimiùm de periculo cogitantis. Quod autem eſt periculum? nam ſi maximè in diſcrimen venitur, aut libertas parata victori eſt, aut mors propoſita victo; quorum alterum optabile eſt, alterum effugere nemo poteſt. Turpis autem fuga mortis, omni eſt morte pejor.

30. Nam illud quidem non adducor ut credam, eſſe quoſdam, qui invideant alicujus conſtantiæ, qui labori; ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem & a ſenatu, & a populo Romano pro-

bari moleſtè ferant. Omnes id quidem facere debebamus ; eaque erat non modo apud majores noſtros, ſed etiam nuper ſumma laus conſularium, vigilare, adeſſe animo, ſemper aliquid pro republica aut cogitare, aut facere, aut dicere.

31. Ego, Patres conſcripti, Q. Scævolam augurem memoriâ teneo, bello Marsico, quum eſſet ſummâ ſenectute & perditâ valetudine, quotidie, ſimulatque luceret, facere omnibus conveniendi ſui poteſtatem : neque eum quiſquam illo bello vidit in lecto : ſenexque & debilis, primus veniebat in curiam. Hujus induſtriam maximè quidem vellem ut imitarentur ii, quos oportebat ; ſecundo autem loco, ne alterius labori inviderent.

XI. Etenim, Patres conſcripti, quum in ſpem libertatis ſexennio pòſt ſimus ingreſſi, diutiuſque ſervitutem perpeſſi, quàm captivi frugi & diligentes ſolent ; quas vigilias, quas ſollicitudines, quos labores, liberandi populi Romani causâ recuſare debemus ? Equidem, Patres conſcripti, quamquam hoc honore uſi, togati ſolent eſſe, quum eſt in ſagis civitas ; ſtatui tamen, a vobis, ceteriſque civibus in tanta atrocitate temporis, tantaque perturbatione reipublicæ, non differre veſtitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello

conſulares, ut æquo animo populus Romanus viſurus ſit noſtri honoris insignia; quum partim e nobis ita timidi sint, ut omnem populi Romani beneficiorum memoriam abjecerint; partim ita a republica averſi, ut ſe hoſti favere præ ſe ferant: legatos noſtros ab Antonio deſpectos eſſe, & irriſos facilè patiantur; legatum Antonii ſublevatum velint. Hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere, & in eodem excipiendo ſententiam meam corrigebant: quibus geram morem. Redeat ad imperatorem ſuum Varius, ſed eâ lege, ne umquam Romam revertatur: ceteris autem, si errorem ſuum depoſuerint, & cum republica in gratiam redierint, veniam & impunitatem dandam puto.

33. Quas ob res ita cenſeo: » EORUM, » qui cum M. Antonio ſunt, qui ab armis diſceſſerint, & aut ad Panſam, aut » ad Hirtium conſules, aut ad Decimum » Brutum, imperatorem, conſulem desi» gnatum, aut ad C. Cæſarem pro præ» tore ante idus Martias primas adierint, » iis fraudi ne sit, quòd cum M. Anto» nio fuerint: si quis eorum, qui cum » M. Antonio ſunt, fecerit, quod hono» re præmiove dignum eſſe videatur; » uti C. Panſa, A. Hirtius, conſules,

morbo ſit profectus, non ei caſus; verùm ipſa legatio mortem attuliſſe videatur; atque in hanc ſententiam graviter, ornatè, copiosè diſputat. S. C. in ejus ſententiam factum eſſe ex eo perſpicitur, quòd Pomponius de Origine Juris exſtitiſſe ſuâ ætate pro roſtris Auguſti ſtatuam illam auctor eſt. MANUTIUS.

I. VELLEM, dii immortales feciſſent, Patres conſcripti, ut vivo potiùs Serv. Sulpicio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Nec verò dubito, quin, si ille vir legationem renuntiare potuiſſet, reditus ejus & nobis gratus fuerit, & reipublicæ ſalutaris futurus: non quò L. Philippo & L. Piſoni, aut ſtudium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoque munere: ſed quum Serv. Sulpicius ætate illis anteiret, ſapientiâ omnibus, ſubitò ereptus e cauſa, totam legationem orbam & debilitatam reliquit.

2. Quòd si cuiquam juſtus honos habitus eſt in morte legato, in nullo juſtior, quàm in Serv. Sulpicio reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum sine ullo mortis metu profecti ſunt; Serv. Sulpicius cum aliqua

aliqua perveniendi ad M. Antonium ſpe profectus eſt, nullâ revertendi: qui quum ita affectus eſſet, ut, si ad gravem valetudinem labor viæ accessiſſet, sibi ipſe diffideret; non recuſavit, quò minùs vel extremo ſpiritu, si quam opem reipublicæ ferre poſſet, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives; non longitudo itineris, non aſperitas viarum, non morbus ingraveſcens retardavit: quumque jam ad congreſſum colloquiumque ejus perveniſſet, ad quem erat miſſus, in ipſa cura & meditatione obeundi ſui muneris excessit e vita.

3. Ut igitur alia, sic hoc, C. Panſa, præclarè, quòd nos ad honorandum Serv. Sulpicium cohortatus es, & ipſe multa copiosè de illius laude dixiſti: quibus a te dictis, nihil præter ſententiam dicerem, nisi P. Servilio reſpondendum putarem, qui hunc honorem ſtatuæ nemini tribuendum cenſuit, nisi ei, qui ferro eſſet in legatione interfectus. Ego autem, Patres conſcripti, sic interpretor ſensiſſe majores noſtros, ut cauſam mortis cenſuerint, non genus eſſe quærendum. Etenim cui legatio ipſa morti fuiſſet, ejus monumentum exſtare voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audaciùs. Non igitur exempla majorum quæ-

renda, ſed conſilium eſt eorum, a quo ipſa exempla nata ſunt, explicandum.

II. Lar Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit; quorum ſtatuæ uſque ad noſtram memoriam in Roſtris ſteterunt: juſtus honos: iis enim majores noſtri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cnei Octavii, clari & magni viri, qui primus in eam familiam, quæ poſtea viris fortiſſimis floruit, attulit conſulatum, ſtatuam videmus in Roſtris: nemo tum novitati invidebat: nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi ſuſpicio non ſubeſſet. Nam, quum eſſet miſſus a ſenatu ad animos regum perſpiciendos, liberorumque populorum, maximéque, ut nepotem Antiochi regis, ejus, qui cum majoribus noſtris bellum geſſerat, claſſes habere, elephantos alere prohiberet; Laodiceæ in gymnaſio a quodam Leptine eſt interfectus. Reddita eſt ei tum a majoribus ſtatua pro vita; quæ multos per annos progeniem ejus honeſtaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam ſola reſtaret. Atqui & huic, & Tullo Cluvio, & L. Roſcio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæsi ſunt, non ſanguis, qui profuſus eſt in mor-

te, ſed ipſa mors ob rempublicam obita, honori fuit.

III. Itaque, Patres conſcripti, si Serv. Sulpicio caſus mortem attuliſſet, dolerem quidem tanto reipublicæ vulnere; mortem verò ejus non monumentis, ſed luctu publico eſſe honorandam putarem: nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abſtulerit ipſa legatio? ſecum enim ille mortem extulit; quam, si nobiſcum remansiſſet, ſuâ curâ, optimi filii, fidelissimæque conjugis diligentiâ vitare potuiſſet.

6. At ille, quum videret, si veſtræ auctoritati non paruiſſet, dissimilem ſe futurum ſui; sin paruiſſet, munus sibi illud pro republica ſuſceptum vitæ finem fore; maluit in maximo reipublicæ diſcrimine emori, quàm minùs, quàm potuiſſet, videri reipublicæ profuiſſe. Multis illi in urbibus, quà iter faciebat, reficiendi ſe & curandi poteſtas fuit: aderat hoſpitum invitatio liberalis pro dignitate ſummi viri, & eorum hortatio, qui unà erant misſi, ad requieſcendum, & vitæ ſuæ conſulendum. At ille properans, feſtinans, mandata veſtra conficere cupiens, in hac conſtantiâ, morbo adverſante, perſeveravit.

7. Cujus quum adventu maximè perturbatus eſſet Antonius, quòd ea, quæ

ſibi juſſu veſtro denuntiarentu
tate erant & ſententiâ Serv. S
ſtituta; declaravit, quàm odiſſ
quum auctorem ſenatûs exſtinct
que inſolenter tulit. Non igitur
tavium Leptines, nec Veientii
quos modò nominavi, quàm S
cium occidit Antonius. Is eni
mortem attulit, qui cauſa r
Quocirca etiam ad poſteritatis
pertinere arbitror, exſtare, q
de hoc bello judicium ſenatûs
ſtatua ipſa teſtis, bellum tam g
ut legati interitus honoris mem
ſecutus sit.

IV. Quòd si excuſationem
picii, Patres conſcripti, legation
recordari volueritis, nulla du
linquetur, quin honore mortui
vo injuriam fecimus, ſarcia
enim, Patres conſcripti (grav
ſed dicendum tamen) vos, inq
Sulpicium vitâ privaſtis: qu
videretis re magis morbum, r
tione excuſantem, non vos qu
deles fuiſtis (quid enim minì
ordinem convenit?) ſed, quum
nihil eſſe, quod non illius auc
ſapientiâ effici poſſet, vehemen
ſationi obſtitiſtis; atque eum, c

veſtrum conſenſum gravissimum judicaviſſet, de ſententia dejeciſtis.

9. Ut verò Panſæ conſulis accessit cohortatio gravior, quàm aures Serv. Sulpicii ferre didiciſſent; tum verò denique filium meque ſeduxit, atque ita locutus eſt, ut auctoritatem veſtram vitæ ſuæ ſe diceret anteferre: cujus nos virtutem admirati, non ausi ſumus adverſari voluntati. Movebatur singulari pietate filius: non multùm ejus perturbationi meus dolor concedebat: ſed uterque noſtrûm cedere cogebatur magnitudini animi orationiſque gravitati; quum quidem ille maximâ laude & gratulatione omnium veſtrûm pollicitus eſt, ſe, quod velletis, eſſe facturum, neque ejus ſententiæ periculum vitaturum, cujus ipſe auctor fuiſſet: quem exſequi mandata veſtra properantem, manè postridie proſecuti ſumus; qui quidem diſcedens mecum ita locutus eſt, ut ejus oratio omen fati videretur.

V. Reddite igitur, Patres conſcripti, ei vitam, cui ademiſtis: vita enim mortuorum in memoria vivorum eſt posita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inſcii misiſtis, immortalitatem habeat a vobis: cui si ſtatuam in Roſtris decreto veſtro ſtatueritis, nulla ejus legationem poſteritatis obſcurabit oblivio. Nam reliqua Servi

[illegible] semper illius [illegible] Nec vero [illegible] Sen. [illegible]

[illegible]

[illegible] patris [illegible]

tifici filii mortem magis doluerit, quàm ille mœret patris. Equidem etiam ad famam Serv. Sulpicii filii arbitror pertinere, ut videatur honorem debitum patri præſtitiſſe: quamquam nullum monumentum clarius Serv. Sulpicius relinquere potuit, quàm effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii, filium! cujus luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio levari poteſt.

VI. Mihi autem recordanti Serv. Sulpicii multos in noſtra familiaritate ſermones, gratior illi videtur, si quis eſt ſenſus in morte, ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris, quàm inaurata equeſtris, qualis L. Sullæ prima ſtatua eſt: mirificè enim Serv. Sulpicius majorum continentiam diligebat; hujus ſeculi inſolentiam vituperabat. Ut igitur, si ipſum conſulam, quid velit, sic pedeſtrem ex ære ſtatuam, tamquam ex ejus auctoritate & voluntate, decerno; quæ quidem magnum civium dolorem, & deſiderium, honore monumenti minuet, & leniet.

14. Atque hanc meam ſententiam, Patres conſcripti, P. Servilii ſententiâ comprobari neceſſe eſt, qui ſepulcrum publicè decernendum Serv. Sulpicio cenſuit, ſtatuam non cenſuit. Nam si mors legati sine cæde atque ferro nullum honorem

desiderat; cur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? sin id tribuit Serv. Sulpicio, quod non eſt datum Cn. Octavio; cur quod illi datum eſt, huic dandum eſſe non cenſet? Majores quidem noſtri ſtatuas multis decreverunt; ſepulcra paucis: ſed ſtatuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate; ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt; quod nullâ vi moveri, neque deleri poteſt: atque ut cetera exſtinguuntur, sic ſepulcra fiunt ſanctiora vetuſtate. Augeatur igitur iſto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus poteſt: grati simus in ejus morte decoranda, cui nullam jam aliam gratiam referre poſſumus: notetur etiam M. Antonii, nefarium bellum gerentis, ſcelerata audacia: his enim honoribus habitis Serv. Sulpicio, repudiatæ, rejectæque legationis ab Antonio, manebit teſtificatio ſempiterna.

VII. Quas ob res ita cenſeo: » QUUM » Serv. Sulpicius, Q. F. Lemoniâ, Rufus, difficillimo reipublicæ tempore, » gravi, periculoſoque morbo affectus, » auctoritatem ſenatûs, ſalutemque reipublicæ vitæ ſuæ præpoſuerit, contraque » vim gravitatemque morbi contenderit, » ut in caſtra Antonii, quò ſenatus eum » miſerat, perveniret: iſque, quum jam

» prope caſtra veniſſet, vi morbi oppreſ-
» ſus; vitam amiſerit in maximo reipu-
» blicæ munere: ejuſque mors conſenta-
» nea vitæ fuerit, ſanctissimè, honeſtis-
» siméque actæ, in qua ſæpe magno uſui
» reipublicæ Serv. Sulpicius & privatus,
» & in magiſtratibus fuerit.

» 16. Quum talis vir ob rempublicam
» in legatione mortem obierit; ſenatui
» placere, Serv. Sulpicio ſtatuam pedes-
» trem æneam in Roſtris ex hujus ordi-
» nis ſententia ſtatui, circumque eam ſta-
» tuam locum ludis, gladiatoribuſque li-
» beros, poſteroſque ejus quoquò versùs
» pedes quinque habere, quòd is ob rem-
» publicam mortem obierit, eamque cau-
» ſam in basi inſcribi: utique C. Panſa,
» A. Hirtius, conſules, alter ambove, si
» eis videatur, quæſtoribus urbanis impe-
» rent, ut eam basim, ſtatuamque facien-
» dam, & in Roſtris ſtatuendam locent:
» quantique locaverint, tantam pecuniam
» redemptori ſolvendam, attribuendam-
» que curent: quumque antea ſenatus
» auctoritatem ſuam in virorum fortium
» funeribus, ornamentiſque oſtenderit;
» placere, eum quàm amplissimè ſupre-
» mo die ſuo efferri.

» 17. Et, quum Serv. Sulpicius, Q. F.
» Lemoniâ, Rufus, ita de republica me-

» ritus ſit, ut his ornamentis decorari de-
» beat; ſenatum cenſere, atque e repu-
» blica exiſtimare, ædiles curules edictum,
» quod de funeribus habeant, Serv. Sul-
» picii, Q. F. Lemoniâ, Rufi, funeri
» remittere: utique locum ſepulcro in
» campo Eſquilino C. Panſa conſul, ſeu
» quo in loco videbitur, pedes triginta
» quoquò versùs adsignet, quò Serv. Sul-
» picius inferatur: quod ſepulcrum ipſius,
» liberorum, poſterorumque ejus eſſet;
» uti quod optimo jure publicè ſepulcrum
» datum eſſet.

PHILIPPICA X.

ORATIO QUINQUAGESIMA SECUNDA.

AGIT gratias Panſæ, quia litteris M. Bruti acceptis, ſenatum ſtatim vocavit. Queritur cum Caleno, quòd utrumque Brutum æquè non probare videatur, qui rempublicam defendant; Antonium autem, qui oppugnet, probet idem vel maximè. Commemorat ea, quæ M. Brutus in Græcia geſſerat; & ab eo nihil turbulentum, nihil non utile reipublicæ timendum eſſe confirmat. Suadet, ut, quæ M. Brutus egerit privato consilio, publicâ auctoritate, ut idem ei tribuatur, quod D. Bruto & C. Cæſari, comprobentur. Cenſet etiam, Q. Hortensio, Macedoniæ proconſuli, qui Bru-

tum in comparando exercitu adjuverat, confirmandam eſſe provinciæ adminiſtrationem, quoad ei ex S. C. ſuccessum eſſet. MANUTIUS.

I. MAXIMAS tibi, Panſa, gratias omnes & habere, & agere debemus: qui, quum hodierno die ſenatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, præſtantissimi civis, litteras accepiſti, ne minimam quidem moram interpoſuiſti, quin quàm primùm maximo gaudio & gratulatione frueremur. Quum factum tuum gratum omnibus debet eſſe, tum verò oratio, quâ, recitatis litteris, uſus es: declaraſti enim, verum eſſe id, quod ego ſemper ſensi, neminem alterius, qui ſuæ confideret, virtuti invidere.

2. Itaque mihi, qui plurimis officiis ſum cum Bruto & maximâ familiaritate conjunctus, minùs multa de illo dicenda ſunt: quas enim ipſe mihi partes ſumpſeram, eas præcepit oratio tua. Sed mihi, Patres conſcripti, necessitatem attulit paulò plura dicendi ſententia ejus, qui rogatus eſt ante me; a quo ita ſæpe diſſentio, ut jam verear, ne, id quod minimè fieri debet, minuere amicitiam noſtram videatur perpetua diſſensio.

3. Quæ eſt enim iſta tua ratio, Cale-

ne? quæ mens? qui numquam poſt Kalendas Jan. idem ſenſeris, quod is, qui te ſententiam primum rogat? quum numquam tam frequens ſenatus fuerit, quum unus aliquis tuam ſententiam ſit ſecutus? cur ſemper tui dissimiles defendis? cur, quum te & vita, & fortuna tua ad otium, & ad dignitatem invitet, ea probas, ea decernis, ea ſentis, quæ ſunt inimica & otio communi, & dignitati tuæ?

II. Nam, ut ſuperiora omittam, hoc certè, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Quod eſt tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes pene venerari debemus, ſolus oppugnas? alterum circumſederi non moleſtè fers, alterum tuâ ſententiâ ſpolias iis copiis, quas ipſe ſuo labore & periculo ad reipublicæ, non ad ſuum præſidium, per ſe, nullo adjuvante, confecit? Quis eſt iſte tuus ſenſus, quæ cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes cariſſimos habent, tu oderis? quos acerbissimè ceteri oderunt, tu conſtantissimè diligas? Ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus, filius, ut & audio, & ſpero, natus ad laudem: cui quum reipublicæ causâ faveo, tum etiam tuâ.

5. Quæro igitur, eum Brutine ſimilem malis, an Antonii? Ac permitto, ut de

tribus Antoniis eligas, quem velis. Dii meliora, inquies. Cur igitur non eis faves, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis? ſimul enim reipublicæ conſules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc verò, Q. Fufi, cupio ſine offenſione noſtræ amicitiæ, ſic tecum, ut a te diſſentiens ſenator, queri. Ita enim dixiſti, & quidem de ſcripto; nam te inopiâ verbi lapſum putarem, niſi tuam in dicendo facultatem noſſem: Litteras Bruti rectè & ordine ſcriptas videri. Quid eſt aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? Uſum in republica, Calene, magnum jam habere & debes, & potes: quando ita decerni vidiſti? aut quo ſenatuſconſulto hujus generis (ſunt enim innumerabilia) bene ſcriptas litteras decretum a ſenatu? quod verbum tibi non excidit, ut ſæpe fit, fortuitò: ſcriptum, meditatum, cogitatum attuliſti.

III. Hanc tibi conſuetudinem pleriſque in rebus bonis obtrectandi ſi quis detraxerit; quid tibi, quod ſibi quiſque velit, non relinquetur? Quamobrem collige te, placaque animum iſtum aliquando, & mitiga: audi viros bonos, quibus uteris multis: loquere cum ſapientiſſimo homine, genero tuo, ſæpius, quàm ipſe tecum: tum denique ampliſſimi honoris nomen obtinebis. An verò hoc pro nihilo

s (in quo equidem pro amicitia tuam
m dolere ſoleo) efferri hoc foras, &
opuli Romani aures pervenire, ei,
rimus ſententiam dixerit, neminem
ſum ? quod etiam hodie futurum ar-
r. Legiones abducis a Bruto : quas ?
e eas, quas ille a C. Antonii ſce-
averit, & ad rempublicam ſuâ auc-
te traduxit. Rurſus igitur vis nuda-
illum atque ſolum a republica relega-
videri.

Vos autem, Patres conſcripti, si
Brutum deſerueritis, & prodideritis,
i tandem civem umquam ornabitis ?
vebitis ? nisi fortè eos, qui diadema
ſuerint, conſervandos; eos, qui re-
nomen ſuſtulerint, deſerendos puta-
ac de hac quidem divina atque im-
li laude M. Bruti silebo; quæ, gra-
â memoriâ omnium civium incluſa,
um publicâ auctoritate teſtata eſt.
mne patientiam, dii boni! tantam
rationem, tantam in injuria tran-
tatem & modeſtiam! qui quum præ-
rbanus eſſet,, urbe caruit: jus non
quum omne jus reipublicæ recupe-
: quumque concurſu quotidiano bo-
n omnium, qui admirabilis ad eum
ſolebat, præsidioque Italiæ cunctæ
s poſſet eſſe, abſens judicio bono-
defenſus eſſe maluit, quàm præſens

manu: qui ne Apollinares quidem ludos, pro ſua populique Romani dignitate apparatos, præſens fecit, ne quam viam patefaceret ſceleratiſſimorum hominum audaciæ.

IV. Quamquam, qui umquam alii ludi, aut dies lætiores fuerunt, quum in ſingulis verſibus populus Romanus maximo clamore & plauſu Bruti memoriam proſequebatur? corpus aberat liberatoris, libertatis memoria aderat; in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipſis ludorum diebus videbam in inſula clariſſimi adoleſcentis, Luculli, propinqui ſui, nihil niſi de pace & concordia civium cogitantem. Eumdem vidi poſtea Veliæ, cedentem Italiâ, ne qua oriretur belli civilis cauſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modò hominibus, ſed undis ipſis & littoribus luctuoſum, cedere e patria ſervatorem ejus, manere in patria perditores! Caſſii claſſis paucis pòſt diebus conſequebatur; ut me puderet, Patres conſcripti, in eam urbem redire, ex qua illi abirent. Sed, quo conſilio redierim, initio audiſtis, pòſt eſtis experti.

9. Exſpectatum igitur tempus a Bruto eſt: nam quoad vos omnia pati vidit, uſus eſt ipſe incredibili patientiâ: poſteaquam vos ad libertatem ſenſit erectos; præſidia veſtræ libertati paravit. At cui

peſti, quantæque reſtitit? Si enim C. Antonius, quod animo intenderat, perficere potuiſſet (potuiſſet autem, niſi ejus ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidiſſemus: eſſet vel receptaculum pulſo Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ Græcia; quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non inſtructa ſolùm, ſed etiam ornata, tendit dexteram Italiæ, ſuumque ei præſidium pollicetur: quod qui ab illo abducit, exercitum, & reſpectum pulcherrimum, & præſidium firmiſſimum adimit reipublicæ. Equidem cupio, hæc quamprimùm Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem vallo circumſedet, ſed ſeipſum obſideri.

V. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam: eos etiam, quibus confidebat, alienissimos Tranſpadanos: Italia omnis infeſta eſt: exteræ nationes a prima ora Græciæ uſque ad Ægyptum, optimorum & fortiſſimorum civium imperiis & præſidiis tenentur. Erat ei ſpes una in C. Antonio: qui duorum fratrum ætatibus medius interjectus, vitiis cum utroque certabat: qui, tamquam extruderetur a ſenatu in Macedoniam, & non contrà prohiberetur proficiſci, ita cucurrit.

11. Quæ tempeſtas, dii immortales! quæ flamma, quæ vaſtitas, quæ peſtis Græciæ fuiſſet, niſi incredibilis ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam compreſſiſſet? Quæ celeritas illa Bruti? quæ cura? quæ virtus? Etſi ne C. quidem Antonii celeritas contemnenda eſt: quem niſi in via caducæ hereditates retardaſſent, volaſſe eum, non iter feciſſe diceres. Alios ad negotium publicum ire quum cupimus, vix ſolemus extrudere: hunc retinentes excluſimus. At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinii imperatoris exercitu? ſuccedebat, ut ipſe dicebat, Hortenſio. Certi fines Macedoniæ, certa conditio, certus, ſi modò erat ullus, exercitus: cum Illyrico verò, & cum Vatinii legionibus quid erat Antonio? At ne Bruto quidem: id enim fortaſſe quiſpiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiæ, quæ ubique ſunt, reipublicæ ſunt: neque hæ legiones, quæ M. Antonium reliquerunt, Antonii potiùs, quàm reipublicæ fuiſſe dicuntur. Omne enim & exercitûs, & imperii jus amittit is, qui eo imperio & exercitu rempublicam oppugnat.

VI. Quòd ſi ipſa reſpublica judicaret, aut ſi omne jus decretis ejus ſtatueretur; Antonione, an Bruto legiones populi Ro-

tinani adjudicaret? Alter advolarat ſubitò ad direptionem, peſtemque ſociorum; ut quacumque iret, omnia vaſtaret, diriperet, auferret; exercitu populi Romani, contra ipſum populum Romanum uteretur: alter eam ſibi legem ſtatuerat, ut, quocumque veniſſet, lux veniſſe quædam & ſpes ſalutis videretur. Denique alter ad evertendam rempublicam præsidia quærebat; alter ad conſervandam. Nec verò nos hoc magis videbamus, quàm ipsi milites; a quibus tanta in judicando prudentia non erat poſtulanda.

13. Cum ſeptem cohortibus iſſe Apolloniam ſcribit Antonium; qui jam aut captus eſt (quod dii dent!) aut certè homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra ſenatuſconſultum feciſſe videatur. Delectus habitus in Macedonia eſt ſummo Q. Hortensii ſtudio, & induſtriâ; cujus animum egregium, dignumque & ipſo, & majoribus ejus, ex Bruti litteris perſpicere potuiſtis. Legio, quam L. Piſo ducebat, legatus Antonii, Ciceroni ſe filio meo tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipartitò, alter eum quæſtorem, a quo ducebatur, reliquit in Theſſalia, ſeſeque ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius adoleſcens ſummâ virtute, gravitate, conſtantiâ, ab legato Syriaco abduxit.

P. autem Vatinius, qui & antea jure laudatus a nobis, & hoc tempore meritò laudandus eſt, aperuit Dyrrachii portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: noſtræ ſunt legiones, noſtra levis armatura, noſter equitatus, maximéque noſter eſt Brutus, ſemperque noſter, quum ſuâ excellentissimâ virtute reipublicæ natus, tum fato quodam paterni maternique generis & nominis.

VII. Ab hoc igitur viro quiſquam bellum timet, qui, antequam nos id coacti ſuſcepimus, in pace jacere, quàm in bello vigere, maluit? quamquam ille quidem numquam jacuit, nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præſtantiam poteſt; erat enim in desiderio civitatis, in ore, in ſermone omnium. Tantum autem aberat a bello, ut, quum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit civium ſtudiis potiùs, quàm eos in armorum diſcrimen adduceret. Itaque illi ipsi, si qui ſunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem, patientiamque mirantur.

15. Sed jam video, quid loquantur; neque enim id occultè faciunt: timere ſe dicunt, quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. Quasi verò quid-

quam intersit inter A. Hirtii, C. Panſæ, D. Bruti, C. Cæſaris, & hunc exercitum M. Bruti. Nam si quatuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quòd pro populi Romani libertate arma ceperunt, quid eſt, cur hic M. Bruti exercitus non in eadem cauſa ponatur? At enim veteranis ſuſpectum eſt nomen M. Bruti. Magiſne, quàm Decimi? equidem non arbitror. Etsi eſt enim Brutorum commune factum, & laudis ſocietas æqua; D. tamen iratiores erant ii, qui id factum dolebant, quò minùs ab eo rem illam dicebant fieri debuiſſe. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? hi, credo, qui C. Cæſaris res actas everti, qui cauſam veteranorum prodi volunt.

VIII. Si ipſe viveret C. Cæſar, acriùs, credo, acta ſua defenderet, quàm vir fortissimus defendit Hirtius; aut amicior cauſæ quiſquam poteſt inveniri, quàm filius? At horum alter, nondum ex longinquitate gravissimi morbi recreatus, quidquid habuit virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis judicavit ſe a morte revocatum: alter virtutis robore firmior, quàm ætatis, cum iſtis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum profectus eſt. Ergo illi certissimi, iidem

que acerrimi Cæſaris actorum patroni pro D. Bruti ſalute bellum gerunt; quos veterani ſequuntur: de libertate enim populi Romani, non de ſuis commodis, armis decernendum vident. Quid eſt igitur, cur iis, qui D. Brutum omnibus opibus conſervatum velint, M. Bruti ſit ſuſpectus exercitus?

17. An verò, ſi quid eſſet, quod a M. Bruto timendum videretur, Panſa id non videret? aut, ſi videret, non laboraret? quis aut ſapientior ad conjecturam rerum futurarum? aut ad propulſandum metum diligentior? Atqui hujus animum erga M. Brutum, ſtudiumque vidiſtis: præcepit oratione ſuâ, quid decernere nos de M. Bruto, quid ſentire oporteret; tantumque abfuit, ut periculoſum reipublicæ M. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmiſſimum reipublicæ præſidium & graviſſimum poneret. Scilicet hoc Panſa aut non videt (hebeti enim ingenio eſt) aut negligit: quæ enim Cæſar egit, ea rata eſſe non curat; de quibus confirmandis & ſanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate noſtra laturus eſt.

IX. Deſinant igitur, aut ii, qui non timent, ſimulare ſe timere, & proſpicere reipublicæ; aut ii, qui omnia verentur, nimiùm eſſe timidi; ne illorum ſimulatio, horum obſit ignavia. Quæ (malum!) eſt

ſta ratio, ſemper optimis cauſis veteranorum nomen opponere? quorum etiam si amplecterer virtutem, ut facio, tamen, si eſſent arrogantes, non poſſem ferre faſtidium. An nos conantes ſervitutis vincula rumpere, impediet, si quis veteranos id nolle dixerit? non ſunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo eſt præter veteranos milites vir, qui ad ſervitutem propulſandam ingenuo dolore excitetur. Poteſt igitur ſtare reſpublica, freta veteranis, sine magno ſubsidio juventutis? quos quidem vos libertatis adjutores complecti debetis; ſervitutis auctores ſequi non debetis.

19. Poſtremò (erumpat enim aliquando vera, & me digna vox) si veteranorum nutu mentes hujus ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem noſtra dicta, facta referuntur; optanda mors eſt, quæ civibus Romanis ſemper fuit ſervitute potior. Omnis eſt miſera ſervitus: ſed fuerit quædam neceſſaria: ecquodnam fuerit principium libertatis capeſſendæ? an, quum illum neceſſarium & fatalem pene caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia desiderio libertatis exarsit: ſervire diutius non poteſt civitas: feriùs populo Romano hunc veſtitum atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati ſumus.

X. Magnâ nos quidem ſpe, & propè exploratâ, libertatis cauſam ſuſcepimus. Sed, ut concedam incertos exitus eſſe belli, Martemque communem; tamen pro libertate, vitæ periculo decertandum eſt: non enim in ſpiritu vita eſt, ſed ea nulla eſt omnino ſervienti. Omnes enim nationes ſervitutem ferre poſſunt; noſtra civitas non poteſt: nec ullam aliam ob cauſam, nisi quòd illæ laborem, doloremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti poſſunt; nos ita a majoribus inſtituti atque imbuti ſumus, ut omnia consilia atque facta ad dignitatem & virtutem referamus. Ita præclara eſt recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quòd si immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam; tamen eò magis ea fugienda videretur, quò diuturnior ſervitus eſſet: quum verò dies & noctes omnia nos undique fata circumſtent; non eſt viri, miniméque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere.

21. Concurritur undique ad commune incendium reſtinguendum; veteranique primi Cæſaris auctoritatem ſecuti, conatum Antonii repulerunt: poſt ejuſdem furorem Martia legio fregit; quarta afflixit. Sic a ſuis legionibus condemnatus, irrupit in Galliam, quam sibi armis, animiſque

infeſtam,

infeſtam, inimicamque cognovit : hunc A. Hirtii, C. Cæſaris exercitus inſecuti ſunt: poſt Panſæ delectus urbem, totamque Italiam erexit : unus omnium eſt hostis : quamquam habet ſecum L. fratrem, cariſſimum populo Romano civem ; cujus deſiderium civitas ferre diutius non poteſt.

22. Quid illâ tetrius belluâ? quid immanius? qui ob eam cauſam natus videtur, ne omnium mortalium turpiſſimus eſſet M. Antonius. Eſt unà Trebellius, qui jam cum tabulis novis redit in gratiam: T. Plancus, ceteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra rempublicam reſtituti eſſe videantur : ſollicitant homines imperitos Saxæ & Caphones, ipsi ruſtici, atque agreſtes, qui hanc rempublicam nec viderunt umquam, nec videre conſtitutam volunt : qui non Cæſaris, ſed Antonii acta defendunt : quos avertit agri Campani infinita poſſessio; cujus eos non pudere demiror, quum videant, ſe mimos & mimas habere vicinos.

XI. Ad has peſtes opprimendas quid eſt, cur moleſtè feramus, quòd M. Bruti acceſſit exercitus? Immoderati, credo, hominis, & turbulenti. Videte, ne nimium pene patientis : etsi in illius viri conſiliis, atque factis, nihil nec nimium, nec parum fuit umquam. Omnis voluntas

M. Bruti, Patres conſcripti, omnis cogitatio, tota mens, auctoritatem ſenatûs, libertatem populi Romani intuetur: hæc habet propoſita, hæc tueri vult. Tentavit, quid patientiâ proficere poſſet: nihil quum proficeret; vi contra vim experiendum putavit. Cui quidem, Patres conſcripti, vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod a. d. XIII. Kal. Jan. D. Bruto & C. Cæſari, me auctore, tribuiſtis; quorum privatum de republica conſilium & factum auctoritate veſtrâ eſt comprobatum, atque laudatum.

24. Quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo inſperatum & repentinum reipublicæ præſidium legionum, equitatûs, auxiliorum magnæ & firmæ copiæ comparatæ ſunt; adjungendusque eſt Quintus Hortenſius, qui quum Macedoniam obtineret, adjutorem ſe Bruto ad comparandum exercitum, fidiſſimum & conſtantiſſimum præbuit. Nam de M. Apuleio ſeparatim cenſeo referendum; cui teſtis eſt per litteras Brutus, eum principem fuiſſe ad conatum exercitûs comparandi.

25. Quæ quum ita ſint: quod C. Panſa, conſul, verba fecit de litteris, quæ a Q. Cæpione Bruto proconſule allatæ, & in hoc ordine recitatæ ſunt; de ea re ita cenſeo: » QUUM Q. Cæpionis Bruti » proconſulis operâ, conſilio, induſtriâ,

» & virtute, difficillimo reipublicæ tem» pore, provincia Macedonia, Illyricum, » cuncta Græcia, legiones, exercitus, » equitatus, in consulum, senatus, popu» lique Romani potestate sint: id Q. Cæ» pionem Brutum proconsulem, bene, » & e republica, & pro ſua, majorum» que ſuorum dignitate, conſuetudineque » reipublicæ bene gerendæ feciſſe, eam» que rem ſenatui, populoque Romano » gratam eſſe, & fore.

26. » Utique Q. Cæpio Brutus pro» conſul, provinciam Macedoniam, Illy» ricum, cunctamque Græciam tueatur, » defendat, cuſtodiat, incolumemque con» ſervet; eique exercitui, quem ipſe con» ſtituit, comparavit, præsit; pecuniam» que ad rem militarem, si quâ opus sit, » quæ publica sit, & exigi possit, uta» tur, exigat; pecuniaſque a quibus vi» deatur, ad rem militarem mutuas ſumat; » frumentum imperet; operamque det, » ut cum ſuis copiis quàm proximè Ita» liam sit. Quumque ex litteris Q. Cæ» pionis Bruti proconſulis intellectum sit, » Q. Hortensii proconſulis operâ & vir» tute vehementer rempublicam adju» tam, omniaque ejus consilia cum con» siliis Q. Cæpionis Bruti proconſulis » conjuncta fuiſſe, eamque rem magno » uſui reipublicæ fuiſſe; Q. Hortensium

» proconſulem rectè, & ordine, exque
» republica feciſſe ; ſenatuique placere,
» Q. Hortensium proconſulem, cum
» quæſtoribus, prove quæſtoribus, & le-
» gatis ſuis provinciam Macedoniam ob-
» tinere ; quoad ei ex S. C. ſucceſſum
» ſit.

PHILIPPICA XI.

ORATIO QUINQUAGESIMA TERTIA.

*O*BTINENTE *Aſiam provinciam C. Trebonio, decretam a ſenatu poſt Cæſaris interitum, Dolabella in Syriam, Antonii ſibi lege traditam, proficiſcens, cum Trebonio familiariſſimè collocutus, eumque ſummæ benevolentiæ ſimulatione complexus, incautum Smyrnæ oppreſſit atque interfecit, & Aſiam univerſam occupavit. Hoc nuntio Romam perlato, ſenatus hoſtem Dolabellam judicavit, belloque perſequendum cenſuit: ſed quum ejus belli cura non ſatis conſtaret, cui mandanda videretur, quum alii aliter ſentirent, Cicero, deploratâ priùs Trebonii morte, imperatorem omnino C. Caſſium, qui Dolabellam terrâ marique perſequere-*

tur, eſſe deligendum cenſuit: quæ ſententia facilè valuiſſet, niſi Panſa vehementer obſtitiſſet. Decreta eſt igitur Aſia conſulibus: ſed iis prœlio ad Mutinam abſumptis, res tandem ad Cassium delata eſt. Epiſt. 5. ad Brutum. MANUTIUS.

I. MAGNO in dolore, Patres conſcripti, vel mœrore potiùs, quem ex crudeli & miſerabili morte C. Trebonii, optimi civis, moderatissimique hominis, accepimus, ineſt tamen aliquid, quod reipublicæ profuturum putem: perſpeximus enim, quanta in iis, qui contra patriam ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. Nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos teterrima & ſpurcissima, Dolabella & Antonius; quorum alter effecit, quod optabat; de alterò patefactum, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeverans: L. Sulla vehemens: neque ullius horum in ulciſcendo acerbitas progreſſa ultra mortem eſt: quæ tamen pœna in cives nimis crudelis putabatur.

2. Ecce tibi geminum in ſcelere par, invisitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quoddam inter

ipſos odium, bellumque meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu & amore devinxit impurissimæ naturæ & turpissimæ vitæ similitudo. Ergo id, quod fecit Dolabella, in quo potuit, multis idem minatur Antonius: ſed ille quum procul eſſet a conſulibus, exercitibuſque noſtris, nec dum ſenatum cum populo Romano conſpiraſſe ſenſiſſet, fretus Antonii copiis, ea ſcelera ſuſcepit, quæ Romæ jam ſuſcepta arbitrabatur a ſocio furoris ſui.

3. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare cenſetis, aut quam omnino cauſam eſſe belli? omnes, qui liberè de republica ſensimus, qui dignas nobis ſententias diximus, qui populum Romanum liberum eſſe voluimus, ſtatuit ille quidem non inimicos, ſed hoſtes; majora tamen in nos, quàm in hoſtem, ſupplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat eſſe, iracundiæ tormenta, atque cruciatum. Qualis igitur hoſtis habendus eſt is, a quo victore ſi cruciatus abſit, mors in beneficii parte numeretur?

II. Quamobrem, Patres conſcripti, quamquam hortatore non egetis; ipſi enim veſtrâ ſponte exarsiſtis ad libertatis recuperandæ cupiditatem; tamen eò majore animo, ſtudioque libertatem defendite, quò majora propoſita victis ſupplicia ſer-

vitutis videtis. In Galliam invasit Antonius, in Asiam Dolabella; in alienam uterque provinciam: alteri ſe Brutus objecit, impetumque furentis, atque omnia divexare, & diripere cupientis, vitæ ſuæ periculo colligavit, progreſſu arcuit, a reditu refrenavit: obsideri ſe paſſus ex utraque parte conſtrinxit Antonium. Alter in Asiam irrupit: cur? si, ut in Syriam, patebat via, & certa, neque longa. Quid opus fuit cum legione præmiſſo Marſo neſcio quo Octavio, ſcelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, vexaret urbes, non ad ſpem conſtituendæ rei familiaris, quam tenere eum poſſe negant qui norunt; mihi enim hic ſenator ignotus eſt; ſed ad præſentem paſtum mendicitatis ſuæ?

5. Conſecutus eſt Dolabella, nullâ ſuſpicione belli: quis enim id putaret? ſecutæ collocutiones familiarissimæ cum Trebonio; complexuſque ſummæ benevolentiæ falsi indices exſtiterunt in amore simulato: dexteræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidiâ ſunt & ſcelere violatæ: nocturnus introitus Smyrnam, quasi in hoſtium urbem, quæ eſt fidelissimorum, antiquissimorumque ſociorum: oppreſſus Trebonius; si ut ab eo, qui apertè hoſtis eſſet, incautus; si ut ab eo, qui civis etiam tum ſpeciem haberet, miſer. Ex

quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid eſſet victis extimeſcendum. Conſularem hominem, conſulari imperio provinciam Asiam obtinentem, Samiario exſuli tradidit: interficere captum ſtatim noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur: quum verborum contumeliis optimum virum inceſto ore laceraſſet, tum verberibus ac tormentis quæſtionem habuit pecuniæ publicæ, idque per biduum: poſt cervicibus fractis caput abſcidit, idque adfixum geſtari jussit in pilo: reliquum corpus tractum atque laniatum abjecit in mare. Cum hoc hoſte bellandum eſt; a cujus teterrima crudelitate omnis barbaria ſuperata eſt. Quid loquar de cæde civium Romanorum? de direptione fanorum? quis eſt, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? & nunc totâ Asiâ vagatur, volitat ut rex: nos alio bello detineri putat: quasi verò non unum idemque bellum sit contra hoc jugum impiorum nefarium.

III. Imaginem M. Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hac illa efficta eſt: ab hoc Dolabellæ ſcelerum præcepta ſunt tradita. Num leniorem, quàm in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille perveniſſe videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia; neque An-

tonius ullius ſupplicii adhibendi, si poteſtatem habeat, ullam eſſe partem relicturus.

7. Ponite igitur ante oculos, Patres conſcripti, miſeram illam quidem & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos veſtros neceſſariam: nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, quum miſer ille priùs latronum gladios videret, quàm, quæ res eſſet, audiſſet: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, tortorem, carnificemque Samiarium, quæ tuliſſe illum fortiter & patienter ferunt: magna laus, meoque judicio omnium maxima. Eſt enim ſapientis, quidquid homini accidere possit, id præmeditari ferendum modicè eſſe, si evenerit: majoris omnino eſt consilii, providere, ne quid tale accidat; ſed animi non minoris, fortiter ferre, si evenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis (quamquam ejus numquam particeps fuerit) ut ſuam inſatiabilem crudelitatem exercuerit non ſolùm in vivo, ſed etiam in mortuo; atque in ejus corpore lacerando atque vexando, quum animum ſatiare non poſſet, oculos paverit ſuos.

IV. O multò miſerior Dolabella, quàm ille, quem tu miſerrimum eſſe voluiſti!

Dolores Trebonius pertulit magnos: multi, ex morbi gravitate majores; quos tamen non miſeros, ſed laborioſos dicere ſolemus: longus fuit dolor bidui; at compluribus, annorum ſæpe multorum: nec verò graviora ſunt carnificum tormenta, quàm interdum cruciamenta morborum. Alia ſunt, alia, inquam, ò perditiſſimi homines & amentiſſimi, multò miſeriora: nam, quò major vis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt graviora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa, quæ corpore. Miſerior igitur, qui ſuſcipit in ſe ſcelus, quàm is, qui alterius facinus ſubire cogitur.

9. Cruciatus eſt a Dolabella Trebonius: & quidem a Carthaginienſibus Regulus: in qua re quum crudeliſſimi Pœni judicati ſint in hoſte; quid in cive Dolabella judicandus eſt? An verò hoc conferendum eſt? an dubitandum, uter miſerior? iſne, cujus mortem ſenatus, populuſque Romanus ulciſci cupit; an is, qui cunctis ſenatûs ſententiis hoſtis eſt judicatus? Nam ceteris quidem vitæ partibus, quis eſt, qui poſſit ſine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabellæ? alterius conſilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit; deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc ſit ſem-

per ipſe lætatus, quòd ea fa
sibi objici ne ab inimico quid
verecundo. Et hic, dii immo
quando fuit meus: occulta eni
tia non inquirenti: neque m
alienus ab eo eſſem, nisi ille
mœnibus patriæ, nisi huic ur
penatibus, nisi aris & focis o
trûm, nisi denique naturæ &
inventus eſſet inimicus: a qu
diligentiùs & vigilantiùs cavea
nium.

V. Etenim Dolabella non it
cum habuit notos atque insign
at videtis, quos & quàm mu
Antonius. Primùm L. fratrem
cem, dii immortales! quod fa
ſcelus? quem gurgitem? quam
quid eum non ſorbere animo
haurire cogitatione, cujus ſan
bibere cenſetis? in cujus poſſ
que fortunas non impudentissi
ſpe & mente defigere?

11. Quid Cenſorinum? qu
prætorem eſſe urbanum cupe
re certè noluit: quid Beſtiam?
latum in Bruti locum ſe petere
atque hoc quidem deteſtabile
tat Jupiter! Quàm abſurdum
prætor fieri non potuerit, eum
ſulatum? nisi fortè damnatione

tura putat. Alter Cæſar, Vopiſcus ille, homo ſummo ingenio, ſummâ potentiâ, qui ex ædilitate conſulatum petit: ſolvatur legibus: quamquam leges eum non tenent; propter eximiam, credo, dignitatem. At hic, me defendente, quinquies abſolutus eſt: ſexta palma urbana, etiam in gladiatore difficilis. Sed hæc judicum culpa, non mea eſt: ego defendi fide optimâ: illi debuerunt clarissimum & præſtantissimum ſenatorem in civitate retinere: qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, niſi ut intelligamus, illos, quorum res judicatas irritas fecimus, bene & e republica judicaviſſe.

12. Neque hoc in hoc uno eſt: ſunt alii in eiſdem caſtris honeſtè condemnati, turpiter reſtituti. Quod horum conſilium, qui omnibus bonis hoſtes ſunt, niſi crudeliſſimum putatis fore? Accedit Saxa neſcio quis, quem nobis Cæſar ex ultima Celtiberia tribunum plebis dedit, caſtrorum antea metator, nunc, ut ſperat, urbis; a qua quum ſit alienus, ſuo capiti, ſalvis nobis, ominetur. Cum hoc veteranus Capho; quo neminem veterani pejùs oderunt. His, quaſi præter dotem, quam in civilibus malis acceperant, agrum Campanum eſt largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas prædiorum: quibus utinam contenti eſſent! ferremus; etſi to-

lerabile non erat : ſed quidvis patiendum fuit, ut hoc teterrimum bellum non haberemus.

VI. Quid? illa caſtrorum M. Antonii lumina nonne ante oculos proponitis? primùm duos collegas Antoniorum & Dolabellæ, Nuculam & Lentonem, Italiæ diviſores lege eâ, quam ſenatus per vim latam judicavit : quorum alter commentatus eſt mimos, alter egit tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cujus bona modò proſcripta vidi : tanta procuratorum eſt negligentia. At hic nuper ſororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non poſſunt non prodigè vivere, qui noſtra bona ſperant, quum effundunt ſua. Vidi etiam P. Decii auctionem, clariſſimi viri; qui majorum exempla perſequens, pro alieno ſe ære devovit : emptor tamen in ea auctione inventus eſt nemo. Hominem ridiculum, qui ſe exire ære alieno putet poſſe, quum vendat aliena.

14. Nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultæ videntur furiæ debitorum : vindicem enim tabularum novarum novam tabulam vidimus. Quid de T. Planco? quem præſtantiſſimus civis, Aquila, Pollentiâ expulit, & quidem crure fracto : quod utinam antè illi accidiſſet, ne huc redire potuiſſet! Lumen & decus illius exercitûs pene prætorii, C. Annium Cim-

brum, Lyſidici filium, Lyſidicum ipſum Græco verbo, quoniam omnia jura diſſolvit; niſi fortè jure Germanum Cimber occidit.

15. Quum hanc, & hujus generis copiam tantam habeat Antonius, quod ſcelus omittet, quum Dolabella tantis ſe obſtrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronum manu & copiâ? Quapropter, ut invitus ſæpe diſſensi a Q. Fuſio, ita ſum ejus ſententiæ libenter aſſenſus: ex quo judicare debetis, me non cum homine ſolere, ſed cum cauſa dissidere. Itaque non aſſentior ſolùm, ſed etiam gratias ago Q. Fuſio: dixit enim ſeveram, gravem, republicâ dignam ſententiam: judicavit hoſtem Dolabellam: bona ejus cenſuit publicè possidenda: quò quum addi nihil poſſet (quid enim atrocius potuit, quid ſeverius decernere?) dixit tamen, si quis eorum, qui poſt ſe rogati eſſent, graviorem ſententiam dixiſſet, in eam ſe iturum: quam ſeveritatem quis poteſt non laudare?

VII. Nunc quoniam hoſtis eſt judicatus Dolabella, bello eſt perſequendus: neque enim quieſcit: habet legionem, habet fugitivos, habet ſceleratam impiorum manum: eſt ipſe confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella heſterno

die hoſte decreto bellum gerendum eſt; imperator eſt deligendus. Duæ dictæ ſunt ſententiæ; quarum neutram probo; alteram, quia ſemper, nisi quum eſt neceſſe, periculoſam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus exiſtimo.

17. Nam extraordinarium imperium populare, atque ventoſum eſt, minimè noſtræ gravitatis, minimè hujus ordinis. Bello Antiochi magno & gravi, quum L. Scipioni provincia obveniſſet Asia, parumque in eo putaretur eſſe animi, parum roboris, ſenatuſque ad collegam ejus, C. Lælium, hujus Sapientis patrem, negotium deferret; ſurrexit P. Africanus, frater major L. Scipionis, & illam ignominiam a familia deprecatus eſt; dixitque & in fratre ſuo ſummam virtutem eſſe, ſummùmque consilium, neque ſe ei legatum id ætatis, iiſque rebus geſtis defuturum: quod quum ab eo eſſet dictum; nihil eſt de Scipionis provincia commutatum; nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæsitum, quàm duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a conſulibus, aut a dictatoribus geſta & confecta ſunt; aut quàm Pyrrhi, quàm Philippi, quàm poſt Achaico bello, quàm Punico tertio, ad quod populus Romanus ita ipſe sibi delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere conſulem vellet.

VIII. Cum Ariſtonico bellum gerendum fuit, L. Valerio, P. Licinio conſulibus: rogatus eſt populus, quem id bellum gerere placeret: Craſſus conſul & pontifex maximus, Flacco collegæ, flamini Martiali, multam dixit, si a ſacris diſcessiſſet: quam multam populus remiſit; pontifici tamen flaminem parere juſsit. Sed ne tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bellum; quamquam erat Africanus, qui anno antè de Numantinis triumphaverat: qui quum longè omnes belli gloriâ & virtute ſuperaret, duas tamen tribus ſolas tulit. Ita populus Romanus conſuli potiùs Craſſo, quàm privato Africano bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis, ſummi viri, atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt: nam Sertorianum bellum a ſenatu privato datum eſt, quia conſules recuſabant; quum L. Philippus pro conſulibus eum ſe mittere dixit, non pro conſule.

19. Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem conſtantissimus & gravissimus civis, L. Cæſar, in ſenatum introduxit? clarissimo viro, atque innocentissimo, decrevit imperium; privato tamen: in quo maximum nobis onus impoſuit. Aſſenſus ero: ambitionem induxero in curiam. Negaro: videbor ſuffragio meo,

tamquam comitiis, honorem homini amiciſſimo denegaviſſe. Quòd si comitia placet in ſenatu habere; petamus, ambiamus: tabella modò detur nobis, sicut populo data eſt. Cur committis, Cæſar, ut aut præſtantiſſimus vir, si tibi non sit aſſenſum, repulſam tuliſſe videatur; aut unuſquiſque noſtrûm præteritus, si, cum pari dignitate ſimus, eodem honore digni non putemur?

20. At enim (nam id exaudio) C. Cæſari adoleſcentulo imperium extraordinarium meâ ſententiâ dedi. Ille enim mihi præsidium extraordinarium dederat: cum dico mihi, ſenatui dico, populoque Romano. A quo reſpublica præsidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo ſalva eſſe non poſſet, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. Quæ eſt enim ratio, aut quî poteſt fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? Non igitur quod ereptum non eſt, id exiſtimandum eſt datum: eripuiſſetis C. Cæſari, Patres conſcripti, imperium, nisi dediſſetis: milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen ſecuti, pro republica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari: legio Martia, legio quarta ita ſe contulerat ad auctoritatem ſenatûs, populique Romani dignitatem, ut depoſ-

cerent imperatorem & ducem C. Cæſarem. Imperium Cæſari belli neceſsitas, faſces ſenatus dedit: otioſo verò & nihil agenti, privato, obſecro te, L. Cæſar (cum peritissimo homine mihi res eſt) quando imperium ſenatus dedit?

IX. Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amicissimo, ac de me optimè merito, videar: etsi quis poteſt refragari non modò non petenti, verùm etiam recuſanti? Illa verò, Patres conſcripti, aliena conſulum dignitate, aliena temporum gravitate ſententia eſt, ut conſules, Dolabellæ perſequendi causâ, Asiam & Syriam ſortiantur. Dicam, cur inutile reipublicæ: ſed priùs, quàm turpe conſulibus sit, videte. Quum conſul designatus obsideatur, in eoque liberando ſalus sit posita reipublicæ: quumque a populo Romano peſtiferi cives, parricidæque deſciverint: quumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus; &, si in poteſtatem quis Antonii venerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus: quumque harum rerum omnium decertatio conſulibus optimis & fortissimis commiſſa & commendata sit; Asiæ & Syriæ mentio fiet, ut aut ſuſpicioni crimen, aut invidiæ materiam dediſſe videamur?

22. At verò ita decernunt, ut liberato

25. Quid si etiam affert tarditatem iſta ſententia, ad Dolabellam perſequendum? quando enim veniet conſul? an id exſpectamus, quo ne veſtigium quidem Aſiæ civitatum atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de ſuo numero. Valde mihi probari poteſt, qui paullo antè clariſſimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. Num P. Servilio digniorem? at eum quidem civitas non habet. Quod ergo ipſe nemini putat dandum, ne a ſenatu quidem, id ego unius judicio delatum comprobem? Expedito nobis homine & parato, Patres conſcripti, opus eſt, & eo, qui imperium legitimum habeat: qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perſpectum animum in republica liberanda.

XI. Quis igitur is eſt? aut M. Brutus, aut C. Caſſius, aut uterque. Decernerem planè, ſicut * multa, conſulem alterum, ambove, ni Brutum colligaſſemus in Græcia, & ejus auxilium ad Italiam vergere, quàm ad Aſiam, maluiſſemus: non ut * ex ea acie reſpectum haberemus, ſed ut ipſa acies ſubſidium haberet etiam transmarinum. Præterea, Patres conſcripti, M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem & gravem: tenet, opinor, Byllidem: tenet Amantiam: inſtat Epiro: urget Illyricum:

habet aliquot cohortes, habet equitatum: hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum, Græciam certè amiſerimus. Eſt autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiæ providendum: quamquam miror tamdiu morari Antonium: ſolet enim accipere ipſe manicas, nec diutius obsidionis metum ſuſtinere. Quod si confecerit Brutus, & intellexerit plus ſe reipublicæ profuturum, si Dolabellam perſequatur, quàm si in Græcia maneat; aget ipſe per ſeſe, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendiis, quibus confeſtim ſuccurrendum eſt, exſpectabit ſenatum.

27. Nam & Brutus, & Caſſius multis jam in rebus ipſe ſibi ſenatus fuit. Neceſſe eſt enim in tanta converſione & perturbatione omnium rerum, temporibus potiùs parere, quàm moribus. Nec enim nunc primùm aut Brutus, aut Caſſius ſalutem, libertatemque patriæ, legem ſanctiſſimam & morem optimum judicavit. Itaque si ad nos nihil referretur de Dolabella perſequendo, tamen ego pro decreto putarem, quum eſſent tales, virtute, auctoritate, nobilitate ſummi viri; quorum alterius jam notus nobis eſt exercitus, alterius auditus.

XII. Non igitur Brutus exſpectavit decreta noſtra, quum ſtudia noſſet: neque enim eſt in provinciam ſuam Cretam pro-

28. Quid si ... advob...
ſententia, ad D...
quando enim ...
tamus, quo...
vitatum at...
tent aliq... nten...
probari ... , jure equi-
viro p... Quid? C. Caſ-
dedi... animi & conſilii
P. ... Italia conſilio pro-
... eret Syriâ Dolabellam?
... jure? eo, quod Jupiter
..., ut omnia, quæ reipublicæ ſa-
... eſſent, legitima & juſta haberen-
... Eſt enim lex nihil aliud, niſi recta & a numine deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Caſſius; quum eſt in Syriam profectus; alienam provinciam, ſi homines legibus ſcriptis uterentur; his verò oppreſſis, ſuam lege naturæ.

29. Sed ut ea veſtrâ quoque auctoritate firmetur, cenſeo: » QUUM P. Dolabella, » quique ejus crudeliſſimi & teterrimi fa-» cinoris miniſtri, ſocii, adjutores fuerunt, » hoſtes populi Romani à ſenatu judicati » ſint: quumque ſenatus P. Dolabellam » bello perſequendum cenſuerit, ut is, » qui omnia deorum hominumque jura » novo, inaudito, inexpiabili ſcelere pol-» luerit, nefarioque patriæ ſe parricidio » obſtrinxerit,

erit, [illegible] tueri ſolùm, ſed
deb[illegible] debeo: qui au-
[illegible] octava legio,
[illegible] [illegible]ndos puto:
[illegible] poſtquam be-
[illegible] conſulem
[illegible] ferro,
tatio [illegible]phoni
o legato, [illegible]
[illegible]e ei tradere: cu[illegible]
si quas præterea parave[illegible]
.. Dolabellam terrâ marique per-
[illegible]ui: ejus belli gerendi causâ; quibus
» ei videatur, naves, nautas, pecuniam,
» cetera, quæ ad id bellum gerendum per-
» tineant, ut imperandi in Syria, Asia,
» Bithynia, Ponto, jus, poteſtatemque
» habeat: utque, quamcumque in provin-
» ciam ejus belli gerendi causâ advenerit,
» ibi majus imperium C. Caſſii procon-
» ſulis sit, quàm ejus erit, qui eam
» provinciam tum obtinebit, quum Caius
» Caſſius proconſul in eam provinciam
» venerit.

31. » Regem Dejotarum patrem, & re-
» gem Dejotarum filium, si, ut multis bel-
» lis ſæpenumero imperium populi Ro-
» mani juverint, item C. Caſſium pro-
» conſulem copiis ſuis, opibuſque juviſ-
» ſent, ſenatui, populoque Romano gra-
» tum eſſe facturos: itemque si ceteri re-
» ges, tetrarchæ, dynaſtæque feciſſent,

fectus : in Macedoniam alienam advolavit : omnia ſua putavit, quæ vos veſtra eſſe velletis : legiones conſcripsit novas, excepit veteres : equitatum ad ſe abduxit Dolabellæ, atque eum nondum tanto parricidio oblitum, hoſtem ſuâ ſententiâ judicavit : nam ni ita eſſet, quo jure equitatum a conſule abduceret ? Quid ? C. Cassius, pari magnitudine animi & conſilii præditus, nonne eo ex Italia consilio profectus eſt, ut prohiberet Syriâ Dolabellam ? quâ lege ? quo jure ? eo, quod Jupiter ipſe ſanxit, ut omnia, quæ reipublicæ ſalutaria eſſent, legitima & juſta haberentur. Eſt enim lex nihil aliud, nisi recta & a numine deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Cassius, quum eſt in Syriam profectus ; alienam provinciam, si homines legibus ſcriptis uterentur ; his verò oppressis, ſuam lege naturæ.

29. Sed ut ea veſtrâ quoque auctoritate firmetur, cenſeo : » Quum P. Dolabella,
» quique ejus crudelissimi & teterrimi fa-
» cinoris miniſtri, ſocii, adjutores fuerunt,
» hoſtes populi Romani à ſenatu judicati
» sint : quumque ſenatus P. Dolabellam
» bello perſequendum cenſuerit, ut is,
» qui omnia deorum hominumque jura
» novo, inaudito, inexpiabili ſcelere pol-
» luerit, nefarioque patriæ ſe parricidio
» obſtrinxerit,

» obſtrinxerit, pœnas diis hominibuſque » meritas, debitaſque perſolvat:

30. » Senatui placere, C. Cassium pro- » conſulem, provinciam Syriam obtinere, » uti qui eam optimo jure provinciam ob- » tinuerit: eumque a Q. Marcio Criſpo » proconſule, L. Statio Murco procon- » ſule, A. Allieno legato, exercitus ac- » cipere, eoſque ei tradere: cumque his » copiis, & si quas præterea paraverit, » bello P. Dolabellam terrâ marique per- » ſequi: ejus belli gerendi causâ; quibus » ei videatur, naves, nautas, pecuniam, » cetera, quæ ad id bellum gerendum per- » tineant, ut imperandi in Syria, Asia, » Bithynia, Ponto, jus, poteſtatemque » habeat: utque, quamcumque in provin- » ciam ejus belli gerendi causâ advenerit, » ibi majus imperium C. Cassii procon- » ſulis sit, quàm ejus erit, qui eam » provinciam tum obtinebit, quum Caius » Cassius proconſul in eam provinciam » venerit.

31. » Regem Dejotarum patrem, & re- » gem Dejotarum filium, si, ut multis bel- » lis ſæpenumero imperium populi Ro- » mani juverint, item C. Cassium pro- » conſulem copiis ſuis, opibuſque juviſ- » ſent, ſenatui, populoque Romano gra- » tum eſſe facturos: itemque si ceteri re- » ges, tetrarchæ, dynaſtæque feciſſent,

» ſenatum, populumque Romanum eorum
» officii non immemorem futurum: utique
» C. Panſa, A. Hirtius, conſules, alter
» ambove, si eis videretur, republicâ re-
» cuperatâ, de provinciis conſularibus, &
» prætoriis, ad hunc ordinem primo quo-
» que tempore referant: interea provin-
» ciæ ab iis, a quibus obtinentur, obti-
» neantur, quoad cuique ex ſenatuſcon-
» ſulto ſucceſſum sit.

XIII. Hoc ſenatuſconſulto ardentem in-flammabitis, & armatum armabitis Caſ-sium: nec enim animum ejus poteſtis igno-rare, nec copias: animus is eſt, quem vi-detis; copiæ, quas audiſtis, fortis & con-ſtantis viri, qui ne vivo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare siviſſet. Allienus, familiaris & neceſſarius meus, poſt interitum Trebonii profectus, ne dici quidem ſe legatum Dolabellæ vo-let. Eſt Q. Cæcilii Baſsi, privati illius qui-dem, ſed fortis & præclari viri, robuſtus & victor exercitus.

33. Dejotari regis & patris, & filii, & magnus, & noſtro more inſtructus exer-citus: ſumma in filio ſpes, ſumma ingenii indoles, ſumma virtus. Quid de patre di-cam? cujus benevolentia in populum Ro-manum eſt ipsius æqualis ætati: qui non ſolùm ſocius imperatorum noſtrorum fuit in bellis, verùm etiam dux copiarum ſua-

rum. Quæ de illo viro Sulla, quæ Murena, quæ Servilius, quæ Lucullus, quàm ornatè, quàm honorificè, quàm graviter ſæpe in ſenatu prædicaverunt?

34. Quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Dejotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum, vereque benevolum, unum fidelem populo Romano judicavit. Fuimus imperatores ego & M. Bibulus in propinquis, finitimiſque provinciis: ab eodem rege adjuti ſumus & equitatu, & pedeſtribus copiis. Secutum eſt hoc acerbissimum & calamitosissimum civile bellum: in quo quid faciendum Dejotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non eſt neceſſe; præſertim, quum contrà, ac Dejotarus ſensit, victoria belli judicarit: quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum ſenatu: sin recta ſententia, ne victa quidem cauſa vituperanda eſt. Ad has copias accedent alii reges, etiam delectus accedent. Neque verò claſſes deerunt: tanti Tyrii Cassium faciunt, tanti ejus in Syria nomen, atque Phœnice eſt.

XIV. Paratum habet imperatorem, C. Cassium, Patres conſcripti, reſpublica contra Dolabellam, nec paratum ſolùm, ſed peritum, atque fortem: magnas ille res geſſit ante Bibuli ſummi viri adventum, quum Pacori nobilissimos duces, maximaſque copias fudit, Syriamque immani Par-

thorum impetu liberavit. Maximam ejus & ſingularem laudem prætermitto : cujus enim prædicatio nondum omnibus grata eſt, hanc memoriæ potiùs, quàm vocis teſtimonio conſervemus.

36. Animadverti, Patres conſcripti, dici jam a quibuſdam, exornari etiam nimiùm a me Brutum, nimiùm Cassium ornari: Cassio verò ſententiâ meâ dominatum & principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipſi ſunt ornamenta reipublicæ. Quid? D. Brutum nonne omnibus ſententiis ſemper ornavi? num igitur reprehenditis? an Antonios potiùs ornarem, non modò ſuarum familiarum, ſed Romani nominis probra atquè dedecora? an Cenſorinum ornem, in bello hoſtem, in pace ſectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego verò iſtos otii, concordiæ, legum, judiciorum, libertatis inimicos tantum abeſt ut ornem, ut effici non possit, quin eos tam oderim, quàm rempublicam diligo.

37. Vide, inquit, ne veteranos offendas: hoc enim vel maximè exaudio. Ego verò veteranos tueri debeo; ſed hos, quibus ſanitas eſt, certè timere non debeo. Eos veteranos, qui pro republica arma ceperunt, ſecutique ſunt C. Cæſarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieque rempublicam defendunt cum

magno periculo, non tueri ſolùm, ſed etiam commodis augere debeo: qui autem quieſcunt, ut ſexta & octava legio, in magna gloria & laude ponendos puto: comites verò Antonii, qui poſtquam beneficia Cæſaris comederunt, conſulem designatum obsident, huic urbi ferro, ignique minitantur, Saxæ ſe & Caphoni tradiderunt, ad facinus, prædamque natis, num quis eſt, qui tuendos putet? Ergo aut boni ſunt, quos etiam ornare; aut quieti, quos conſervare debemus; aut impii, quorum contra furorem, & bellum, & juſta arma cepimus.

XV. Quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? eorumne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus quum Bruti ſalus cara sit, quî poſſunt Cassii nomen odiſſe? an eorum, qui utriſque armis vacant? non vereor, ne acerbus civis quiſquam iſtorum sit, qui otio delectantur. Tertio verò generi non militum veteranorum, ſed importunissimorum hoſtium, cupio quàm acerbissimum dolorem inurere: quamquam, Patres conſcripti, quouſque dicemus ſententias veteranorum arbitratu? quod eorum tantum faſtidium eſt, quæ tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus?

39. Ego autem (dicendum eſt enim,

1. Etsi minimè decere videtur, Patres conſcripti, falli, decipi, errare eum, qui vos maximis ſæpe de rebus aſſentiamini; conſolor me tamen, quoniam vobiſcum pariter, & unà cum ſapientissimo conſule erravi. Nam quum duo conſulares ſpem honeſtæ pacis nobis attuliſſent, quòd erant familiares M. Antonii, quòd domeſtici, noſſe aliquod ejus vulnus, quod nobis ignotum eſſet, videbantur: apud alterum uxor, liberi; alter, quotidie litteras mittere, accipere, apertè favere Antonio.

2. Hi ſubitò hortari ad pacem, quod jamdiu non feciſſent, non sine cauſa videbantur. Accessit conſul hortator: at qui conſul? si prudentiam quærimus, qui minimè falli poſſet: si virtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque victo: si magnitudinem animi, qui præferret mortem ſervituti. Vos autem, Patres conſcripti, non tam immemores veſtrorum gravissimorum decretorum videbamini, quàm, ſpe allatâ deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. Auxerat autem meam quidem ſpem, credo item veſtram, quòd domum Antonii afflictam mœſtitiâ audiebam, lamentari uxorem: hîc etiam fautores Antonii quorum in vultu habitant oculi mei, triſtiores videbam.

3. Quod si non ita eſt, cur a Piſone & a Caleno potiſſimùm, cur hoc tempore, cur tam improvisò, cur tam repentè pacis eſt facta mentio? Negat Piſo ſe ſcire, negat audiſſe quidquam: negat Calenus rem ullam novam allatam eſſe: atque id nunc negant, poſteaquam nos pacificatoriâ legatione implicatos putant. Quid ergo opus eſt novo conſilio, si in re nihil omnino novi eſt?

II. Decepti, decepti, inquam, ſumus, Patres conſcripti: Antonii eſt acta cauſa ab amicis ejus, non publica; quod videbam equidem, ſed quasi per caliginem: præſtrinxerat aciem animi D. Bruti ſalus. Quòd si in bello dari vicarii ſolerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atque hac voce Q. Fuſii capti ſumus: *Ne si a Mutina quidem receſſerit, audiamus Antonium? ne si in ſenatûs quidem poteſtatem futurum ſe dixerit?* durum videbatur: itaque fracti ſumus; cessimus. Recedit igitur à Mutina? Neſcio. Paret ſenatui? Credo, inquit Calenus; ſed ita, ut teneat dignitatem. Valde hercule vobis laborandum eſt, Patres conſcripti, ut veſtram dignitatem amittatis, quæ maxima eſt; Antonii, quæ neque eſt ulla, neque eſſe poteſt, retineatis: ut eam per vos recuperet, quam per ſe perdidit. Si jacens vobiſcum aliquid

eſt, ne Brutum obſideret; a Mutina diſcederet; oppugnavit etiam vehementius. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? verecundioremne coràm putamus in poſtulando fore, quàm fuerit tum, quum miſit mandata ad ſenatum? Atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, ſed tamen aliquo modo poſſe concedi: nondum erat veſtris tam graviſsimis, tamque multis judiciis, ignominiiſque conciſus: nunc ea petit, quæ dare nullo modo poſſumus, niſi priùs volumus nos bello victos confiteri. Senatuſconſulta falſa delata ab eo judicavimus: num ea vera poſſumus judicare? Leges ſtatuimus per vim & contra auſpicia latas, iiſque nec populum, nec plebem teneri: num eas reſtitui poſſe cenſetis? Seſtertium ſepties millies avertiſſe Antonium pecuniæ publicæ judicaviſtis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo civitatibus, ſacerdotia, regna venierunt: num figentur rurſus eæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis?

VI. Quòd ſi ea, quæ decrevimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere poſſumus? quando enim obliviſcetur ulla poſteritas, cujus ſcelere in hac veſtitûs fœditate fuerimus? ut centurionum legionis Martiæ Brundiſii profuſus ſanguis

eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poteſt? ut media præteream; quæ vetuſtas tollet operum circa Mutinam tetra monumenta, ſceleris indicia, latrociniique veſtigia?

13. Huic igitur importuno atque impuro parricidæ quid habemus, per deos immortales! quod remittamus? An Galliam ultimam, & exercitum? Quid eſt aliud, non pacem facere, ſed differre bellum? nec ſolum propagare bellum, ſed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, quacumque conditione in hanc urbem cum ſuis armis venerit? Nunc omnia tenemus: auctoritate valemus plurimum: abſunt tot perditi cives, nefarium ſecuti ducem; tamen eorum ora, ſermones; qui in urbe ex eo numero relicti ſunt, ferre non poſſumus: quid cenſetis, quum tot uno tempore irruperint; nos arma poſuerimus; illi non poſuerint; nonne nos noſtris conſiliis victos in perpetuum fore?

14. Ponite ante oculos M. Antonium conſularem: ſperantem conſulatum Lucium adjungite: ſupplete ceteros, neque noſtri ordinis ſolum honores & imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem, Numiſios, & Muſtelas, Saxaſve contemnere: cum his facta pax, non erit pax, ſed pactio ſervitutis. L. Piſonis, ampliſſi-

mi viri, præclara vox a te non ſolùm in hoc ordine, Panſa, ſed etiam in concione jure laudata eſt. Exceſſurum ſe ex Italia dixit, deos penates & ſedes patrias relicturum, si (quod dii omen averterint) rempublicam oppressiſſet Antonius.

VII. Quæro igitur a te, Piſo, nonne oppreſſam rempublicam putes, si tot, tam impii, tam audaces, tam facinorosi recepti sint? quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos, nunc omni ſcelere coopertos, tolerabiles cenſes civitati fore? Aut iſto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem & vagam perſequamur, aut cervices latronibus dandæ, atque in patria cadendum eſt.

16. Ubi ſunt, C. Panſa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus ſenatus, inflammatus populus Romanus non ſolùm audivit, ſed etiam didicit, nihil eſſe homini Romano fœdius ſervitute? Idcircone ſaga ſumpsimus, arma cepimus, juventutem omnem ex tota Italia excussimus, ut, exercitu florentissimo & maximo, legati ad pacem mitterentur? si poſtulandam, quid timemus? si accipiendam, cur non rogamur? In hac ego legatione sim, aut ad id consilium admiſceear, in quo, ne si diſſenſero quidem a ceteris, ſciturus populus Romanus sit? Ita

fiet, ut, si quid remiſſum aut conceſſum ſit, meo ſemper periculo peccet Antonius, quum ei peccandi poteſtas a me conceſſa videatur.

17. Quòd si habenda cum M. Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacem conciliandam minimè fuit deligenda. Ego numquam legatos mittendos cenſui: ego ante legatorum reditum auſus ſum dicere, Pacem ipſam si afferrent, quoniam ſemper ſub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps ſagorum: ego ſemper illum hostem appellavi, quum alii adverſarium: ſemper hoc bellum, quum alii tumultum: nec hæc in ſenatu ſolùm; eadem ad populum ſemper egi: nec ſolùm in ipſum, ſed in ejus ſocios facinorum, & miniſtros, & præſentes, & eos, qui unà ſunt; in totam denique M. Antonii domum ſum ſemper invectus.

18. Itaque, ut alacres & læti, ſpe pacis oblatâ, inter ſe impii cives, quasi viciſſent, gratulabantur; sic me iniquum ejurabant: de me querebantur: diffidebant etiam Servilio: meminerant, ejus ſententiis confixum Antonium: L. Cæſarem, fortem quidem illum & conſtantem ſenatorem, avunculum tamen: Calenum, procuratorem: Piſonem, familiarem: te ipſum, Panſa, vehementissimum & for-

tamen multa ſæpe tentata ſunt, ubi me non ſolùm amicorum fidelitas, ſed etiam univerſæ civitatis oculi cuſtodiunt: quid cenſetis, quum iter ingreſſus ero, longum præſertim? nullaſne insidias pertimeſcendas? Tres viæ ſunt ad Mutinam, quò feſtinat animus, ut quàm primùm illud pignus libertatis populi Romani D. Brutum adſpicere possim; cujus in complexu libenter extremum vitæ ſpiritum ediderim, quum omnes actiones horum mensium, omnes ſententiæ meæ pervenerint ad eum, qui mihi fuit propositus, exitum. Tres ergo, ut dixi, viæ; a ſupero mari, Flaminia; ab infero, Aurelia; media, Cassia.

23. Nunc, quæſo, attendite, num aberret a conjectura ſuſpicio periculi mei. Etruriam diſcriminat Cassia: ſcimuſne igitur, Panſa, quibus in locis nunc sit Lentonis Cæſennii ſeptemviralis auctoritas? nobiſcum nec animo certè eſt, nec corpore: si autem aut domi eſt, aut non longè a domo, certè in Etruria eſt, id eſt, in via. Quis igitur mihi præſtat, Lentonem uno capite eſſe contentum? Dic mihi præterea, Panſa, Ventidius ubi sit, cui fui ſemper amicus, antequam ille reipublicæ boniſque omnibus tam apertè eſt factus inimicus. Poſſum Cassiam vitare, tenere Flaminiam: quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius venerit? poterone Ariminum tu-

eò accedere? Reſtat Aurelia: hîc quidem etiam præsidia habebo: poſſessiones enim ſunt P. Clodii: tota familia occurret: hospitio invitabit, propter familiaritatem notiſsimam.

X. Hiſce ego me viis committam, qui Terminalibus nuper in ſuburbium, ut eodem die reverterer, ire non ſum auſus? domeſticis me parietibus vix tueor sine amicorum cuſtodiis. Itaque in urbe maneo; & si licebit, manebo: hæc mea ſedes eſt, hæc vigilia, hæc cuſtodia, hoc præsidium ſtativum. Teneant alii caſtra, regna, res bellicas: * oderint hoſtem: nos, ut didicimus, ſemperque fecimus, urbem & res urbanas vobiſcum pariter tuebimur. Neque verò recuſo munus hoc; quamquam populum Romanum video pro me recuſare. Nemo me minùs timidus, nemo cautior: res declarat: vigesimus annus eſt, quum omnes ſcelerati me unum petunt. Itaque ipsi, ne dicam mihi, reipublicæ pœnas dederunt: me ſalvum adhuc reſpublica conſervavit sibi. Timidè hoc dicam: ſcio enim quidvis homini accidere poſſe: verumtamen ſemel circumſeſſus lectis valentissimorum hominum viribus cecidi ſciens, ut honeſtissimè poſſem exſurgere.

25. Poſſumne igitur ſatis videri cautus, ſatis providus, si me huic itineri tam in-

jure civitatis, leges inter ſe, conditioneſque contulerunt. Non tenuit omnino colloquium illud fidem: a vi tamen, periculoque abfuit.

XII. Poſſumuſne igitur in Antonii latrocinio æquè eſſe tuti? non poſſumus: aut si ceteri poſſunt, me poſſe diffido. Quòd si non extra caſtra congrediemur: quæ ad colloquium caſtra ſumentur? in noſtra ille numquam veniet; multò minùs nos in illius: reliquum eſt, ut & accipiantur, & remittantur poſtulata per litteras: ergo erimus in caſtris. Mea ad omnia poſtulata una ſententia; quam quum hîc, vobis audientibus, dixero, iſſe & rediſſe me putatote: legationem confecero. Omnia ad ſenatum meâ ſententiâ rejiciam, quæcumque poſtulabit Antonius: neque enim licet aliter, neque permiſſum eſt nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti ſolet more majorum: neque ulla omnino a ſenatu mandata accepimus: quæ quum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus, nonne metuendum eſt, ne imperita militum multitudo per me pacem diſtineri putet?

29. Facite, hoc meum consilium legiones novas non improbare: nam Martiam & quartam, nihil præter dignitatem & decus, comprobaturas eſſe, certò ſcio. Quid? veteranos non veremur? nam timeri

meri ſe ne ipſi quidem volunt. Sed quoniam modo accipient ſeveritatem meam? multa enim falſa de me audierunt; multa ad eos improbi detulerunt, quorum commoda, ut vos optimi teſtes eſtis, ſemper ego ſententiâ, auctoritate, oratione firmavi: ſed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt ſuis. Sunt autem fortes illi quidem, ſed propter memoriam rerum, quas geſſerunt, pro populi Romani libertate & ſalute reipublicæ nimis feroces, & ad ſuam vim omnia noſtra conſilia revocantes. Horum ego cogitationes non vereor: impetum pertimeſco.

30. Hæc quoque pericula tanta si effugero, ſatiſne tutum reditum putatis fore? quum enim & veſtrâ auctoritate, & meo me more defendero, & meam fidem reipublicæ conſtantiamque præſtitero, tum erunt mihi non hi ſolùm, qui me oderunt, ſed illi etiam, qui invident, extimeſcendi. Cuſtodiatur igitur mea vita reipublicæ, eaque, quoad vel dignitas, vel natura patietur, patriæ reſervetur: mors autem neceſſitatem habeat fati, aut, si antè oppetenda eſt, oppetatur cum gloria.

Hæc quum ita sint, etsi hanc legationem reſpublica, ut levissimè dicam, non deſiderat; tamen, si tutò licebit ire, proficiſcar: omnino, Patres conſcripti, totum hujuſce rei conſilium non periculo meo,

ſed utilitate reipublicæ metiar: de qua mihi, quoniam liberum eſt ſpatium, multùm etiam atque etiam conſiderandum puto, idque potiſſimum faciendum, quod maximè intereſſe reipublicæ judicavero.

PHILIPPICA XIII.

ORATIO QUINQUAGESIMA QUINTA.

INITIO mensis Aprilis, profecto ad bellum conſule Panſâ, M. Æmilius Lepidus, pontifex maximus, qui, decretâ ſibi Hiſpaniâ, adhuc in Gallia morabatur, Romam litteras miſerat, quibus ad pacem cum Antonio faciendam hortabatur. Ea de re quum ageretur, multique pacem ſuaderent, rogatus ſententiam Cicero, hanc in ſenatu orationem dixit, in qua pacem quidem laudat; ſed eam cum Antonio & Antonianis negat ullam eſſe poſſe. Recitat & interpretatur Antonii litteras ad Hirtium & ad Cæſarem Octavianum miſſas, ex quibus, qui animus ſit Antonii, docet. Servilii

ſententiam probat de mandatis litteriſque M. Lepidi ad pacem cohortantis. Sextum Pompeium, quòd ſuam, eorumque quos ſecum haberet operam ſenatui populoque Romano pollicitus eſſet, vel eo ſenatuſconſulto, quod in Servilii ſententiam de Lepidi litteris fieret, vel proprio laudandum eſſe cenſet. Manutius.

I. A principio hujus belli, Patres conſcripti, quod cum impiis civibus, ſceleratiſque ſuſcepimus, timui, ne conditio insidioſa pacis, libertatis recuperandæ ſtudia reſtingueret. Dulce enim etiam nomen eſt pacis; res verò ipſa quum jucunda, tum ſalutaris: nam nec privatos focos, nec publicas leges videtur, nec libertatis jura, cara habere, quem diſcordiæ, quem cædes civium, quem bellum civile delectat; eumque ex numero hominum ejiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Itaque sive Sulla, sive Marius, sive uterque, sive Octavius, sive Cinna, sive iterum Sulla, sive alter Marius & Carbo, sive quis alius civile bellum optavit, eum deteſtabilem civem

reipublicæ natum judico. Nam quid ego de proximo dicam, cujus acta defendimus, quum ipſum jure cæſum fateamur? Nihil igitur hoc cive, nihil hoc homine tetrius; si aut civis, aut homo habendus eſt, qui civile bellum concupiſcit.

2. Sed hoc primùm videndum eſt, Patres conſcripti, cum omnibuſne pax eſſe poſſit, an ſit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis lex ſit ſervitutis. Pacem cum Scipione Sulla ſive faciebat, ſive ſimulabat; non erat deſperandum, ſi conveniſſet, fore aliquem tolerabilem ſtatum civitatis. Cinna ſi concordiam cum Octavio confirmare voluiſſet, hominum in republica ſanitas remanere potuiſſet. Proximo bello ſi aliquid de ſumma gravitate Pompeius, multum de cupiditate Cæſar remiſiſſet, & pacem ſtabilem, & aliquam rempublicam nobis habere licuiſſet.

II. Hoc verò quid eſt? cum Antoniis pax poteſt eſſe? cum Cenſorino, Ventidio, Trebellio, Beſtia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli cauſâ, paucos nominavi: genus infinitum, immanitatemque ipſi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Cæſaris amicorum, Barbas Caſſios, Barbatios, Polliones: addite Antonii colluſores & ſodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium, Craſ-

ſicium, Tironem, Muſtelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. Huc accedunt Alaudæ, ceterique veterani, ſeminarium judicum tertiæ decuriæ, qui ſuis rebus exhauſtis, beneficiis Cæſaris devoratis, fortunas noſtras concupiverunt.

4. O fidam dexteram Antonii, quâ ille plurimos cives trucidavit? ô ratum, religioſumque fœdus, quod cum Antoniis fecerimus? hoc si Marcus violare conabitur, Lucii eum ſanctitas a ſcelere revocabit. Illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. Ora vobis eorum ponite ante oculos, & maximè Antoniorum; inceſſum, adſpectum, vultum, ſpiritum, latera tegentes alios, ſequentes alios, alios prægredientes amicos: quem vini anhelitum? quas contumelias fore cenſetis, minaſque verborum? nisi fortè eos pax ipſa leniet, maximéque quum in hunc ordinem venerint: ſalutabunt benignè, comiter appellabunt unumquemque noſtrûm.

III. Non recordamini, per deos immortales! quas in eos ſententias dixeritis? acta Antonii reſcidiſtis: leges refixiſtis; per vim & contra auſpicia latas decreviſtis: totius Italiæ delectus excitaſtis; collegam & ſocium ſcelerum omnium, hoſtem judicaviſtis: cum hoc quæ

pax poteſt eſſe? Hoſtis si eſſet externus, tamen id ipſum vix, talibus factis, poſſet aliquo modo: maria, montes, regionum magnitudines intereſſent; odiſſes eum, quem non videres. Hi in oculis hærebunt, &, quum licebit, in faucibus: quibus enim ſeptis tam immanes belluas continebimus?

6. At incertus exitus belli eſt. Eſt omnino fortium virorum, quales vos eſſe debetis, virtutem præſtare: tantum enim poſſunt: fortunæ culpam non extimeſcere. Sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo ſolùm, verùm etiam ſapientia poſtulatur: quamquam vix videntur hæc poſſe ſejungi, ſejungamus tamen. Fortitudo dimicare jubet, juſtum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. Quid ſapientia? cautioribus utitur conſiliis, in poſterum providet, eſt omni ratione protectior. Quid igitur cenſet? parendum eſt enim; atque id optimum judicandum, quod sit ſapientissimè conſtitutum. Si hoc præcipit, ne quid vitâ exiſtimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne diſcrimen; quæram ex ea, etiamne si erit, quum id fecero, ſerviendum? Si annuerit; næ ego ſapientiam iſtam, quamvis sit erudita, non audiam: ſin reſponderit, Tu verò ita vitam corpuſque ſervato, ita fortunas, ita

T iv

rem familiarem, ut hæc poſteriora libertate ducas; itáque his uti velis, si liberâ republicâ poſſis; nec pro his libertatem, ſed pro libertate hæc projicias, tamquam pignora injuriæ: tum ſapientiæ vocem audire videar, eique, uti deo, paream. Itaque si, receptis illis, poſſumus eſſe liberi, vincamus odium, pacémque patiamur: sin otium, incolumibus his, nullum eſſe poteſt; lætemur decertandi oblatam eſſe fortunam: aut enim, victis his, fruemur victrice republicâ; aut oppressi (quod omen avertat Jupiter) si non ſpiritu, at virtutis laude vivemus.

IV. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optimè proximo civili bello de republica meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, Patres conſcripti, auctoritas major eſt, quàm M. Lepidi, vel propter ipsius virtutem, vel propter familiæ dignitatem: accedunt eódem multa privata; magna ejus in me merita, mea quædam officia in illum: maximum verò ejus beneficium numero, quòd hoc animo in rempublicam eſt, quæ mihi vitâ meâ ſemper fuit carior.

8. Nam quum Magnum Pompeium, clarissimum adoleſcentem, præſtantissimi viri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remque publicam sine armis maximo civi-

lis belli periculo liberavit; tum me ejus beneficio plus quàm pro virili parte obligatum puto. Itaque ei & honores decrevi, quos potui amplissimos, in quibus vos mihi eſtis aſſensi; nec umquam de illo & ſperare optimè, & loqui deſtiti. Magnis & multis pignoribus M. Lepidum reſpublica illigatum tenet: ſumma nobilitas eſt hominis, ſummi honores, ampliſsimum ſacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris, majorumque monumenta: probatiſsima uxor, optatissimi liberi, res familiaris quum ampla, tum caſta a cruore civili: nemo ab eo civis violatus, multi beneficio & miſericordiâ liberati. Talis igitur vir & civis opinione labi poteſt, voluntate a republica dissidere nullo pacto poteſt.

9. Pacem vult M. Lepidus. Præclarè; si talem poteſt efficere, qualem nuper effecit: quâ pace Cn. Pompeii filium reſpublica adſpiciet, ſuoque sinu complexuque recipiet; neque ſolùm illum, ſed cum illo ſeipſam sibi reſtitutam putabit. Hæc cauſa fuit, cur decerneretis ſtatuam in Roſtris cum inſcriptione præclara, cur abſenti triumphum: quamquam enim magnas res bellicas geſſerat, & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Æmilio, nec Æmiliano Scipioni, nec ſuperiori Africano, nec Mario, nec Pom-

peio, qui majora bella geſſerunt: ſed, quòd ſilentio civile bellum confecerat, quum primùm licuit, honores in eum maximos contuliſtis.

V. Exiſtimaſne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium reſpublica habitura ſit civem, tales futuros in republica Antonios? in altero pudor, gravitas, moderatio, integritas; in illis (& quum hos compello, prætereo animo ex grege latrocinii neminem) libidines, ſcelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obſecro vos, Patres conſcripti, quis hoc veſtrûm non videt, quod Fortuna ipſa, quæ dicitur cæca, vidit? ſalvis enim actis Cæſaris, quæ concordiæ causâ defendimus, Pompeio ſua domus patebit; eamque non minoris, quàm emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbam! Sed hæc ſatis diu multúmque defleta ſunt. Decreviſtis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in prædæ dissipatione inimicus victor redegiſſet.

11. Sed hanc mihi diſpenſationem pro paterna necessitudine & conjunctione depoſco. Redimet hortos, ædes, urbana quædam, quæ possidet Antonius: nam argentum, veſtem, ſupellectilem, vinum amittet æquo animo, quæ ille helluo disſipavit. Albanum, Firmanum a Dolabel-

la recuperabit: etiam ab Antonio Tuſculanum: hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anſeres depellentur. Sunt alii plures fortaſſe, ſed meâ memoriâ dilabuntur. Ego etiam eos dico, qui hoſtium numero non ſunt, Pompeianas poſſeſſiones, quanti emerint, filio reddituros.

12. Satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere; retinere verò quis poterit, clariſſimo domino reſtituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi theſaurum draco, Pompeii ſervus, libertus Cæſaris, agri Lucani poſſeſſiones occupavit? Atque illud ſepties millies, quod adoleſcenti, Patres conſcripti, ſpopondiſtis, ita deſcribetur, ut videatur a vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio ſuo collocatus. Hæc ſenatus: reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit ampliſſimam, perſequetur: in primis paternum auguratûs locum, in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, meâ nominatione cooptabo. Utrum igitur augurem Jovis optimi maximi, cujus interpretes internuntiique conſtituti ſumus, utrum populus Romanus libentiùs ſanciet, Pompeium, an Antonium? Mihi quidem numine deorum immortalium videtur hoc fortuna voluiſſe, ut actis Cæſaris firmis ac

ratis Cn. Pompeii filius poſſet, & dignitatem, & fortunas patrias recuperare.

VI. Ac ne illud quidem silentio, Patres conſcripti, prætereundum puto, quod clarissimi viri legati L. Paulus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rempublicam, eamque perpetuam atque conſtantem, nuntiant, ſe Pompeii conveniendi causâ devertiſſe Massiliam, eumque cognoviſſe paratissimo animo, ut cum ſuis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur veteranorum animos offendere. Eſt verò ejus patris filius, qui ſapienter faciebat non minùs multa, quàm fortiter. Itaque intelligitis & animum ei præſtò fuiſſe, nec consilium defuiſſe.

14. Atque etiam hoc M. Lepido providendum eſt, ne quid arrogantius, quàm ejus mores ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit, illum exercitum ſenatûs, populique Romani, atque univerſæ reipublicæ eſſe, non ſuum. At uti poteſt pro ſuo. Quid tum? omniane viris bonis, quæ facere poſſunt, facienda ſunt? etiamne si turpia, si perniciosa erunt? si facere omnino non licebit? quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minùs deceat, quàm contra ſenatum, contra cives, contra patriam exercitum ducere? quid verò magis vituperandum, quàm id facere, quod non li-

ceat ? Licet autem nemini contra patriam ducere exercitum; ſi quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more majorum, inſtitutiſque conceditur. Neque enim, quod quiſque poteſt, id ei licet, nec, ſi non obſtatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tamquam majoribus tuis, patria pro ſe dedit: hoc tu arcebis hoſtem; fines imperii propagabis; ſenatui populoque Romano parebis, ſi quam ad aliam rem te fortè traduxerit.

VII. Hæc ſi cogitas, es, M. Lepide, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos: ſin hominibus tantum licere judicas, quantum poſſunt; vide, ne alienis exemplis, iiſque recentibus, uti, quàm & antiquis & domeſticis malle videare. Quòd ſi auctoritatem interponis ſine armis, magis equidem laudo: ſed vide ne hoc ipſum non ſit neceſſe. Quamquam enim eſt tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo; tamen ſenatus ſe ipſe non contemnit: nec verò fuit umquam gravior, conſtantior, fortior. Incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non poteſt ullius auctoritate tantus ſenatûs, populique Romani ardor exſtingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non poſſunt: receptui signum, aut revocationem a bel-

lo audire non poſſumus : ſperamus optima : pati vel difficillima malumus, quàm ſervire.

16. Cæſar confecit invictum exercitum : duo fortiſſimi conſules adſunt cum copiis : L. Planci conſulis deſignati varia & magna auxilia non deſunt : de D. Bruti ſalute certatur. Unus furioſus gladiator cum teterrimorum latronum manu contra patriam, contra deos penates, contra aras & focos, contra quatuor conſules gerit bellum. Huic cedamus ? hujus conditiones audiamus ? cum hoc pacem fieri poſſe credamus ?

VIII. At periculum eſt, ne ab hoc opprimamur. Non metuo, ne is, qui ſuis ampliſſimis fortunis, niſi bonis ſalvis, frui non poteſt, prodat ſalutem ſuam. Bonos cives primùm natura efficit, adjuvat deinde fortuna : omnibus enim bonis expedit, ſalvam eſſe rempublicam; ſed in iis, qui fortunati ſunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, ut antè dixi ? quis eodem ſanior ? vidit ejus mœſtitiam atque lacrymas populus Romanus Lupercalibus : vidit, quàm abjectus, quàm confectus eſſet, quum Cæſari diadema imponens Antonius, ſervum ſe illius, quàm collegam eſſe malebat : qui ſi reliquis flagitiis & ſceleribus ſe abſtinere po-

tuiſſet, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni pœnâ putarem. Nam, si ipſe ſervire poterat, nobis dominum cur imponebat? &, si ejus pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiamne in noſtros liberos dominum & tyrannum comparabat? Itaque illo interfecto, qualem eum eſſe in nos voluit, talis ipſe in ceteros exſtitit.

18. Qua enim in barbaria quiſquam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac urbe armis barbarorum ſtipatus Antonius? Cæſare dominante veniebamus in ſenatum, si non liberè, attamen tutò: hoc archipiratâ (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò Brundisium, ut inde, agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium, honeſtissimorum quondam colonorum, Sueſſam, fortissimorum militum ſanguine implevit: Brundisii in sinu, non modò avarissimæ, ſed etiam crudelissimæ uxoris, delectos Martiæ legionis centuriones, trucidavit: inde ſe quo furore, quo ardore, ad urbem, id eſt, ad cædem optimi cujuſque rapiebat? quo tempore dii immortales ipsi præsidium improviſum, necopinantibus nobis obtulerunt.

ut regredi, aut progredi maluit; Mutinamque illi exſultanti tamquam frenos furoris injecit: quam quum operibus, munitionibuſque ſepsiſſet, nec eum florentiſſimæ coloniæ dignitas, neque conſulis deſignati majeſtas a parricidio deterreret; um me (teſtor & vos, & populum Romanum, & omnes deos, qui huic urbi præsident) invito & repugnante, legati nissi tres conſulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem.

.21. Quis tam barbarus umquam? tam mmanis? tam ferus? non audivit: non eſpondit: neque eos ſolùm præſentes, ſed nultò magis nos, a quibus illi erant misi, ſprevit, & pro nihilo putavit. Poſtea, quod ſcelus, quod facinus parricida non edidit? circumſedit colonos veſtros, exercitum populi Romani, imperatorem, onſulem designatum: agros divexat civium optimorum: hoſtis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur.

X. Cum hoc, M. Lepide, pax eſſe quæ poteſt? cujus ne ſupplicio quidem ullo ſatiari videtur poſſe populus Romanus. Quòd si quis adhuc dubitare potuit, quin nulla ſocietas huic ordini, populoque Romano cum illa importunissima bellua poſſit eſſe, desinat profectò dubitare, his cognitis litteris, quas mihi miſſas

ab Hirtio conſule modò accepi. Eas dum recito, dumque de ſingulis ſententiis breviter diſputo, velim, Patres conſcripti, ut adhuc feciſtis, me attentè audiatis. ANTONIUS HIRTIO & CÆSARI. Neque ſe imperatorem, neque Hirtium conſulem, nec proprætore Cæſarem: ſatis hoc quidem ſcitè: deponere alienum nomen ipſe maluit, quàm illis ſuum reddere. *Cognitâ morte C. Trebonii, non plus gaviſus ſum, quàm dolui.* Videte quid ſe gaviſum, quid doluiſſe dicat: faciliùs de pace deliberabitis. *Dediſſe pœnas ſceleratum cineri atque oſſibus clariſſimi viri, & apparuiſſe numen deorum intra finem anni vertentis, aut jam ſoluto ſupplicio parricidæ, aut impendente, lætandum eſt.* O Spartace! quem enim te potiùs appellem? cujus propter nefaria ſcelera tolerabilis fuiſſe videtur Catilina: lætandum eſſe auſus es ſcribere, Trebonium dediſſe pœnas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere, niſi quòd te idibus Martiis a debita tibi peſte ſeduxit?

23. Agè, hoc lætaris: videamus, quid moleſtè feras. *Hoſtem judicatum hoc tempore Dolabellam, eo quòd ſicarium occiderit; & videri cariorem populo Romano filium ſcurræ, quàm C. Cæſarem, patriæ parentem, ingemiſcendum eſt.* Quid ingemiſcis hoſtem Dolabellam judicatum?

quid? te non intelligis delectu totâ Italiâ habito, conſulibus missis, Cæſare ornato, ſagis denique ſumptis, hoſtem judicatum? quid eſt autem, ſcelerate, quòd gemas, hoſtem Dolabellam judicatum a ſenatu? quem tu ordinem omnino eſſe nullum putas: ſed eam tibi cauſam belli gerendi proponis, ut ſenatum funditus deleas; reliqui boni & locupletes omnes ſummum ordinem ſubſequantur. At ſcurræ filium appellat. Quasi verò ignotus nobis fuerit ſplendidus eques Romanus Trebonii pater. Is autem humilitatem deſpicere audet cujuſquam, qui ex Fadia ſuſtulerit liberos?

XI. *Acerbissimum verò eſt, te, A. Hirti, ornatum eſſe beneficiis Cæſaris, & talem ab eo relictum, qualem ipſe miraris.* Equidem negare non poſſum, a Cæſare Hirtium ornatum: ſed illa ornamenta in virtute & induſtria posita lucent. Tu verò, qui te ab eodem Cæſare ornatum negare non potes, quid eſſes, si tibi ille non tam multa tribuiſſet? ecquò te tua virtus provexiſſet? ecquò genus? in luſtris, popinis, alea, vino, tempus ætatis omne conſumpsiſſes, ut faciebas, quum in gremiis mimarum mentem mentumque deponeres. *Et te, ô puer.* Puerum appellat, quem non modò virum, ſed etiam

fortiſsimum virum ſensit, & ſentiet. Eſt iſtuc quidem nomen ætatis, ſed ab eo minimè uſurpandum, qui ſuam amentiam puero huic præbet ad gloriam.

25. *Qui omnia ejus nomini debes.* Debet verò, ſolvitque præclarè: si enim ille patriæ parens eſt, ut tu appellas (ego, quid ſentiam, videro) cur non hic parens verior, a quo certè vitam habemus, e tuis facinorosiſsimis manibus ereptam? *id agere, ut jure damnatus sit Dolabella?* Turpem verò actionem, quâ defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudeliſsimi gladiatoris amentiam? *& ut venefica hæc liberetur obsidione?* Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia invenit? quem ita obsides, nove Annibal, aut si quis acutior imperator fuit, ut te ipſe obsideas, neque te iſtinc, si cupias, poſsis explicare. Receſſeris; undique omnes inſequentur: manſeris; hærebis: nimirum rectè veneficam appellas, a quo tibi præſentem peſtem vides comparatam. *Ut quàm potentiſsimus sit Caſsius, atque Brutus?* Putes Cenſorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipſos Antonios: cur autem nolint potentes eſſe non modò optimos & nobiliſsimos viros, ſed ſecum etiam in reipublicæ defenſione conjunctos? *Nimirum eodem modo hæc adſpicitis,*

re priora. Quæ tandem? *Caſtra Pompeii ſenatum appellatis.*

XII. An verò tua caſtra potiùs ſenatum appellaremus? in quibus tu es videlicet conſularis, cujus totus conſulatus eſt ex omni monumentorum memoria revulſus: duo prætores ſine cauſa diffiſi ſe aliquid habituros; nos enim Cæſaris beneficia defendimus: prætorii, Philadelphus, Annius, & innocens Gallius: ædilitii, Coricus, laterum & vocis meæ* Beſtia; & fidei patronus, fraudator creditorum Trebellius; & homo diruptus, dirutuſque, Q. Cœlius, columenque amicorum Antonii, Cotyla Varius, quem Antonius deliciarum causâ loris in convivio cædi jubebat a ſervis publicis: Septemvirales, Lento, Nucula: tum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribuni primùm duo deſignati, Tullus Hoſtilius, qui ſuo jure in porta nomen inſcripsit; qui quum prodere imperatorem ſuum non poſſet, reliquit: alter eſt deſignatus, Viſeius neſcio qui, fortis (ut aiunt) latro; quem tamen temperantem fuiſſe ferunt Piſauri balneatorem. Sequuntur alii, tribunitii, T. Plancus, in primis; qui si ſenatum dilexiſſet, numquam curiam incendiſſet: quo ſcelere damnatus in eam urbem rediit armis, e qua exceſſerat legibus: ſed hoc ei commune cum

plurimis diſſimillimis. Illud tamen verum, quod in hoc Planco proverbii loco dici ſolet, perire eum non poſſe, nisi ei crura fracta eſſent: fracta ſunt, & vivit. Hoc tamen, ut alia multa, Aquilæ fertur acceptum.

XIII. Eſt etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Deciis: itaque Cæſaris munere, Deciorum quidem multo intervallo per hunc præclarum virum memoria renovata eſt. Saxam verò Decidium præterire quî poſſum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebis videremus, quem civem numquam videramus? Eſt quidem alter Saſerna: ſed omnes tamen tantam habent similitudinem inter ſe, ut in eorum prænominibus errem.

28. Nec verò Exitius, Philadelphi frater, quæſtor, prætermittendus eſt, ne, si de clarissimo adoleſcente siluero, invidiſſe videar Antonio. Eſt etiam Asinius quidam ſenator voluntarius, lectus ipſe a ſe: apertam curiam vidit poſt Cæſaris mortem: mutavit calceos: pater conſcriptus repentè factus eſt. Non novi Sex. Albedium: ſed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii ſenatu. Arbitror me aliquos præteriiſſe: de iis tamen, qui occurrebant, tacere non

potui. Hoc igitur fretus ſenatu, Pompeianum ſenatum deſpicit; in quo decem fuimus conſulares: qui ſi omnes viverent, bellum omnino hoc non fuiſſet: auctoritati ceſſiſſet audacia. Sed quantum præsidii fuerit in ceteris, hinc intelligi poteſt, quòd ego unus, relictus e multis, contudi & fregi, adjuvantibus vobis, exſultantis prædonis audaciam.

XIV. Quòd si fortuna nobis modò non eripuiſſet Serv. Sulpicium, ejuſque collegam antè Marcellum: quos cives? quos viros? si duos conſules, amicissimos patriæ, simul ex Italia ejectos: si L. Afranium, ſummum ducem: si P. Lentulum, civem quum in ceteris rebus, tum in ſalute mea singularem: si Bibulum, cujus eſt in rempublicam meritò ſemper laudata conſtantia: si L. Domitium, præſtantissimum civem: si Appium Claudium, pari nobilitate & voluntate præditum: si P. Scipionem, clarissimum virum, majorumque ſuorum simillimum, reſpublica tenere potuiſſet: certè his conſularibus non eſſet Pompeianus deſpiciendus ſenatus.

30. Utrum igitur æquius, utrum melius reipublicæ fuit, Cn. Pompeium, an ſectorem Cneii Pompeii vivere Antonium? Qui verò prætorii? quorum princeps Marcus Cato, idemque omnium gentium vir-

pœniteret? nec enim ſine pecunia exercitum alere, nec ſine exercitu fratrem tuum capere potuiſſet.

33. *Securi percuſſos Pætum & Menedemum, civitate donatos, & hoſpites Cæſaris, laudaſtis.* Non laudamus, quod ne audivimus quidem: valde enim nobis in tanta perturbatione reipublicæ de duobus nequiſſimis Græculis cogitandum fuit. *Theopompum, nudum, expulſum a Trebonio, confugere Alexandriam negleximus.* Magnum crimen ſenatûs: de Theopompo, ſummo homine, neglexiſtis: qui ubi terrarum ſit, quid agat, vivat denique, an mortuus ſit, quis aut ſcit, aut curat? *Servium Galbam eodem pugione ſuccinctum in caſtris videtis.* Nihil tibi de Galba reſpondeo, fortiſſimo & conſtantiſſimo cive: coram aderit: præſens tibi & ipſe, & ille, quem inſimulas, pugio reſpondebit. *Milites aut meos, aut veteranos contraxiſtis, tanquam ad exitium eorum, qui Cæſarem occiderant; & eoſdem necopinantes ad quæſtoris ſui, aut imperatoris, aut commilitonum ſuorum pericula impuliſtis.* Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta; ignorabant veterani quid ageretur: non illi ſenatûs auctoritatem, non libertatem populi Romani ſequebantur: Cæſaris mortem ulciſci volebant,

quam omnes fatalem fuiſſe arbitrabantur: te videlicet ſalvum, beatum, florentem eſſe cupiebant.

XVII. O miſer quum re, tum hoc ipſo, quòd non ſentis, quàm miſer sis! Sed maximum crimen audite. *Denique quid non aut probaviſtis, aut feciſtis? quid faciat, si reviviſcat*... quis? credo enim, afferet aliquod ſcelerati hominis exemplum. *Cneius Pompeius ipſe?* O nos turpes, si quidem Cn. Pompeium imitaturi ſumus! *aut filius ejus, si domi eſſe possit?* Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, & in hortos paternos immigrabit. *Poſtremò negatis pacem poſſe fieri, nisi aut emiſero Brutum, aut frumento juvero.* Alii iſtuc negant? ego verò, ne si iſta quidem feceris, umquam tecum pacem huic civitati futuram puto. *Quid? hoc placetne veteranis iſtis? quibus adhuc omnia integra ſunt.* Nihil vidi tam integrum, quàm ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto ſtudio conſenſuque offenderint.

35. *Quoniam vos aſſentationibus & venenatis muneribus veniſtis.* Depravati aut corrupti ſunt, quibus perſuaſum eſt, fœdissimum hoſtem juſtissimo bello perſequi? *At militibus inclusis opem fertis: nihil moror eos ſalvos eſſe, & ire quò jubetis; si tamen patiuntur perire eum, qui meruit.* Quàm

benignè! denique uſi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerunt, & ſe ad hoſtem metu perterriti contulerunt: per quos si non ſtetiſſet, non Dolabella priùs imperatori ſuo, quàm Antonius etiam collegæ parentaſſet.

36. *Concordiæ factam eſſe mentionem ſcribitis in ſenatu, & legatos eſſe conſulares quinque. Difficile eſt credere, eos, qui me præcipitem egerint, æquissimas conditiones ferentem, & tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderatè, aut humanè eſſe facturos: vix etiam verisimile eſt, qui judicaverint hoſtem Dolabellam ob rectissimum facinus, eoſdem nobis parcere posse, idem ſentientibus.* Parumne videtur, omnium facinorum sibi cum Dolabella ſocietatem initam confiteri? nonne cernitis, ex uno fonte omnia ſcelera manare? Ipſe denique fatetur, hoc quidem ſatis acutè, non poſſe eos, qui hoſtem Dolabellam judicaverint ob rectissimum facinus (ita enim videtur Antonio) sibi parcere, idem ſentienti.

XVIII. Quid huic facias, qui hæc litteris, memoriæque mandarit, ita sibi convenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium, &, si poſſet, etiam Brutum, Caſſium, diſcruciatos necaret, eademque inhiberet ſupplicia nobis? conſervandus civis cum

tam pio juſtoque fœdere. Is etiam queritur conditiones ſuas repudiatas, æquas quidem & verecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptissimam ad bellum renovandum inſtruendumque provinciam : ut Alaudæ in tertia decuria judicarent, id eſt, ut perfugium ſcelerum eſſet cum turpissimis reipublicæ ſordibus : ut acta ſua rata eſſent, cujus nullum remanet conſulatûs veſtigium : cavebat etiam Lucio Antonio, qui fuerat æquissimus agri privati & publici decempedator, Nuculâ & Lentone collegâ.

38. *Quamobrem vos potiùs animadvertite, utrum sit elegantius, & partibus utilius, Trebonii mortem perſequi, an Cæſaris: & utrum sit æquius, concurrere nos, quò facilius reviviſcat Pompeianorum cauſa, toties jugulata; an conſentire, ne ludibrio simus inimicis.* Si eſſet jugulata, numquam exſurgeret : quod tibi, tuiſque contingat! *Utrum*, inquit, *elegantius*. Atqui hoc bello de elegantia quæritur. *Et partibus utilius*. Partes, furioſe, dicuntur in foro, in curia.

39. Bellum contra patriam nefarium ſuſcepiſti : oppugnas Mutinam : circumſedes conſulem designatum : bellum contra te duo conſules gerunt, cumque his proprætore Cæſar : cuncta contra te Italia

armata eſt. Iſtas tu partes potiùs, quàm a populo Romano defectionem vocas? *Potiùs Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequamur?* Trebonii ſatis perſecuti ſumus, hoſte judicato Dolabellâ: Cæſaris mors facillimè defenditur oblivione & silentio. Sed videte, quid moliatur: quum mortem Cæſaris ulciſcendam putat; mortem proponit non iis ſolùm, qui illam rem geſſerunt, ſed iis etiam, qui non moleſtè tulerunt.

XIX. *Quibus utri noſtrûm ceciderint lucro futurum eſt: quod ſpectaculum adhuc ipſa fortuna vitavit, ne videret unius corporis duas acies, laniſtâ Cicerone, dimicantes; qui uſque eò felix eſt, ut iiſdem ornamentis deceperit vos, quibus deceptum Cæſarem gloriatus eſt.* Pergit in mea maledicta, quasi verò ei pulcherrimè priora proceſſerint: quem ego inuſtum verissimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ ſempiternæ. Ego *laniſta?* & quidem non insipiens: deteriores enim jugulari cupio, meliores vincere. *Utri ceciderint* ſcribit lucro nobis futurum. O præclarum lucrum! quo, te victore (quod dii omen avertant) beata mors eorum futura sit, qui e vita exceſſerint sine tormentis.

41. A me deceptos ait eiſdem *ornamentis* Hirtium & Cæſarem. Quod, quæ-

ſo ; adhuc a me eſt tributum Hirtio ornamentum ? nam Cæſari plura & majora debentur. Deceptum autem patrem a me Cæſarem dicere audes ? Tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus : cujus, homo ingratissime, flaminium cur reliquiſti ? Sed jam videte magni & clari viri admirabilem gravitatem, atque conſtantiam.

42. *Mihi quidem conſtat, nec meam contumeliam, nec meorum ferre : nec deſerere partes, quas Pompeius odivit, nec veteranos ſedibus ſuis moveri pati, nec ſingulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellæ.* Omitto alia : *fidem Dolabellæ*, ſanctissimi viri, deſerere homo pius non poteſt : quam fidem ? an optimi cujuſque cædis ; urbis & Italiæ partitionis ; ſuis dandarum, diripiendarumque provinciarum ? nam quid erat aliud, quod inter Antonium & Dolabellam, impurissimos parricidas, fœdere ac fide ſanciretur ?

43. *Nec Lepidi ſocietatem violare, piissimi hominis.* Tibi cum Lepido ſocietas, aut cum ullo, non dicam bono cive, ſicut ille eſt, ſed homine ſano ? Id agis, ut Lepidum aut impium, aut inſanum exiſtimari velis : nihil agis : quamquam affirmare de altero difficile eſt, de Lepido præſertim, quem ego metuam num-

quam, bene ſperabo, dum licebit. Revocare te a furore Lepidus voluit, non adjutor eſſe dementiæ. Tu porrò ne pios quidem, ſed piiſſimos quæris: &, quod verbum omnino nullum in lingua Latina eſt, id, propter tuam divinam pietatem, novum inducis.

44. *Nec Plancum prodere, participem conſiliorum.* Plancum participem? cujus memorabilis ac divina virtus lucem affert reipublicæ: niſi fortè eum ſubſidio tibi venire arbitraris cum fortiſſimis legionibus, maximo equitatu, peditatuque Gallorum; quique, niſi ante ejus adventum reipublicæ pœnas dederis, ille hujus belli feret principatum: quamquam enim prima præſidia utiliora reipublicæ ſunt, tamen extrema ſunt gratiora.

XX. Sed jam ſe colligit, & ad extremum incipit philoſophari. *Si me rectis ſensibus euntem dii immortales, ut ſpero, adjuverint; vivam libenter: ſin autem aliud me fatum manet; præcipio gaudia ſuppliciorum veſtrorum. Namque, ſi victi Pompeiani tam inſolentes ſunt; victores quales futuri ſint, vos potiùs experiemini.* Præcipias licet gaudia: non enim tibi cum Pompeianis, ſed cum univerſa republica bellum eſt: omnes te dii, homines, ſummi, medii, infimi; cives, peregrini; viri, mulieres;

liberi, ſervi oderunt: ſensimus hoc nuper falso nuntio; vero propediem ſentiemus: quæ si tecum ipſe recolis, æquiore animo, & majore conſolatione moriere.

46. *Denique ſumma judicii mei ſpectat huc, ut meorum injurias ferre possim, si aut oblivisci velint ipsi feciſſe, aut ulciſci parati sint unà nobiſcum Cæſaris mortem.* Hac Antonii ſententiâ cognitâ, dubitaturoſne A. Hirtium, C. Panſam, conſules, putatis, quin ad Antonium tranſeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Panſa & Hirtio loquar? Cæſar, singulari pietate adoleſcens, poterit ſe tenere, quin D. Bruti ſanguine pœnas patrias perſequatur? Itaque fecerunt, uti his litteris lectis ad munitiones propiùs accederent. Quò major adoleſcens Cæſar, majoreque deorum immortalium beneficio reipublicæ natus eſt, qui nullâ ſpecie paterni nominis, nec pietate, abductus umquam eſt. Intelligit, maximam pietatem conſervatione patriæ contineri.

47. Quòd si partium certamen eſſet, quarum omnino nomen exſtinctum eſt, Antoniuſne potiùs & Ventidius partes Cæſaris defenderent, quàm primùm Cæſar, adoleſcens ſummâ pietate & memoriâ parentis ſui? deinde Panſa & Hirtius,

qui quasi cornua duo tenuerunt Cæſaris, tum, quum illæ verè partes vocabantur? Hæ verò quæ ſunt partes, quum alteris ſenatûs auctoritas, populi Romani libertas, reipublicæ ſalus propoſita sit; alteris cædes bonorum, urbis Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clauſulam.

XXI. *Legatos venire non credo.* Bene me novit. *Bellum quò veniat.* Propoſito præſertim exemplo Dolabellæ. Sanctiore erunt, credo, jure legati, quàm duo conſules contra quos arma fert: quàm Cæſar, cujus patris flamen eſt: quàm conſul designatus, quem oppugnat: quàm Mutina, quam obſidet: quàm patria, cui ignem, ferrumque minitatur. *Quum venerint, quæ poſtulent, cognoſcam.* Quin tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum? Ad te quiſquam veniat, niſi Ventidii ſimilis? Oriens incendium qui reſtinguerent, ſummos viros misimus; repudiaſti: nunc in tantam flammam, tamque inveteratam mittamus, quum locum tibi reliquum non modò ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem feceris?

49. Hanc ego epiſtolam, Patres conſcripti, non quò illum dignum putarem, recitavi, ſed ut confeſſionibus ipſius omnia patefacta ejus parricidia videretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, vir orna-

tiſsimus omnibus & virtutis, & fortunæ bonis, si hæc videret denique, aut vellet, aut fieri poſſe arbitraretur? *Priùs undis flamma*, ut ait poeta neſcio quis, priùs denique omnia, quàm aut cum Antoniis reſpublica, aut cum republica Antonii redeant in gratiam. Monſtra quædam ſunt iſta, & portenta, & prodigia reipublicæ. Moveri ſedibus ſuis huic urbi melius eſt, atque alias, si fieri possit, in terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quàm illos Cæſaris virtute ejectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. Optatissimum eſt vincere: ſecundum eſt, nullum caſum pro dignitate & libertate patriæ non ferendum putare: quod reliquum eſt, non eſt tertium, ſed poſtremum omnium, maximam turpitudinem ſuſcipere vitæ cupiditate.

50. Quæ quum ita sint, de mandatis, litteriſque M. Lepidi, viri clarissimi, Servilio aſſentior: & hoc ampliùs cenſeo, » Magnum Pompeium, Cn. filium, pro » patris, majorumque ſuorum animo ſtu» dioque in rempublicam, ſuaque priſti» na virtute, induſtria, voluntate, fecis» ſe, quòd ſuam, eorumque, quos ſe» cum haberet, operam ſenatui populo» que Romano pollicitus eſſet, eamque

» rem ſenatui, populoque Romano gra
» tam acceptamque eſſe, eique hono
» dignitatique eam rem fore. Hoc ve
conjungi cum hoc ſenatuſconſulto licet
vel ſejungi poteſt, ſeparatimque perſcribi
ut proprio ſenatuſconſulto Pompeius col
laudatus eſſe videatur.

PHILIPPICA XIV.

ORATIO QUINQUAGESIMA SEXTA.

ALLATIS de prœlio ad Mutinam commiſſo, Antonioque victo litteris conſulum, & Cæſaris, M. Cornutus, prætor urbanus, qui conſulare munus, abſentibus conſulibus, more majorum ſuſtinebat, quum ſenatum vocaſſet, easque litteras recitaſſet, ſententias rogavit. Quid alii cenſuerint, qui ante Ciceronem rogati ſunt, obſcurum eſt: unus tamen ex iis, redeundum, ſagis depoſitis, ad togas in hodiernum diem, idemque fortaſſe, decernendam conſulibus & Cæſari ſupplicationem, cenſuit. Sententia verò Ciceronis hæc fuit: non eſſe mutandum veſtitum, niſi Decimo Bruto, cujus causâ ſaga ſum-

pta eſſent, liberato: Antonium, quique unà eſſent, hoſtes judicandos: ſupplicationem quinquaginta dierum communiter tribus ducibus decernendam: milites eos, qui pro republica pugnantes interierunt, monumento quàm amplissimo cohoneſtandos, quaque iis præmia ſenatus promiſerat, ea parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eorum perſolvenda. MANUTIUS.

I. SI, ut ex litteris, quæ recitatæ ſunt, Patres conſcripti, ſceleratissimorum hostium exercitum cæſum, fuſumque cognovi; sic id, quod & omnes maximè optamus, & ex ea victoria, quæ parta eſt, conſecutum arbitramur, D. Brutum egreſſum jam Mutinâ eſſe cognoviſſem: propter cujus periculum ad ſaga iſſemus, propter ejuſdem ſalutem redeundum ad priſtinum veſtitum sine ulla dubitatione cenſerem. Antè verò, quàm sit ea res, quam avidissimè civitas exſpectat, allata, lætitiæ uſus ſatis eſt maximæ præclarissimæque pugnæ: reditum ad veſtitum confectæ victoriæ reſervate: confectio autem hujus belli eſt D. Bruti ſalus.

2. Quæ autem eſt iſta ſententia, ut in hodiernum diem veſtitus mutetur, deinde cras ſagati prodeamus? Nos verò quum ſemel ad eum, quem cupimus, optamuſque, veſtitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus: nam hoc quidem quum turpe eſt, tum ne diis quidem immortàlibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad ſaga ſumenda diſcedere.

3. Atque animadverto, Patres conſcripti, quoſdam huic favere ſententiæ; quorum ea mens, idque consilium eſt, ut, quum videant, gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die, propter ejus ſalutem redierimus ad veſtitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ, poſteritatique prodatur, propter unius civis periculum populum Romanum ad ſaga iſſe, propter ejuſdem ſalutem rediſſe ad togas: tollite hanc; nullam tam pravæ ſententiæ cauſam reperietis. Vos verò, P. C. conſervate auctoritatem veſtram, manete in ſententia, tenete veſtrâ memoriâ, quod ſæpe oſtendiſtis, hujus totius belli in unius viri fortissimi & maximi vita poſitum eſſe diſcrimen.

II. Ad D. Brutum liberandum legati miſſi, principes civitatis, qui illi hoſti ac parricidæ denuntiarent, ut a Mutina diſcederet: ejuſdem D. Bruti conſervandi gra-

tã omni ſtudio ad bellum profectus A. Hirtius: cujus imbecillitatem valetudinis animi virtus & ſpes victoriæ confirmavit. Cæſar, quum exercitu per ſe comparato, a primis periculis rempublicam liberaſſet, ne quid poſtea ſceleris oriretur, profectus eſt ad eundem Brutum liberandum, vicitque dolorem aliquem domeſticum patriæ caritate.

5. Quid C. Panſa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, ſenatusconſultis faciendis graviſſimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad cauſam libertatis vocando, niſi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus Romanus frequens ita ſalutem D. Bruti unâ voce depopoſcit, ut eam non ſolum commodis ſuis, ſed etiam neceſſitati victûs anteferret. Quod ſperare nos quidem debemus, Patres conſcripti, aut inibi eſſe, aut jam eſſe confectum: ſed ſpei fructum rei convenit & evento reſervari, ne aut deorum immortalium beneficium feſtinatione præripuiſſe, aut vim fortunæ ſtultitiâ contempſiſſe videamur. Sed quoniam ſignificatio veſtra ſatis declarat, quid hac de re ſentiatis; ad literas veniam, quæ ſunt a conſulibus & a proprætore miſſæ, ſi pauca antè, quæ ad ipſas literas pertinent, dixero.

III. Imbuti ſanguine gladii, Patres con-

ſcripti, legionum, exercituumque noſtrorum, vel madefacti potiùs duobus conſulum, tertio Cæſaris prœlio. Si hoſtium fuit ille ſanguis, ſumma militum pietas; nefarium ſcelus, si civium. Quouſque igitur is, qui omnes hoſtes ſcelere ſuperavit, nomine hoſtis carebit? nisi mucrones etiam noſtrorum militum tremere vultis, & dubitare, utrùm in cive, an in hoſte figantur.

7. Supplicationem decernitis; hostem non appellatis. Gratæ verò noſtræ diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, quum interfecta sit civium multitudo. *De improbis*, inquit, *& audacibus*: nam sic eos appellat clariſſimus vir: quæ ſunt urbanarum maledicta litium, non inuſtæ belli internecini notæ. Teſtamenta, credo, ſubjiciunt; aut ejiciunt vicinos; aut adoleſcentulos circumſcribunt: his enim vitiis affectos & talibus, malos, & audaces appellare conſuetudo ſolet.

8. Bellum inexpiabile infert quatuor conſulibus unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu, populoque Romano: omnibus (quamquam ruit ipſe ſuis cladibus) peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet agnoſcere, id ſuo consilio factum eſſe teſtatur: quæque eſſet fac-

turus in hac urbe, niſi eum hinc ipſe Jupiter ab hoc templo atque mœnibus repuliſſet, declaravit in Parmenſium calamitate, quos, optimos viros, honeſtiſſimoſque homines, maximè cum auctoritate hujus ordinis, populique Romani dignitate conjunctos, crudeliſſimis exemplis interemit propudium illud & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam dii oderint quos oportet, omnium deorum. Refugit animus, Patres conſcripti, eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmenſium liberis & conjugibus effecerit: quas enim turpitudines Antonii libenter ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe: ſed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt; libido flagitioſa, quâ Antoniorum oblita eſt vita.

IV. Eſt igitur quiſquam, qui hoſtes appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginienſium victam eſſe fateatur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſurrepta Antonius? niſi fortè hujus coloniæ & ceterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis Antonius putandus.

10. Si verò coloniarum & municipiorum ſine ulla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem hujus cenſetis urbis, quam ille ad explendas egeſtates latrociniis ſuis concu-

pivit? quam jam peritus metator & callidus decempedâ ſuâ Saxa diviſerat? Recordamini, per deos immortales! Patres conſcripti, quid hoc biduo timuerimus a domeſticis hoſtibus, rumoribus improbissimis dissipatis. Quis liberos, quis conjugem adſpicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Aut fœdissimam mortem omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hoſtes appellare dubitamus? Gravius si quis attulerit nomen, libenter aſſentiar: hoc vulgari contentus vix ſum, leviore non utar.

11. Itaque quum ſupplicationes juſtissimas ex iis litteris, quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Serviliuſque decreverit; augebo omnino numerum dierum, præſertim, quum non uni, ſed communiter tribus ducibus sint decernendæ. Sed hoc primùm faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, consilio, felicitate, maximis periculis ſervitutis atque interitûs liberati ſumus. Etenim cui viginti his annis ſupplicatio decreta eſt, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut ſupplicatio ab eo, qui antè dixit, decernenda non fuit; aut usitatus honos pervulgatuſque tribuendus iis, quibus etiam novi & singulares debentur.

V. An si quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille aut duo millia occidiſſet, eum hac conſuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret ſenatus? tot legionibus cæsis, tantâ multitudine hoſtium interfectâ, hoſtium dico? ita, inquam, hoſtium, quamvis hoc iſti hoſtes domeſtici nolint, clarissimis ducibus ſupplicationum honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitiâ, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi hujus urbis liberatores, quum heſterno die propter eorum res geſtas me ovantem & propè triumphantem, populus Romanus in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit?

13. Is enim demum eſt, meâ quidem ſententiâ, juſtus triumphus ac verus, quum bene de republica meritis teſtimonium a conſenſu civitatis datur: nam sive in communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum judicium; sive gratias agebant, eò majus; sive utrumque, nihil magnificentius excogitari poteſt. Tu igitur ipſe de te? dixerit quiſpiam. Et quidem invitus: ſed injuriæ dolor facit me, præter conſuetudinem, glorioſum. Nonne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes ſuas curas in reipubli-

te ſalute deſigunt, crimen invidiaque quæſetur?

14. Scitis enim per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me pridie Vinalia, qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. In aliquem credo hoc gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam eſſe confictum, non in eum, qui, ne quid tale in republica fieri poſſet, effecerit. An ut ego, qui Catilinam hæc molientem ſuſtulerim, everterim, afflixerim, ipſe exſiſterem repentè Catilina? quibus auſpiciis iſtos faſces augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? quemquamne fuiſſe tam ſceleratum, qui hoc fingeret? tam furioſum, qui crederet? Unde igitur iſta ſuſpicio, vel potiùs unde iſte ſermo?

VI. Quum, ut ſcitis, hoc triduo, vel quatriduo, triſtis a Mutina fama manaret; inflati lætitiâ atque inſolentiâ impii cives, unum ſe in locum ad illam curiam, ſuis potiùs, quàm reipublicæ infelicem, congregabant: ibi quum conſilium inirent de cæde noſtra, partirenturque inter ſe, qui Capitolium, qui Roſtra, qui urbis portas occuparent; ad me concurſum futurum civitatis putabant: quod ut cum invidia mea fieret, & cum vitæ etiam periculo, famam iſtam faſcium diſſipaverunt; faſces ipſi ad me delaturi fuerunt; quod quum

16. Itaque P. Apuleius, tri
meorum omnium conſiliorum
riumque jam inde a conſulat
comitiis, adjutor, dolorem a
tus: doloris mei concionem h
mam, populo Romano unu
ſentiente. In qua concione qu
ſumma noſtra conjunctione &
re, liberare ſuſpicione faciun
voce cuncta concio declarav
a me umquam de republica
cogitatum. Poſt hanc habitam
duabus, tribusve horis, opta
& litteræ venerunt: ut idem d
do me iniquiſſimâ invidiâ li
etiam celeberrimâ populi Ron
tione augeret.

17. Hæc interpoſui, Patre
non tam ut pro me dicerem
mecum ageretur, ſi parum
ſine defenſione purgatus) qu

in republica campus, ut ſapienter dicere Craſſus ſolebat: multis apertus curſus ad laudem.

VII. Utinam quidem illi principes viverent, qui me poſt meum conſulatum, quum iis ipſe cederem, principem non inviti videbant! hoc verò tempore in tanta inopia conſtantium & fortium conſularium, quo me dolore affici creditis, quum alios malè ſentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum conſtanter in ſuſcepta cauſa permanere, ſententiamque ſuam non ſemper utilitate reipublicæ, ſed quum ſpe, tum timore moderari?

18. Quòd si quis de contentione principatûs laborat, quæ nulla eſſe debet; ſtultissimè facit, si vitiis cum virtute contendit: ut enim curſu curſus, sic in viris fortibus virtus virtute ſuperatur. Tu, si ego de republica optimè ſentiam; ut me vincas, ipſe pessimè ſenties? aut, si ad me bonorum concurſum fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem, primùm reipublicæ causâ; deinde etiam dignitatis tuæ. Sed, si principatus ageretur, quem numquam expetivi, quid tandem mihi eſſet optatius? ego enim malis ſententiis vinci non poſſum, bonis forsitan poſſum, & libenter.

19. Hæc populum Romanum videre,

animadvertere, judicare,
ferunt : poteratne fieri,
homines de quoque, ut q
tur, judicarent? Ut enim
natu populus Romanus ve
nullis reipublicæ tempori
nem firmiorem atque forti
de unoquoque noſtrûm,
hoc loco ſententias dicim
omnes, avent audire, qui
rit : ita de unoquoque, u
ritum arbitrantur, exiſtim

20. Memoriâ tenent,
XIII. Kal. Jan. princip
libertatis fuiſſe : me ex Ka
horam invigilaſſe reipubli
mum, meaſque aures die
nium præceptis, monitiſqu
litteris, meis nuntiis, mei
bus omnes, qui ubique eſ
præsidium excitatos : meis
lendis Januariis numquam
tonium : ſemper illum h
hoc bellum : ut ego, qui
veræ pacis auctor fuiſſem,
mini peſtiferæ pacis inimic
tidium, quum alii tribunun
ſent, non ego ſemper ho
ſententias meas si conſul
discessionem facere voluis
iſtis latronibus auctoritate

jam pridem de manibus arma cecidiſſent.

VIII. Sed, quod tum non licuit, Patres conſcripti, id hoc tempore non ſolùm licet, verùm etiam neceſſe eſt, eos, qui re ſunt hoſtes, verbis notari, ſententiis noſtris hoſtes judicari.

22. Antea quum hoſtem, aut bellum nominaſſem, ſemel & ſæpius ſententiam meam de numero ſententiarum ſuſtulerunt; quod in hac cauſa jam fieri non poteſt: ex litteris enim C. Panſæ, A. Hirtii conſulum, C. Cæſaris proprætoris, de honore diis immortalibus habendo ſententias diximus. Supplicationem modò qui decrevit, idem imprudens hoſtes judicavit: numquam enim in civili bello ſupplicatio decreta eſt. Decretam dico? ne victoris quidem litteris poſtulata eſt.

23. Civile bellum conſul Sulla geſsit: legionibus in urbem adductis, quos voluit, expulit; quos potuit, occidit: ſupplicationis mentio nulla. Grave bellum Octavianum inſecutum eſt: ſupplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam imperator ultus eſt Sulla: nulla ſupplicatio decreta a ſenatu. Ad teipſum, P. Servili, num miſit ullas collega litteras de illa calamitoſiſsima pugna Pharſaliæ? num te de ſupplicatione voluit referre? profectò noluit. At miſit poſtea de Alexandria, de Pharnace. Pharſalicæ verò pugnæ ne

Jovi maximo, ceteriſque deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, noſtræ vitæ ſanguinique imminentes, proſtravit, fudit, occidit; ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxque fugerit. O ſolem ipſum beatiſſimum, qui antequam ſe abderet, ſtratis cadaveribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium!

28. An verò quiſquam dubitabit appellare Cæſarem imperatorem? ætas ejus certè ab hac ſententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute ſuperavit ætatem. Ac mihi ſemper eò majora beneficia C. Cæſaris viſa ſunt, quò minùs erant ab ætate illa poſtulanda: cui quum imperium, eodem tempore etiam ſpem nominis ejus deferebamus; quod, quum eſt ſecutus auctoritatem noſtri decreti, rebus geſtis ſuis comprobavit. Hic ergo adoleſcens maximi animi, ut veriſſimè ſcribit Hirtius, caſtra multarum legionum paucis cohortibus tutatus eſt, ſecundumque prœlium fecit. Ita trium imperatorum virtute, conſilio, felicitate, uno die locis pluribus reſpublica eſt conſervata.

XI. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum ſupplicationes: cauſas ut honorificentiſſimis verbis conſequi potero, complectar ipsâ ſententiâ,

Eſt autem fidei, pietatiſque noſtræ; declarare fortissimis militibus, quàm memores simus, quámque grati. Quamobrem promiſſa noſtra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos ſpopondimus, hodierno ſenatuſconſulto renovanda cenſeo: æquum eſt enim, militum, talium præſertim, honorem conjungi.

30. Atque utinam, Patres conſcripti, civibus omnibus ſolvere nobis præmia liceret! quamquam nos ea, quæ promisimus, ſtudiosè cumulata reddemus. Sed id quidem reſtat, ut ſpero, victoribus, quibus ſenatûs fides præſtatur: quam quidem quum difficillimo reipublicæ tempore ſecuti ſunt, eos numquam oportebit consilii ſui pœnitere. Sed facile eſt bene agere cum iis, a quibus etiam tacentibus flagitari videmur: illud admirabilius, & majus, maximéque proprium ſenatûs ſapientis eſt, gratâ eorum virtutem memoriâ proſequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent! duo certè non præteribo, quæ maximè occurrunt: quorum alterum pertinet ad virorum fortissimorum gloriam ſempiternam, alterum ad leniendum mœrorem & luctum proximorum.

XII. Placet igitur mihi, Patres con-

ſcripti, legionis Martiæ militibus, & eis, qui unà pugnantes occiderunt, monumentum fieri quàm ampliſſimum: magna atque incredibilia ſunt in rempublicam hujus merita legionis: hæc ſe prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc ſe ad Cæſarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam conſecuta eſt. Quarta victrix desiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt. O fortunata mors! quæ naturæ debita, pro patria eſt potissimùm reddita.

32. Vos verò patriæ natos judico; quorum etiam nomen a Marte eſt; ut idem deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuiſſe videatur. In fuga, fœda mors eſt; in victoria, glorioſa: etenim Mars ipſe ex acie fortissimum quemque pignerari ſolet. Illi igitur impii, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent; vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis a natura nobis vita data eſt; at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna: quæ si non eſſet longior, quàm hæc vita; quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet?

33. Actum igitur præclarè vobiſcum,

fortissimi dum vixiſtis, nunc verò etiam ſanctissimi milites, quòd veſtra virtus nec oblivione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentiâ poſterorum inſepulta eſſe poterit, quum vobis immortale monumentum ſuis pene manibus ſenatus, populuſque Romanus exſtruxerit. Multi ſæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis, clari & magni fuerunt; nec tamen ullis tale genus honoris tributum eſt. Atque utinam majora poſſemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus! Vos ab urbe furentem Antonium avertiſtis: vos redire molientem repuliſtis. Erit igitur exſtructa moles opere magnifico, inciſæque litteræ, divinæ virtutis teſtes ſempiternæ: numquam de vobis, eorum, qui aut videbunt veſtrum monumentum, aut audient, gratissimus ſermo conticeſcet: ita pro mortali conditione vitæ immortalitatem eſtis conſecuti.

XIII. Sed quoniam, Patres conſcripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore perſolvitur, conſolemur eorum proximos, quibus optima eſt hæc quidem conſolatio: parentibus, quòd tanta reipublicæ præſidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit: fratribus, quòd in ſe, ut

corporum, sic virtutum similitudinem eſſe confident. Atque utinam his omnibus abſtergere fletum ſententiis noſtris conſultiſque poſſemus, vel aliqua talis his adhiberi publicè poſſet oratio, quâ deponerent mœrorem atque luctum, gauderentque potiùs, quum multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod eſſet pulcherrimum, ſuis obtigiſſe, eoſque nec inhumatos eſſe, nec deſertos (quod tamen ipſum pro patria non miſerandum putatur) nec diſperſis buſtis humili ſepulturâ crematos, ſed contectos publicis operibus atque muneribus, eâque exſtructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis.

35. Quamobrem maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem ſuorum, & pietatem, & ſenatûs fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus exſtitiſſet, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidiſſet. Atque etiam cenſeo, Patres conſcripti, quæ præmia militibus promisimus nos, republicâ recuperatâ, tributuros, ea vivis victoribuſque cumulatè, quum tempus venerit, perſolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promiſſa ſunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eadem tribuenda cenſeo.

XIV. Sed, ut aliquando ſententiâ complectar, ita cenſeo : » Quum C. Panſa, » conſul, imperator, initium cum hoſtibus » confligendi fecerit ; quo prœlio legio » Martia admirabili incredibilique virtute » libertatem populi Romani defenderit ; » quod idem legiones tironum fecerint ; » ipſeque C. Panſa, conſul, imperator, » quum inter media hoſtium tela verſaretur, vulnera acceperit : quumque A. Hirtius, conſul, imperator, prœlio audito, re cognitâ, fortissimo præſtantissimoque animo exercitum caſtris eduxerit, impetumque in M. Antonium, exercitumque hoſtium fecerit, ejuſque copias occisione occiderit, ſuo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem desideraverit.

37. » Quumque C. Cæſar, proprætore, imperator, consilio diligentiâque ſuâ caſtra feliciter defenderit, copiasque hoſtium, quæ ad caſtra acceſſerant, profligarit, occiderit : ob eas res ſenatum exiſtimare, & judicare, eorum trium imperatorum virtute, imperio, consilio, gravitate, conſtantiâ, magnitudine animi, felicitate, populum Romanum fœdissimâ crudelissimâque ſervitute liberatum : quumque rempublicam, urbem, templa deorum immortalium, bona, fortunaſque omnium,

Priſcianus.
Quinctilianus.
Rufinianus.
Seneca.
Servius.
Severianus.
Solinus.
Suetonius.
Trithemius.
Valerius.
Victorinus.
Ulpianus.

INDEX ORATIONUM,

Quarum fragmenta ſubjiciuntur.

Pro M. Tullio.
Pro L. Vareno.
Quum Lilybæo decederet.
Pro P. Oppio.
Pro C. Manilio.
Pro M. Fundanio.
Pro C. Cornelio, I.
Pro C. Cornelio, II.
In Competitores.
Pro Q. Gallio.
Pro L. Othone.
De Proſcriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De Conſulatu ſuo.
In Clodium & Curionem.
De rege Ptolemæo.
Pro P. Vatinio.
Pro M. Æmilio Scauro.
Pro A. Gabinio.
Pro P. Quintio.
Pro M. Fonteio.
De Lege Agraria.
In L. Piſonem.
Ex commentariis cauſarum.

Pro M. Tullio.

Hunc accuſatum de vi defendit Cicero, cujus defenſionis artificium his verbis expreſſit Fortunatianus in rhetorica. Voluntas legis tertiò conſideratur, quum exemplo multarum legum probamus præſentem quoque legem ita ſentire, ſicut M. Tullius fecit pro M. Tullio. Sigonius.

Priscianus.] Hoc judicium ſic exſpectatur, ut non unæ rei ſtatui, ſed omnibus conſtitui putetur.

Quinct. *libro* iv. *capite* 2. [Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

Victorin. *lib.* i. *De Invent.*] Dico, vim factam a P. Fabii familia: adverſarii non negant. Damnum datum eſſe M. Tullio concedis: vici unam rem. Vi, hominibus armatis; non negas: vici alteram. Dolo malo; factum negas: de hoc judicium eſt.

Marcian. cap. *libro* v.] Damnum paſſum eſſe M. Tullium, convenit mihi cum adverſario: hominibus armatis rem eſſe geſtam, non inficiantur: a familia P. Fabii commiſſam, negare non audent. Jam dolo malo factum ambigitur.

QUINCT. *lib.* v. *cap.* 13.] Quis hoc ſtatuit umquam, aut cui concedi sine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſteriùs occideretur?

RUFINIANUS, *in Apophasi.*] Si quis furem occiderit, injuriâ occiderit. Quamobrem? quia jus conſtitutum nullum eſt. Quid si ſe telo defenderit? haud injuriâ. Quid ita? quia conſtitutum eſt.

PRO L. VARENO.

Hunc videtur Tullius inter ſicarios defendiſſe, quum ei objiceretur, quòd C. Vareno necem attuliſſet; quod crimen Cicero negavit, & in Ancharii familiam avertit. SIGONIUS.

SEVERIAN.] Amici deficiunt, cognati deſerunt.

IDEM.] In inimiciſſima civitate urgent, inſtant, inſequuntur: ſtudio, multitudine, pecuniâ, perjurio pugnant.

PRISC.] C. Ancharius Rufus fuit e municipio Fulginate.

PRISC.] In præfectura Fulginate.

QUINCT. *lib* v. *cap.* 13.] Quum iter per agros & loca ſola faceret cum Populeno, in familiam Anchariana incidiſſe

dixerunt: deinde Populenum occiſum eſſe: illico Varenum vinctum, adſervatum, dum hic oſtenderet, quid de eo fieri vellet.

Quinct. *lib.* vii. *cap.* i.] In legem de ſicariis commiſit L. Varenus. Nam C. Varenum occidendo, & Cnæum vulnerando, & Salarium item occidendo, cadit.

Quinct. *lib.* vii. *cap.* i.] Tum C. Varenus is, qui a familia Anchariana occiſus eſt (Hoc, quæſo, Judices, diligenter attendite.)

Prisc. *lib.* iii. & Quinct. *lib.* viii. *cap.* 3.] L. iſte Septimius diceret: Etenim eſt ad L. Craſſi eloquentiam gravis, & vehemens, & volubilis. Erucius hic noſter, Antoniaſter eſt.

Prisc. *lib.* xii.] Ea cædes ſi potiſſimum crimini datur, detur ei, cuja interfuit; non ei, cuja nihil interfuit.

Quinct. *lib.* v. *cap.* 10.] Optio vobis datur, utrum velitis, caſu illo itinere Varenum eſſe uſum, an hujus perſuaſu & inductu.

Prisc.] Deûm fidem.

QUUM QUÆSTOR LILYBÆO DECEDERET.

Hanc Cicero videtur orationem habuiſſe, ut quæſturam ſuam, rebus & officiis multis hactenus Lilybætanis commendatam, verbis etiam ad extremum commendatam redderet. Vide Divinatione in Verrem n. 2. SIGONIUS.

FRONTO.] Non detrectare militiam, ſed defendere provinciam judicata eſt.

PRO P. OPPIO.

Oppium, M. Cottæ quæſtorem, ejus, qui bellum adverſus Mithridatem parum feliciter eſt molitus, Cicero videtur defendiſſe de majeſtate, quum crimini daretur, quod de cibariis militum detraxiſſet, idque crimen ipsius Cottæ teſtimonio premeretur. SIGONIUS.

QUINCT. *lib.* v. *cap.* 10.] Utrum quum Cottam appetiſſet, an quum ipſe ſeſe conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum eſt?

QUINCT. *ibid.*] Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere quî potuit?

Quinct. *lib.* xi. *cap.* 1.] At enim veriſimile non eſt, tantum ſcelus M. Cottam eſſe commentum. Quid? hoc veriſimile eſt, tantum ſcelus Oppium eſſe conatum?

Fronto.] Queſtuſque mecum eſt.

Marcel.] Etenim multùm poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit.

Quinct. *lib.* ix. *cap.* 2.] O amorem mirum! ô benevolentiam singularem!

Pro C. Manilio.

Hic tribunatu abiens, in quo belli Mithridatici procurationem lege ad populum latâ contra voluntatem ſenatûs ad Pompeium detulerat, accuſatus de vi, aut de repetundis, patronum, ipſo populo poſtulante, Ciceronem habuit: ſed quum primâ actione intellexiſſet ſe damnatum iri, ſecundâ actione non reſpondit. Sigonius.

Non. *Confiteor.*] Hoc ego non ſolùm confiteor, ſed etiam profiteor.

PRO M. FUNDANIO.

M. Fundanii a Cicerone defenſi meminit Q. Cicero de petitione conſulatûs n. 16. SIGONIUS.

PRISC. *lib.* VII.] Non modò hoc a Villio Annale, ſed vix mehercule a Q. Mutone factum probari poteſt.

PRISC. *lib.* XVI.] Eſſetne id, quod Meno nuntiaſſet.

SERVIUS. II. *Georg.*] Arcades ſe proſelenos eſſe aſſerunt.

IDEM. IX. *Æneid.*] Commiſſura.

ACRO, *in Poët.*] Puncta.

BOET. *De Defin.*] Deſcripsiſtine ejus neceſſarium, noſtrum competitorem? iſtum ipſum cujus nunc ſtudio & gratiâ tota accuſatio iſta munita eſt.

Pro C. Cornelio, I.

Hic tribunus plebis leges multas promulgaverat, quarum pleræque erant de minuenda ſenatûs poteſtate. Itaque magiſtratu abeuntem, de majeſtate reum fecerunt duo Cominii fratres, quòd P. Servilio Globulo collegæ intercedenti non ceſſiſſet, ſed ipſe legiſſet codicem, quâ re tribunitia intercessio tolli videbatur. Cicero ipſe ſignificat quatriduo Cornelium a ſe defenſum, quas actiones contuliſſe eum in duas orationes apparet. Asconius.

Prisc. *lib.* vi.] Ut ab Jove optimo maximo, ceteriſque diis, deabuſque omnibus opem & auxilium petamus.

Fronto.] Nihil ſenatui detraxiſſe Cornelium.

Prisc. *lib.* xi.] Ex promulgatione trinundinûm dies ad ferendum, poteſtasque veniſſet.

Quinct. *lib.* v. *cap.* 13.] Codicem attigit.

Marc. Capella.] Repugnat enim, ut diviſores, quos honoris ſui miniſtros eſſe voluerat, lege ambitûs vellet affligere.

Prisc. *lib.* viii.] Quæ intermiſſa complures annos.

Prisc. *ibid.*] Num alicui gratificabantur aut homini, aut ordini?

Prisc. *lib.* x.] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum eſt per hunc, qui decessit.

Prisc. *lib.* viii.] Circuitis Roſtris ejicerentur lapidibus homines.

Prisc.] Qui eloquentiâ ceteris antecellit.

Fronto.] Demi medius fidius de his tormentis aliquantum malim.

Idem.] Ad miſerrimum, crudelissimumque dominatum dedi patiamini.

Idem.] Cur nunc redeant, si tunc gratiæ conceſſerint.

Idem.] Quid, quòd ne cum iis quidem expertus es, quos duces operarum fuiſſe dixiſti?

Idem.] Ejuſmodi mihi duos laqueos in cauſa eſſe propositos, ut, si me altero expediſſem, tenerer altero.

Acro. *in* 1. *Serm.*] Aperuit fores ſcalarum.

Boeth. *Defin.*] Legite, ut legebatis: hinc intelligetis nullâ tenuissimâ ſuſpicione deſcribi, aut significari Cornelium.

Aquila.] Refertum tribunitiis legibus, exhauſtum a quibus sit, ipsi ſciunt.

Schol. *Juven. ad Sat.* 7.] Conrepsit in ſcalas.

Reliqua ex Asconio.

Versu a I. circiter clxi.

Poſtulatur apud me prætorem primùm de pecuniis repetundis. Proſpectat videlicet Cominius, quid agatur. Videlicet homines fœneos, in medium, ad tentandum periculum projectos.

Quid? Metellus ſummâ nobilitate ac virtute, quum bis juraſſet: ſemel privatim a patre: iterum publicè: a lege coactus, deſtitit accuſatione. An vi, an veritate? In quo ſuſpicionem omnem tollit C. Curionis virtus ac dignitas, & Q. Metelli adoleſcentia, ad ſummam laudem omnibus rebus ornata.

Legem, inquit, de libertinorum ſuffragiis Cornelius cum Manilio dedit. Quid eſt hoc, *dedit*? an tulit, an rogavit, an hortatus eſt? Nam tuliſſe ridiculum eſt, quaſi legem aliquam aut ad ſcribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam. Quæ lex paucis his annis non modò ſcripta, ſed etiam lata eſſet.

In quo quum multa reprehenſa ſint; tum in primis celeritas actionis.

Petivit tamen a me prætore maximâ conteſtatione, ut cauſam Manilii defenderem.

VERSU A L DCCCCI.

Dicit de eodem Manilii tribunatu.

Nam quum is Tribunus plebis duas leges tuliſſet in eo magiſtratu, unam pernicioſam, alteram egregiam; quod ſummam rempublicam læsit, id ab ipſo tribuno abjectum eſt. Bonum autem, quod ſumma republica manet, id extra ordinem fuit.

Dicit de diſturbato judicio Maniliano.

Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulſus eſt, qui aliquod inſtitui exemplum diſturbandorum judiciorum perniciosissimum, temporibus ſuis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus, cupierunt.

VERSU CIRC. CXI.

Poſſum dicere, hominem ſummâ prudentiâ clarum C. Cottam de ſuis legibus abrogandis ipſum ad ſenatum retuliſſe.

SEQUITUR.

Poſſum & ejuſdem Cottæ legem de judiciis privatis, anno poſtquam lata sit, a fratre ejus abrogatam.

Statim.

Legem Liciniam & Muciam de civibus regundis, quam duo conſules omnium, quos vidimus, ſapientissimi tuliſſent, video conſtare inter omnes, non modò inutilem, ſed perniciosam reipublicæ fuiſſe.

Quatuor omnino genera ſunt, Judices, in quibus per ſenatum, more majorum, ſtatuatur aliquid de legibus. Unum eſt ejuſmodi, placere legem abrogari: ut Q. Cæcilio, M. Junio conſulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.

Alterum, quæ lex lata eſſe dicatur, eâ non videri populum teneri: ut L. Marcio, Sex. Julio conſulibus, de legibus Liviis.

Tertium eſt de legum abrogationibus. Quo de genere perſæpe ſenatuſconſulta fiunt, ut nuper de ipſa lege Calpurnia, quæ derogaretur.

P. Africanus ille ſuperior, ut dicitur, non ſolùm a ſapientissimis hominibus, qui tum erant, verùm etiam a ſe ipſo ſæpe accuſatus eſt, quòd, quum conſul eſſet cum Tib. Longo, paſſus eſſet tum primùm a populari conſeſſu ſenatoria ſubſellia ſeparari.

ferret, paſſus eſt, plus unius collegæ ſui, quàm univerſæ civitatis, vocem valere & voluntatem.

At enim de corrigenda lege retulerunt. Idem, niſi hæc ipſa lex, quam C. Cornelius tulit, obſtitiſſet, decreviſſem id, quod palam jam iſti defenſores judiciorum pugnaverunt, ſenatui non placere id judicium de Sullæ bonis fieri. Quam ego cauſam longè aliter prætor in concione defendi, quum id dicerem, quod iidem judices poſtea ſtatuerunt, judicium æquiore tempore fieri oportere.

STATIM.

Antea verò quàm multarum rerum judicia ſublata ſint, & quia ſcitis, prætereo, & ne quem in judicium oratio mea revocare videatur.

PAULO POST.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honeſtiſſimum virum, communi & quotidiano jure privaſſet.

Non denique homo illorum & vitâ, & prudentiâ longè diſſimilis, ſed tamen nimis in gratificando jure liber, L. Siſenna, bonorum Cn. Cornelii poſſeſſionem ex edicto ſuo P. Scipioni, adoleſcenti ſummâ nobilitate, eximiâ virtute prædito, dediſſet.

Quare quum ambitum populus Romanus videret, & quum a Tribunis plebis doceretur, nisi pœna acceſſiſſet in diviſores, exſtingui nullo modo poſſe, legem hanc Cornelii flagitabat; illam, quæ ex ſenatuſconſulto ferebatur, repudiabat.

ET EADEM DE RE PAULO POST.

Ut ſpectaculum illud duorum designatorum conſulum calamitate, re, & tempore ſalubre ac neceſſarium, genere & exemplo miſerum ac funeſtum, videremus.

Quid ego nunc tibi argumentis reſpondeam, poſſe fieri, ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Philerotem? re vulgare nomen eſſe Philerotis, Cornelios verò ita multos, ut jam etiam collegium conſtitutum sit.

At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, conſulem mittere coëgiſti, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, ut ad legem accipiendam adeſſent.

Plebem ex Maniliana offensione victam & domitam eſſe dicit; ante veſtros annos propter illius tribuni plebis temeritatem poſſe adduci, ut omnino ne illius poteſtate abalienemur: qui reſtituerunt eam poteſtatem, alterum nihil unum poſſe contra multos, alterum longè abeſſe.

Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno XVI poſt reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, ſecederent, leges ſacratas ipsi sibi reſtituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons ſacer nominatur, in quo armati conſederant, æternæ memoriæ causâ conſecrarent. Itaque auſpicatò poſtero anno decem tribuni plebis comitiis curiatis creati ſunt.

Tum interpoſitâ fide per tres legatos, amplissimos viros, Romam armati reverterunt: in Aventino conſederunt: inde armati in Capitolium venerunt: decem tribunos plebis per pontificem, quòd magiſtratus nullus erat, creaverunt.

Etiam hæc recentiora prætereo: pōnam principium juſtissimæ libertatis, Cassiam; quâ lege ſuffragiorum vis poteſtaſque convaluit: alteram Cassiam; quæ populi judicia firmavit.

Dicit de nobilibus.

Qui non modò cum Sulla, verùm etiam, illo mortuo, ſemper hoc per ſe ſummis opibus retinendum putaverunt: inimicissimi C. Cottæ fuerunt, quòd is conſul paulùm tribunis plebis non poteſtatis, ſed dignitatis addidit.

Quamdiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo ſe oſtendit, quum le-

gem Aureliam, quum Roſciam, non modò accepit, ſed etiam efflagitavit.

Memoriâ teneo, quum primùm ſenatores cum equitibus Romanis lege Plotiâ judicarent, hominem diis ac nobilitati perinviſum, Cn. Pompeium, cauſam lege Variâ de majeſtate dixiſſe.

Pro C. Cornelio. II.

Aquil. & Fortunatianus *lib.* III. *Rhet.*] Pugnem apertè contra nobilissimorum hominum voluntates, ſtudia, conſilia, cogitationeſque eorum aperiam?

Cicero, *Orator. n.* 225.] O callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda! Teſtes dare volumus. Quem, quæſo, noſtrûm fefellit, ita vos eſſe facturos.

Cic. *Orat. n.* 232. & Quinct. *lib.* IX. *cap.* 4.] Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitii, mercatoreſque ſuperarunt; neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos, Maximoſque multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt. Neque verò movent me ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum & Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem referſerunt, ab aliquo vi-

deo perfacilè Deliaco, aut Syro potuiſſe ſuperari.

PRISC. *lib.* XVIII.] Quis tam abundans copiis.

FRONTO.] Da enim mihi poteſtatem eos, qui tum affuerunt Cornelio, nominandi.

IDEM.] Facite, ut facitis, qui ad cauſam adeſtis.

IDEM.] Quid enim mihi certamen eſt cum accuſatore, aut contentio?

IDEM.] Qui commodis populi Romani linguâ duntaxat ac voluntate conſuluit.

IDEM.] Expelleret a diſpenſantibus.

IDEM.] Sed ad urbem dierum tres fuerunt complurium.

IDEM.] Quàm diligentes libertatis vos oporteat eſſe.

IDEM.] Si vos hujus fortunas paucorum odio adjudicaveritis.

RELIQUA EX ASCONIO.

Num in eo, qui sint hi teſtes, hæsitatis? Ego vobis edam duos. Reliqui ſunt de conſularibus, inimici tribunitiæ poteſtatis. Pauci præterea aſſentatores eorum atque aſſeclæ ſubſequuntur.

Sed si familiariter ex Q. Catulo, ſapientissimo viro, atque humanissimo, velim quærere, utrius tandem tibi tribunatus minùs probari poteſt, C. Cornelii,

an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii: neminem quem iſti ſeditioſum exiſtimant, nominabo: ſed avunculi tui, Q. Catule, clarissimi, patriæque amantissimi viri, quid mihi tandem reſponſurum putatis?

POST XX. VERS. A PRÆCEDENTI.

Quid? avunculus tuus, clarissimus vir, clarissimo patre, avo, majoribus, credo, silentio, favente nobilitate, nullo interceſſore comparato, populo Romano dedit, & potentissimorum hominum collegiis eripuit, cooptandorum ſacerdotum poteſtatem.

SEQUITUR.

Quid? idem Domitius M. Silanum, conſularem hominem, quemadmodum tribunus plebis vexavit.

Hæc eſt controversia ejuſmodi, ut mihi tribunus plebis Cn. Domitius, Catulo M. Terpolius contemptissimum nomen ejectum ex iis, qui tribuni plebis fuerunt.

IN TOGA CANDIDA.

Omnia ex Asconio.

E ſex competitoribus, quos in conſulatûs petitione habuit Cicero, quatuor modeſtè ſe gerebant, jacebantque, P. Sulpicius Galba, L. Caſſius Longinus, Q. Cornificius, & C. Licinius Sacerdos. L. Sergius Catilina, & C. Antonius multùm poterant, coierantque ambo, ut Ciceronem conſulatu dejicerent: in quorum coitionem paucis ante comitia diebus invectus eſt in ſenatu. Asconius.

Ad hujus orationis intelligentiam plurimùm valebit libellus Q. Ciceronis de petitione conſulatûs, in quo eadem ferè de Catilina & Antonio leguntur.

Dico, Patres conſcripti, noſte cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæſtu noti & cogniti, domum Catilinam & Antonium cum ſequeſtribus ſuis conveniſſe.

Quem enim, aut amicum habere poteſt is, qui tot cives trucidavit; aut clientem, qui in ſua civitate cum peregrino negavit ſe judicio æquo certare poſſe?

Nec ſe jam tum reſpexit, quum gra-

vissimis veſtris decretis abſe

In judiciis quanta vis eſ
quum eſt abſolutus: si aut ill
aut illa abſolutio nominanda

Te tamen, Q. Muci, tam
publica exiſtimare, moleſtè
terno die me eſſe dignum co
bas. Quid? populus Roman
ligenter ſcit sibi conſtituere
quàm tu tibi? qui, quum te
lenus argueret, me potiſsin
rum tuarum patronum eſſe
cujus tu consilium in tua tur
delegiſti, hunc honeſtissin
defenſorem populus Roma
te, repudiare poteſt? Nisi
turus es, quo tempore a L.
delatus sis, te eo tempore i
tum auxilii eſſe vidiſſe.

Populum verò, quum in
pulo collum ſecuit hominis n
laris, quanti faceret, oſtend

Me, quâ amentiâ inductu
temneret, conſtituere non pc
æquo animo laturum putavi
familiarissimo non viderat,
rum quidem injurias medi
ferre?

Alter pecore omni vendit
propè addictis, paſtores retin
ait, ſe, quum velit, ſubitò
bellum excitaturum.

Alter induxit eum, quem potuit, ut repentè gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipſe conſularis candidatus perſpexit, & legit, & emit: præſente populo Romano factum eſt.

Quamobrem augere etiam mercedes si vultis, Q. Mucium conantem legem impedire, ut cœpit ſenatus, conſules prohibete. Sed ego eâ lege contentus ſum, quâ duos conſules designatos uno tempore damnari vidimus.

Atque ut iſtum omittam, in exercitu Sullano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium.

Te verò, Catilina, conſulatum ſperare, aut cogitare, non prodigium, atque portentum eſt? A quibus enim petis? a principibus civitatis? qui tibi, quum L. Volcatius conſul in concilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe voluerunt?

A ſenatoribus? qui te auctoritate ſuâ, ſpoliatum ornamentis omnibus, vinctum pene Africanis oratoribus tradiderunt?

Ab equeſtri ordine? quem trucidaſti.

A plebe? cui ſpectaculum ejuſmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo sine luctu adſpicere, sine gemitu recordari poſſet.

Quod caput, etiam tum plenum animæ, & ſpiritûs, ad Sullam, uſque ab Janiculo ad ædem Apollinis, manibus ipſe ſuis detulit.

Quid? tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. *Et paulò pòſt*: Denique illi negare potuerunt, & negaverunt; tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquiſti. Quare præclara dicentur judicia tuliſſe, ſi qui inficiantem Luſcium condemnarunt, Catilinam abſolverint confitentem.

Is ergo negat ſe ignarum eſſe, quum etiam illi, imperitos ſe homines eſſe, &, ſi quem etiam interfeciſſent, imperatori ac dictatori paruiſſe dicerent. Ac negare quoque poſſe: Catilinam verò inficiari non poſſe.

Hanc tu habes dignitatem, quâ fretus me contemnis, ac deſpicis? an eam, quam reliquâ vitâ es conſecutus: quum ita vixiſti, ut non eſſet locus tam ſanctus, quò non adventus tuus, etiam quum culpa nulla ſubeſſet, crimen afferret.

Quum deprehendebare in adulteriis, quum deprehendebas adulteros ipſe, quum ex eodem ſtupro tibi & uxorem, & filiam inveniſti.

Stupris ſe omnibus, ac flagitiis contaminavit; cæde nefariâ cruentavit; diripuit ſocios; leges, quæſtiones, judicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, cuncto populo Romano clamante, ac reſiſtente? Nam, ut te illic

geſſeris, non audeo dicere, quoniam abſolutus es. Mentitos eſſe equites Romanos, falſas fuiſſe tabellas honeſtiſsimæ civitatis exiſtimo, mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidiſſe puto neſcio quid illos judices, qui te innocentem judicarunt. O miſer! qui non ſentias, illo judicio te non abſolutum, verùm ad aliquod ſeverius judicium, ac majus ſupplicium reſervatum.

Prætereo illum nefarium conatum tuum, & pene acerbum, & luctuoſum populo Romano diem, quum, Cn. Piſone ſocio, neque alio nemine, cædem optimatum facere voluiſti.

An oblitus es, te ex me, quum præturam peteremus, petiſſe, ut tibi primum locum concederem, quod quum ſæpius ageres, & impudentiùs a me contenderes, meminiſti, me tibi reſpondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus numquam impetraſſet? Neſcis me prætorem primum eſſe factum; te conceſsione competitorum, & collatione centuriarum, & meo maximè beneficio, e poſtremo in tertium locum eſſe ſublectum.

Dicit de malis civibus.

Qui poſteaquam illo, ut conati erant, Hiſpanienſi pugiunculo nervos incidere

civium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in remp. ſicas deſtringere.

Hunc vos ſcitote Licinium gladiatorem jam immisiſſe cupidum Catilinæ, judices, Quintum Curium, hominem quæſtorium.

PRO Q. GALLIO.

Hunc ambitûs poſtulatum Cicero defendit; cujus defenſionis mentio fit a Q. Cicerone in libello de petitione conſulatûs, n. 16.

AQUIL. & QUINCT. *lib.* VIII. *cap.* 3.] Ut clamor, ut convicium mulierum, ut ſymphoniæ cantus. Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim heſternâ potatione oſcitantes. Verſabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.

S. HIER. *Vit. Cleric.*] Loquor enim quæ ſum ipſe nuper expertus. Unus quidam poeta nominatus, homo perlitteratus, cujus ſunt illa colloquia poetarum ac philoſophorum, quum facit Euripidem & Menandrum inter ſe, & in alio loco So-

cratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, ſed ſeculis ſcimus eſſe disjunctas, quantos is plauſus & clamores movet? multos enim condiſcipulos habet in theatro, qui ſimul litteras non didicerunt.

QUINCT. *lib.* II. *cap. ult.*] An iſta, ſi vera eſſent, ſic a te dicerentur?

CIC. *Brut. n.* 278.] Tu iſtuc, M. Calidi, niſi fingeres, ſic ageres? præſertim quum iſtâ eloquentiâ alienorum hominum pericula defendere acerrimè ſoleas; tuum negligeres? Ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas ſolet? nulla perturbatio animi, nulla corporis; frons non percuſſa, non femur; pedis, quod minimum eſt, nulla ſupplosio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares noſtros animos; ſomnum iſto loco vix tenebamus.

NON. *Logi.*] Ego certò ſcio, omnes logos, qui ludis dicti ſunt, animadvertiſſe.

CARIS.] Poematorum.

De L. Othone.

Is eſt L. Roſcius Otho, qui tribunus plebis, quatuordecim ordines caveæ proximos equitibus assignavit, cui plebem ob eam rem iratam ut reconciliaret Cicero, concione advocatâ, orationem habuit, quam tertiæ inter conſulares orationes loco memorat in epiſtola prima libri ſecundi ad Atticum. De hac eadem oratione Plinius libro 7, 31. Roſcio theatralis auctori Legis Tribus ignoverunt; notatasque ſe diſtinctione ſedis æquo animo tulerunt. Patricius.

Fronto.] Hic ſi ſe iſtius viæ dediſſet.

De proscriptorum liberis.

L. Sulla dictator civium a ſe proſcriptorum filios in perpetuum petendorum honorum poteſtate, lege latâ privavit. Contra quos, ut ad honores admitterentur contendentes, egit Cicero in oratione, cujus vim indicat Plinius libro 7, 31. Te orante proſcriptorum liberos honores petere puduit. *Sigonius. Vide in Piſonem, n. 4.*

Quinct. *lib.* xi. *cap.* 1.] Quid enim

crudelius, quàm homines honeſtis parentibus ac majoribus natos a republica ſubmoveri? Sed ita legibus Sullæ continetur ſtatus civitatis, ut, his ſolutis, ſtare ipſa non poſſit.

Contra concionem Q. Metelli.

Hic tribunus plebis in Ciceronem conſulatu abeuntem invectus erat, qua de re vide epiſt. 2 libri 5 ad familiares. Huic Cicero reſpondit oratione ſcriptâ, de qua libr. ad Atticum 1, 13. & 3, 12.

Fortun.] Sic enim, ut opinor, inſequar fugientem, quoniam congredi non licet cum reſiſtente.

Prisc. *lib.* ix.] Permulſa, atque recreata eſt.

Prisc. *lib.* xviii.] Niſi eorum exitio, non requieturam.

Gell. *lib.* xviii. *cap.* 7.] Adſcendi in concionem: concurſus eſt populi factus.

Quinct. *lib.* ix. *cap.* 3.] Qui judicabantur, eos vocari, cuſtodiri, ad ſenatum adduci juſſi; in ſenatu ſunt poſiti.

DE CONSULATU SUO.

Hoc fragmentum e tribus libris, quos heroicis versibus de conſulatu ſuo ſcripſerat Cicero, deſumptum conjicit clarissimus Olivetus, legendumque apud Nonium, Quorum luxuries peperit felicia cenſa.

NONIUS, *Cenſus.*] Quorum luxuries fortunata cenſa peperit.

IN CLODIUM & CURIONEM.

Quinctilianus ſcribit hanc orationem in ſenatu ſententiæ loco habitam eſſe, de qua vide libro ad Atticum 1, 16.

NON.] Tu verò feſtivus, tu elegans, tu ſolus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem inceſſus pſaltriæ, qui lævare vultum, mollire vocem potes.

NON. *Longus. Speculum.*] Sed, credo, poſtquam tibi ſpeculum allatum eſt, longè te a pulchris abeſſe ſensiſti.

NON.] Ac vide, an facilè tu fieri potueris, quum is factus non sit, cui tu conceſſiſti.

NON. *Calantica.*] Tunc quum vincirentur pedes faſciis, quum calanticam capiti

accommodares, quum ſtrophio accuratè præcingerere.

Quinct. *lib.* viii. *cap.* 6.] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.

Quinct. *lib.* ix. *cap.* 2.] Quibus iſte, qui omnia ſacrificia noſſet, facilè a ſe deos placari poſſe arbitrabatur.

Quinct. *lib.* viii. *cap.* 3.] Quo ex judicio, velut ex incendio, nudus effugit.

Cicero *ad Attic. I*, 16.] Erras, Clodi: non te judices urbi, ſed carceri reſervarunt: neque te retinere in civitate, ſed exſilio privare voluerunt. Quamobrem, Patres conſcripti, erigite animos, retinete veſtram dignitatem: manet illa in republica bonorum conſensio: dolor' accessit bonis viris, virtus non eſt imminuta: nihil eſt damni factum novi: quod erat, inventum eſt. In unius hominis perditi judicio plures ſimiles reperti ſunt.

De rege Ptolemæo.

Videtur hæc in ſenatu habita eſſe oratio, quum reductionem regis Alexandrini P. Lentulo Ciliciæ proconſuli ſuâ ſententiâ deterneret. Quâ de re vide epiſtolas ad Lentulum libro 1 ad familiares.

Aqu. & Fortun.] Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis.

PRO P. VATINIO.

Defendendi Vatinii, quem antea merito ipſius inſectatus erat, auctorem ſibi fuiſſe Cæſarem ſcribit Cicero ad Lentulum libro ad familiares 1. epiſt. 9. unde hoc fragmentum deſumptum eſt.

Facio quiddam, quod in Eunucho paraſitus ſuadet militi:

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuò. Si quando illa dicet, Phædriam
Commeſſatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam, tu hujus contrà. Denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic peto a vobis, Judices, ut quoniam quidam nobiles homines, & de me optimè meriti, nimis amant inimicum meum, meque inſpectante, ſæpe eum in ſenatu modò ſeverè ſeducunt, modò familiariter atque hilarè amplexantur; quoniamque illi habent ſuum Publium detis mihi ipſi alium Publium, in quo poſſim eorum animos, mediocriter laceſſitus, leviter repungere.

PRO M. ÆMILIO SCAURO.

Scaurus bis a Cicerone defenſus eſt, ſemel quum ambitûs accuſatus eſſet, quæ oratio in commentariis exſtitit. (ita veteres loquuntur de orationibus, quas ſcriptas Tullius non edidit, ſed in commentariis reliquit) iterum, quum repetundarum a Sardis, quibus præfuerat, poſtulatus eſt, ex qua oratione ſunt hæc quæ ſequuntur fragmenta. Vide libro 3 ad Q. fratrem, epiſt. 1.

FORTUN. *Auguſt. in Rhet.*] Maximè fuit optandum M. Scauro, Judices, ut nullo ſuſcepto cujuſquam odio, sine offensione ac moleſtia ...

FRONTO.] Nihil Sardos Appio gratius eſſe facturos, quàm si de Scauri fama detraxerint.

PRISC. *lib.* VI.] Quum dare nollet Aris, clam ex Sardinia eſt fugere coactus.

PRISC. *lib.* VI.] Aris uxorem pellicatûs dolore concitatam.

PRISC. *lib.* VII.] Arinis uxorem.

ISID. *lib.* XIX. *cap.* 3.] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum maſtruca tentavit?

SEVERIAN.] Et quoniam congeſta eſt

accuſatio, magis acervo quodam criminum, quàm diſtinctione aliquâ generum, & varietate.

IDEM.] Boſtarem igitur quemdam dixit Norenſem, fugientem e Sardinia Scauri adventum.

IDEM.] Priùs illum ſepultum, quàm huic cœnam eſſe ſublatam.

PORPH. *Sat.* II. *lib.* II.] Libertus patronum non occidit, ſed duobus digitulis gulam oblisit.

FRONTO.] Copiis inops, gente fallax.

MARCELL.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum ſentire debetis.

QUINCT.] Ego porrò, qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.

QUINCT. *lib.* V. *cap.* 13.] Domus tibi deerat? at habebas. Pecuniâ ſuperabat? at egebas. Incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inſaniſti. Depreſſam, cæcam, jacentem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas æſtimaſti.

SERV. I. *Georgic.*] Redimunt ſe eâ parte corporis, propter quam maximè expetuntur.

IDEM.] Ab ipſa ſtiva mecum homines loquebantur.

FRONTO.] Retineret id, quod præcipuè ſemper ſtuduit.

CARISIUS.] Univerſè.

FRONTO.] Adii cauſas oratorum.

IDEM.] De te recordor.

IDEM.] Hoc nomine audito, quod per omnes gentes pervagatum eſt.

IDEM.] In illa bona invadere nullo modo potuiſſet.

RELIQUA EX ASCONIO.

CIRCA VERS. A PRIMO XL.

Quum enumeraret judicia, quæ pater Scaurus expertus eſt.

Subit etiam populi judicium, inquirente Cn. Domitio tribuno plebis.

IBIDEM.

Reus eſt factus a Q. Servilio Cæpione lege Serviliâ, quum judicia penes equeſtrem ordinem eſſent, & P. Rutilio damnato nemo tam innocens videretur, ut non timeret illa.

IBIDEM.

Ab eodem etiam lege Variâ cuſtos ille reipublicæ proditionis eſt in crimen vocatus; vexatus a Q. Vario tribuno plebis eſt non multò antè.

IBIDEM.

Non enim tantùm admiratus ſum ego illum virum, sicut omnes, ſed etiam præcipuè dilexi. Primus enim me, flagrantem ſtudio laudis, in ſpem impulit, poſſe virtutem sine præsidio fortunæ, quò contendiſſet, labore & conſtantiâ pervenire.

Si, mehercule, Judices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratissimum & audacissimum fuiſſe accepimus, tamen non timerem, venenum hoſpiti, aut convivæ, si diceretur, cœnanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuiſſet.

CIRCA TERTIAM PARTEM, A PRIMO.

Sic, inquam, ſe, Judices, res habet, neque hoc a me novum diſputatur, ſed quæsitum ab aliis eſt. Illa audivimus, hoc verò meminimus, ac pene vidimus, ejusdem ſtirpis & nominis P. Craſſum, ne in manus incideret inimicorum, ſe ipſum interemiſſe.

STATIM.

Ac neque illius Crassi factum ſuperioris, iiſdem honoribus uſus, qui fortissimus in bellis fuiſſet, M' Aquilius potuit imitari.

PAULO POST.

Quid verò? Alterum Craſſum temporibus eiſdem, num aut clarissimi viri Julii, aut ſummo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?

CIRCA MEDIUM.

Neque verò hæc ipſa quotidiana res Appium Claudium, illâ humanitate & ſapientiâ præditum, per ſe ipſa moviſſet, niſi hunc Claudii fratris ſui competitorem fore putaſſet: qui sive patricius, sive plebeius eſſet (nondum enim certum conſtitutum erat) cum illo ſibi contentionem fore putabat.

POST DUAS PARTES ORATIONIS.

Dicit de Scauro, quem defendit.

Nam quum ex multis unus ei reſtaret Dolabella, paternus inimicus, qui cum Q. Cæpione, propinquo ſuo, contra Scaurum, patrem ſuum, obſignaverat ſtateras, eas ſibi inimicitias non ſuſceptas, ſed relatas, &c.

POST TRES PARTES.

Præſertim quum propinquitas & celebritas loci ſuſpicionem desidiæ tollat, aut cupiditatis.

SEQUITUR.

Hæc quum tu effugere non potuiſſes, contendes tamen & poſtulabis, ut M. Æmilius cum ſua dignitate omni, cum patris memoria, cum avi gloria, ſordidissimæ, levissimæ, vaniſſimæ genti, ac, prope dicam, pellitis teſtibus condonetur.

VERS. A NOVISSIMO CLX.

Undique mihi ſuppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocumque non modò mens, verùm etiam oculi inciderint. Curia illa de gravissimo principatu patris fortissimoque teſtatur. L. ipſe Metellus, avus hujus, ſanctiſſimos deos illo conſtituiſſe in templo videtur, in veſtro conſpectu, Judices, ut ſalutem a vobis nepotis ſui deprecarentur.

PRO

PRO A. GABINIO.

Tullius Gabinium, cujus inimicissimus fuerat, quippe quo conſule civitate expulſus eſt, bis defendit: nam a multis factionibus poſtulatus eſt, de quibus videndus Cicero toto libro epiſtolarum tertio ad Q. fratrem. Vide & pro Rabirio Poſtumo n. 20.

S. HIER. *Apol. adverſus Rufinum.*] Ego quum omnes amicitias tuendas ſemper putavi ſummâ religione & fide, tum eas maximè, quæ eſſent ex inimicitiis revocatæ in gratiam: propterea quòd integris amicitiis officium prætermiſſum, imprudentiæ, vel (ut graviùs interpretemur) negligentiæ excuſatione defenditur: poſt reditum in gratiam si quid eſt commiſſum, id non neglectum, ſed violatum putatur; nec imprudentiæ, ſed perfidiæ assignari ſolet.

PRO P. QUINTIO.

ULPIAN.] Turpis occultatio ſui.

PRO M. FONTEIO.

. MARCEL. *lib.* XV.] Galli poſthac dilutiùs potabunt, quòd illi venenum eſſe arbitrabuntur.

QUINCT. *lib.* VI. *cap.* 4.] Mater tua, dum vixit, ludum; poſtquàm mortua eſt, magiſtros habuit.

AQUILA.] Frumenti maximus numerus e Gallia, peditatûs amplissimæ copiæ e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.

DE LEGE AGRARIA. *Kal. Jan.*

GELL. *lib.* XIII. *cap.* 24.] Prædam, manubias, ſectionem, caſtra denique Cneii Pompeii, ſedente imperatore, X-viri vendent.

GELL. *ibid.*] Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

AQU.] Veniet igitur ſub præcone tota Propontis, átque Helleſpontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum: Mysia, & Phrygia item conditioni legique parebunt.

CARIS.] Imberbâ juventute.

In L. Pisonem.

Quinct. *lib.* ix. *cap.* 4. Diom. *lib.* ii.] Proh dii immortales! qui hic illuxit dies?

Servius.] Quæ te belluam ex utero, non hominem fudit.

Quinct. *lib.* viii. *cap.* 3.] Quum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur.

Idem, *ibid.* Caput opponis, cum eo coniſcans.

Diomed. *lib.* i.] Proximè Pompeium ſedebam.

Reliqua ex Asconio.

Circa vers. a primo.

Quod minimum ſpecimen in te ingenii? Ingenii autem? immo ingenui hominis, ac liberi, qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus, moribus nomen.

Circa vers. a primo lxxx.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde ſe is ortum gloriari ſolet: neque enim hoc mea natura fert; nec municipii, præſertim de me optimè meriti, dignitas patitur.

PAULO POST, *De avo Piſonis paterno.*

Hic quum ad Padum Placentiæ forte conſediſſet, paucis poſt annis in eam civitatem (nam tum erat civitas) adſcendit. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi cœptus eſt.

CIRCA VERS. A PRIMO.

Lautiorem pater tuus ſocerum, quàm C. Piſo * in illo luctu: non ei filiam meam collocavi, quem ego, poteſtas quum omnium fuiſſet, unum potiſſimum delegiſſem. Inſuber quidam fuit, id eſt, mercator, & præco. Is, quum Romam cum filia veniſſet, adoleſcentem nobilem Cæſonium, hominis fortiſſimi filium, auſus eſt appellare. Filiam collocavit.

EX COMMENTARIIS, *lib.* XIII.

DIOMED.] Re venditâ, iterum emptâ.

FINIS.

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Numerus prior paginam, alter lineam indicat.

P. 3, L. 17. *Quòd ſermone hominum... patrum virtus celebretur.* Ita Ferrarius. Vulgò, *quòd ſermo hominum... patrum virtute celebretur* : undè Grævius ex conjectura reponebat, *quòd ſermo hominum... de patrum virtute celebretur.*

4, 30. *Si bene, bene conſultum putares.* Voces *si bene*, quas ſententia flagitat, addidimus cum Ant. Auguſtino, omiſſas a Librariis, ut ſolent, quoties vox eadem iteratur.

6, 18. *Nec ex ejus bonis... populus recepit. Lex æqua eſt.* Ita Turnebus & veteres editi. Vide infrà n. 37. Recentiores locum interpolarunt : *nec ex ejus bonis... a populo recipi. Lex æqua eſt.*

Ibid. 24. *Et ſanctiùs : inducatur ſanè etiam &c.* Ita e duobus mſſ. Muretus, & sic habent duo e regiis, ut & Grævii Erfurtenſis. Vulgata lectio nullo ſenſu : *& ſanctiùs judicata : ſanè etiam &c.*

7, 7. *Aliquam facultatem diſcendi.* Ita cum Hotomano Manutius & Lambinus, probatque Gruterus præ vulgato *dicendi.*

8, 23. *Illo, inquit, capite,* quò pecunia pervenerit, *quod erat in Poſtumum : quum in Gabinium judex eſſem &c.* Ita locum emendavit Grævius, miſerè fœdatum a Librariis, *Illo inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quòd in Gabinium judex eſſes &c.*

12, 25. *Româ contenderat.* Ita regius codex unus, & teſte Hotomano plures alii. Vitiosè vulgati, *Romam contenderat.*

Ibid. 27. *Et vita ejus ablata penè eſt.* Ita Mureti codices & noſtri, ut e ſuis dedit Grævius, pro vulgato, *& vita ejus oblata pœna eſt.*

13, 30. *Non tam ſemper ſtulti.* Ita omnino legendum, ut vidêre Lambinus, & Grævius. Alii omittunt particulam negantem.

14, 12. *Ut ſe aliquando ac ſuos vindicaret.* Ità dedimus præeunte regio codice, in quo ſcribitur *a ſuos.* Vulgò *ad ſuos*, quod meritò diſplicet Grævio.

19, 2. *Quid poſtea? Creditur nunc. Quamobrem?* Ita dedimus e veſtigiis regii codicis, in quo tamen ſcribitur *non* pro *nunc*. Alii aliter. Vulgati, ſenſu prorsùs alieno, *quid? Poſtea creditum? Non. Quamobrem?*

20, 7. *Quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui &c.* E veſtigiis mſſ. legendum cenſet Grævius, *quod ex ea pecunia ad aliquem comitum ejus, qui damnatus eſt, perveniſſe &c.*

21, 15. *Ducta*, aut *dicta naves Poſtumi Puteolis ſunt audita.* Primam vocem, autore Grævio delevimus, & diſtinctionem ſecuti ſumus veterum editorum: nam recentiores diſtinguunt ante vocem *audita.*

29, 3. *T. Annius Milo.* Codices non agnoſcunt vocem ultimam, quam idcirco delevimus.

30, 9. *Quos undique intuentes.* Addunt Vulgati, *ex hoc ipſo loco cernitis*, quas voces cum Lambino & Grævio delevimus, & poſt *exſpectantes*, addidimus verbum *videtis*, volentibus noſtris & Grævii codicibus.

32, 13. *Quæ & in ſenatu ab inimicis ſæpe jactata ſunt, & in concionibus ſæpe ab improbis, & paullò antè &c.* Hanc mſſ. & veterum editorum lectionem revocavit Grævius a Grutero & recentioribus

ſic interpolatam, *quæ & in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe jactata ſunt, & in concione etiam paulò antè &c.*

33, 13. *Non ſolùm humanâ.* Vulgò, *non ſolùm divinâ.* Victorii & veterum editorum lectionem ſequimur, quam adſtruunt præcedentia, *variatis hominum ſententiis.*

37, 9. *At paret.* Ita Fabricii & Grævii codices, & hoc verbum in hac re proprium eſt. Vulgò, *at patet*, minùs rectè.

39, 20. *Quo si unus ille cecidiſſet.* Ita regii codices & Grævii Erfurtenſis, idque videtur ſignificantius vulgato *occidiſſet.*

41, 24. *Isque præpoſitus quæſtioni.* Ita e Fabricii codicibus & ſuis dedit Grævius, ut jam antè Lambinus. Vulgò, *& iſti præpoſitus quæſtioni.*

42, 11. *Non, ut ſit, religione aliquâ.* Voces *ut ſit*, quas omittunt vulgati, addiderunt e ſuis mſſ. Lambinus & Grævius, & has quoque ſervant codices noſtri.

44, 3. *Magno & impedito & muliebri ac delicato... comitatu.* Ita Fabricii & Grævii codices, cum duobus e regiis, meliùs quàm in vulgatis, *vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato... comitatu.*

47, 19. *Ut præclarum videlicet munus.* Ita ex Fabricianis codicibus & ſuis Grævius, pro vulgato, *ut præclarum inde munus.*

48, 1. *In publicum abjeciſti.* Et paulò poſt, *quâ re etsi nefariè feciſti.* Ita regii codices, ut e Fabricianis & ſuis dedit Grævius. Vulgati, *in publicum jeciſti*, & *quam rem etsi neceſſariò feciſti*, in quibus inſulſi correctoris ſe prodit manus.

49, 25. *Et mihi videlicet in cauſa aut mala aut*

mea, non & præclarissima & veſtra, judicium timendum fuit. Ita codices Fabricio, Gulielmio & Grævio inſpecti. Mendosissima lectio vulgata, cui tamen ferè accedunt regii codices, *& mihi, Judices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec præclarissima, etiam judicium timendum fuit.*

53, 16. *Qui ſe... regnaturum putaret.* Ita tres e regiis codicibus, quæ lectio eſt etiam veterum editorum. Vulgò, *quin ſe ille*: ſed vox ultima abeſt ab omnibus mſſ.

56, 21. *Quid afferebat cauſa feſtinationis?* Suſpectus meritò Grævio locus: & quidem vox *cauſa* non eſt in regiis codicibus. Potior videtur lectio, quam Victorius & Aſcensius ſecuti ſunt: *quid afferebat feſtinatio?*

57, 13. *Quod ut ſciret Milo.* Ita Lambini codices & Grævii, pro vulgato, *quod niſi ſciret Milo.*

59, 10. *Quid ergo erat moræ & tergiverſationis?* Ita conſtanter regii codices, cum pleriſque editis. Alii ex correctoris manu, *quid ergo erat? mora & tergiverſatio.*

61, 23. *Quæ ſunt habitæ nunc.* Meliùs abeſſet vox ultima.

65, 18. *Ebrioſorum.* Mallemus cum Urſino, *ebriorum.*

Ibid. 21. *Præſtantissimâ virtute virum.* Ita Fabricii codices & regii, ut e ſuis dedit Grævius, pro vulgato, *civem.*

66, 6. *Niſi eo tacente.* Ita regii codices cum vulgatis. Grævius præfert e codice Fabriciano & Erfurtensi, *ut eo tacente.*

71, 17. *Aut ferre? imperium si ille nactus eſſet (omitto &c.* Ita locus legitur & diſtinguitur in uno e regiis codicibus, ut e ſuis notavit Fabri-

cius, quem ſequitur Gruterus. Vulgati, *aut ferre imperium, si id ille nactus eſſet. Omitto &c....* *Vota enim feceratis, &c.*

76, 6. *Nullam majeſtatem.* Ita codices & veteres editi. Recentiores dederunt, *nullam vim &c.*

77, 18. *Latiaris ſancte Jupiter.* Ita omnino legendum, ut edidit e ſuis Grævius, non ut vulgò, *ex tuo monte Latiari, ſancte Jupiter.* Codices noſtri ſcribunt *Latialis.* Vide Plinium 34, 7.

84, 28. *Et opinor, altera: quà fines &c.* Ita Gruteri codices & regii cum Grævianis. Vulgò editur, *& opinor, ultrà quàm fines &c.*

86, 4. *Si qua dimicatio capitis.* Ita regii codices, uno excepto, qui cum vulgatis habet, *si qua diminutio capitis.*

90, 20. *Qui in eadem cauſa eſſet, in qua ego fuiſſem.* Ita regii codices quatuor cum Grævianis. Vulgati, *qui in eadem cauſa, in qua ego, fuiſſet.*

91, 27. *Lætitia pervenit.* Vulgò, *pervenerit.* Faernum & codices noſtros ſequimur.

93, 13. *Tuam ſe eſſe totam.* Pronomen *ſe* omiſſum in vulgatis, reſtituit Grævius, e codicibus Erfurtensi & Coloniensi, ſervatque unus e noſtris.

94, 30. *Pectus obſudit.* Ita codices, & cum iis Gruterus & Grævius. Alii, *pectus... effodit*, quod propugnat Victorius, ſed Grutero durius videtur.

95, 23. *Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde &c.* Ita tres e regiis codicibus cum Grævianis. Alii, *vereor ne... non perinde*: aut *vereor ut... non perinde &c.*

96, 17. *Civile bellum.* Priorem vocem, quam regii & optimi quique codices ignorant, cum Grævio delevimus.

101, 13. *Satis diu vel naturæ vixi, vel gloriæ.* Ita Faernus & Grævius, uterque e codicibus, quibus accedit unus e regiis. Alii cum vulgatis; *ſatis te diu vel naturæ vixiſſe; vel gloriæ.*

104, *Ab aliis erepta ſunt.* Codices conſtanter retinent præpoſitionem, quam delevit Manutius, & abeſſe mallet Grævius.

114, 11. *An ne ignoſcat.* Ita Grævii codices & regii conſtanter, pro vulgato, *an ne ignoſcatur.*

115, 13. *Civi calamitoſo.* Vulgò *Civis calamitosi.* Correxit Grævius e ſuis codicibus, quibus accedunt duo e regiis.

Ibid. 23. *Hæcne hominis ad hominem vox eſt?* Ita, teſte Grutero, Palatini codices, quam lectionem Grævius rectè prætulit vulgatæ, *hæc nec hominis, nec ad hominem vox eſt.*

118, 5. *Statuerat excuſare.* Scil. *morbum.* Vulgò, *ſtatuerat ſe excuſare.* Sed pronomen iſtud neque Grævii, neque regii codices agnoſcunt.

Ibid. 13. *Sed ita quidam aiebat... opponebat.* Ita, teſte Grutero, plures mſſ. Vulgatam lectionem, *ſed ita quidam agebant... opponebant*, ſequentia non admittunt.

120, 8. *Si a Varo... prohibiti non eſſetis.* Ita liber vetus Urſini, ut hujus loci ſententia poſtulat. Regii tamen codices lectionem vulgatam ſervant, *etiamsi a Varo prohibiti eſſetis.*

122, 20. *In eo ipſo non acerbus, totus animo &c.* Inſerunt vulgati *tum etiam*, regii codices *tametsi totus &c.* quod additamentum ignorant veteres libri, quos excuſſit Grævius.

123. 7. *Gratioſiores.* Ita Grævii codices & regii. Vulgati vitiosè *gratiores.*

124, 15. *L. Cornificium.* Ita quidem Manutius,

& Grævius, & sic regii codices : ſed videtur olim fuiſſe *L. Corfidium*, quod nomen deletum voluit Tullius ad Atticum 13, 44.

Ibid. 18. *Tecum fuiſſe*. Ita regii plerique & alii codices. Quidam minùs rectè, *qui tecum fuerunt*.

128, 15. *Solebamus*... Ita quatuor e noſtris codicibus, pro vulgato, *ſolebam*.

Ibid. 20. *Crudelem Caſtorem!* Ita duo regii codices, cum Gruterianis & editis veteribus. Recentiores dederunt, *crudelis Caſtor eſt*.

132, 6. *Cui tamen ipſi rei*. Quòd Scil. in Pompeium propenſior fuiſſet. Vulgò, *cui tamen ipſi regi*. Correxerunt e ſuis mſſ. Patricius & Grævius.

Ibid. 8. *Si quum auxilia... vel etiam filium miſiſſet, ipſe excuſatione &c.* Ita cum Mureto & Lambino regii duo codices, quibus & Græviani accedunt, quorum nullo adſtruitur vulgata lectio, *si tum auxilia... vel etiam filium misiſſet, ipſe tamen excuſatione &c.*

135, 25. *Quis rectior?* Ita regii codices cum Grævianis. Gruterus dedit *quis tectior*, cui voci locus hìc non eſt.

136, 25. *Subornavit?* Ita cum Mureto regii codices, pro vulgato, *ſubornabit*.

137, 25. *Rex Attalus*. Urſinus reſcribendum cenſet, *Rex Antiochus*.

139, 1. *De abſente ſe indicare*. Ita Grævii codices & regii, pro vulgato, *vindicare* : ſed voces, *de abſente ſe*, delendas cenſet Grævius.

Ibid. 20. *Ad Cæcilium*. Ita Lambinus & Grævius, & sic habent regii codices, ut legendum eſſe probat Perizonius Animadv. Hiſt. cap. 4. extremo. Vulgò *Cælium*.

140, 21. *Quo tum erga te animo*. Voces *erga te*, quas non agnoſcunt plerique codices, cum Grævio delevimus.

144, 4. *Abducere domo.* Scil. legatorum. Ita Grævius e ſuis mſſ. quibus accedit regius unus. Vulgò *abducere domum.*

153, 15. *Græcum etiam verbum uſurpavi.* Vide Muretum Var. Lect. 2, 15.

157, 24. *Facti ſui.* Pronomen *ſui* omittunt vulgati: ſervant Grævii codices & noſtri.

158, 8. *Impendere videntur.* Vulgò *videbantur.* Correxit e ſuis mſſ. Grævius, quibus accedunt duo e regiis.

Ibid. 9. *Hujus tamen diei vocem hanc.* Ità Muretus & Grævius. Vulgati omittunt voces *tamen* & *hanc.*

161, 7. *Non modò metûs.* Ita e Vaticano Faernus & Muretus, quos ſequitur Grævius. Vulgati, *non modò metu.*

163, 21. *Conſus præſidebatur.* Meliùs codex pervetus Grævii, *ſiniebatur.*

164, 13. *In turpem.* Ita regii codices cum Faerno & Grævio. Vulgati vitioſè *in turpes.*

Ibid. 20. *Iſtam legem venire.* Ita ſex regii codices cum Grævianis, idque præferendum duximus vulgato *manere*.

165, 7. *Nobis inſpectantibus.* Ita cum Faerno & aliis regii codices, pro vulgato, *vobis.*

167, 29. *Cum contumelia.* Vulgò *contumelioſè.* Correxit Grævius, & firmant codices regii.

169, 6. *Præter ceteros.* Has voces e codice Vaticano reſtituêre Faernus, Muretus & Grævius. Gruterus, & qui eum ſequuntur, omittunt. Iidem infrà ex eodem codice revocarunt, Grutero contradicente, voces *urbe incendio & cædis metu liberatâ*, in quibus tamen mallet Grævius *incendii.*

170, 4. *Oblitus auſpicia, te ipſo augure nun-*

tiante. Ita ſex regii codices, & sic edidere Faernus, Muretus & Grævius. Vide Philippicâ II, n. 81. Ineptè Gruterus, *oblitus auſpiciorum, auguria te ipſo augure nuntiante.* Idem Gruterus infrà dedit *reipublicæ tuus parvulus filius*: ſed primam vocem ignorant Faerni, Mureti, Grævii codices, & regii.

172, 10. *Nec beatus, nec clarus quiſquam eſſe omnino poteſt.* Ita poſt Victorium & Faernum dedit Grævius, & sic habent regii codices. Corruptam lectionem codicis Vaticani ſequitur Gruterus, *nec beatus, nec unctus quiſquam eſſe omni poteſtate poteſt.*

Ibid. 29. *Qui ludis ſuis.* Ita regii codices quatuor, cum Grævianis. Vulgò *qui his ludis.*

173, 4. *A popularibus civibus.* Delenda videtur præpoſitio, quam ignorat unus e regiis codicibus.

177, 24. *Sed hoc idcirco &c.* Quæ hîc uncis incluſa ſunt, in pleriſque regiis & aliis codicibus deſunt, & poſſunt abeſſe.

180, 15. *Quid eſt aliud tollere.* Vulgò *quàm tollere*: ſed priorem vocem ignorant codices noſtri, idemque de ſuis teſtatur Gulielmius, & melius abeſt.

181, 4. *Nihil ſapere docuit.* Ita cum vulgatis codices regii, Grævius maluit *doceat.*

182, 28. *Cujus quidem tibi fatum sicuti C. Curioni manet.* Ita cum Vaticano codices regii. Notum eſt illud Virgilii, *Hac eadem matrique tuæ generique manebunt.* Vulgati, *cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet.*

183, 25. *E conſularium numero.* Ita rectè Ferrarius & Grævius, pro vulgato, *e conſulari numero.*

nus, *teſtamenti, ut dicebat ipſe, filius.*

217, 19. *Tamen quem erat æquiſſimum contra Cn. Pompeii liberos pugnare? quem? te ſectorem.* Ita e Vaticano codice Urſinus & Muretus. Unus e regiis habet, ut conjecerat Faernus, *tamen erat æquiſſimum contra Cn. Pompeii liberos, Cn. Pompeii pugnare ſectorem.*

219, 7. *Prædes tuos venderet.* Ita omnes regii codices & plerique Græviani. Malè in quibuſdam vulgatis *prædas tuas*, aut *prædes ſuos*.

221, 5. *Si nec ſcit quod augurem.* Voculam *ſi* delevimus, volentibus mſſ.

Ibid. 16. *Suffragatum ſecunda claſſis vocatur.* Ita Victorius & Manutius e Vaticano, in quo tamen vitiosè ſcribitur *ſuffragiatum* pro *ſuffragatum*. Regii codices cum vulgatis *ſuffragia: tum ſecunda claſſis*, ſine verbo *vocatur.*

223, 2. *Quem collegam.* Vulgati addunt *regni*, quam vocem Vaticanus codex & ſenſus reſpuit, & ignorat unus e regiis.

Ibid. 20. *Quid indignius, quàm vivere eum &c.* Ita primùm ſcripſit Cicero: ſed monitus ab Attico, reſcribendum cenſuerat, *dicam tamen dolore commotus, indigniſſimum eſſe hunc vivere &c.* Vide Epiſt. ad Atticum 16, 12.

224., 19. *Præclaro illo die.* Primam vocem addidit Grævius e ſuis codicibus. Hanc omittunt regii.

225, 14. *Nobilem puerum.* Addunt vulgati *M. Antonii filium.* Sed gloſſam margini adſcriptam reſpuit Vaticanus, deletamque voluerunt Faernus, Muretus, Grævius &c.

226, 3. *Neve cujus beneficii.* Ita Lambinus, & firmant duo codices regii, pro vulgato, *neve cujusquam beneficii.*

Ibid. 29. *Si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos &c.* Vitioſè vulgati, *redderentur.* Sequimur codices regios.

227, 14. *Is igitur.* Hunc locum e Vaticano cum Faerno, Grævio &c. dedimus. Vulgati omisſâ voculâ *is*, addunt de ſuo *rex Dejotarus.*

228, 28. *Liberantur.* Liberæ eſſe jubentur. Vulgati auctiores, *vectigalibus liberantur.* Sed vocem priorem ignorant Grævii codices & noſtri, nec admittit ſenſus auctoris.

231, 16. *Medico tria millia jugerum: quid, si te ſanum feciſſet? Rhetori duo: quid, si te diſertum facere potuiſſet?* Ita e codice Vaticano Faernus & Muretus, & sic quoque duo e regiis. Vulgò, *Medico tria millia jugerum, quasi te ſanaſſet; Rhetori duo, quasi te &c.*

233, 18. *Obſolebant.* Ita codices noſtri cum Grævianis. Vulgò, *obſoleſcebant*, aut *obſolefiebant.*

235, 14. *Alias ut tolleret promulgatas.* Ita Victorius & Gruterus, ut habent Grævii codices & noſtri. Malè in vulgatis omittitur vox ultima.

237, 4. *Sine armatorum præsidio.* Ita codices noſtri. Muretus mallet e Vaticano, *sine armorum præsidio.*

238, 16. *Mortali immortalitatem.* Ita ſolus Vaticanus: nam priorem vocem ignorant alii codices, & meliùs abeſſet.

Ibid. 21. *Nundinatione.* Ita Ant. Auguſtinus e codicibus, in quibus ſcribitur *nuntiatione.* Alii codices, ut & regii habent *nummatione.*

Ibid. 26. *Guſtatum.* Ita ex Vaticano ediderunt Faernus, Muretus, & sic unus e regiis. Alii cum vulgatis, *guſtum.*

246, 10. *Paſſemus ea.* Vocem poſteriorem,

quam omittunt vulgati, addiderunt ex Vaticano Faernus, Muretus, Grævius.

247, 28. *In ſenatûs... poteſtatem.* Ita codices conſtanter, pro vulgato, *poteſtate.*

248, 15. *Et facit & fecit Antonius.* Hic & paulò pòſt, *ſenatum habente*, Vaticanum & regios codices ſequimur. Vulgò, *& fecit & facit*, & *ſenatum habenti.*

251, 31. *Naturâ pater.* Ita e ſuis mſſ. Grævius. Regii cum vulgatis vitiosè *naturalis pater.*

252, 30. *Ut is tibi Aricinâ natus.* Ita regii codices & Gruteriani, quos ſequitur Grævius. Vulgò, *ut is tibi Juliâ natus.*

253, 15. *Cognoſci ab omnibus.* Ita e Vaticano Faernus, Muretus, Grævius, & sic habent e regiis duo, pro vulgato, *ab hominibus.*

254, 23. *Vino & epulis retentus.* Addunt vulgati *& aleâ*, quas voces ignorant Vaticanus & regii codices.

255, 8. *Quid eſt aliud ſeipſum hoſtem judicare, niſi &c.* Ita Ferrarii & Gruteri codices & regii. Hæc verba in quibuſdam editis malè ordinantur, *quid eſt aliud de eo referre non audere, qui... niſi ſe ipſum hoſtem judicare?*

Ibid. 16. *Se hoſtem eſſe.* Vocem ultimam delevit Grævius, quam ignorant regii codices.

257, 26. *P. Opius.* Ita quatuor e mſſ. regiis, ut e ſuis dedit Jac. Gronovius. Vulgati, *Sp. Oppius*, aut *P. Appius.*

258, 24. *In concione.* Duo codices e regiis habent *in contentione*, ut volebat Grævius.

259, 14. *Ex his totus vitiis.* Ultimam vocem addidimus ex Vaticano codice & duobus e regiis.

260, 3. *Quid hic faciat.* Ita conſtanter re-

gii codices & veteres editi, pro vulgato, *quid faciet.*

262, 17. *Id non modò* non *recuſem*, & paulò pòſt, *hoc feci* ſemper. Voculas *non* & *ſemper*, quas ignorant regii codices, deleverunt obſecuti Vaticano Faernus, Muretus & Grævius.

263, 27. *Nunc autem apertum eſt; omnes jam &c.* Vulgò, *nunc jam apertum eſt: omnes jam &c.* Vaticanum & regios codices ſequimur.

264, 4. *Jam accedent.* Ita Vaticanus & duo regii codices, ut dedit Grævius, pro vulgato, *jam accedunt.*

Ibid. 31. *Amicissimorumque reip. civium.* Ita cum Vaticano & duobus noſtris Faernus & Grævius. Vulgò, *amicissimorum populo Romano civium.*

269, 6. *Ex paternis militibus conficeret.* Ita e Vaticano Faernus & Muretus. Mendosè Gruterus, *ex Hiſpanis militibus conduceret*, & sic tamen regii codices.

270, 6. *Præclarè & loco, Quirites, reclamatione veſtrâ.* Ita cum Vaticano regii codices. Vulgati, *præclarâ & luculentâ reclamatione veſtrâ*, quod rectè Grutero inſubidum videtur.

282, 20. *Qui quum acta Cæſaris.* Ita mſſ. plures e regiis, pro vulgato, *qui cujus acta.* Ex iiſdem codicibus infrà dedimus cum Grævio, *ferri potuit*, pro *ferre.*

Ibid. 29. *Non egent interpretatione.* Addunt vulgati *augurum*, quæ vox eſt alicujus interpretis. Hanc cum Grævio delevimus.

283, 12. *Insinuandi.* Ita ex Vaticano Faernus, pro vulgato, *introeundi*, quæ eſt interpretatio vocis *insinuandi.*

Ibid. 26. *Num ergo etiam.* Vocem mediam

quam ignorant codices regii, cum Mureto delevimus.

284, 1. *Ut quomodo hoſtium aditus urbe prohibentur, ita caſtellis &c.* Sic locum hunc ex Vaticano emendarunt Faernus & Muretus, & firmant tres e mſſ. regiis, in quibus tamen deeſt vox *urbe*, quæ abeſſe poteſt. Vitiosè vulgati, *ut quomodo aditûs hoſtium prohibetur caſtellis & operibus, ita &c.*

286, 8. *Quod maximum eſt.* Has voces vulgati omittunt, ſumptas ex Vaticano, malè neglectas à Grutero.

287, 20. *Quos hoſpites.* Vulgò, *quos ſocios ad epulas hoſpites.* Sed voces *ſocios ad epulas*, interpretamentum vocis *hoſpites*, Faernus & Muretus obſecuti Vaticano expunxerunt, quos ſecutus eſt Lambinus, in quem more ſuo Gruterus invehitur.

Ibid. 27. *Sed illud os... fuiſſe.* Ita rectè codex Vaticanus, pro vulgato, *feciſſe.*

289, 17. *Triginta diebus antè.* Addunt vulgati pronomen *me*, quod ignorat codex Vaticanus, teſtibus Faerno & Mureto.

292, 25. *Totum iter Antoniorum.* Vulgò *Antonii.* Codici Vaticano obſequimur.

294, 5. *Ad noſtrum civem mittimus.* Hæc verba, quæ in regiis codicibus & plerifque editis deſunt, ex Vaticano revocarunt Faernus, Muretus, Grævius, qui & paulò pòſt ex eodem codice dederunt, *hoc per legatos rogandum eſt*, pro vulgato, *rogandus.*

296, 3. *Unde eſt adhuc bellum tractum?* E codice Vaticano Faernus & Muretus addidere vocem ultimam, quam omittunt vulgati.

Ibid. 25. *Legatorum mentionem...* In regiis co-

dicibus, ut & Græyianis, magna hic lacuna eſt. Habent enim, *legatorum mentionem numquam vidi tantam, quanta nunc veſtra eſt. Unum ſentitis omnes &c.* quæ eſt conclusio ſequentis orationis: unde Philippicas non quatuordecim, ſed tredecim tantùm numerant.

Ibid. 28. *Tumultum cenſeo decerni.* Mediam vocem, quam omittunt vulgati, addidere e codice Vaticano Faernus, Muretus & Grævius.

Ibid. 31. *In Italiâ, præter Galliam, tota.* Hoc quoque debetur codici Vaticano: nam Gruterus poſt Victorium dedit, *in Italiâ, præterea Galliâ totâ.*

297, 15. *Ad cujuſque optionem.* Ita Manutius ex conjectura, quam ſequentia confirmant; nam vulgatum, *opinionem*, quin corruptum ſit, nemo dubitat.

301, 6. *Sapientiâ id potiùs exſtingui.* Vulgò, *ſapientia etiam*, aut *ejus*, quas voces rectè omisit Lambinus, probante Grævio.

304, 7. *Ille adverſariorum partibus.* Vulgò, *in adverſariorum partibus.* Præpositionem quæ ſenſum corrumpit, cum Ferrario delevimus.

307, 19. *Consiliorum omnium atque factorum.* Faernus & Muretus addidere vocem *consiliorum*, quæ in mſſ. & pleriſque editis omiſſa eſt.

309, 4. *Si eis videretur.* In Vaticano ſcriptum reperit Ursinus *ſeu*, id eſt, si eis videretur, quæ eſt formula ſenatusconſultorum. Has voces omittunt hoc loco vulgati.

314, 30. *Quò vinolentia.* Ita plures mſſ. Quidam tamen habent *violentia*, quod fortaſſe vulgato præferendum.

316, 19. *Horam eximere nullam... non poſſumus.* Vim habet negationis geminatio, nec ſolli-

350, 30. *Ante os oculoſque legatorum.* Ita Faernus ex Vaticano codice, qui per adſpirationem ſcriptum habet *ante hos.* Regii codices mendosè cum vulgatis, *ante conſulis oculoſque legatorum*, quod ferri nequit.

351, 8. *Conſolabar, quòd... fore.* Quidam addunt *putabam*, alii delent conjunctionem *quòd*, ne ſit oratio contra leges grammaticas. Sed aliud eſt Latinè, aliud grammaticè loqui, & Muretus ſtultitiam eſſe dicit ea emendare velle, quæ conſtat veteres illos, ornandæ orationis causâ, interdum de induſtria conſectatos.

352, 25. *Atque arcem.* Diſplicet Grævio vox *arcem*, quam tamen omnes mſſ. retinent.

353, 21. *Si quod accepit, habet qui vendidit.* Ita regii codices cum Vaticano. Mendosè vulgati, *si quid accepit, habeat qui vendidit.*

354, 17. *Hujus comitiis*, qualia ſcilicet futura auguratur Antonius, *C. frater* (*ejus eſt enim annus*) nempe petendi conſulatûs cum Bruto & Cassio, *jam repulsam tulit*, ſiquidem ex ipſo Antonio Brutus & Cassius conſules futuri ſunt. Ita lectionem veterum librorum, quam & noſtri codices ſervant interpretatur Grævius quem ſequimur. Vulgati nullo ſenſu, *hujus comitiis C. frater ejus: eſt enim annus, ut repulsam tulit.*

355, 19. *Nam si maximè in diſcrimen venitur.* Vulgò, *nam si maximum in diſcrimen venietur.* Emendarunt ex Vaticano Faernus & Muretus.

361, 16. *Ad honorandum.* Ita Grævii codices & noſtri. Vulgati, *ad ornandum.*

362, 5. *Ad noſtram memoriam.* Ita magno conſenſu codices regii, pro vulgato, *ad meam memoriam.*

Ibid. 27. *Tullo Cluvio... Sp. Antio.* Hæc nomina

mina corrupta eſſe exiſtimat Harduinus, cenſetque reponendum eſſe *T. Cælio* & *Sp. Nautio.*

363, 26. *Mandata veſtra*, & paulò poſt, *juſſu veſtro.* Ita regii codices cum Vaticano. Vulgò, *mandata noſtra*, &, *juſſu noſtro.*

364, 24. *Re magis morbum.* Vulgati, *ſe magis morbo.* Correxit Faernus ex Vaticano, cui accedunt plerique regii.

367, 15. *Qualis L. Sullæ prima ſtatua eſt.* Ita conſtanter regii codices. Faernus dedit, *qualis L. Sullæ primùm ſtatua eſt*, unde ſuſpicatur Grævius Ciceronem ſcripsiſſe, *qualis L. Sullæ primùm ſtatuta eſt.*

373, 3. *Quum numquam tam frequens ſenatus fuerit, quum unus &c.* Ita cum Faerno & Grævio regii codices. Vulgò, *cur numquam tam frequens ſenatus fuit, ut unus &c.* Sed hoc a correctoris alicujus manu.

376, 6. *Quamquam qui umquam alii ludi aut dies lætiores fuerunt, quum &c.* Vulgò *quàm quum &c.* Sed voculam ignorant omnes regii codices, quos ſequimur.

379, 14. *Iſſe Apolloniam.* Ita regii codices. Muretus aliter, *eſſe Apolloniæ.*

381, 11. *Decimo tamen iratiores erant ii qui... quò minùs ab eo... dicebant fieri debuiſſe.* Ita cum Faerno Grævius ex Vaticano codice, & sic plerique regii. Vulgò, *D. tamen Bruto iratiores ii, qui... quò minùs ab illo... dicebant fieri decuiſſe.*

383, 24. *Ecquodnam fuerit principium putatis libertatis capeſſendæ.* Ita in codice vetuſto Grævii ſcribitur, & eódem alludunt regii: unde deletâ voce *putatis*, quæ & Faerno ſuſpecta erat, exſurgit ſenſus non indignus Cicerone. Vulgati omittunt verbum *fuerit*, quod ſervant omnes regii.

[illegible]. 25. *Quid est, cur* &c. Lambinus delevit voces *quid est*, quas ex regiis mss. & Vaticano restituimus.

Ibid. 28. *Videte, ne* &c. Ita quoque codices regii & Vaticanus, pro vulgata, *vide, ne* &c.

[illegible], 17. *Pecuniam [illegible]*, *exigere*. Ita ex Vaticano Faernus, & sic etiam regii codices. Vulgati, *pecuniâque*, qui casus non convenit verbo sequenti *exigere*: nam utor etiam cum accusativo usurpatur antiquis.

390, 20. *[illegible]*. Ita ex antiquissimis codicibus Graevius, & hanc vocem pluribus locis Livio & Tacito restituit J. F. Gronovius. Vulgò, *imminutum*, quod aperte vitiosum est.

392, 8. *Aliter in Asiam irrupit. Cur? si ne in Syriam.* Ita ex Vaticano Faernus, quem sequuntur Manutius & Lambinus, probante Graevio. Vulgati, *aliter in Asiam irrupit cursim, cur in Syriam.*

Ibid. 10. *Quid opus fuit cum legione praemisso Marso.* Ita regii codices, sine nota interrogationis, quam vulgati ponunt post vocem *legione*; unde locus Faerno mutilus videbatur.

[illegible], 22. *Nos alio bello devinceri.* Vulgati vitiose *distineri*. Correxit Graevius e suis mss. quibus accedunt regii.

[illegible], 17. *In nos ne quam* &c. Ita codices & plerique editi. Quidam editis rectè, *quare quam* &c.

400, 7. *Nam contrarium semper imperium.* Vulgatam *semper*, quae huc e superiori versu irrepsit, cum Faerno delevimus.

Ibid. 10. *L. Scipioni, P. filio.* Vaticanus codex habet *L. Scipioni. P. cio*, quod Faernus inter-

pretatur *provincia*, & ita dedimus : ſic enim litteris omnibus unus e regiis.

Ibid. 16. *Ignominiam a familia deprecatus eſt.* Ita ex Vaticano Faernus, quem ſequitur Grævius. Vulgò, *ignominiam familiæ.*

406, 21. *Decernerem planè, ſicut multa.* Hæc corrupta Lambinus, additâ voce, ſic refingit, *aut M. Brutus, aut C. Caſſius, aut uterque. Utrumque decernerem planè, ſicut multi conſulem alterum ambove.*

Ibid. 25. *Non ut ex ea acie.* Locus comploratus, qui nec ſine libro meliore reſtitui, nec ut ſe habet explicari poteſt. Grævio hæc videtur fuiſſe Ciceronis ſententia, non ideo Brutum in Græcia retineri, ut ex ejus copiis habeat reſpublica, quod in alias terras mittat, ſed ut ipſa reſpublica in illius exercitu habeat, ubi opus fuerit, ſubſidium.

407, 6. *Accipere manicas.* Adornare fugam, ſimul ut audivit appropinquare adverſarios. Molles & effeminati manicas, iter facturi, capiebant, quibus brachiorum nuda protegerent. Grævius.

409, 14. *Cetera, quæ ad id bellum gerendum.* Ita Grævius e ſuis mſſ. nec aliter regii. Vulgò, *ceteraque, quæ ad bellum gerendum.*

423, 11. *Propagare bellum.* Id eſt, differre. Ita Grævii & Gruteri codices, & quatuor e regiis. Quintus vitioſè cum vulgatis *prorogare.*

Ibid. 14. *Cum ſuis armis venerit : nunc omnia &c.* Ita omnino legendum, ut habent Grævii codices & regii. Gruterus, conjecturam Faerni ſecutus, maluit, *cum ſuis venerit? armis nunc omnia &c.*

427, 27. *Ut non obſtarem.* Ita cum Mureto & Lambino dedimus, pro vulgato, *ut non obſta-*

rent, ut habent noſtri codices errore manifeſto, nec inſclito librariis.

429, 14. *Oderint hoſtem.* Placet Urſino, *adeant hoſtem.* Alii aliter emendant. *Nos ut didicimus.* Ita Gruterus, rectè. Alii, *nos ut dicimus*, & sic vitiosè regii codices.

Ibid. 26. *Circumſeſſus.* Manutius cum Faerno legit *circumſeptus.*

432, 29. *Nihil cogitatis comprobaturas eſſe.* Vocem incommodam *cogitatis* cum viris doctiſſimis delevimus.

433, 13. *Horum ego cogitationes.* Ita rectè Muretus. Alii *cogitationem*, quod non æquè placet.

437, 13. *Si conveniſſet.* Ita e Vaticano Faernus, Muretus, Grævius, & sic e regiis codicibus quatuor : quintus cum vulgatis, *si conveniſſent.* Paulò poſt, pro *hominum in republica ſanitas*, Faernus legendum cenſet, *omnino in rep. ſanitas*, ex fide codicis antiqui, in quo ſcribitur *homnum.* Nihil variant regii.

Ibid. 28. *Barbas Cassios.* Inter hæc nomina quidam diſtinguunt : ſed *Barba Cassius* appellatur a Cicerone in Epiſt. ad Atticum, lib. 13, 52. Pro *Barbatios* reponit Urſinus *Barbatos* ; nam Barbatum quemdam quæſtorem fuiſſe Antonii colligitur ex inſcriptione antiqui denarii.

438, 18. *Quem vini anhelitum.* Ita ex Vaticano edidere Faernus, Muretus, Grævius, & sic duo e regiis, quod immeritò reſpuit Gruterus, mavultque *quam vim anhelitûs.*

439, 4. *Odiſſes eum, quem non videres.* Ita regii codices cum pleriſque editis. Quibuſdam placuit *odiſſetis* & *videretis.*

443, 18. *Ita deſcribetur.* Ita regii codices,

& veteres editi, præter Manutium, qui dedit, *ita deſcribite.*

448, 5. *Falsò is diceret.* Voculam *is* cum Grævio delevimus, quam regii codices non agnoſcunt.

Ibid. 28. *Citiùs delata.* ſcil. ad ærarium. Ita e libris veteribus reſtituêre Faernus, Muretus, Ferrarius. Codices noſtri vitiosè cum vulgatis, *lecta*, aut *ſelecta.*

450, 16. *Parricidæ.* Ita quidem codices, ſed videtur legendum *parricidii.*

451, 14. *Ex Fadia.* Codices, magno conſenſu, *ex ea die.* Correxit certissimâ conjecturâ Ferrarius.

Ibid. 25. *Ecquò genus.* Ursinus mallet, *ecquò ingenium.* Infrà codices noſtri ſcribunt conſtanter *mentem mentumque*, quod vulgato præferendum, *mentum mentemque.*

453, 11. *Vocis meæ Beſtia.* Deeſt vox aliqua, ut sit *vocis meæ teſtis Beſtia*, qui de ambitu, Cicerone defendente, damnatus sit. Vide Epiſt. ad Q. fratrem, 2, 3. Supra pro *Coricus* reponit Faernus *C. Oricus.*

Ibid. 15. *Quem Antonius.* Vulgò *quos.* Emendavit Ferrarius. Cotyla ſolus notatur, de quo vide Philip. 8, 24.

Ibid. 23. *Viſeius.* Ursinus reponit *Vitellius.* Gruterus conjicit *Inſteius.* Nomen omittunt Grævii codices & noſtri.

Ibid. 30. *Cum plurimis dissimillimis.* Pighius conjicit, *cum plurimis ſui simillimis.*

456, 21. *Orbem terræ patere.* Ita liber vetus Ursini, pro vulgato, *parere.* Verbum omittunt regii.

462, 3. *Potiùs Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequamur.* Hæc Ferrarius putat corrupta eſſe

a Sciolis, & Ciceronem ſcripsiſſe *Trebonii mortem, an Cæſaris perſequi*, ut ad singulos Antonii Epiſtolæ articulos accedat, eademque verba repetat.

474, 8. *Propudium.* Ita ex conjectura Ferrarius : nam codices ſcribunt *proludium*, aut *præludium.*

Ibid. 31. *Latrociniis ſuis.* Vulgò *latrocinii ſui.* Emendarunt Ferrarius, Faernus &c. quos ſequitur Grævius.

476, 1. *An si quis Hiſpanorum... duo millia occidiſſet, eum... imperatorem appellaret ſenatus?* Vulgò, *at si quis... non eum &c.* Muretum & codices optimos ſequimur.

Ibid. 6. *Hoſtium dico? ita, inquam, hoſtium.* Sic habent Ursini codices cum vulgatis. Regii simpliciùs & pressiùs, *dico, inquam, hoſtium.*

477, 4. *Pridie vinalia.* Quæ decimo Kal. Maii celebrabantur. Ita ex conjectura emendavit Ferrarius, quum in mſſ. mendosè ſcribatur *per Idus Quintiles.* Allatis enim duodecimo Kal. Maii litteris conſulum Cæſariſque, ſenatus poſtridie habitus eſt. Conjecturam Ferrarii receperunt Manutius, Lambinus &c.

480, 29. *Conſules designati.* Vitioſa vox posterior, eaque aut delenda, aut in aliam mutanda.

482, 11. *Noſtris imperatoribus.* Vulgati *veſtris.* Grævii codices & noſtros ſequimur.

Ibid. 22. *Quo Hirtium?* Legendum videtur cum Ant. Auguſtino, *quomodo Hirtium?*

483, 5. *Digna legio imperatore.* Addit Ferrarius, *Panſâ*, ut vocabulum vocabulo reſpondeat.

484, 30. *Supplicationes : cauſas... complectar ipsâ ſententiâ.* Ita Muretus e mſſ. & firm:

Grævii codices, in quibus ſcribitur *cauſis* pro *cauſas*. Vulgò *ſupplicationes, quas... complectar* : ſed quid ſit *ſupplicationes complecti ſententiâ*, ignorare ſe fatetur Grævius.

489, 11. *Prælio audito, re cognitâ.* Ita Urſini & Grævii codices, quibus accedunt tres e regiis, pro vulgato, *prælio audito & cognito.*

Ibid. 19. *Proprætore, imperator.* Vocem priorem omittunt vulgati, quam ſervant codices.

FINIS.